

غزنیست یا کرشناسب

اقتباس، تحلیل، تعبیر و تفسیر از :

احمد علی کہزاد

متن اشعار از

حکیم اسدی طوسی

غرغبت یا گرشاسب

اقتباس، تحلیل، تعبیر و تفسیر:
احمد علی کھزاد

بسم الله الرحمن الرحيم

مشخصات کتاب

نام کتاب : غرغبت یا گرشاسب
اقتباس، تحلیل، تعبیر و تفسیر: احمد علی کهزاد
متن اشعار : حکیم اسدی طوسی
تیراژ : ۱۰۰۰
کمپوزر : عبدالصبور "کریم"
ناشر : انتشارات دانش دهکی نعلبندی
قصه خوانی پشاور- ۲۵۶۴۵۱۳
سال طبعه دوم : حمل/ ۱۳۷۸
مهتم محمد داود وفا

يادښت

بیتنی یا بیت نیکه یا اتریت، مرغښت یا گرشاسب، سپړن یا سروند، د پښتنو درې نیکونه، درې باباگان، درې "تره نېته" درې لومړۍ سرچینې، درې ابد ابدال، درې شېخان، درې قهرمانان، درې معنوي پلرونه او دخپلونو هغه درې سرلاري دي چې "۳۰۰۰" کاله له مخه دخلکو په خولو کې وواوښتلي او قوي لاسوندونه یې داوېستا په "یشتونو" کې راغلي دي.

په دې لیکه کې مرغښت یا غښتلی مرغښت + گرشاسب + پهلوان مرغښت + پهلوان گرشاسب + گرشاسب + مرغښت + گرشاسب + گرشست + مرغښت + داتول نومونه دیوه سړي او یوه شخصیت په توګه د افغانستان، په ملی کیسوکې د پښتون ولس دیوه لرغوني نیکه او بابا په نامه له درې زرو کالو راهیسې پېژندوی دی. خدای ښه پوهیږي چې تردې وړاندې به لاڅومره نامتو وو.

مغلوان او انګرېزانو دخپلې واکمنۍ پر پېر ځینې داسې ورځ چاري او خپل چاري تاریخپوهان او لیکوال دخپلو ځانګړیو موخو د پرمخ بیولو او ترلاسه کولو لپاره پر کار اچولي وو، چې غوښتل یې د افغانستان د دغه ستر تېر د تاریخي ژوندانه پر بهیر خاورې واپړي او دوی دخو ورسټیو پېړیو د غرو، بې فرهنگه استوګن وګڼي او یایې سرچینه له یهودو راغلې وښيي. ددې خبرې د لاسوند لپاره ډېر څه شته، خوتارخ خورشید جهان، حیات افغاني، تاریخ فرشته، ائین اکبري، مخزن افغاني او هزارویک قصه یې ډېر پېژندوی دي.

د افغانستان د دښمنانو په خوښه د داتول آثارو په منځته راتګ سره ایراني فرهنگي ټولنو او تاریخ پوهانو (!) ته خدای طلايي چانس په لاس ورکړ او د پښتنو د تاریخي ریښو په له منځه وړلو کې یې ښې چټکې هڅې په کار واچولې او لار تر ننه روانې دي.

دهېواد سترګور او څیرک تاریخ پوه، لرغونپوه، لیکوال او څېړونکي ارواښاد استاد احمد علي کهزاد (۱۲۸۶-۱۳۶۳ ل) په خپل یو ځانګړي

رواني پيركې چې دده روحانيت هم ترې څرگند دى، دپښتنو دآر سرچينې (اصلي مآخذ) سكالو(موضوع) په ډېرو غښتليو لاسوندونو اوسرچينو خپرلې اوداييې ښوولې ده، چې ددري ژبې په راغليو متنونو اوشاهكارونو كې يادشوى گرشاسب اودپښتنو لوى نېكه غرغښت هېڅ توپير نه لري اودادواړه يو شخص دى. همدارنگه يې دسړپن + سرنداوبيتن +بيت نېكه دژوندانه مهال هم لكه چي وو پرلرغوني پېر اړوند گڼلى راڅرگند كړي.

دده داخپنه دنامتو پوه حكيم اسدي طوسي دگرشاسبنامې له مخې بشپړه شوې اوځاى پرځاى ددغه پوه شعرونه چې دغرغښت "رح" دژوندانه حالات ترې له وراڅرگنديږي ورسره بيلگو اولاسوندونو په توگه راوړي، چې يوه پخه، په تول پوره، نوښتگره، ډېره ارزښتمنه اونوي خپنه ده.

دده په دغه ليكنه دټولوتاريخونو اويراني متعصبو پوهانو هغه نظريې اوپه غوښتي توگه ناسمې لېكنې غلطې اونا سمې راووتې چې داكلونه كلونه پرې دپښتنو دفرهنگ وادب دغه لويو دښمنانو ځانونه پرې ستړي كړي دي.

استاد كهزاد داكټاب پر ۱۳۵۵ل كال ليكلې اولومړۍ ځل ددريو كلونو پرمهال (۱۳۵۷-۱۳۶۰) دكابل په دولتي چاپخونه كې "۱۵۰۰" ټوكه خپورشوى چې اوس يې ايله درې څلورنسخې ليدل شوي اوددغه كتاب له وركيدا په ډاگه داڅرگنديږي چې متعصبوايراني واكمنو اوتش په نامه فرهنگيانو دافغانستان دتاريخ ديوې وركې برخې دالاسوند دافغانستان له بازارونو اوكتاب پلورنځايونو ټول كړي اوبيايې سپړلى دي.

لكه چې ياده شوه كتاب له ډېرو لږو خلكو سره په ډېرو ستونزو ترلاسه كېده اودبيا خپراوي لپاره يې سم لاسي كار كولو ته اړتيا وه، دانش كتابتون دخپلې آريازې (اصلي وظيفې) له مخې داكتاب په دې هيله بيا خپروي چې نور بايد دسيمې اودافغانستان ځينې تاريخ پوهان لمريه دوو گوتو پټ نه كړي او تاريخي پېښې سمې وڅېړي.

په ډېر درناوي

محمد داود وفا- پېښور - ۱۳۷۸ل

غرغښت يا گرشاسب

* * *

غرغښت نام يکي از پهلوانان نام آور وطن ما است که از آغاز صدر اسلام درميان تمام قبایل پښتون افغانستان و خارج شهرت زياد داشت و دارد و با دو تن ديگر يعني شيخ بيټنی و سربن قهرمانان سه کانه ملی و بابای کتله پښتون را تشکيل ميدهد .

همين پهلوان در تاريخ روزگار باستان يعني اوستا در چند جای مختلف بصورت غرغښته يا گرشاسبه يا گرشاسب ذکر شده . پس تاريخ ظهور تقريبي غښتلی غرغښت در آغاز دوره های اسلام هزار و چهار صد سال ميشود و اگر تاريخ زيست اين پهلوان را بنام اوستايی او بسنجيم اقلاً بايد يك هزار سال ديگر به آن علاوه بکنيم پس تاريخ غرغښت - گرشاسب در حدود دو هزار و چهار صد سال و يا سه هزار سال بالا ميزود و من طرفدار اين نظريه هستم و لهذا تائيد ميکنم .

اجزای کتاب

۱ - نکاتی چند: مصنف و مشوق و محل تصنیف گرشاسب نامه اسدی طوسی بودلف

شیبانی (ارانی) و (نخجوان) مرزبان نشین (اران).

۲ - غرغبت یا گرشاسب.

۳ - بتن - غرغبت - سرین - اترط - گرشاسب (سرنده) بتین - بیتنی - شیخ بتینی اترت

تریت - اربهت - سردند - سرنده.

۴ - انرتت - انترت. شیخ بیتنی.

۵ - کورنگ زابل شاه - شاه نیمروز ازدواج دخترش گلرخ در حال فراری.

۶ - کامیابی و ناکامی جنگ بر سر کابل.

۷ - سرنده نبیره کورنگ تورک پسر خورد سال سیدسب پادشاه کابل زمین جنگ شهزاده

تورک با شهزاده سرنده. شاید این کورنگ شاه کابل شاه کوشانی باشد.

۸ - مهرباب و مهراج.

۹ - نامه اُترت به غرغنبِت . اندرز پیر مرد برهمنی .

۱۰ - فتح کابل بر زابل .

۱۱ - (کابل - کاول - کابلستان کابلستان) - (کابل - زاویل - زابلستان - زاولستان) .

۱۲ - پیروزی های کابل در طی سه جنگ - شبخون و شکست کابلشاه .

۱۳ - غرغنبِت و رستم - پهلوانان کابل از نظر مبارزه و جنگ چوئی .

۱۴ - جنگ شهزاده سرند ، شهزاده تورک .

۱۵ - بتخانه شایینار .

۱۶ - شهامت شاهدخت کابلی - نقشه زنان کابل - گرشاسب و اشغال تخت شاهی کابل .

۱۷ - زابل زبان .

۱۸ - برگشت غرغنبِت به داخل آریانا .

۱۹ - (کتایون) و (رهرن) دختران قیصر روم و ازدواج آنها با شهزاده گان آریانا .

۲۰ - زرنج یا زرنگ یا زرنکه مرکز سیستان - زابل - و نیمروز . گرشاسب بانی شهر زرنج .

۲۱ - بامیان - بامیکان - سرخبت و خنگبت - بتخانهٔ معلق در هوا .

۲۲ - خیزس بامی - بلخ بامی .

۲۳ - فریدون .

۲۴ - سپهبد نریمان .

۲۵ - ازدواج نریمان با شاهدخت بلخ .

۲۶ - دخمه گرشاسب در شمال کابل . سمندر خیل . وفات گرشاسب .

فهرست عمومی

نکاتی چند

بتاریخ ده - دوازدهم برج حوت ۱۳۵۳ در جلال آباد شهر زمستانی افغانستان نگارش کتاب (افغانستان - در شاهنامه) را تمام کردم و در برج میزان ۱۳۵۵ هـ ش چاپ آن به اتمام رسید. نوشتن آن در ظرف سال ۵۲ - ۵۳ در کابل آغاز یافت و علت شروع کتاب مذکور دردی بود که از چند سال پیشتر در شهر جلال آباد برایم پیدا شد و دست و زبانم هر دو از حرکت باز ماند. یکی از دوستان که دیدم آمده بود توصیه کرد که باید هر چه میتوانم بنویسم ولو خطوط نا منظم و غیر خوانا باشد. باریب ایفای توصیه او شاهنامه فردوسی را پیدا کردم و سر تا پای آنرا خواندم و کم کم بعضی یادداشت می گرفتم و بغیر از خودم کسی آنرا خوانده نمیتوانست. بدین ترتیب کتابی نوشتم و عوض یک مرتبه سه دفعه آنرا نقل نمودم تا کم کم خواندنی شد خلاصه کتاب را با ماشین (تیپ) نمودند و چاپ شد.

قصه (غرغشت یا گرشاسب): شبی از شبهای تابستان بدون مقدمه بخواب دیدم که غرغشت و گرشاسب هر دو یک شخصیت بزرگ داستانی و نیمه تاریخی است فوری بیدار شدم و خواب خودم را تکرار میکردم و به این اندیشه ها خواب از سرم پرید.

صبح زود بر خواستم و برای پیدا کردن معلومات در اطراف «غرغشت» (گرشاسب) مشغول شدم. یاد آمد که در کتاب (افغانستان در شاهنامه) صفحه ۳۱۲ راجع اولاد های دختری (کورنگ) شاه زابل و جمشید شاه فراری جسته جسته معلوماتی داده شده و فرزندان مذکور به شرح آمده: (تور، تورک، سرند، اترت، شم، گرشاسب). اینجا ملتفت شدم (گرشاسب، اترت، سرند) هر سه یکجا ذکر شده و این هر سه (غرغشت و بتن و سرند) از نیاکان ثلاثه کتله افغان بشمار می آید.

(گرشاسب نامه) به اهتمام استاد دانشمندان آقای حبیب یغمائی ۳۵ سال قبل

به کسک نسخ اروپا و ایران طبع شده و شاید نسخی دیگری در افغانستان باشد. بنده
طوری که در (افغانستان در شاهنامه) کوشش کردم تا در آن اشعار حماسی یک سلسله
اقتباسات، تحلیل تعبیر و تفسیر بعمل آوردم، تا نقاط مهم شاهنامه گردد. حالا
عین کار را در مورد (گرشاسپ نامه) تصنیف حکم اسدی طوسی بجا میآورم
تا در سلسله ادب و تاریخ نیمه افسانوی و نیمه داستانی پیش از اسلام افغانستان
قدم دگر گذاشته شود.

دو کتاب، یکی (افغانستان در شاهنامه) که مجموع اشعار آن زاده چکیده سرشار
استاد حماسه جهان حکیم فردوسی است و اثر دیگر (گرشاسپ نامه) که تصنیف
حکیم اسدی طوسی میباشد، بنام (غرغینت یا گرشاسب) تقدیم جامعه مینمایم و
هر دو کتاب را به صفت جلد اول و دوم تاریخ افغانستان نامزده مینمایم.

این دو اثر از نظر ارتباط موضوع یک عامل دیگر هم دارد و آن دوره خجسته عصر
غزنوی است. یکی ازین آثار در (دوره عروج) دیگری (در آغاز دوره نزول) بمیان
آمده است و هر دو شاهد شهادت و شجاعت و دلاوریهای پهلوانان کابلستان و زابلستان
را روشن میسازد.

احمد علی کهزاد (۱۳۵۵/۱۱/۴)

غرغنبیت یا گرشاسب

- - - - -

غنبتلی غرغنبیت و پھوان گرشاسب هر دو یک شخصیت باستانی کابل اند غرغنبسته و گرغنبیت ، گرشاسب و گرغسپ ، گرغنبتب و غنبتلی غرغنبیت در در افسانه های ملی ، غرغنبیت قهرمان ملی ، یک تن از اجداد سه گانه ، بابای ملت گرشاسب در ماخذ قدیم اوستائی ، غرغنبیت یعنی کوه گرد ، گرشاسب یعنی صاحب اسپ تندرو کوهی ، سام و دیدن موکل یا (ژنی) کوه های افغانستان در (البرز کوه) . اساطیر و بابای ملت ، قهرمان نیکه ، بابا ، از زیره سیستان تا کوه های شمشاد ، (بیتهن) (غرغنبیت) ، (سرین) یا (بیتهن) (غرغنبیتی) (سرینی) یا (اتریت) (گرشاسب) (سرنند) ، (اتریت) در اوستا پسر (ساما) است ، (ساما) پسر (شم) میباشد ، سلسله نسبت آنها بعد از سه پشت : تور که ، شیدسب ، تور ، به جمشید میرسد ، (گرشاسب) برادر (دروخشنه) گرشاسب قاتل (گنداریوا) یعنی پھوان گندهاری ، (دار مستتر) فرانسوی گهر شاسب را پھلوان کابل می شمارد ، گرشاسب در اوستا ورستم در شاهنامه ، گرشاسب ورستم پھوانان کابل ، (فریدون) یعنی (تریتون) ، کابل ، زابل ، خراسان و سیستان را به نریمان می سپارد ، گرشاسب و حیات جاویدان طبق افسانه های قدیم ، قصه زن جادو گر ، گرشاسب قرار یکی از افسانه ها در دخمه در شمال کابل بخواب رفته ، ریگ روان ، ده سبز ، بامیان .

بتن ، سربین ، مرغنبیت

اترط ، گرشاسب ، سرند

- - - - -

مفکوره جدید ، انقلاب در اصل اساس ، نیکه گان ثلاثه ، تره نی ته
(Trenite) اجداد سه گانه (بتینی ، مرغنبیت سربتن) (اترط ،
گرشاسب ، سرند) شجره انساب افغانی ، وجود اسطوره نیاکان ،
نامهای اوستائی در شاهنامه و گرشاسب نامه یشت های اوستا تا
بنداهش ، از کتاب گرشاسب ابوالمؤید بلخی تا تاریخ سیستان ، از
گرشاسب نامه تا امروز . گرشاسب پهلوان و سپهبد ، گرشاسب پسر
(اتریت) گرشاسب و جنگ هایش هندوان ، نورانیها و فغفور چین ،
جهان پهلوان مانند رستم ، دو پهلوان کابلی . رستم در بعضی
پهلوانی هایی میخوابد (جنگ رستم و سهراب) و میگریزد (جنگ
اسفندیار بلخی و رستم) ولی گرشاسب شکست نمی خورد قدامت ،
نامهای اوستائی تاریخ تقریباً ۱۴۰۰ بلکه سه هزار سال قبل از امروز
حیات افغانی ، خورشید جهان ، مقامات افغانی ، ایجاد تاریخ
فرمایشی عصر استعمار انگلیس ، تاریخ به پول ، داستان پیدایش
نسب نامها افغان به بنی اسرائیل اصل حقایق ، آخرین تعلق مبدا ،
نژادی به اوائل عصر اسلامی مفکوره بی اساس ، سه هزار سال پیشتر
وجود آنها در یشت های اوستا .

اترت ، اترط

- - - -

بیتنی یا بیتنی عبارت از (اترط) است ، نامهای قدیمه اوستائی به هر رنگی که نوشته شود مجاز است ، (ط) در آن عصر نبود ، امروز بعضی ها آنرا به (ت) و حرف آخر را به (ت) مینویسند ، در بندهاش (اترت) تحریر یافته ، در ماخذ دیگر منجمله (گرساسب نامه) همه جای (ت) معادل (ط) نوشته و بعضی اوقات بالای (ت) اول یک (ط) کوچک هم گذاشته اند مثل (اترط) ، صحیح تر آنست که اصلاً به جای (ت) ، در اول کلمه (ت) گذاشته شود ، (اترت) پادشاه نیمروز . نیمروز اسم شهری ، بلکه نام ولایت است و حتی نام کشور هم شده میتواند ، نیمروز و زابل ، در نقشه جغرافیائی امروز افغانستان هر دو (زابل) و (نیمروز) دو ولایت قبول و شناخته شده اند ، زرنج مرکز ولایت نیمروز کلات مرکز زابل ، جنگ های چار گانه بر سر کابل - (ترت از همه شهزادگان مدت زیادی سلطنت کرده است ، (اترت) پادشاه دیندار ، پند و نصایح (اترت) به پسرش (غرغبت) ، شیخ بیتنی نصایح بسیار معقول و بجا .

گورنگ زابلی

شاه نیمروز

ازدواج جمشید در حال در بدری با گلرخ دختر گورنگ

گورنگ شاه کابل و زابل و نیمروز، جمشید شاه فراری، گلرخ دختر گورنگ شاه در یکی از باغهای زیبای نیمروز در کندهار - گورنگ شاه با فرهنگ، دختر زیبا چون بت در بهارستان و چون صورت در نگارستان، دایه زنی کابلی، کنیرک زیبا رخ کندهاری، مسابقه کبوترزدن، ازدواج مخفیانه دختر گورنگ شاه با شاه جمشید - قهر و غضب گورنگ بر دخترش، گریختن جمشید از ترس ضحاک - تصویر از روی پارچه، «زابلی زبان» یعنی یفتلی زابلی عین زبان یفتلی، به مبحث زابلی زبان درین اثر توجه شود، گلرخ در حضور گورنگ، اعطای کنیزک طور جاسوسه به دخترش - هاما کوهی اسم مستعار جمشید. آشتی گورنگ شاه یا جمشید، گریز جم به هندوستان چین، اره کشیدن ضحاک بالای جمشید، زهر خوردن گلرخ دختر گورنگ، شاه و مردن وی «تور» پسر دختری گورنگ و جم «شیدسب» «پسر» «کور» «تورک» «پسر» «شیدسب» شم پسر «تورک» اترت پسر شم، گرشاسب پسر «اترت»، مولود «تور» پسر جمشید دختر گورنگ شاه.

کامیابی و ناکامی جنگ بر سر کابل

کابل بعد از اینکه در شعر و ادبیات مشهور شد - فولکلور هزار سال کامل دوره سلطنت ضحاک را دوام میدهد (فریدون - نرملیتون) و (اترت) و (گرشاسب) و (کورنگ زابلی) - شیدسب نواسه جمشید - کابلشاه (کورنگ کابل و زابل) و پسرش (سرند) - تورک شمشیری کوچک بسر شیدسب - جنگ اول دو شهزاده کشته شدن یکی از شهزادگان جنگ و دم میان (انباری) پسر عم کابلشاه و «نوشیار» «سر» اترط کشته شد «انباری» حرکت بصوب غزنی - بعد شابهار غزنی حرکت بطرف کابل - کابلشاه و تصمیم صلح - کامیابی گرشاسب - به مبحث شابهار درین اثر توجه شود - ایوان کابل - پیلان صفوف کابلشاه - گریز پیلان اترطشاه - رفتن شه کابل - امیدواری به درگاه خداوند - شبخون - نقشه آخرین گرشاسب - شهر داور یعنی زمین داور - کشته شدن کابلشاه سر راه (ملتان) نقشه زن کابلی اشغال تخت کابل - نقشه قتل گرشاسب دست دختر کابلشاه دختر شه از قشنگی چون شاه بتان - ناکامی نقشه - قتل دختر کابلشاه و مادرش رفتن بسوی نیمروز - گماشتن یک تن از بزرگان بحیث پادشاه - کابل زمین .

کورنگ کابلی کوشانی و «سرنده»

(کورنگ) (وسرنده)، ذوشهزاده جنگی و مجاهد «تورک» فرزند «شیدسب» «فرزند» «تور» فرزند جمشید - «سرنده» فرزند کورنگ شاه کابل و زابل - «تورک» پسر تازه به جوانی رسیده - آگاهی یافتن از جنگ پدرش شیدسب تقاضا و اجازه رفتن به جنگ - بعثت خورد سالی پدر در اول اجازه نمیداد، اعطا درفش و سلاح به وی - کورنگ کابل و زابل و علت کهولت - و اختیارات ملی - کابلشاه و احضار مردم به جنگ - قشون رزم آزمای سرنده جوانی که تیرش از پولاد میگذشت - درفش سپید - پیکرش عبارت بود از ماه و خورشید - کوفتن گرز به فرق «تورک» فاتح کیست؟ - سرندهها تورک - «سرنده» پسر کورنگ «شاه کابلستان و زابلستان نیست؟»

(۱) - محض به علت تسلسل نژادی او را «کابلی کوشانی» یاد میکنیم.

(۱) - فهرست ما الرجال ص ۴۹۷ در بین قوسین کورنگ را (بادشاه کابل) خوانده - رجوع شود به (گرشاسب نامه) اسدی - به اهتمام آقای حبیب یغمائی.

مهر آب و مهر اج

دو نام نزدیک بهم - هر دو را جاهای هندو - مهراب شاه کابلستان - رود آبه دختر قشنگ مادر رستم کابلستان غربی و شرقی - شاه هندو در کابلستان شرقی - ننگر کوت در دره گر - ننگر کوت پایتخت مهر اج - پایتخت فراز کوه استعانت و تقاضای کمک از غرغشت - « بهو » شاه هندوی سرانندیب - از غریبی و جاروب کشی به بادشاهی میرسد - سر کشی از مهراب - آمدن گر شاسب به کمک وی - جنگهای چار گانه مهر اج از بالای کوه - فتح آخر مهر اج - اسیر شدن « بهو » - مراجعت فاتحانه مهر اج و غرغشت - دره کنر و پایتخت کوهستانی (ننگر کوت) - کشف آثار روحیات هندوی - پیدایش شواهد مدنیت اسلامی شواهد آثار هندوئی شیوائی - برهمنی - بودائی - آفتاب پرستی - « هوویشکا » و شواهد شیوائی در مسکوکات - آثار دیانت « گوپنای » هندی - بعد از اضمحلال امپراطوری یفتلی در هند - آثار آفتاب پرستی « زون » یا « سون » نابودی آنها در عصر صفاری در سیستان - کابل - بامیان - بانفوذ نیزک یفتلی در شمال هندو کش در غوری و بغلان - با کوشش غزنویها در شرق در لغمان دره کنر اضمحلال قطعی.

نامه اترت به غرغبت

اندرز پیر مرد برهمنی

در جنگ اول فتح درخشان کابل بر زابل - اترت ، سنا - نیمروز خفه
غمگین اترت طی نامه پسر خود گرشاسب را بعجله نزد خود خواست
- ستاره شناسان پیش گویی میکنند که شورش در جهان پیدا خواهد
شد - سپاه کابل و پیروزی در جنگ اول - ولی بعد ها در اثر کمک
گرشاسب کشایشی بمیان خواهد آمد - گرشاسب بسوی
کندهار - دهکده زیبای (شاهجوی) و (کاه جوی) در کلات ، در
کلات - پیر مرد برهمنی در پای دیوار قلعه - برهمن و پدر ، خواب
دیدن او - صدا زدن بر گرشاسب - شناسائی گرشاسب و اجداد او
حیرت گرشاسب شکار شیر - سه اندز به گرشاسب - پیش گوئی های
سه گانه برهمن - دختر پادشاه کابل - قبول نکردن نوش آبه دعوت
یک زن در خانه خود نقشه قتل گرشاسب بدست زنان کابل زمین -
پیش بینی آینده راجع به شهر زرنج تهدید طوفان آب و باد نصایح پیر
مرد برهمنی - رفتن به بعد (شابهار) غزنی .

فتح کابلستان بر زابلستان

چهار خوره پادشاه نشین - از آب ایستاده سیستان (زیره) تا کوه های شمشاد از حوزه اکسوس (آمودریا) تا حوزه اندوس (اباسین) - زابل - باختر - غور کابل خدای زابل خدای - زابل قدیم از آب های ایستاده سیستان تا مجرای ترنک - کابل از اینجا تا حوزه اباسین - شهر داور (زمین داور) ، مرز ایالتی کابل و زابل .

نیمروز مرکز آن زرنج - زابل قدیم ولایت نیمروز - ولایت هیرمند ولایت کندهار - ولسوالی کلات امروزی را در بر میگرفت - نیمروز قدیم ولایت نیمروز ولایت هیرمند را شامل بود - دو ولسوالی مربوط نیمروز هشت ولسوالی مربوط هیلمند روی نقشه - شاه نیمروز مرکز او زرنج - غزنی مرکز اولیه زابل زیان - نیمروز و زابل اترط در اوستا = ماخذ اسلامی (اترت) را به (ط) آخر مینویسند و اینکار مجاز است ولی صحیح نیست اترت به پنج پشت به جمشید میرسد - شکست (اترت) در مقابل (کورنگ) کابلی شاه یا کابل خدای نوشیار پسر (اترت) شاه - شکست زابل - کشته شدن نوشیار - غم و اندوه زابل خدای .

کابل ، کاول ، کابلستان ، کاولستان

زابل ، زاول ، زابلستان ، زاولستان

نام کال و زابل پیش از هزار و پنجمصد سال - از (کوبها) گرفته تا (کاه بل) در اطراف نامهای باستان کابل زیاد نوشته شده - دریا چه بزرگ - کاه بل بحیث یک جزیره در میان آب - خانواده موسیقی نواز - مسافرت یک پادشاه قدیم - خیمه و خرگاه کنار سواحل دریا چه جزیره پر از گل و ریاحین - مرد ریش سفید اطراف کابل اولین باشند گان کابل - سیاحین پل از کاه - از روی رفتن شاه به جزیره - اوامرشاه مبنی به آوردن کاه از اطراف رفتن شاه به جزیره - تقرر شاه در جزیره - خشک کردن تدریجی آب - اعزاز خانواده موسیقی نواز - اوامرشاه راجع به خشک کردن جزیره - آب ایستاده : بینی نی زار - بینی حصار - وزیر آباد - (کابل و کاول) - (زابل و زاول اسمای یفتلی - هزار و پنجمصد سال قبل یفتلی این نامها را گذاشتند : کاول و زاول یادگار استقرار قبایل یفتلی - پیش از سبکتگین خانواده لویکیا لویک - خانواده زابلی یفتلی و حکومت بر کابل - زابل - سکاوند - نام های کابال و زابل اول بار در ۱۵۰۰ سال قبل - با یفتلی ها صفات (کاولی) و (زاولی) مشهور شد .

پیروزی کابل در طی سه جنگ شبخون و شکست کابلشاه

جنگ اول - رسیدن شاه در (شهر داور) یا (زمین داور) - سه هزار یلان و دو صد پیل - گریز پیلان اترت پیلان خرطوم استخیر به سپاه زابل - فتح درخشان کابلشاه در جنگ اول - جنگ دوم قوای مجهز تر و هزار پیل و هزار غلامان شاهی - هزار نفر از دلاوران - پیروزی کابلشاه در جنگ دوم - عقب نشینی سپاه زابل در سکاوند - داستاخ و سکاوندند و شهر کوچک در (لوگر - لوی غر) - خاطرات «هیوان - سنگ» در نیمه اول قرن هفت میلادی - جوامع الحکایات محمد عوفی در قرن هفت هجری - معبد برهمنی هندوان - بزرگترین معبد - شهزادگان هندو برای تاج پوشی از هند در اینجا می آمدند - صدای اسلام فردغان شهنه زابلستان - عمر و لپث معاصر رای (کهلو) - (یونکر) و شاهان یفتلی - یفتلی ها در لوگرو سکاوند - برهمنی - هندوئی و آفتاب پرستی - مهرباب چوبی سبک غزنوی در چرخ لوگر - سومین «جنگ بشکاوند» به پیروزی کابل منتهی شد - جنگ چهارم به غلبه سپاه زابل منتج شد - رسیدن گرشاسب در میدان جنگ - شبخون را تجویز کرد - رخ جنگ به نفع گرشاسب و شاه زابل تغییر کرد - کابل شش هزار اسیر داد - روی هم رفته از کابل پنجاه هزار کشته داد - دوازده نفر را گرشاسب همراهی خود نگه داشت - بقیه را به پدرش (اترت) سپرد.

غرغنبت ورستم

پهلوانان کابل از نظر مبارزه و جنگ جویی

شاهنامه و گرشاسب نامه - دواثر حماسی دو جنگ نامه - دواثر
متمم یکدیگر دو جهان پهلوانان از کابلستان اوستا و فصل جغرافیائی
و ندیداد - زبان ویدی زبان تخاری - ریشی ها اوستا از رستم به این
اسمی که مامی شناسیم نام نمی برد - رستم یگانه پهلوان نام آور جهان
در شاهنامه - گرشاسب ، غرغنبت در آبان یشت اوستا نام برده شده -
از روی نام گرشاسب نسبت به رستم قدامت دارد - در پهلوانی رستم
مقابل سهراب مغلوب میشود - از مبارزه به اسفندیار بلخی میگریزد
اما گرشاسب پهلوان آنهین پنجه را هیچ پهلوانی مغلوب نساخته -
مبارزه گرشاسب با پهلوان (کندار یوا) پهلوان گندهاری - شاهنامه جز
یک دفعه از گرشاسب یاد نمیکنند - جای حیرت است که شاهنامه چرا
خاموش است - گرشاسب نامه - بنداهش - یاد گار زیران - ختای
نامک «زمر» که بوده «زمر» آتش پرست - سکاوند و برکی برک -
آتش پرستی در ازمنه قدیمه - غرغشت و گردبز (غرلیس) رفر و
غرغشت - اشاعه آیین آتش پرستی در سمت جنوبی (پکتیا) -
خرابه های سنگی بالا حصار گردبز و پل علم دژ یا آتشگاه - قلعه یاد
ژگریز - لوگر ، لوی غر (- لوگر ، لوکرنا) .

جنگ شهزاده سرنده با شهزاده تورک

«شیدسب» یعنی صاحب «اسپ سپید» «اسپ درخشان» «اسپ قشنگ و زیبا» - شخصیت ممتاز سوار کار «شیدسب» پسر تور - پسر جوان شمشیری - «تور» پسر (جمشید) - کورنگ - پادشاه کابل کابلستان و زابلستان جمشید یا هامان کوهی «تورک» یعنی صاحب شمشیر خورد - پسرده ساله - و «شیدسب» - یکی پسر کشتاسب - دوم پسر تور - اینجا پسر تور مورد توجه است «سرنده» پسر کورنگ شاه زابلستان و کابلستان - سپاه کابلستان شهزاده سرنده و اختیارات جنگ - شیدسب و عزم حمله بر کابل - «تورک» و آرزوی شامل شدن بجنگ - «انبارسى» عموزاده پادشاه کابل - شکر کابل مثل رغان هوا و ماهی دریا - درفش سفید با پرند ماه و خورشید - کلا و خفتان زرد ضرب - سرنده بر فرق تورک - جواب تورک = سرنده و تورک کدام یکی فاتح جنگ است ؟

بتخانه شابهار

(شوبهار) اصلاً عبارت از (شابهار) است، غزنی و بتخانه شابهار پیرمرد برهمنی مقیم شاه جوی، شاجوی و کاهو، جوی، پیرمرد برهمنی دریای دیوار قلعه، شناختن گرشاسب، راهبان و کاهنان، امین برهمنی در کندهار کلات مقر غزنی، سکاوند کابل ننگرهار، شابهار در نقاط مختلف مملکت، شابهار کابل، شابهار غوربند، شابهار کاپیسا، شابهار بلخ، شابهار کهن دژ (قندز) شابهار بغلان، شابهار بامیان، شابهار غزنی شروع حفريات با پروفیسر توجی، نامهای متعدد بتخانه، تپه سردار، نقاره خانه، بتخانه احتمال آبادی سه تن از پادشان قدیمه اشوکا، کنشکا، هویشکاه، شابهار و آبادی کوشانی، امپراطور کنیشکا، هویشکا و جام فلزی خوات وردک منار چکری، کاوش در خرابه های بتخانه شابهار، سبک آبادی کوشانی آثار رنگ آمیزی سرخ رنگ، مجسمه ده متری، کشف کتیبه ها برهمنی، نوشته های مذهبی - زینه های متعدد، ستوپه بوادئی فرود آمدن بودا، بتخانه زیبای غزنی اسم شابهار و خاطرات نظامی عصر غزنوی، میدان شق نظامی، محمود غزنوی و شابهار، از عصر غزنوی تا امروز.

شهامت شاهدخت کابلی نقشه زنان کابل گرشاسب و اشغال تخت سلطنتی کابل

حرکت جانب کابل، اضطراب کابلشاه نامه سر پوشیده پیشنهاد صلح کشته شدن نفری زیاد بین کابل و زابل، عدم قبول صلح از جانب گرشاسب، ناله وزاری زنان، ابالشکر کابل از جنگ، گریختن کابلشاه با صد سوار جانب مولتان، تعقیب گرشاسب، کشته شدن کابل شاه در راه، چور و چپاول شهر کابل، زن جوان کابلی و نقشه کشتن گرشاسب، سنگ اسیا، کشته شدن صاحب منصب دیگر عوض گرشاسب، جمع آوری زرو سیم، هزار دختر طناز کابلی، دختر دلریای کابلشاه بر آشفته شدن سپهبد، شب تاریک، جریان خون از ناوه دانه‌های خانه‌ها گریختن زن و مرد بجانب صحرا، دختر شه عرشه دختران، عشق گرشاسب، طلب گاری از مادرش، ازدواج با او، دختر تشنه خون گرشاسب، مادر و دختر و نقشه زهر دادن گرشاسب، زهر در جام بلورین، گفته برهن سر کشیدن دختر جام را و چپه شدن او نقشه ناکام، کشتن مادر و دختر.

زابل زبان

اصطلاح زابل زبان، برای اینکه (جمشید) (هامان کوهی) و (تکین ناش) اسرار عشق و جنگی را نفهمند کسان دیگر زبان مذکور را استعمال کردند، این زبان سومی چه بوده، زابل زبان و غزنی، لویک و انوک و لادیک اخلاف قدیم زابلی قبیله یفتلی، سبکتگین و اشغال غزنی در ۳۳۶ هجری قمری، ازدواج با شهزاده خانم زابلی دختری از خاندان شاهی قدیم زابلی، فرزنداو و سبکتگین محمود زابلی، بسی کلمات و اسمای (زابل زبان) که تا امروز در غزنی رایج و موجود است مانند: کنجک، غزوتک، ککرک، نیزک، کرنک، غرنک وردک، رامک، کوهک، ترنک، کنیک، وده ها کلمه دیگر، به گمان غالب نام (غزنی) مشتق از (غزنک) است.

این نام اصلاً زابلی یفتلی است، این کلمات در غزنی و اطراف آن بیشتر متداول است. برای یافتن آثار یفتلی قلمرو بین غزنی، مقر، کلات، کندهار و مناطق جنوبی آن مثل اورگورن (آتش مانند) پژوهش شود، کشف مجسمه به سبک آتش پرستی از کوه بغدنک، زابل زبان در در حوزه ترنگ و ارغنداب، زبان اور مری در سکاوند، برکی برک نامی از زابل زبان، راه زمستانی کوچی، از مقر تا دیوالک شا بولان، و اینکه قلعه سرخ کندهار، تپه پته خزانه کتواز.

بر گشت غرغنبت به داخل آریانا

مراجعت غرغنبت و مهراج ، حرکت جانب افغانستان مهمان در کو های کتر ، پایتخت مهراج شاه در «ننگر کوت» ارسال آلات و اسباب طلائی و نقرهئی بیش از خود برای «اترط» ، گرشاسب و ارسال باژو ساو برای پدرش (اترط) شاه برگشت بطرف سیستان ، بیابان بی آب و دانه آب و هوای متبوع سواحل هیرمند آرزوی تعمیر شهر جدید آرزوی پادشاهی کابلستان و زابلستان لشکرگاه در فاصله دو منزلی هیرمند ، اشتراک کاروان ، امیر فرخی شاعر چکامه سرا و بدیده گوی «چون بسیج راه کردم سوی بست از سیستان» ، امیر فرخی و اسدی طوسی سیستان را از یک نگاه شاعرانه تعریف میکنند ، محمود غزنوی (۴۲۱) هجری قمری وفات نمود و اسدی طوسی در ۴۵۸ هجری گرشاسب نامه را تصنیف نموده ، بنای تصور سلطنتی لشکرگاه در عصر مسعود ، نویسندگان مورخین و شعرا در لشکرگاه ، داخل شدن گرشاسب بدون اجازه در انگور باغ «هوخت کنگ» و «مینو آباد» دو دهکده سبز و خرم ، ملک ده از یستگان ضحاک ، استخوانه نزد «شیروی» امیر عس ، امیر عس و تشویق ملک ده ، «اترط» شاه نیمروز ، شکوه نزد شاه ، آگاه شدن غرغشت و قهر شدن او ، شواهد مصادره اموال از (شروی) ، زن دادن پدر به گرشاسب ، دختر عمومی شاه انصراف گرشاسب .

کتایون و اهرن

دختران قیصر روم ، ازدواج آنها با شهزادگان آریانا

جمشید و سلطنت بر « هفت کشور » خیزس بامی « یا کشور زیبای آریانا ، روم و چین دو کشور افسانوی زیبا رویان سرزمین زیبا رخا و پرمیان ، دختران رومی و چینی ملکه های زیبا و دل انگیز روم منحیث روم شرقی یا (بیزانس) دختران قیصر ، کتایون و اهرن ، کتایون زن گشاسب ، کتایون مادر اسفندیار ، زن دانشمند ، « اهرن » دختر دیگر قیصر ، دختران قیصر روم و ازدواج آنها با شهزادگان آریانا ، آویزان کردن کمان بزرگ بالای دروازه قصر ، کشیدن کمان و بردن دختر ، آمدن گر شاسب آشنائی با دایه دختر ملاقات شبانه ، حزن آمدن دختر قیصر رفتن گر شاسب به دربار قیصر ، درخواست کشیدن کمان ، آرزوی دختر قیصر و شوق کشیدن کمان ، توفیق پهلوان آریانی بردن شرط ، اعطای چند دانه بزرگ یا قوت از طرف گر شاسب روانه شدن دو دل داده به طرف وطن مواصلت به نیمروز .

گرایش‌های بانی شهر زرنج

مفکوره بنای شهر زرنج، از زرنج پایتخت نیمروز، حالا هم زرنج مرکز ولایت نیمروز است، نیمروز و سیستان، مهندسان شرقی و غربی از هند و روم، وفات کابلشاه، بر تخت نشستن پسرش، پادشاه جوان کابل، اخترشناسان و مهندسان، رودها و جوی‌ها و کاریزها از هیرمند، باغلان یا باغرام یا بهشت‌داور، ۲۵ یا ۳۰ کیلومتر تا بسابند غور، (در تل) یا (تل) یا (ورتل) در سه منزلی شهرست و لشکرگاه، در اینجا کوهی است موسوم (کوه زور) یا (جبل الزور) (زور)، (زون) یا (سون). بتی زور یا آفتاب پرستی (نوزاد) از لشکرگاه سه ساعته راه با موتر، نوزاد در محوط کوهستانی (خادی) محل پیدایش مسکوکات غزنوی، کوه زور در نقطه تقاطع سه ولایت لشکرگاه، اروزگان، غور، ابنارسی پسر عم کابلشاه، ۶۰۰۰ گردان سپاه سپاه هشتاد هزار نفری، شصت پیل جنگی، جبل الزور، رب النوع آفتاب (کوه زور) یا (کوه زون) یا (کوه سون) دو سپهبد (نوشیار و ابنارسی) سر عسکر کابل و زابل شکست سر عسکر کابل، مدینه سجستان پنج مزسنج حومه شهر زرنج، پنج دروازه آهنین، دروازه‌های شهر، جوی سنارود از لشکرگاه تا زرنج تهدید آب و باد، پیشگوئی پیر مرد بر همنی ساکن شاجوی حفریات هت فرانسوی در تپه‌های زرنج، اسیران کابلدر عمران زرنج، زرنج پایتخت سیستان، بهشت برین، استقرار مردم از نواحی مختلف در شهر زرنج.

بامیان ، بامیکان

سرخ بت ، خنگ بت ، بتخانه معلق در هوا

بتخانه «معلق در هوا» بتخانه سرخ بت و بتخانه خنگ بت ، بت خانه ککرک بتخانه فولادی ، آیا یکی از بتخانه های مذکور بتخانه (معلق در هوا) نیست ؟ اسدی طوسی واضح درینمورد چیزی نمیگوید ، شاعر طوسی خروش با بامیان را ندیده ، آیا از روی متن پهلوی یا کتاب گرشاسب موبد بلخی یا کدام اثر دیگر گرشاسب نامه را تصنیف نموده باشد ؟ - اما امکانات مقایسه .

درین است ، تراش مجسمه ها از سنگ ، تصاویر ماه در رواق های بودا تصاویر مردم ، نقش مردان و زنان ، رقاصه ها و ژنی ها ، موسیقی نوازان در فرق رواق سرخ بت یا (بت کلان) راهبان (برهمنان آلوده در خاکستر ، گل کردن موی سر و زیر زنج ، بستن «لکهن» یا دستمال اعضا و جوارح مجسمه ها از فلزات قالب گرفته نشده اشتباه زایر چین . اسدی هم به اشتباه رفته ، هیوان تسنگ بامیان را دیده و اشتباه کرده ، اسدی طوسی نا دیده زوار چینی مفصل از بامیان و هزاران سمج و معابد صحبت میکنند . سرخ بت و خنگ بت آثار رنگ آمیزی آبی در زهر گلوی بت ۳۵ متری ، آثار شواهد رنگ سرخ در زیر کردن بت کلان ۵۵ متری ، سرخ بت و خنگ بت عنصری ، صصال و شاه مامه ، وجود کالبدی روی چپرکت در یکی از سموچ ها .

خیزس بامی بلخ بامی

مملکت افغانستان در سه قرن پیش از میلاد مسیح آریانا خوانده شده است ، ۱۶ قطعه متذکره (وندیداد) در اطراف هندوکش ، این زمین ها سرزمین اوستائی است ، در مهدیشت ، نام (خیزس بامی) سر زمین درخشان مهد آزادگان کشور آریانشینان یاد شده ، پایتخت این (کشور وسطی) شهرزببا بلخ خوانده شده (بلخ بامی) پایتخت (خیزس بامی) ، هفت کشور اصطلاح جغرافیائی جمشید ، و سلطنت بر هفت کشور ، هفت کشور داخلی و هفت کشور خارجی ، هفت کشور داخلی عبارت « هفت ولایت داخلی میباشد هفت ولایت عبارت از : ۱-ارزه ۲-شبه ۳-فردوفش ۴-ویدد فشن ۵-رادوبرست ۶-دورجرست ۷-خیزس بامی .

در میان همه واقع است ، معادل این هفت کشور تقریباً چنین بود : کابل زابل ، غور ، طخارستان ، باختر ، گندهارا ، بلخ بامی . هفت کشور خارجی پارس ، توران ، چین ، ماچین ، سند ، هند ، روم ، توران ، و شهرهای مشهور آن ، خان ، خانان از ماوراالنهر تا چین ، قلمروان توران ، از توران تا چین یک ساله راه ، فغفور چین ، خان و خانان مربوط به توران بود ، خاقان و فغفور مختص به سرزمین پهناور چین بود ، لقب فغفور در عهد کوشانی دو قرن پیش از میلاد مسیح از زبان تخاری وارد مملکت ما شد و رائج گردید ، اصل آن « بغه پوترا » و « بلخ پور » بود ، یعنی آن پسر یزدان است ، « لاجین » هم در افغانستان فردوسی استعمال شد - مقصد از آن کتله فعلی « بر لاس » حتی « هزارها » را در بر میگیرد .

فریدون

«فریدون» که اوستا بنام اصلی اش «تری تونا» و «ابتن» یاد میکند او پسر «انویا» است، ضحاک مارخسضحاک یا «ازهی د معا کا» ، عمراد به فرار تخمین فولکلوریک به هزار سال میرسید ، بعضی منابع مثل شاهنامه او را جز اجداد مهرب شاه کابل حساب میکنند ، دشمنی سخت میان فریدون و ضحاک ، گرفتاری و بندی گیری او در کوه دماوند ، اشغال مجدد سلطنت پیش دادی احزار تاج و تخت در مهر ماه ، جشن مهرگان بیاد این روز تخت نشینی فریدون کمک یزدان رشادت فریدون در برانداختن ضحاک نه‌مروز بحیث مرکز سلطنت ، فریدون پادشاه نیمروز ، پادشاهی فریدون از چند پارچه شعر تجویز مبارزه با چین ، اعزام گرشاسب و نریمان به دیار چین فغفور چین اعزام نریمان ، سپهبد نریمان ، فتوحات نریمان ، اعطای فریدون ، دادن زرنج ، غور ، بلخ و کابلستان ، زابلستان به نریمان اراضی اینطرف رود سند ، اعزاز فغفور چین ، به کشتن گرشاسب و نریمان بکامیابی از چین .

سپهبد نریمان

فولکلور هزار سال عمر ضحاک را تخمین میزند ، فریدون و گرفتن تخت و تاج پیشدادیان بلخی « امل » در یکصد و بیست میلی شهر مرو ، سر راه عمومی خراسان ، (املی خراسان غبراز (امل) بحیره خزر ، نامه فریدون به سیستان برای گرشاسب و نریمان ، رسیدن گرشاسب و نریمان در ظرف یک هفته ، از (امل) بطرف شیرغان (بلخ بامی ، شهء نیمروز ، سپاه زابل ، درفش با پرند شیر ، پنجه هزار سوار و چهل هزار پیاده از ما را النهر به سوی توران زمین چاچ ، ختن ، ختلان ، سمرقند ، سینجاب ، گرشاسب و نریمان با نامه نزد خانان توران ، خواستن باج و خراج هم نوائی خانان با گرشاسب پرچم بنفش با پرند شید بدست نریمان ، زابلی زبان ، جنگ گرشاسب با فغفور چین کشته شدن « جرماس » و « قلا » از طرف چین جنگ با سالاران چین ، آوردن فغفور به جنگ نریمان ، گشته شدن پسر فغفور ، گرفتن شهر « فغنشور » و ویرانی شهر ، « جندان » پایتخت فغفور چین ، آماده شدن شخص فغفور به جنگ قبول شدن پاژدساو ، مراجعت فاتحانه گرشاسب و نریمان بجانث آریانا .

ازدواج نریمان با شاهدخت بلخ

نریمان و گرشاسب در چین پیروزی درخشان به فغفور چین، بند دادن عمو فریدون، مراجعت از چین، عم من پهلوان فریدون بمن بند داده بود که از چین به سلامتی به خانه بازائی ترازن خواهیم داد، در طبیعت هر چیز جفت دارد جفت شایسته، شاه بلخ بامی، تخمه گوهر نیکو، دختر شاه بلخ همسر نیکو و دختر نجیب و با گوهر، قاصد و طلبگار، جانب بلخ، فریدون تمام، سرزمین به عنوان کابین بوی اعطا کرد، بردن زنش به سیستان ترس فریدون از کابلشاه که از خوبشاونندان ضحاک کابلی است، تخم اژدها بیدار بودق نریمان از سمت کابل، شه بلخ به دختر خود گنج بسیار داد، از دبا تشک، گهر دو صد کنیزک، دو صد جام عنبر عود سوزان، چار صد ایزک، (غلام)، چهل خادم ترک مانند شمع طراز، کاروان بزرگ چون دهباری از بلخ تا سیستان در عرض راه همه گنبدان و خانه ها گل می فشاندند آواز نریمان، بزرگان یا کوس و بوق نزدیک، شدن اهام بر باربری، فیلسوف هندی که گرشاسب آورده بود، تولدی سام ازدختر بلخی و سپهد نریمان بدین ملاحظه اورا (سام نریمان) میگفتند، اطلاع به گرشاسب و فریدون شاه، هدیه بیشمار.

سمندر خیل دخمه گرشاسب

در شمال کابل سمندر خیل وفات گرشاسب

جهان پهلوان و بیماری وی، قرار تخمین داستانی هفت صد و سه سال کرد، احضار ستاره شناسان، ستاره شما گفت خطر در دو روز است، گرشاسب فهمید که مرگ آمدنی و نزدیک است، قرار یشت های اوستا گرشاسب (مرد جاودانی) صفت شده دشمنی دیوان کوشش در ناپاکی او، و گرشاسب نزدیکی او با یک زن زیبا موسوم (ننش) خدمت به ائین (هورائی) دیانت زرد هشتی چون گرشاسب اخلاصی به ائین زرد هشتی داشت (سوشیانس) او را از حیل دیوان نجات داد، مجددا پاک شد، حین مراجعت از چین در راه یک نفر تورانی موسوم به (شهر مرد تورانی او را مجروح ساخت، گرشاسب برادر داشت موسوم به (رواخشه) او هم در راه مراجعت از چین به تحریک اهریمنی بدست شخصی موسوم به (هتازرین کر) کشته شد، گرشاسب به قصد خون خواهی برادر «هتناسب» بکشت و نعش او را به ارا به (اراده جنگی خود بسته وارد کوه های افغانستان میشود، گرشاسب نموده و در یکی از مغاره های سمت شمالی کابل افتاده افسانه های عامیانه. دخمه گرشاسب، احتمال افسانوی در سه نقطه: بامیان، ریگ روان، ده سبز، سموج مخصوص «یزوایانا توجه به اهالی شهر زرنج، حضور (سام) و (نریمان) ترویج دین اخبار مرگ غریبت برای فریدون، نام زدی نریمان به پادشاهی، گرشاسب بر طبق افسانه ها نموده، در جنگ با تورانی زخم خورد دخمه او سمندر خیل، دخمه در ریگ روان یاد ده سبز کابل، یا بامیان.

ملک بود لف شهر یارزمین
جهان دار (ارانی) پاک دین

زر آدان همین شاه ماندست (بس)
خریدار از و بهرم نیست کس

مصنف و مشوق و محل تصنیف گرشاسب نامه

اسدی طوسی، بودلف شیبانی ارانی و نخجوانی

مرزبان نشین (ارانی)

گرشاسب نامه اثر نیمه حماسی، نیمه فولکلوری، نیمه تاریخی، نیمه جغرافیائی معلومات آفاقی محض به آریانا، کتاب گرشاسب نگارش (ابولوید) خمبر ماهه گرشاسب نامه، پژوهشگران قرن های اولیه اسلامی قرن ۴ - ۵ قرن (دقیقی بلخی) و (ابوالموید بلخی) تهداب گذاران اولیه (شاهنامه) (گرشاسب نامه) منابع اولی (وید) و (اوستا)، موبدان و (هیربدان)، (داستان های باستان) (گفته های باستان) آثار آئین (مزدیسنا) و زبان پهلوی، مصنف (گرشاسب نامه) اسدی ابونصر علی بن احمد طوسی، مشوق (بودلف) (شیبانی) شاه (اران) حکمران (نخجوان)، محل تصنیف (نخجوان) مرکز ناحیه (اران)، فردوسی در ناحیه غزنی مرکز خراسان، اسدی طوسی در قلمرو (اران) خارج از حدود عراق عم (ایران کنونی)، (نخجوان) امروز جز خاک آذربایجان متعلق بر ایران، تأثیر دوره پرافتخار عصر غزنوی، گرشاسب نامه داخل در جزئیات خاک آریائی، برادر و پسر بودلف، شهاب الدین مسعود در ۴۲۱ هجری در (ری) فتنه سلجوقیان در شمال غرب امپراطوری غزنوی اسدی طوسی در تجسس زمینه مساعد و امن، نفوذ تدریجی نفوذ غزنویان در خاک ایران، اسدی طوسی و عدم توجه وی به قلمرو آل زیار و آل دیلم خارج از قلمرو ایشان، شاه بودلف علاوه بر تخمه شیبانی به صنف (تلیکنی) و (کرغری)، شاید در خون او کدام رگ (ترکی یا فعلی) هم دخیل بوده؟

شاهنامه یادگار دوره (عروج) غزنویان، گرشاسب نامه یادگار دوره سقوط آن.

مصنف و مشوق و محل تصنیف گرشاسب نامه

اسدی طوسی ، بودلف شیبانی ارانی و تخجوانی مرزبان
نشین (اران)

« گرشاسب نامه » اثر نیمه حماسی ، نیمه فولکلوری ، نیمه تاریخی ، نیمه جغرافیائی است که معلومات آفاقی آن روی هم رفته در حدود و نفوذ افغانستان قدیم یا (آریانا) دور میزند ، این کتاب بر اساس داستان های قدیم بصورت نظم تحریر شده و اصل (خیر مایه) آن کدام (ورق نامه) بوده بزبان پهلوی بدست شاعر بزرگوار بلخی (ابوالمؤید) افتاده که قیمترین اثر را بنام (کتاب گرشاسب) و امروز از بین رفته و جمعی از شعرا و نویسندگان تا چند قرن اوایل اسلامی از آن استفاده کرده اند .

قرن ۴ و ۵ قرن (دقبلی بلخی) و (ابوالمؤید بلخی) است . و این دو نفر شاعر و نویسنده که هر دو زبان (پهلوی) را بوجه احسن مبدانستند هر دو تهداب گزار اولیه « (شاهنامه) و (گرشاسب نامه) محسوب میباشوند شاهنامه و گرشاسب نامه یک جز مشترک دیگر هم دارند و آن پارزجه های المانی است که بصورت (ملحقات) در تناب افغانستان در شاهنامه گرفته است و قسمت درشت آن مال اسدی طوسی است که شعرای متأخر آن را انجام داده اند .

نقطه اساسی گرشاسب نامه یا روح داستانی آن قصه های (ویدی) و (اوستا) که دهن بدهن در (بلخ) باقی مانده و در عصر (اوستائی) به (مغان) و (مویدان) و (هیرید) و (هیریدان) رسیده و این روش که در کنه باستان (شاهنامه) و (گرشاسب نامه) یکسان صدق میکند ، البته ماخذ صحیح و نام گرفته در دست نیست ولی تذکار (مویدان) گهن (داستانهای باستان) (گفته باستان ز گفتار) دهقان یکی داستان بیرندم از گفته باستان گفته میتوانیم که ماخذ وسیع هر دو کتاب در اصل داستان ها آریائی یک چیز بوده ، سپس در قرون اولیه اسلامی در حالیکه (مویدان) و (هیریدان) هنوز حیات داشتند و آئین (مزدسینا) و زبان (پهلوی) در طی قرون اولیه اسلامی هنوز از بین

نرفته و شعر او نویسندگان ما هنوز آنرا میفهمیدند داستانهای یا بصورت کتاب یا بشکل رساله یا به حبث نقل و بازگو کردن آن به قسم افسانه سرائی بدست شعرا و نویسندگان آریائی و خراسانی میرسید چنانچه از نقاط مختلف طخارستان و بلخ و مرو، و هرات و سیستان و نیشاپور در آن سهم داشتند و دقیقی بلخی و ابوالمؤید بلخی مثال بر جسته ایست که شمع اول در جمع آوری داستان های شاهنامه و گرشاسب بدست ایشان روشن شده است.

- - - - -

(گرشاسب نامه) که آنرا جلد دوم تاریخ حماسی و فولکلوری افغانستان میتوان شمرد مصنفی دارد بنام حکیم ابو نصر علی بن احمد اسدی طوسی و مشوقی را به اسم بودلف (شیبانی ارائی) (مرزبان) (نخجوان) به نام (نخجوان) مزبان نشین قلمروان که هر سه را در ذیل شرح میدهم:

حکیم اسدی طوسی (ابو نصر علی ابن احمد) اصلاً شاعر و نویسنده بوده از طوس و مانند فردوسی در اینجا زندگی می کرده و مثل همین شاعر حماسه سرا به یکی به شرق (خراسان) دیگری به شمال غرب (آذربایجان و اران) مسافرت و برخی در حدود صد سال میان این دو شاعر فرقی قایل نشده است.

حکیم اسدی طوسی در عصر فتوحات غزنوی یان در طوس میزیست و به علوم متداوله وقت آشنا بود در طب مهارت داشت و در زبان پهلوی ید طولا داشت و در ادب، ادب و تاریخ و صرف و نحو عالم عصر بحساب مہرقت در زمان سلطنت عبدالرشید و سایر پسران سلطان محمود غزنوی و در بدری که ایشان شد تا زمان فرخ زاد بن مسعود و سلطان ابراهیم بن مسعود بن محمود که دولت غزنوی دست خوش حوادث و نفاق امرای داخلی زمینه را برای سرکشی ترکمنان و سلجوقیان مخصوصاً در شمال و شمال غرب مملکت، حکیم اسدی هرج و مرج را در گوشه غربی خراسان خلاف روح اندک رنجشاعری خود تصور کرده رخت بر بست و آماده سفر شد. از تالیفات مشهور وی (لغت فرس) که بهترین لغت نامه به فرهنگ فارسی است و کمال تبهر وی را در شناسائی زبان پهلوی نشان میدهد، بر علاوه حکیم در خط وارد بوده و کتاب البنیة عن حقائق الدویة تالیف ابو منصور موفق الدین علی

هروی را بخط خویش تحریر کرده است .

اسدی در ۴۵۶ یا ۴۵۸ تصنیف (گرشاسب نامه) را تمام کرده، اینکه میگویند کدام نامه راجع به (گرشاسب) در دست وی نبوده خالی از حقیقت است. شاید کدام نسخه در زبان پهلوی یا در زبان فارسی با خویش داشته و یا (شاه اران) برای وی تهیه کرده باشد چنانچه اسدی خود گوید :

ز کردار گرشاسب اندر جهان یکی نامه بریاد گار از مهان

- - -

بدان هنره از نامه باستان بشعر آخرم یکی داستان

راجع به داستان های هندی وی نفور میرود که مآخذی در دست وی بوده برای کسیکه در منطقه (نخجوان) در شمال آذربایجان زندگی کند عجیب و محال مینماید که افسانه های هندی به این آب و تاب بداند ؟ اصل داستان ها چیز است مربوط گرشاسب و وطن وی افغانستان که شاعر حین تصنیف آن کمال جزئیات را مراعات کرده و برخلاف (فردوسی) از کار نامه های او کتابی تصنیف کرده و فردوسی جز تذکار کوچکی از او یاد نکرده .

اسدی طوسی از وطن ما و دیار گرشاسب از (کوه زیره) سیستان تا منتهی الیه غرب ولایت شرقی که (نگارها را و گندهارا) باشد جزئیات قضایا را یاد میکنند مانند : شکار شیری در حوالی مقر و کلات ، ملاقات با پیر مرد برهنه بت خانه سوبهار (معبد شابهار غزنی) و گفتگو با خازن و سائر کنیزگان آن جزئیات راجع به بت معلق در هوا که احتمال قوی عبارت از بت های بزرگ بامیان باشد مسایل پادشاه گردشی ها ، جنگ دیگر نیز بر سر شهر کابل کشت و خون در جنگ (سکاوند) لوگر ، زرنج و آبادی های دریاچه های سیستان زمین داور و ده ها موضوع دیگر چنان است که کویی یکپارچه تاریخ افغانستان) را رسم میکند ، خلاصه شاعر حوادث جغرافیائی صحنه های جنگ پهلوانان عرضه کار زار و مسایل که سطور را طوری در جزئیات رسم میکند که گوئی خود در همه وقایع حاضر بوده و با ارزوی نقل قصه شخصی دیگر همه باز گو میکند .

• اسدی طوسی در مسافرت بجانب عرب بجائی توقف نکرده و طوریکه مرسوم بود

خارج از خاک عراق عجم آنروز (ایران حالیه) به قلمرو (ارومیه) و (اران) و (ارمنستان) رسید و از طرف مرزبان خودش اداره میشد .

در نیمه اول قرن چهارم هجری سه ولایت : (اران) و (ارمنیه) و (آذربایجان) پهلوی به پهلوی بطرف غرب و شمال غرب (عراق عجم) (ایران کنونی) افتاده و رود خانه (اراس) از خاکهای مذکور میگذشت (کوه های قفقاز) با ارتفاع بلند خود هوای آن مناطق را سبز و گوارا ساخته بود ، در صدر اسلام (ابو یوسف بن ابی (ساج) شهر (دبیل) را - در شمال (نخجوان) ، واقع است استیلا یافت . مردم قسماً مسلمان شدند و عمال بنی امیه بنی عباس مزاحم ایشان نمیشدند اهالی (ارمنیه) زمه و خراج به سلطان های روم می پرداختند .

چیزیکه اینجا بیشتر به شرح آن احتیاج داریم علاقه (اران) که شهر (نخجوان) هم در گوشه غربی آن افتاده است مرزبان های آن که ایشانرا (شاه) میخواندند به صنف (ارمن) یاد میشوند و زبان ایشان را هم (ارمنی) میخواندند «ابن حوقل» در «صورة الارض» میگویند که سنباط ید اشرط از جمله (پادشاهان ارمن) بوده بحال موجوده آذربایجان دو حصه شده و (نخجوان) در شمال (خوی) جز آذربایجان شرقی متفق به (ایران) است و باقی حصص (اران) جز آذربایجان شمالی مربوط (روسیه شوروی) .

اسدی امر شاه را قبول میکند و ضمناً او را که جز مرزبان و حکمدار خطه (اران) و (نخجوان) طور مبالغه آمیز به شوه ای که از آن بوی تملق به مشام میرسد وی را : (شاه) (شهنشاه) (خسرو) (شهر یا زمین) (ارانی) (همبر آسمان) (پناه جهان) (تاج اورنگ) (بت شکن) (از تخمه ابراهیم پیغمبر) (مقصد از آن سید بودن او را ثابت میکند) و غیر میخواند و برادرش (ابراهیم) و پسرش (میر محمود) وصف میکند و میگوید :

بیارم گل دانش ارم ببر
که زیباست مرخسروی گاه را

کنون ز ابردریای معنی گهر
فزا هم ز جان آفرین شاه را

ملک بودلف شهر یا رزمین	جهان دار (ارانی) پاک دین
بندگی که با آسمان همبرست	زنجمنم براهیم پیغمبرست
اگر بابت روم کین آورد	بشمشیر بت را بدین آورد
چلیسا پرستان رومی گروه	چنانند از دوز سپاهش ستوده
چنوتاج داور نگر اشان نیست	جز چرخ فرهنگ را ماده نیست
بیالد تک ایش بخاور زمین	کند غرقه کشتی به دریای چین
نه کس زین شاهنشاه دل خسته شد	نه بر هیچ مهان درس بسته شد
برادرش ولا براهیم را	گزین جهان کرد مهتر نژاد
پناه جهان خسرو ارجمند	دل گیتی امید تخت بلند
جهان خرم از فراور نداوی	هم از میر محمود فرزند! وی.

- - -

حالا ملاحظه میکنیم که در قسمت جغرافیایی (اران) و نخجوان، همه نامه ها و صفاتیکه شنید. اسدیدر وصف شاه و مرزبان (نخجوان) تکرار میکند. (بودلف) را (شه ارمن) (جهاندار ارانی) (شاه ارانی) (میخواند و (ارمن) و، (ارانی) شاه بر نژاد (ارمنی) است. هکذاوی را (پشت ایرانیان) هم قلمداد نموده است. در ردیف سوم و چهارم وی مه (نازیان) و (تاج شیبانی) گزرربر و آخر از همه از (تخمه حضرت ابراهیم) پیغمبر محسوب نموده و تمام خاندان او جز (رمزها) و (اشارات) حساب میشوند.

«بودلف» که او را مشوق (گرشاسب نامه) می‌شماریم در قرن پنجم هجری در اقلیم (اران) مرزبانی داشت و بحیث (شاه) تلقی میشود و مرکزش سبز زیبای (تخجوان) که چندان از (او دارس) دوری نداشت مشار الیه برادری داشت (ابراهیم) و پسری داشت (میر محمود) که او را در کارها کمک می نمودند و اشخاص منور - ادیب و روشن فکر بودند نقش آنها در تشویق اسدی طوسی کمتر از خود (بودلف) نبود.

گمان نمی‌رود که شاعر حینکه در خراسان بود به تصنیف کتاب گرشاسب پرداخته باشد ولی بعد ازینکه به علاقه (اران) به شهر (نخجوان) میرسد و با خانواده مرزبان سه قمار پیدا میکند فوراً بخضور شاه میرسند و حکمران و برادرش میرسد معلوم میشود که اعضای خانواده مرزبان به قصه‌های باستان خیلی علاقه داشتند و از شاعر خراسانی خیلی تشویق بعملی می‌آوردند و او را به تصنیف (گرشاسب نامه) ترغیب مینمایند شاعر خود می‌نویسد که جز همین پادشاه کس دیگر خریدار سخن نمی‌باشد.

مرا جز سخن کار نیست	سخن هست لیکن خریدار نیست
زرادان همین شاه ماندست و بس	خریدار ازو بهترم نیست کس

«بودلف» به اسدی طوسی می‌گوید که تو هم مسلک و هم وطن فردوسی هستی او شاهنامه را ساخت و نامش بجهان بلند آوازه گردید تو گرشاسب نامه بساز ازو مشهور تر خواهی شد.

که فردوس طوسی پاک مغز	بدادست داد سخن‌های نغز
بشاهنامه کیتی بیار است	بدان نامه نام نکو خواستت
تو هم شهری او را هم پیشه‌ای	هم اندر سخن چابک اندیشه‌ای
بدان همره از نامه باستان	بشعر آرم یکی راستان
توزین داستان گنجی اندر جهان	بمانی که هرگز نگرود نهان

این (ارمن) و (شاه ارانی) و (ماه تازی) و (تاج شیبانی) و (شهریار زمین) در شهر کوچک (نخجوان) که روزی پایتخت دمرزنشین منطقه (اران) و امروز قصبه کوچک در خط سرحدی ایران میباشد صنعتی دارد که سخت مایل و طرفدار زنده ساختن اساطیر باستان میباشد و درین کار برادر و پسرش هر دو شریک اند.

جای حیرت است که کار نامه‌های حماسی، جنگی و روحانی و تربیتی، در وصف و شرح حال (جهان پهلوان غرغنبخت) و (سر حلقه زهاد شیخ بیتنی) و (کار نامه شهزاده سربتن) که به همین نام‌ها (گرشاسب) (ترمیت سرند) یاد شده اند به تشویق چنین مرزبانی احیا میشود و افسانه‌های (کابل زمین) و (زابل زمین) در خاک (اران) و (نخجوان) زنده می‌گردد.

مصنف گرشاسب نامه

حکیم ابو نصر علی بن احمد اسدی را تذکره نویسان از شهر طوس می نویسند وی یکی از علمای زبان شناسی عصر خود بوده و در شناخت زبان پهلوی از آخرین علمای زمان محسوب میشد و کتاب لغات او بغایت مشهور است.

اوائل حال او چندان روشن نیست میگویند در ۴۵۸ هجری تصنیف (گرشاسب نامه) را به آخر رسانیده و در ۴۶۰ هجری وفات نموده است مشارالیه در زمان یمین الدوله سلطان محمود غزنوی زابلی و شهاب الدوله سلطان مسعود اول در طوس، نیشاپور، ری، اصفهان بود، از نزدیک شاهد اینهمه فتوحات بود. مسعود در ۴۲۱ خبر وفات بآوش را شنیده جانب (ری) حکت نمود. مردم (ری) شهر خود را آذین بسته بهکمال خوشی از وی میخواستند استقبال کنند اما مسعود در بیرون شهر اقامت جسته حسن سلیمان هراتی را حکمدار شهر مقرر نموده خودش بطرف طوس و نیشاپور و هرات و بالاخره غزنی حرکت کرد.

در وقت ترکمانان که در نواحی غربی هرات بود و باش داشتند بنای شورش را گذاشتند و پی هم حمله (برنسا)، حمله بر شهر (یون) حمله بر بیابان سرخس، حمله بر نیشاپور، و بالاخره بر (دندانقان) آخرین شکست سلطان مسعود بوقوع پیوست (۴۳۱ هجری) یک سال بعد یعنی در (۴۳۲) افول امپراتوری غزنی شروع شد و ترکمانان و سلجوقیان غلبه یافتند و خراسان غربی و ازان بیرون تر تا (ری) و اصفهان، جبال، همدان بی امنی بر ملا گردید. درین فرصت اسدی طوسی از شهر بر آمده راه غرب را پیش گرفت و در آخرین نقطه (اران) (در شمال غربی) (آذربایجان) جاییکه از نفوذ سلطه غزنویان بدور بود (مانندال زیار و ال دیلم که در جنوب غربی ایران خود را کشید بودند) نزد (بودلف) (حکمران شهر نخجوان) (حالا دهکده کوچکی هست در آذربایجان) پناه برد. سال ۴۵۸ هجری که اسدی از تصنیف کتاب (گرشاسب نامه) فارغ شد مصادف زمانی سلطنت سلطان ابراهیم است زیرا نامبرد در ۴۵۱ به تخت غزنی جلوس کرد و سلجوقیان حتی در داخل قلمرو افغانستان در جنگ و گریز بودند.

همچنان که فردوسی در تمام (فارس) کسی را نیافت که لایق اهدا (شاهنامه) او باشد و بیست سال تمام شرح فنا ناپذیر خود را پت و مخفی نگهداشت تا به دربار سلطان محمود غزنوی تقدیم نمود، هموطنش اسدی، طوسی از طوس برآمد و خود را به یک نقطه دور افتاده آذربایجان به نخجوان رسانید.

بعبارت دیگر فردوسی در عروج امپراطوری غزنویان خود را از پای تخت ایران به (غزنی) رسانید و شاهنامه اش را به آستانه شاهنشاه تقدیم نمود و اسدی طوسی در احوال سلطنت غزنویان خود را به (نخجوان) دهکده کوچک (ارامنه) رسانیده و فضل و دانش خود را به اختیار حکمران آن دیار گذاشت.

(بودلف) حکمران نخجوان، و برادرش ابراهیم، و پسرش میر محمود خانواده بود علم دوست و به اساس گفتار اسدی طوسی (فرهنگ پرست).

اسدی طوسی شاعر خراسان حامی و مشوق خوبی دیار وجود حکمران ارمنستان یافته زیرا ملک نخجوان و برادر و پسرش هر یک او را تشویق میکردند و میکوفتند فردوسی با سرودن شاهنامه خود را جاوید ساخت توهم (گرشاسب نامه) را تصنیف کن و خود را (جاویدان) بساز. بالاخر من قبول کردم و بر خلاف فردوسی که (گرشاسب) قهرمان حماسی جهان را که به مراتب از (رستم) بزرگ و شهرتش بزرگتر است که جز چند بیت مختصر چیزی در حق او نگفته مصمم شدم که شرح حال (گرشاسب) را به قالب شعر در آوردم.

مشوق گرشاسب نامه

(بودلف) که بود ؟ ، نخجوان ، محل نشمین او کجا می باشد ؟ شبه نیست که اسدی این شخص فرهنگ دوست را : حکمران ، ملک و شاه خوانده و در « ستایش شاه بودلف گوید :

شه (ارمن و پشت ایرانیان)	مه (تازیان) تاج (شیبانیان)
ملک بودلف شهریار زمین	جهان دار (ارانی) پاک وین
نه کیس را بود فرهود او	نه فرزند چون میر محمود او
جهان خرم از فر او رند روی	هم از میر محمود فرزندانوی

درین چند بیت ستایش مخصوصاً در بیت اول و دوم این شخص را (شه ارمن) خوانده و او را (مه تازیان) و (تاج ، شیبانیان) صفت نموده در پای و ورقی (۱۵) کتاب (گرشاسب نامه) به اساس نسخه استاذ قدس رضوی و نسخه شخصی آقای رشید یاسمی (ورامن) را (سرای من) نوشته . گمان میکنم طوریکه خود اسدی طوسی نوشته این ملک حکمران و از تخمه (شیبانی) بود و (شه ارمن) هم واضح او را مرزبان یا شاه (اران) میگمارد . پس (بودلف) و برادر و پسرش قراریکه اسدی طوسی میگوید این سه نفر از یک خاندان در زکته (شیبانیان) بوده خود را (ارانی) میشمردند ، شاه (اران) .

ملک بودلف شهریار زمین	جهادار (ارانی) پاک دین
ز کس باد این گنج از دل مدار	جز از شاه (ارانی) شهریار
نه این شاه به در خرگاه بود	نه شیبانیان را چنان شا بود
چند تاج اورنگ را شاه نیست	جز و چرخ فرهنگ را ماه نیست
سزد گر کشد بر مه این شاه سر	که زینسان برادرش و ز انسان پسر

پس ملک (نخجوان) حکمران شهر است و او را ملک (اران) میتوان گفت.

علاوه بر این شخص از تخمه (شیبانی) و مسلمان و سید بود . علاوه برین (شاه شیبانی) (به صفت تکینی) و (مغر غری) یاد شده و این صفیات وی صفت (ازپیک) و (مغل) مشخص می سازد :

شهی مایه شاهی و سروری

بگویم تکینی و هم گسرغری *

حکیم طوسی اسدی به امتثال مقام شاعری این (حکمران) (ارامنه) (شاه زمین) (ماه آسمان فرهنگ) و صفات فوق العاده دیگری ستوده و اختراع این همه صفات کار شاعر است. بهر حال شاه فرهنگ جو میگوید: که تصنیف گرشاسب نامه را بنام من شروع کن:

بگوید همی شاه فرهنگ جوی

تمام مناین نامه را باز گوی

اسدی (قبول میکند) اگر که مرگ امانم دهد:

بگویم بفرمان شاه زمین

کنون گرسپهرم نسازد ز کین

اسدی (گرشاسب نامه) را چنان و از روی چه تصنیف نمود؟ میدانیم که مصنف مذکور زبان (پهلوی) را خوب میدانست و در زمره علمای اجل و از آخرین استادان این زبان بشمار میرفت. آیا استاد از زبان پهلوی و از روی کدام نسخ پهلوی استفاده کرده؟ و یا کدام متن فارسی را زیر نظر داشته؟ احتمال زیاد دارد که کدام متن پهلوی را اساس کار خود قرار داده باشد و باز احتمال زیاد میرود که (کتاب گرشاسب) ابوالوید بلخی را که در فارسی نوشته شده بود تصنیف کرده و متن نشر را به نظم تحویل نموده باشد. در اوایل ازین دو کاریکی را تحت نظر داشته ولی بعد از مسافرت به (کشور ارامنه) کدام اثر دیگر راجع به (هندوچین) مانند (هزار و یک شب) یافته و بنام یاری و مساعدت به (مهرج) که او هم را جای هندی افغانی بود در مقابل (بهر) شاه دیگری (سراندیب) هند قصه های عجیب و غریب راجع به سرزمین اسرار آلود هندوستان در کتاب گرشاسب نامه خود علاوه نموده. همین قسم در باب چین و توران خان دی جدید توران زمین را با (غفورهای) سلف چین برابر نموده و با وجود اینکه مسایل فولکلوری است مسایل تاریخی عصر خود را با مسایل قبل التاریخ یکجا نموده است. بهر جهت بدین مسائل کاری نداریم و با تمام مبالغه های استادانه اثری بمیان آورده که در تاریخ فولکلوری و نیمه تاریخی افغانستان مقام دوم را حایز است و بواسطه اراء جزئیات میشود آنرا به طراز اول اشعار جماسی قرار داد.

برای روشن ساختن مطالب تاریخی و نیمه تاریخی فولکوری مربوط به سرزمین

افغانستان در هر جا که میسر باشد ولو پارچه مختصری و کوتاه باشد آن را جمع و تدوین مینمائیم. کتاب گرشاسب نامه ازین رهگذر اهمیت فوق العاده دارد. اول از همه باید گفت که گرشاسب با غرغشت را فولکور تاریخ داستانی یکی از چهره های بسیار قدیمه افغانستان می شمارد.

دارمستتره دانشمند فرانسوی که ترجمه کتاب بزرگ اوزند اوبستا به فرانسوی از شهکار پراج اوست گرشاسب را یک تن از پهلوانان کابل می شمارد و تمام کار نامه های مهیج و بلند پایه او را در کابل، کابلستان در زابل، زابلستان در گندهارا و ننگرهار، در کندهار و حوزه ارغنداب در بنشین و کاکرستان در سکاوند (در لوگرلوی غر) در گردیز (گردیس) در غزنی (در غزنک) در سیستان، مرکز آن زرنج، در شهر داور (زمین داور) فراندیدیم؟

غرغشت و قتیکه از (نیمروز) و زابل بسمت کابل می آمد در (شاجوی) در کلات فعلی با پیر مرد برهمنی ملاقات نکرد؟ و نصایح او را بگوش هوش نشنید؟ آیا حین رسیدن در صحرای غزنی به زیارت بتخانه شابهار غزنی نرفت؟

سوالاتی از کاهن بزرگ راجع به دختران پری چهره این بتخانه شوند؟ آیا در جنگ (سکاوند) بر کابلشا پیروز نگردید؟ آیا بعد از محاربه چندی بر تخت کابل نه نشست؟ آیا پدرش (اترت) شاه بر تخت کابل جلوس ننمود؟ آیا در وقت کمک به (مهرآج) از غرب به شرق افغانستان نیامد؟ آیا حین برگشت به سیستان در کنار هیرمند نگفت که اینجا (در لشکرگاه) شهری میسازم و خودم پادشاه زابلستان و کابلستان میشوم؟ آیا غرغشت در جنگ و پهلوانی به پهلوان سترگ کندهاری بنام (کنداربوا) غالب نشد؟ بر پهلوان کندهاری (ننگهار) فایق نگردید آیا پهلوانان نامی در پشین و سیستان را بر زمین نزد؟ و صدها پهلوانان دیگر حوزه ارغنداب و سیستان را مغلوب نمود؟ آیا اوبانی شهر زرنج نبود؟ و بالاخره حینکه از دست یکنفر تورانی زخم میخورد و در یکی دخمه های کهستانی شمال کابل به استراحت نه نمود؟ پس آیا چنین یک پهلوان داستانی اوستائی که این قدر به کوه ها و دره ها و دریا های و خاک افغانستان را تباط دارد سزاوار آن نیست که کار نامه (قهرمانی) او را ضبط و ثبت

همه میدانند که من (غرغبت) را صورت مجرد یک پهلوان زبردست تلقی نمیکنم، بلکه نکات متعدد بسیاری است که در ضمن تاریخ داستانی بدان بر میخوریم که هر کدام او تحلیل و تحقیق و موشکافی خواهد تا از نظر تاریخ ملی بحقیقت نزدیک گردد بطور مثال (زابلی زبان) (یعنی زبان یفتلی) (لایک و انوک آخرین شاهان زابلی یفتلی) (زبان زابل و برخی مثال های موجوده آن) (اسیران کابل و نقشه شهر زرنج) (سرحد ولایتی کابلستان) (زابلستان) (بت خانه معلق در هوا و بامیان) (بتخانه سو بهار یعنی بتخانه شابهار) (جنگ سکاوند) (اصل حقیقت بتینی، غرغبت سربین یا اترت، گرشاسب و سرند) (ازدواج نریمان با دختر شاه بلخ) (مهراب و مهرج) و غرغبت.

باری تاریخ افسانوی و داستانی افغانستان به هیچ صورت (غبتلی غرغبت) پهلوان نامی کابل و زابل را فراموش نمیکنند و کارنامه های رزمی و حماسی او را در صف اول مبارزات ملی حساب میکنند، شبه نیست که تاریخ افغانستان از هر نظری که سنجیده شود ملی اجتماعی، ادبی، سیاسی، داستانی، نظامی، حماسی، رزمی، فولکلوری یک چیز ما فوق همه است. و آن (روح مبارزات ملی) است که بر تمام دوره های تاریخ تبارز میکند.

در اینجا باز مینگریم و مشاهده میکنیم که (غرغبت یا گرشاسب) نمونه اعلی جنگجوی و پهلوانی، و مبارزه ملی است خوب است که یشت های اوستا کتاب گرشاسب ابوالموید بلخی، تاریخ سیستان، و بالاخره (گرشاسب نامه) اسدی طوسی به امر امیر شیبانی بیان آمد و یک خلاء کوچکی در تاریخ افغانستان را پر نمود.

ز کردار گرشاسب اندر جهان

سپهدار گرشاسب نازنده بود

یکی نامه به یادگار از جهان

نه کردش زیون کرغانده بود

غرغنبیت یا گرشاسب

غرغنبیتی غرغنبیت و پهلوان گرشاسب، هر دو یک شخصیت باستانی کابل اند، غرشسپه و گرغنبیت، گرشسب، گرغسب و غرشست، غرشسب، غرغنبیت، غشتلی و الفسانه های ملی، غرغنبیت قهرمان ملی، یک تن از اجداد سه گانه بابای ملت، گرشاسب در مآخذ قدم اوستائی، غرغنبیت یعنی صاحب اسب تندرو کوهی، سام و دیدن موکل با (ژنی) کوه های افغانستان در (البرزکوه)، اساطیر و بابا، قهرمان هائیکه، بابا، جد یکی از نیکه گان سه گانه، از زیره سیستان تا کوه های شمشاد، (بتنقن) (غرغنبیت) (سرین) یا (بتنی) (غرغنبیتی) (سرینی) یا (اتریت) (گرشاسب) (سرنند)، (اتریت) در اوستا پسر (ساما) است، (ساما) پسر (شم) میباشد سلسله نسب آنها بعد از سه پشت: تورک شیدسب، تورک به جمشید میرسد، (گرشاسب) برادر (دروخشه)، گرشاسب قاتل (گنداربوا) یعنی پهلوان گندهاری، (دارمستتر) قرانسوی گرشاسب را پهلوان کابل می شمارد، گرشاسب در اوستا ورستم در شاهنامه، گرشاسب ورستم پهلوانان کابل، فریدون یعنی (تریتون)، کابل، زابل، خراسان و سیستان را به (نریمان) می سپارد، گرشاسب و حیات جاویدان طبق افسانه قدیم قصه زن جادوگر، گرشاسب قرار یکی از افسانه ها در دخمه در شمال کابل بخواب رفته، ریگ روان، ده سبز، بامیان.

غرغښت ، گرشاسب

آيا (غرغښت يا گرشاسب) چيست؟ و نام اين كتاب در كجا بمان آمده؟ گمان ميكنم و مرا عقیده بر اين است كه (گرشاسب و غرغښت) هر دو نام يك شخص و يك قهرمان افسانوي، داستاني، نيمه تاريخي، فولكلوري پهلوان زبردستي است كه (اوستا) و منابع ديگر مصل (كتاب گرشاسب) نويسنده و شاعر قرن چهارم هجري ابوالمويد بلخي و تاريخ سيستان نويسنده گمنام قرن ششم هجري ذكر شده. البته درين ماخذ پهلوان نامي بحيت گرشاسب نذكرار رفته و مرادف آن (غرغښت) براي نويسندگان خارج از افغانستان مجهول است ولي ادب ملي افغانستان همين (غښتلي غرغښت) قهرمان ملي را در تمام داستان هاي حماسي از ياد نبرده و تمام كار نامه هاي او را زنده نگاه داشته اند.

البته چيز تازه و بسيار نوي كه براي نويسندگان خود افغانستان دارم اين است كه افغانها هموطنان ما كه بيبك سلسله بسيار بزرگ و محتشم قبائل و عشاير منقسم شده اند چنين مي پندارند كه شجره تمام اين كتله بزرگ اعم از تمام قبائل و عشاير كه درين گوشه آسيا افتاده اند به وجود سه شخصيت بزرگ سه نيکه گان اولي منتهي ميشود كه عبارت اند از:

(بيتنی، غرغښت، سرين)، اين سه نيکه گان بزرگ افغان، اين (تره ني ته) اين سه اجداد قهرمان عبارت از (اترط، گرشاسب، سرند) است كه فصل هاي جدا گانه براي هر کدام آنها اختصاص داديم و تاريخ تقريبي اين ها در ۱۴۰۰ سال هجري بلكه در يشت اوستا در سه هزار سال پيش از امروز زندگاني نيمه داستاني و نيمه فولكلوريك آنها مسجل شده است.

(غرغښت) و (گرشاسب) به گمان من هر دو يك چيز است و دو اسم يك شخصيت بزرگ قهرمان باستاني است كه نام و نشان او در لابلای تاريخ ادبي و حماسي قديم ترين ماخذ كشور دخييل است. اين دو نام (غرغښت) و (گرشاسب) از نقطه نظر فقه اللغت به آساني توضيح ميشود. حصه اول اسما (غروگر) است كه بدون اشكال (غ) و (گ) با هم تبديل ميشود و (غر) يعني (كوه) است كلمه دومي (شاسب) و

(شعبه) و (غنبت) و (غنبت) یعنی (اسب) و (اسب قوی) و (نیرومندی) ترجمه میکنند و (غ) (غنبت) را برخی باز به (گشت) دری برگردانیده اند و هر دو کلمه را (لوه گرد) ، ترمیم مینمایند ، در زیاغلی ما پنبتو (غنبت) و (غنبتلی) و (غنبتی ده) به معنی قوی . چابک ، نیرومند ، قهرمان پهلوان را گویند . به این حساب (گرشاسب) را به معنی (صاحب اسب تیز رو کوهی) و (غرغنبت) را (به معنی کوه گرد توانا) میتوان ترجمه نمود ، (غنبتل) به معنی (چابک و نیرومند) و (غنبتلی) و (غنبتلی ده) بصورت اسم مشبیه آمده است و چنین مینماید که غرغنبت پهلوان نامی قهرمان کوه های بلند و سربفلک کشیده (هندو کش بلند تراز پرواز عقاب) و (اسپتاگوناگیری) و (سپید کوه) یا (سپین غر) و سایر جبال این مملکت است که وصف آن در اوستا مشرح آمده است .

غرینت یا (غنبتلی غرغنبت) یا (غنبتلی گرشاسب) یا (پهلوان غرغنبت) و پهلوان گرشاسب) یا (گرشاسب و گرغنبت) (گرشاسب و گرشست) و (گرگشت غرشاسب) و صور مختلفی که توجیه شود ، پهلوان ملی بابای ملت قهرمان نام او را اجداد اقوام پنبتون و کی از رجال جنگجوی افسانوی است که چهره حقیقی او در داستانهای ملی افغانستان خیلی معروف است و (دارمستتر) فرانسوی او را از شخصیت های باستانی کابل زمین محسوب میداند .

بیادم می آید که در عصر پادشاهی اعلیحضرت غازی امان الله خان در سنه ۱۳۰۰ هجری شمسی که عده از محصلین مکتب حبیبیه را برای مسابقات ورزشی به پغمان میبردند و منهم جز شاگردان آن مکتب بودم روزی در طی غمایش درام بنام (جذر و مد اسلام) از (غرغنبت) بحیث یک (پهلوان ملی) ، (بابای ملت) (پدر معنوی قوم) ، (غنبتلی) (غرغنبت) (جهان پهلوان) یاد میشد ، شخصیکه نقش او را بازی میکرد در اخیر پرده از فراز کوه ها ظاهر شده و به آواز بسیار مردانه شاگردان معارف و سایر بینندگان را به اتحاد و اتفاق و برادر و جانبازی و قربانی در راه آبادی و اعتلای وطن و ملت راهنمایی میکرد اگر راست بگویم تا به

الحال که بیش از نیم قرن از آنروز گاران سپری شده است ، ندای این آواز در گوشم
باقی مانده است .

- - -

شبهه نیست که (گرشاسب) یکی از پهلوانان افسانوی (اوستا) است که در
« یشت ها » ذکر شده و در مآخذ ادبی و تاریخی شاعر توانای بلخ ابوالوئید بلخی
از او نام میبرد همین قسم صاحب تاریخ سیستان از او ذکر میکند و اسد طوسی
حکیم ابو نصر علی بن احمد کتاب گرشاسب نامه خود را در اثر تشویق (شاه بودلف)
امیر شبیانی (۱) قراریکه در کتاب « افغانستان در شاهنامه » نوشتم مآخذ اکثر
کتاب ادبی و حماسی و تاریخی اسطوره یی و راستائی (اوستا) و همه سلاطین و
پهلوانانی که در قرن اولیه اسلامی تا قرن پنجم و بعد ها شهرت پیدا کرده اند
مبدا و مآخذ دست یافته آنها علی العموم همان کتاب « مزد یسنا » است . اینجا
میخواهم یک مسأله را تذکر دهم که « رستم » و « گرشاسب » هر دو پهلوانان جهانی
است و هر دو به صفت « جهان پهلوان » یاد گردیده اند کوچکترین اختلافی که بنظر
همه خوانندگان رسیده است این است « رستم » نقطه در زبان « دری » شاهنامه
بشکل دیگر ذکر نشده .

در داستانها میگویند که مادرش « رودابه » اسم او را « رستم من » نهاد و این اسم
حاکمی از آن است که از درد زنا نجات یافت و حینکه طفل به دنیا آمد او را « رستم من »
یعنی « نجات یافتن من » نهاد . بعضی منابع فولکلوری دیگر متذکر میشوند که
اصلاً نام « رستم » « روتستخم » بود یعنی از تخمه قهرمانان این همه اسمای
افسانوی است و تنها اسم ادبی پهلوان جهان « رستم » است و بس . ولی پهلوان جهانی
دیگر در تمام مآخذ از عصر اوستا گرفته تا جدیدترین مآخذ ادبی و حماسی به اسم
« گرشاسب » شهرت یافته و جز به همین نام او را نمی شناسند حال آنکه « پشتو »
و عنعنات ملی افغانستان همین « گرشاسب » را به صورت « غرغبنت » می شناسد
و برای اثبات اینکه هر دو نام های یک شخصیت اساطیری نیمه تاریخی است
استهداز فقه اللغت کوچکتری اشتباهی در این میان نمیگذارد « گرشاسب » و

(۱) در جایش مفصل امیر موصوف معرفی خواهد شد .

«غرغنبیت» به عقیده من دو اسم یک شخصیت افسانوی اساطیری است. اسمای «گرشاسب» و «غرغنبیت» از نظر فیلولوژی یک چیز است و اشکالیکه این دو اسم بخود میگیر مؤید این نظری هاست حصه اول این دو اسم «گر» و «غر» یا ابدال و ترجمه آنها «ابدال گ و غ» «کلمه» «غر» بیان می آید معنی آن «کوه» است دو حصه دیگر اسمای موصوف، «شاسب» «غنبیت» است که معنی آن «اسب» و «اسپه» و مراد از آن سب قوی و «غنبیت» در زبان ملی پشتو «غنبته» و «غنبتلی» «غنبتی ده» به معنی قوی و «چابک» «نیرومند» پهلوان معنی دارد و از اجتماع دو حصه نام مذکور اسب قوی در گردش در کوه و «کوه گرد توانا» و «صاحب اسب تندرو» هم آمده و «غنبتلی غرغنبیت» قهرمان کوه های سر به فلک کشیده «هندو کش» یا «سپین غر» یا «سپید کوه است و در آن هنگام که «سام نریمان» و قتیکه فرزند خود «زال پرورش یافته آشیان عقاب» «را درستیغ» البرز کوه» در ۵۰ - ۶۰ کیلومتری جنوب معبد «اناهیتا» بلخ می پالد، دفعتاً نگاهش به هیکل درشت مردی می افتد که موهایش تا سرشانه افتاده بازوهایش برزده پوست پلنگینه در بر کرده و تیر کمان بدوش افکنده نا گهان با آوازی که کوه های را به جنبش می آورد می گوید:

منم غرغنبیت، غنبتلی غرغنبیت موکل کوه ها از یکسو تا سوی دیگر از شرق تا غرب، از شمال تا جنوب تحت نظاره منست، از قلل بلند تراز پرواز عقاب تا کوه هاییکه سران به ستاره میخورد همه زیر اداره منست، سام از دیدن این ماجرای عظیم قدرت میترسد و فوری از «البرز کوه» پایین میشود و فرزندش زال را روز دیگر سیمرغ ببلخ میرساند.

غرغنبته یا غرشسبه یا غرغنبیت یا گرشاسب را که جز قهرمانان ملی در می آید اساطیر و افسانه های ملی تا اوائل ظهور اسلام بالا می برد و با دوشخصیت بیتنی یا بیتن یا شیخ بیتنی «بیت نیکه» سر بن معاصر میسازند و بدین صورت بیتنی و غرغنبیت و سر بن سه تن از جمله کسانی میشوند که سلاله «نسل» «پختون» از آنها در طلوع فجر عهد اسلامی به اینطرف منتشر میشوند ولی عجالتاً بسیار

مختصر عرض میکنم که «غرغیت» از جمله بهلوانان داستانی است که بار اول از وی در «یشت‌های اوستا» . و در بندهش ذکر شده و قدامت نام او را از خلال تذکرات پر «اوستا» باید سراع کرد که اقلأً به ۳۰۰۰ سال از امروز تخمین میشود .

چون گر شاسب یال یلی بر فراشت	سر نیزه از چرخ گردون گذاشت
چه از نو جوانان چه مرد کهن	ز گر شاسب بودی سراسر سخن

بران پورش ارام بفروز کام سرند از میان سران سپاه
 گران مایه را کرد گرشاسب نام کجا جای دارد بدین رزمگاه
 (بتن، مرغنبیت، سرین)
 (اترط، گرشاسب، سرند)

بیتن، بیتنی، شیخ، بیتنی، اترت، اترتیت، تربت، اتربخت،
 تربخت

مهروند، سرند

مفکوره جدید، نیکه گان سه تره نی ته، انقلاب در اصل اساس، اجداد سه
 گانه، (بتن) مرغنبیت، سرین، (اترط، گرشاسب، سرند) شجره انساب افغانی،
 وجود اسطوره نیاکان، نامهای اوستائی در شاهنامه، گرشاسب نامه از یشت های
 اوستا تا بندهش از کتاب گرشاسب ابوالمؤید بلخی تا تاریخ سیستان، از گرشاسب نامه
 تا امروز، گرشاسب، هاوان و سپهبد، گرشاسب پسر اتریت گرشاسب و جنگ هایش
 با هندیان، تورانی ها و نفوذ چین جهان پهلوان مانند رستم، دو پهلوان کابلی،
 رستم در بعضی پهلوانی های خواهد (جنگ رستم و سهراب) و میگریزد (جنگ
 اسفندیار بلخی و رستم) «ولی گرشاسب شکست نمی خورد، قدامت نامه های
 اوستائی، سه هزار سال قبل امروز، حیات افغانی خورشید جهان مقامات
 افغانی ایجاد تاریخ عصر استعمار انگلیس، تاریخ به پول داستان پیدایش
 نسبت نامه افغان به بنی اسرائیل، اصل حقایق، آخرین مغلق مبدا نژادی به
 اوائل عصر اسلامی، مفکوره بی اساس سه هزار سال پیشتر وجود آنها در
 (یشت های) اوستا.

بتن ، غرغبت ، سرین

اترط ، (گرشاسب) سرند

یکی از مسایلی بسیار مهم که اینجا بار اول طرح میکنیم و بنظر من برای تاریخ فولکلوری و نژادی این افغانستان کمال اهمیت دارد این است که نیکه گان نژادی افغان را که به ۳۰۰ سال و اندی میرسید از آنجا گرفته و به جایی میبریم که اوستا و منابع اوستائی به فاصله (۳۰۰۰) هزار سال قبل از امروز و به نقل آنها رنگین است نا گفته نماند که مجموع این (سه نیکه گان) را به السنه لاتینی (تره نی ته) گویند و ما اینجا آنرا به (سه نیکه گان ، یانیکه گان ثلاثه) ترجمه و استعمال میکنیم .

این نیکه گان ثلاثه عبارت از (بتن ، غرغبت ، سرین ، افغانها سلاله نژادی خویش را احياناً از نظر فولکلور به آنها میپرسانید از نقطه نظر زمان علیا به مقاومت روان صدر اسلام قرار میدهند و در سطح پایان تعداد قبایل و عشیره که از برنیکه و جد منشعب میشود بیحد زیاد است مقصد این است که این روایات که به رنگ و گهر وجود داشته است در بعضی از کتبها در هند بزبان اردو در دوره تسلط انگلیس ها در هندوستان به چاپ رسیده مثل حیات افغانی ، (خورشید جهان) مقالات افغانی ، معلوم نمیشود که از نگارش و چاپ آنها مقاصدی معین در کار بوده مطلب عمده و اساسی من از اینجا این است که این (سه نیکه) را نویسندگان افغانی به همان اسمای معین که ایشان گفته و شنیده و دور از حقیقت تکرار کرده ، از اصل ترجیع آنها بی اطلاع مانده و بصوب نکاتی میروند که خالی از حقیقت است .

شبه نیست که اسمای بتن ، غرغبت و سرین ، همان نام های (ترت) (گرشاسب) (سرند) است که در مباحث آینده برای هر کدام مطالبی خواهم نوشت . در میان این سه نام غرغبت نزد ما افغانها مشهور تر است و نویسندگان را در اطراف او درامه ها و پارچه های ادبی نوشته تا اندازه بی اسباب شهرت وی را فراهم کرده اند و اینک با اول او را بنامی که در اوستا ذکر شده بصویت (گرشاسب) معرفی میکنم که (غرغبت) به لهجه ملی و رسم الخط ملی عیناً مراد اوست این دو نام که اینجا به تلفظ

محل و زمان دو اسم یک شخصیت ارائه نمودیم از نقطه نظر مفهوم معینی داند که یکی (اسپ تیزرو کوهی) دیگری عین (کوه گرد) معنی میدهند (غرغنبیت) و (گرشاسب) از کتاب گرشاسب ابوالمؤید بلخی تا تاریخ سیستان و بالاخره تا گرشاسب نامه اسدی طوسی در اطراف شخصیت او پاره مطالب کم یا زیاد نوشته اند و او را رفیقان (زرد هشت) حساب کرده اند.

غرغنبیت پسر (اترت) و سلسله نسب او به چندین پشت به جمشید میرسد او در تمام جنگ ها با پدرش (ایتن) (اتریت) و تنها جنگ ها کرده هندو و هندویان. توران و چینیان را به متابعت خود در آورده. به کابل پدر و پسر جنگ ها کرده و پادشاهی نموده زرنج سیستان به کمک اسیران کابلی آباد ساخته و در تمام این جنگ ها از (پهلوانی) به (اسپهبدی) و مقام پادشاهی رسیده است غرغنبیت از بعضی نظر ها با رستم جهان پهلوان افسانوی کابلستان قابل مقایسه و احیاناً شایسته تقدم است او در نکته که نام گرشاسب در پشت ها اوستا ذکر شده در نام رستم اقلأ به اسم که ما میشناسیم جزی نسبت بر او تقدم پیدا میکند.

گذشته از این نام او و پدرش بحیث پادشاهان کابل یاد گردیده و رستم کابلی زابلی به این صفات نرسیده. بعضی از نویسندگان (گرشاسب) را پهلوان زورمنش) و رستم (پهلوان نرمش منش) خوانده و هر دو پهلوانان کابل را به صفات جداگانه شناخته اند.

بهر حال غرغنبیت، یا گرشاسب، پهلوان افسانوی یلی قدیم آنکه حیات و محاتش در کابل میگذرد و لارد مستتر فرانسوی او را (پهلوان کابل) میخواند کسی است که جامعه افغانی بحیث یک تن، از نیاکان خود میشمարند و از (۳۰۰۰) سال در افغانستان معروف و مشهور است.

(سرند) یا (سرین) دومین شخصی از جمله نیاکان (ثلاثه) و اسم (سرند) از زمانه های قدیم سه هزار ساله فرق نکرده و همه جا او را (سرین) می شناسیم و حاجت به تحلیل فیلولوژی ندارد.

این (سرین) یا (سرند) پسر شاه میداند. و مقصد از شاه از کورنگ شاه زابلی است.

بهر حال در گرشاسب نامه بحیث شهزاده کابلستان ذکر گردیده و بالاخره در جنگ با (تورک) شهزاده دیگر زابلی کشته شده .

(ابتن) یا (بتنی) با (بیت نیکه) که عبارت از (اترت، باشد پسر (شم) پسر (تورک) پسرشیدسب) پادشاه است که شرایط زمان و مکان و مقتضیات زبان لهجه به بسیار فرق، جزئی ایشان را به (اترت گرشاسب، سرند) میگوئیم همان یک سلسله پهلوان. مجاهدین، مبارزین، مدافعین، آئین و فرهنگ و کشور کشتائی و کشورداری بودند و از زمانه های بسیار کهن علم بردار نهضت های سیاسی اجتماعی فرهنگی این سرزمین بشمار میرفتند و ایجابات زمان آنها را به حیث (پهلوان) و (جهان پهلوان) تمام صفات انسانی و ملی را به ایشان داده است. پیشتر گفتیم که گرشاسب یا مرغنبت از رفقای (زرد هشت) بودند و آیین (اهورانی) در (پکتیا) (در گردیز غرایس) یا (سنگ دژ) قدیم هویدا است این (مرد کوهی) همان طوریکه در زمانه های اوستائی به دیده نیکو نگریسته میشد در اثر تابش دین مقدس اسلامی اطراف چهره او را مینوع های مقدسی گرفت و او و رفقایش به حیث (بیت نیکه) و مرغنبت با (با) سرند جهان پهلوان سر سلسله نژادی اقوام سلحشور کتله بزرگ افغانی گردیدند این مسئله به شکل گوناگون در میان ملل دیگر هم موجود است و می بینیم که در عصر باستان در حالیکه تاریخ بکلی خاموش است به پهلوان فولکلوری و اسنوی می گرایند و بطور مثال اقوام جرمنی، جاپانی، چینی متذکر میشویم که برای ابهت نژادی و ملی خود به یک سلسله اشخاص میتولوژی متشبث میشوند.

ملت قهرمان افغانستان در اثر میزه جبین و صفات ذاتی به اشخاص به اشخاص نیمه تاریخی و نیمه داستانی چند دفعه بر پادشاه کابلستان هم غلبه می یابد .

اسم (اترت) در قطار پادشاهانی آمده که بعد پنا اوران جمشید زابلستان ازدواج ثانی او با دختر (کورنگ شاه زابلی) به سلطنت میرسد و (ابتن) یا (اترت) نام شاهي در استه میگیرد و بعد از کمی در خانه او گرشاسب (مرغنبت) تولد میگردد و این پدر و

پسر مخصوصاً بعد از اینکه پسرش و جوان بی همت شدند دوره سلطنت پدرش خیلی طولانی شد زیرا کس به نگاه مخالف به او دیده نمیتوانست (اترت) ، یا (بتنی) خیلی آدم خدا پرست و نیکو مشربی بود و از بین اندرزهای که پیسرش داده در اینجا قسمتی از آن را خلاصه کرده ایم مراتب خیر خواهی (دیانت طلبی او معلوم میشود ، نام او را صحیفه های تاریخی بصورت مختلف قید کرده اند مثل بسن ، بتینی بیت نیکه ، اترط ، اتریت .

(اترت) یا (بیت نیکه) جنگ های زیادی به کابل غوده و از دست کابلشاه سه مرتبه شکست خورده و در شبخون در جنگ چهارم در جنگ (سکاوند) کامیاب گردیده . مشار الیه به پادشاهی کابل هم رسیده و دز طی جنگ که در نواحی سرحدی زابل بوقوع پیوست کابلشاه را شکست داد . (اترت) انسر جای شود را به فریدون سپرد و خودش وفات کرد پسرش گرشاسب هم از جهان رفت و زمینه برای فریدون یک سره شد .

پس نیکه های ثلاثه : بتن ، سرین و مرغینبت که وجود ایشان در عصر اوستائی ثابت است قبل از آیین مقدس اسلامی ، که روزی در عهد اوستائی و بالاتر از آن در لابلای تاریخ و عنعنات گذشته این سرزمین به صفات بزرگواری و سلحشوری یاد شده اند آنها را به حیث پهلوانان ، مجاهدین و نیکه گان و بابای قوم ها ملت بشمار آورده و برای ایشان هر طوریکه بوده و هر شکلی که گرفته اند احترامات بزرگ قایل شده اند و نام ایشان را تا امروز تجلیل میکنند .

بیت نیکه ، مرغینبت جهان پهلوان و سرین بابا در میان ملت نیرومند افغانستان بحیث سمبول قومی و ملی شناخته شده . تنها چیزیکه میخواهیم این جا و اغود کنم این است که ایشان طوریکه یک سلسله کتب عصر استعمار بازنگی از آن نتیجه می گرفتند . و آخر داستان را به بنی اسرائیل میکشاندند بکلی پوچ و عاری از حقیقت است و حالا که پرده عقب زده شده است می بینیم سه هزار سال پیش از امروز در عصر اوستائی و خدا میداند چقدر سال پیشتر از آن در اقوام و عنعنات ملی و نام و نشان آنها پا بر جا بود .

بیتن، مرغنبیت، سرین که بیشتر به همین صورت در میان قبایل افغانی شهرت دارند کسانی اند که بحیث سر سلسله انساب شهرت دارند و اولی به مناسبت زهد و تقوا به حیث شیخ و مرد جهان دیده و جهانی به صفت (شیخ بیتنی) یاد شده و دومی (غنبتلی مرغنبیت) پهلوان نیرومند جهان پهلوان (میشمارند و سومی را جوان آتشین مزاج و پرتهور بحساب می آرند).

بیتنی یا (شیخ بیتنی) نیکه و سرین و مرغنبسته یا مرغنبیت بحیث قهرمان داستانی در مآخذ اوستائی ذکر شده اند و بار اول بکمال صراحت متذکر میشود که (یشت های) و (بنداهش) از آنها یاد میکنند و مخصوصاً تذکار نام آنها از خلال تذکرات (اوستا) بگوش میرسد. ماخذی که معمولاً از آنها مختصر یا میگردند از هزار و سه صد سال تجاوز نمیکرد این تخمین تقریبی را اقلاتاً (۳۰۰۰) هزار سال بالا برده میتوانیم این تخمین از روی لست و تاریخی که ما برای معاصر بیش از زردشت شنیدیم (و کتاب او اوستا قایل شده ایم و اگر به روایات افسانوی توجه نماییم نام مرغنبیت یا گرشاسب و (بیتنی) یا (بیت) یا نام (زردشت) در یک قطار می آیند و بالاتر از آن با اسم جم و جمشید موسس سلاله دودمان پیشدادیان بلخ هم ردیف میباشد.

من در میان (داستان های عامیانه فولکلور) و تاریخ ثابت به دسته اولی اهمیت زیاد میدهم زیرا (تاریخ ثابت) هر چه باشد بقلم یک نفر نوشته شده میباشد. (داستان های عامیانه) نویسنده مشخص ندارد و از طرف جمعی از راویان توده بی دهن به دهن تکرار شده سینه بسینه نقش و حفظ گردیده طوری که پیشتر یاد آوری کردم بیتنی یا بیت یا اتریت و مرغنبیت یا گرشاسب. سرین یا سروند سه نیکه گان سه اقطاب، سه (تره نسته، سه واحد میداء سه ابد ابدال، سه شیخ، سه قهرمان سه بابا، سه اجداد، سه پدر معنوی، سه سر سلسله انساب ملت با شهامت پنبتون را تمثیل میکنند که نام های اصلی آنها در یشت های اوستا و بنداهش ذکر شده است.

مولفین عصر (مغل و انگلیس) تا اختراع شخص موهوم و مجهول (قیس

ملقب به عبدالرشید) و پیروان وی در مورد مبدأ نژاد و سلاله پښتون طوری سهم پاشی نمودند که برای (قریب ۴۰۰ سال) افکار و اندیشه این کتله بزرگ را مشوب ساختند.

جناب شیر محمد گنداپوری ابراهیم زی، صاحب تاریخ (خورشید جهان) و جناب محمد هاشم خان، صاحب تاریخ فرشته و صاحبان آثار دیگری چون (آیین اکبری) (مخزن افغانی). مرات الافغانی و غیره هزار و یک قصه واهی چون (طالوت فرعون) و (ابرهه پادشاه حبشه) و (قبطیان) و (بنی اسرائیل) و حکایات جعلی (ارخیاو برخیا) و غمزه را بهم یافتند ساختند ولی نور معرفت قرن بیستم همه این داستان های خود ساخته را از میان برد و انساب سه قهرمان (بیتنی، غرغبت و سرین) به یشت های اوستا چون آفتاب بر پارچه یخ تابش نموده و همه قصص و روایات جعلی را بکلی نابدید ساخت.

بیت نیکه و غرغبت یا گرشاسب و سرین یا سرونند یا سرندسر سلسله انساب جز اشخاص روحانی و نظامی محسوب میشوند ایشان قرار نوشته بعضی مدققین و شعرای اسلامی و یشت های اوستا از پهلوانی به سپه (۱) سالاری شهزادگی به پادشاهی رسیده اند و سلسله آنها مانند (غرغبت یا گرشاسب بن اترت، و بیت نیکه بن هاشم، بن تورک، بن شیدسپ، بن تورین جمشید به پادشاه بلخی میرسد (۲) مآخذ اسلامی ایشان را بحیث پادشاهان نیرومند ستوده اند که در عرض و طول افغانستان از کابلستان تا زابلستان مشهور اند و جنگ و نبردها و فتح و ظفر آنها مسلم میباشد. چون ملت افغان به (شمشیر و دین) اهمیت زیاد میدهند در نظر آنها جایگاه شاهی سروری از مقام پهلوانی و دهد و تقوا کوچک تر

(۱) صفحه ۳۱۲، افغانستان در شاهنامه نگارش، ج ۱، ع.ک

(۲) گرشاسب نامه اسدی طوسی. در حقیقت این دومین مرحله حیات جمشید است که بعد از تکرار غور وارد (زابلستان) شد و با دختر (کورنگ) شاه از دواج نمود و سلسله (جمشید گورنگ) بمیان آمد.

است. ازین جهت (قوای ثلاثه) به القاب شیخ. نیکه و بابا نزد همه گان مشهور و محترم میباشد.

خطوط منظم چهره، تناسب اندام، زبان مستدل با قوای صرفی و نحوی تطبیق برخی نام های عشیروی و قبیلوی. موقعیت اماکن جغرافیائی مطالبی بود که موضوع آریائی بودن کتله بزرگ پښتون را ثابت نگه میداشت حالا که سلاله انساب (قوای ثلاثه) (بیت نیکه) (غرغښت و سرین) به اساس یشت های اوستا و بندهش واضع و ثابت گردید و یشت های اوستا از آنها در حدود سه هزار سال یاد آوری میکند و (غرغښت یا گرشاسب، اتریت یا بیت نیکه) در جمله رفقا و پیرو «زرد هشت» می یابند دلیل محکم دیگر بر اصالت آریائی آنها است. بنده از پنجاه سال با ینطرف راجع به مسایلی که به آریائی بودن کتله بزرگ پښتون تعلق می گرفت و سایل. کتب و مقاله ها نوشتم و حالا یک بار دیگر مکرر اظهار میدارم که ایشان در مذنیت باستانی اوستائی، (ویدی) سهم و شیریک اند.

افسانه های ملی اوائل مبدا نژادی کتله بزرگ افغان را به سه شخصیت بزرگ نسبت میدهد.

(۱) بیتنی (۲) غرغښت (۳) سرین، شبه نیست که فولکلور و سلسله و مناسب که از اوائل عصر اسلامی شروع میشود و بیشتر از آن ذهنیت عامه فراموش کرده و دوره های قدیم بر چهار قرن از لوحه دهن توده به کلی پاک شده و بیشتر از چهارده قرن چیزی نمیتوان یافت و یک قلم از کران ساکت است. منتها بصورت بسیار مختصر و اندک به آنها جنبه روحانیت داده (شیخ بیتنی) و یا قهرمان جنگجوی ملی تصور کرده ز غرغښت وادی ههرفته بحیث قوه ما فوق طبیعی ملی و مذهبی و عشایری آنها مبدا نژادی و قومی و نسبی خود پنداشته اند.

در شاهنامه و قتیکه (سام) فرزند خود (زال) (پدر اندرستم) در قلعه (البرز کوه) در (۶۰ - ۵۰) کیلومتری جنوب، بلخ در آشفانه (عقاب) می اندازد و بعد از

سال‌ها در اثر خواب‌های مکرر به کوه مذکور می‌رود که فرزندش را بیاورد. در البرز کوه قوای عجیب و شگفت‌آوری را مشاهده می‌کند از دیدن (موکل) یا (ژنی) کوه جیران می‌شود و رنگش می‌پرد. این (ژنی) کوه به لباس (غرغبت) بابای کوه (هندوکش) پدر ملت‌نیکه اساطیری و فولکلوری اقوام پهنستانه است که پوست پلنگی دربر کرده و تبرد کانی بر دوش افگند و آستین‌ها و سربرهنه در قله‌های هندوکش از شاخی به شاخ تردد می‌کند.

غرشاسپه یا غرغبت یا گرشاسب در یشت‌های اوستا به تکرار ذکر شده در آبان یشت تذکر رفته که بعد از «فریدون» «گرشاسب» یا «غرشاسپه» به سلطنت رسید. مشارالیه از اولاده تریتا (Thrita) از نژاد و اولاده (ساما Cama) یعنی (سم یا شم) میدانند که بعد از (ویوانگا) و (اتویا) پدر جم و فریدون سومین کسی است که عصاره (سوما) را استخراج کرده با این عمل نیک به پادشاهی رسیده است. ابن تریت یا اتریث یا (بیتنی) اولین شخصی است که در عالم طبابت اظهار تبخرو لیاقت نموده و مپخواست ذریعه گیاه مذکور امراض و آلام بدنی مخلوقات را علاج و دفع نمایند برای موفقیت او (هورامزدا) انواع مختلف گیاه‌ها را که تعداد اقسام آنها به هزار میرسد خلق کرد و به کمک نباتات مذکور درد‌ها و آلام و تب‌های گرم و سرد را دفع کرده (تریث) یا (بیتنی) در مقابل این عمل خیر صاحب دو فرزند، یکی (اوروکشیا Urvakshya) (اورواخشه) که مقن بزرگ شد و قوانین حیات را تدوین نمود و دیگری (غرشاسپه) یا (گرشاسپه) که جوان زیبا و خوش اندام و خوشی شکل و پهلوان جنگی بار آمد.

(غرشاسپه) یکی از پادشاهان نیرومند و مقتدر دودمان و (پاراداتا) (پیشدادیان بلخ) و آخرین کسی است که بین خاندان پیشدادی و خاندان اسپه واقع شده و در مقابل یک عده مخالفین داخلی آریاتا و خارجی ابراز رشادت شهادت نموده و صحنه فعالیت‌های او بیشتر در جنوب هند و کش کابل و گندهارا و در غرب و جنوب غرب حوزه ارغنداب و صحنه پهناور سیستان ساحل رود خانه هلمند را دربر می‌گرفت.

(زمیاد پشت) اوستا کاروایی های مردانه این پهلوان کابلی و ارغندی و سیستانی بخوبی شرح میدهد یکی از پهلوانی های او را که ابان پشت فقره ۳۷ شرح داده قتل (گنداریووا) (پهلوان کنده هار یا کندها راست) قرار نذکر این (پشت) (غرساسپم) یعنی گرشاسب، عقب دریاچه (پی شنا) که (دار مستتر) آنرا دره (پشین) تعبیر کرده است قربانی های به نام (انا هیتا) ناهید تقدیم کرده و بر پهلوان مذکور غالب شد (قربت پشین و کندها قربانی ها و میدان جنگ را تعیین میکند) سرود (ویدی از پهلوان مذکور بنام (کندها روا) (کندها ری) به حیث سر کرده شیاطین تعبیر نموده است.

(دار مستتر) در نوته ۴۸ صفحه ۳۷۶ جلد دوم ترجمه (زند اوستا) خود بفرانسه (گرشاسبه) را (نری مانو گرشاسو) یعنی (گرشاسب نریمان) پهلوان داستانی کابل خوانده است. (کندها ریووا) پهلوان کندها ری خوانده و بعضی مؤلفین دیگر بواسطه دریاچه (وروکشه) که عبارت (کوه زره) سیستان میباشد این پهلوان ها را سیستانی میدانند (کوه زره) عبارت است از (کوه یعنی زمینی که سیل آنرا چقر و چقرور نموده باشد و رنگ زرد و طلائی بخود بگیرد.

(کوه زره) تقریباً ۵۰ کیلو متر طول دارد و در مواقع آبخیزی هلمند آب در آن جمع میشود و در باقی سال نیمه خشک و نهایت گرم و درجه حرارت در آنجا از ۲۰۰ متر تجاوز نمیکند (کوه زره) اولین دریاچه طبیعی افغانستان است که میلیون ها سال پیش آب آنها جمع میشود (۱) وقتی میدان جنگ پهلوان تصویری اوستائی محسوب میشود.

بهر حال پهلوان (گندهار یووا) پهلوان مقتدری بود که از دست (گر بناسپه) کشته شده است. (گرشاسبه) یا گرشاسب یا (غرغبنت) انتقام خون برادر خود را که (اوروا خشه) نام داشت از قاتل وی (هتیا سپه Hitaspa) می کشد و نعش او را در گادی (عراده) می بندد و با خود میکشاند. همین قسم عده از پهلوان دیگر که در میان آنها (۹) نفر پسران (پتانی Pathani) و اولاده (نی ویک Nivik) و

(۱) راجع به (سیستان یا حوزه سفلی هلمند) اثر دیگری نوشته ...

پسران (و شتهنی Vistithni) بودند با جمعی از پهلوانان دیگر همه را کشت و بخاک یکسان کرد.

(دارمستتر) در نوشته های صفحات خویش که ذکر کردم به ملاحظه میرساند که کاروایی های (گرشاسب) شبیه کار اجرات رستم در شاهنامه است و به این اساس از نقطه نظر اقتدار و بزرگی پهلوانی (گرشاسبه را با رستم) مقایسه میکنند.

نام (رستم) خیلی معروف تر از نام (گرشاسب) است و فردوسی جز یک مرتبه از گرشاسب ذکر نمی کند ولی در اصل حقیقت گرشاسب در بعضی جاه ها گوی سبقت از (رستم) برده است رستم به صفات انسانی نزدیک تر است ولی گرشاسب به هیچ میدان شکست نمی خورد و پهلوان خارج از تصور است.

پس قراریکه ۳۱ سال قبل در جلد اول تاریخ افغانستان نوشتم و قسمت از آنرا اینجا نقل نمودم (گرشاسب) یا (غرشب) رایشتهای اوستا خوب می شناخت و از او (در ارام یشت) صحبت مینماید.

قرار این یشت (گرشاسب) پسر (تریت) او از نژاد (ساعت) یا (شم) (شم) پسر (اترت) (تریت) است از او پسر به دنیا آمده یکی (اورواخشه) و دیگری (غرشاسبه) یا (گرشاسب) اولی ادیب و مقنن بزرگ حیات اجتماعی و دومی نیرومند دلیر و پهلوان جنگی بار آمد و در پهلوانی شهره آفاق شد. و از پهلوانی به پادشاهی رسید. (اورواخشه) حین مراجعت از دیار چین بدست (هیتاسبه) کشته شد و انتقام او را برادرش (گرشاسب) گرفت و او را به گردونه جنگی خود بسته کرد و از کشور چین به (آریانا) آورد.

یشت های اوستا از دو دریاچه صحبت میکند یکی دریاچه (پشین) و دیگری دریاچه (وروشهمد)، (دارمستتر) فرانسوی موقعیت این دو دریاچه را در سیستان علاقه (پشین) قرار مینهد. طوری که جایش ذکر خواهم نمود (گرشاسب) د رسیستان بانی شهر زرنج بود و سی هزار مردان کابلی در آبادی مرکز سیستان صرف مساعی نمود.

بهر حال (دارمستتر) به این عقیده است که (غرشاسب) یکی از پهلوانان نیرومند

کابلی است ولی اکثر اوقات او در سیستان سرزمین آباد هیرمند و فراه رود خاش رود و رخدرود و خشکروود و هروت رود گذشته و در کابل و زرنج پادشاهی نمود. و در دریاچه های معروف سیستان در (کوه زره) (دریاچه دسکین) (دریاچه پوزک) (دریاچه ابری) شکار جای او بود. اوستا و شاهنامه و گرشاسب نامه کتاب هایی است حماسی و کارنامه های هردو پهلوان کابلی قرنهای زیب و زینت یافته و شاهنامه و گرشاسب نامه را میتوان نامه های باستانی همین پهلوانان کابلی دانست. شبه ای نیست که ماخذ و مبدا اکثر داستان های رزمی و حماسی و اسطیری قدیم آریائی سرود (ویدی) بوده و از آن افسانه ها و داستان های یشت های (اوستا) به تدریج ساخته شده است. و طبق قضاوت های محیط ازین همه داستان و افسانه قصه های دیگری ظهور کرده نسبت به عصر ویدی افسانه های اوستایی در محیط تاریخی و جغرافیایی به ذهن و عرف ما نزدیکتر است چنانچه (اوستا) نسبت به (وید) مثال قطره است در مقابل دریا این بر همگان روشن است، این سلسله در عصر اسلامی وارد شده و شعرا و نویسندگان قرون اولی اسلامی مانند ابوالموئید بلخی و دیگران وارد میدان شدند و ماخذ بزرگ و اساسی این عصر (غرغنبته)

(گرشاسب) شاعر بلخ در قرن چهارم هجری بمیان آورد از او یاد کرده و معلوم نیست که از کجا و چگونه و چگونه از ماخذ قدیم استفاده نموده ولی سلسله (وید) و (اوستا) و (ماخذ عصر اسلامی) بهم مربوط و مسجل است تا اینکه نوبت به حکیم ابونصر علی بن احمد اسدی طوسی میرسد که کتاب (گرشاسب نامه) را تصنیف نموده است (۴۵۶ هجری قمری) این کتاب بعد از شاهنامه در بین ماخذ بزرگ ما بشمار میرود. مؤلف مجهول تاریخ سیستان به نقل از ابوالموئید بلخی یکی دیگر از جمله ماخذی است که راجع به (گرشاسب) سخن بزند و فردوسی در آینه شاهنامه در ۲۱۰ هجری قمری و اسدی طوسی در ۴۵۶ هجری قمری وفات نموده و میان تاریخ وفات این دو نفر قریب (۱۵۰ سال) تفاوت است. فردوسی شهنامه خویش را در غزنه و بین غزنه و طوس در سرزمین خراسان نگاشته و ۲۰ سال آنرا مخفی نگاه داشته تا به سلطان مشرق محمود زابلی تقدیم داشت و اسدی طوسی

شاعر و حکیم خراسانی (گرشاسب نامه را در حصص شمال غرب (آذربایجان) در قلمرو (ایران) در رسیدخ (نخجوان) در سایه مساعد حکمران (بودلف) به پایان رسانیده است.

یکی از مسایل بسیار مهمی که اینجا بار اول طرح میکنم و بنظر من برای تاریخ فولکلوری و مبداء سلاله نژادی این سرزمین کمال اهمیت دارد، این است که نیاکان نژادی کتله افغان را که اوایل آغاز عصر اسلامی میرسید. از انجا گرفته و به جایی میبرم که کتاب مزدی سنای اوستائی به فاصله سه هزار سال پیش از امروز به نقل آنها رنگین است. ناگفته نماند که مجموع این (سه نیاکان را به زبان های خارجی) (تری نی ته Trenite) گویند و آنرا میخواهم به اصطلاح وقت (نیکه گان ثلاثه) ترجمه نمایم.

این (نیکه گان ثلاثه) عبارت است از بیتن، مرغنبیت، سرین، که افغان هامبدا سلاله نژادی خود را احیاناً از نقطه افسانه ها و داستان ها به این (سه نیکه) می رسانند و اینها را از نقطه نظر موفقیت تاریخی و جغرافیائی به آغاز عصر اسلام قرار میدهند و در سطح پایان تعداد قبایل از آنها منشعب میشود که از حساب تخمینی بیرون است.

مقصد کلی من در اینجا این مسئله نیست که به شرح تعداد قبایل پردازم زیرا این خیلی ابتدائی و پاره کتابها بیکه در هند به زبان اردو دوره تسلط انگلیسی ها به چاپ رسید متعدد است مانند حیات افغانی، خورشید جهان، مقامات افغانی که به تفصیل وارد بحث گردیده اند.

نقطه اساسی من در اینجا این است که این (سه نیکه) را نویسندگان افغانی به همان اسمای محلی شنیده و گفته و تکرار کرده و از اصل نام حقیقی ایشان اطلاعی بهم نرسانیده اند این مسئله خیلی نزدیک به حقیقت است که تلفظ کلمات یک روش و برخورد آن در یک محیط معین فرق میکند (این به آسانی فهمیده میشود که (بیتن، مرغنبیت، سرین) خطور (اترط، تریث، گرشاسب، سرین) شده است.

در میان این سه نام (غرغنبت) در ذهن عمومی افغانها مشهور تر است و نویسندگان ما در اطراف او درامه ها، افسانه ها و پارچه های ادبی نوشته اند و اسباب شهرت او را فراهم کرده اند و اینک بار اول او را (گرشاسب) یا (غرغنبت) معرفی میکنم و از نظر فیلولوژی مقابله هر دو نام یک چیز واحد است. هر دو (اسپ کوهی) و (کوه گرد) معنی میدهد. غرغنبت و گرشاسب از قطار شخصیت های فیلولوژی بسیار مهمی است که از (اوستا) گرفته تا (بنداهش) و کتاب گرشاسب ابوالمؤید بلخی و تاریخ سیستان و بالاخره گرشاسب نامه کتاب های دیگر در اطراف کارنامه های جنگی او نوشته اند و این دو نام بزرگ به لباس واحد در آورده اند. (زردشت) و (گرشاسب) مصاحب و هم راز یکدیگر بودند. افسانه های فولکلوری به گرشاسب حیات دیر پای داده تصور مینمایند که در مغاره ای در سمت شمالی کابل هنوز حیات است.

- - -

غرغنبت پسر (اترط) یا (تریت) یا شیخ بیتنی و سلسله او به چند پشت به جمشید میرسد. وی در تمام جنگ ها با پدرش (بیتن) هم صدا بوده و در غزوات هند با (هندیان) و باشندگان (توران) و (چین) شامل بوده و باشندگان نقاط مذکور را مطیع خود ساخته و در برخی محاربات پدر و پسر سهیم بوده و پدر و پسر به مقام پادشاهی رسیده و شهر زرنج سیستان را تحت نظر مهندسان هندی و رومی و اهالی کابل زمین آباد ساخت غرغنبت و رستم را بعضی ها از بعضی نظر ها قابل مقایسه میدانند و برخی مباینت میان آنها قایل میشود. درست است که غرغنبت و رستم پهلوانان افسانوی کابلستان و زابلستان اند. هر دو جهان پهلوان و سر بر آوردگان یک سرزمین اند و پرورش یافته یک شهر و دیار اند فقط یک نکته در میان است که از نقطه نظر نام و نشان پدر و خصال پهلوانی گرشاسب از رستم گوی سبقت ربوده. یشت های اوستا از گرشاسب نام می برد و از بردن نام رستم خاموش است. گذشته ازین گرشاسب نامه او و پدرش را بحیث پادشاه کابل یاد کرده حال آنکه رستم کابلی به این صفت نرسیده. رستم در بعضی جنگ ها خویده (رستم و سهراب) در بعضی جنگ

های دیگر پشت داده و گریخته (رستم و اسفندیار) با آنکه گرشاسب در همه جنگ ها فاتح و منصور بوده و هیچ کسی یارای مقابله را با او نداشته بدین مناسبت از نظر پهلوانی یکی را (زورمنش) دیگری را (رحم منش) خوانده اند این کوچک ترین فرق میان هردو است.

بهر حال (غرغینت) یا (رستم) هردو پهلوان افسانوی قدیم اند که دارمستتراولی رالف پهلوانان نیرومند کابلی زمین محسوب میدارد و از سه هزار سال در این دیار مشهور است دومی به شهادت شاهنامه از زرش (رودابه) دختر مهراب شاه کابلی و پدرش (زال) پرورش یافته دامن عقاب در البرز کوه بلخ است و بقرار تمام افسانه ها هم زمان گرشاسب بود.

(ابتن) یا (بیتنی) یا (بیت نپکه) عبارت از (اترط) شاهنامه (و گرشاسب نامه است) مشارالیه پسر (سم) یا (شم) است و او پسر (تورک) و پسر (شیدسپ) پادشاه کابلستان است. اسم (اترط) در قطار پادشاهای آمده که بعد از پناه بردن جمشید به (زابل) و (زابلستان) (مرکز آن گندهار و از حوزه ترنک تا حوزه هلمند) و مزاجت ثانی او با دختر (کورنگ) شاه رسیده اند تذکر یافته و به سلطنت رسید.

(اترط) یا (ابتن، پسر) شیدسپ، به پادشاهی رسید و کمی بعد در خانه او (گرشاسب) یا (غرغینت) تولد یافته. این دو پدر و پسر و مخصوصاً پسر در جوانی پهلوان بی همتا بود و هیچ کسی یارای سخن گفتن از ترس او با پادشاه نداشت. (اترط) یا (ابتن) (شیخ بیتنی) مرد روحانی بود و در جنگها کفایتی نداشت معذالک از تمام شهزادگان بیشتر و طولانی تر سلطنت نموده است این موفقیت در سایه شمشیر پسرش میسر شده بود.

(اترط) (بیتن) جنگ های زیادی در کابل نموده و از دست کابل شاه سه مرتبه شکست خورده و شب خون جنگ چهارم در (سنگ سکاوند لوگر) کامیاب گردیده است. مشارالیه به پادشاهی رسیده در جنگی که در (زابل) بوقوع پیوسته است کابل شاه را در

کابلستان سلطنت داده است. اترپت جای پادشاهی خود را به (فریدون) سپرد و به جهان فانی شتافت و پسرش (گرشاسب) بعد از زخم خوردن در محاربه از دست یک نفر (تورانی) در غار کوهی در سمت شمالی کابل پناه برد و بحساب جادو آنجا مستقر گردید.

(سرند) یا (سرین) سومین شخصیت از (نیاکان ثلاثه) است که اسم او (سرند) و (سرین)

عیناً یک چیز است و مراجعه به استمداد از فقه اللغة ندارد.

بعضی منابع قدیم مانند (بنداهش) و بعضی کتب دیگر که به پهلوی آمده بیشتر داستان‌ها با تبعیض جادو و جادوگری مخلوط شده و در نتیجه قصه‌ها رنگ فولکلوری گرفته ضمناً چنین پنداشته‌اند که گرشاسب مرگ و میر نداشته است و در نتیجه چنین تصور کرده‌اند که (گرشاسب نمرودی) بوده است گرشاسب خودش مرد زیبا و جوانی در نغمه پاک و به این صفت در روزگار اخیر (باسوشبانس) همکاری میداد و برای نا بود ساختن دیوان امادگی می‌گرفت در اینجا یک نفر جادو گر به اسم (ننتی) بفکر افتاد تا به گرشاسب آزار برساند لذا چاره بدین سان دید که دختر قشنگی را پیدا کند و با گرشاسب همبستر سازد و او را (ناپاک) کند و بدین طریق صفت (نمودن) را از وی زائل سازد. در اینجا فروهر (سوشبانس) و (یزدان اهورا مزدا) به پاس خدماتیکه گرشاسب به آیین (اهوراتی) انجام داده بود به سر وقت او رسیده و قرار افسانه‌ها او را به صفت (نمرودی) باز آوردند.

(گرشاسب) نهصد سال عمر کرد و آخریاد در جنگ تورانی‌ها مجرده شد. یا بصورت عادی عمرش به سر رسید می‌گویند که مشارالیه (نمرده و به اعتقاد بودائی‌ها) در (یزوانا) بخوابفته و هنوز بخواب است و در یکی از غارهای کوهستانی شمال کابل زمین بخواب رفته. در بامیان بنا بر یک اثر انگلیسی که خود دیده‌ام نامش فراموشم شده شخصی در یک (سموچ) روی چپر کتی دراز کشیده و این موضوع شاهد با وضه گرشاسب بی‌ارتباط نباشد.

در سمت شمالی کابل دریای کوه (اشوکاب عاشقان) منطقه است موسوم به (ریگ روان) در مجاورت این منطقه دخمه ایست (در زیر زمین) و مردم افسانه های زیادی نقل میکنند و میگویند در دهن غار اگر خوب گوش فرا داده میشود آواز نعل آسمان و صدای نقاره شنیده میشود .

این محل را (رهایشگاه گرشاسب) یا (دخمه گرشاسب) در سمت شمالی کابل میتوان خواند من اینجاء را دیده و حقایقی را با افسانه های محلی تطبیق کرده ام . این محل را یک (چله خانه بودائی) میتوان گفت در اطراف کوه ریگ روان شهر و آبادات بودائی زیاد است و قبری هم درین دخمه موجود است که گل کار محلی درست کرده ، بعضی افسانه ها و بعضی نام مثل (سمندر خیل) که دخمه گرشاسب در انجا بود میتوان یافت . هکذا نام (بهن) هم در یکی از سه استوپه (خم زرگر) میتوان دید . در شمال کابل (ده سبز) هم یک خانه سنگی موجود است تا حال این محل را ندیده ام در اطرافشان نا دیده چیزی نمیتوان گفت .

ز ششم زان سپس اترت آمد پدید از بن هرد و شاهسی با ترط رسید
دل افروز اترت شد نیمه روز سپهر یلان کرد گیتی فروز

(اترت - اطرط)

شیخ بتینی

بتین یا بتینی عبارت از (اطرط) است نام های قدیمه اوستائی به هر رنگی که نوشته شود مجاز است ، (ط) در آن عصر نبود امروز بعضی ها آنرا به (ت) و حرف آخر را به (ط) می نویسند در بندهش (اطرط) تحریر یافته ، در مآخذ دیگر منجمله (گرشاسب نامه) همه جا (ت) را معادل (ط) نوشته و بعضی اوقات بالای (ت) یک (ط) کوچک هم گذاشته اند مثل (اطرط) صحیح تر آنست که اصلاً به جای (ت) در اول کلمه (ت) گذاشته شود (اترت) پادشاه نیمروز ، نیمروز اسم شهرنی بلکه نام ولایت است و حتی نام کشور هم شده میتواند (نیمروز) (زابل) در نقشه جغرافیائی امروز افغانستان هر دو (زابل) و (نیمروز) دو ولایت قبول و شناخته شده اند ، زرنج مرکز ولایت نیمروز ، کلات یا کندهار مرکز زابل ، جنگ های چهار گانه سر کابل (اطرط) از همه شاهزادگان مدت زیادی سلطنت کرده است (اترت) پادشاه دین دار ، پند و نصایح (اترت) به پسرش (غرغبت) شیخ بتینی و نصایح بسیار معقول و بجا .

اجداد اترت سلوک بیت نیکه

شیخ بتینی

جمشید هامان کوهی گلرخ :

چو گلرخ به پایان نه برد ماه	نهانی ستاره جدا شد ز ماه
میرزاد یکی ماهی که گفتیش مهر	فرود آمد اندر کنار از سپهر

تور:

دل و جان جم گشت از و شاد کام	نهاد آن دل فروز را تور نام
------------------------------	----------------------------

شیدسب:

بید تور از آن پس پس یکی بی همال	بر افروخت آن خسروی شال و بال
شاهش داد منشور شاهی و چـیز	هم از تخم خویشش زنی داد نیز
پسـریدش از آن زن یکی مه نژاد	بید شاه دوشیدسب نامش نهاد

توررک:

بر اورنگ بنشست شیدسب شاد	بشاهی در و داد و بخشش کشاد
یکی بودش آمد ز تخمی بزرگ	بر رسم نیاکان نام کردش طورک
چو بگذشت از بن کابل چند گـا	بشیدسب بریزه شده حور و ماه

شم:

رفت از پیش پادشاهی طورک	سرافراز شد به شاهان بزرگ
گیکی بورش آمد بخوبی چو جم	نادان دلارام را نام شم

اترط ، اترط :

وزین هردوشاهی با ترط رسید	ز شمنان سپس اترط آمد پدید
شد این اترط از سروران بی همال	بزورتن و چیره و برزویال
به نیکی میان بست و بکشاد است	چو باناج بر تخت شاهی نشست

گرشاسب :

سپهرش یکی نامور پور داد زاد	چو بختش بهر کار مشور داد
گراغمايه کرد گرشاسب نام	بران پورش آرام بفزود و کام
فروماند ازان شیرخوارانجمن	بخوبی چهر و پیناکی تن
نیاست کاویدن از بیم اوی	کسی نیز به اترط کینه جوی

از روی تابلوی فوق واضح میشود که (اترط) به ششم پشت به اندرزه با شیخ بتینی

میرسد.

اندرز شیخ بیتنی به فرزندش

غرغبت

شبهه‌ئی نیست که ۰ اترت) یا بیتن یا (شیخ بیتن) یک سلسله پند
های به غرغبت دارد که آنرا (پند نامه) گفته میتوانیم همین قسم اشخاص بزرگ
تاریخ به فرزند خود دارند که مفاد اخلاقی آنرا بصورت عمومی بحال جامعه مفید قبول دار
شده میتوانیم.

به هنگام رفتن چوره را بساخت نشانده پدر پیش و چندی نواخت
به او گفت هر چند رای بلند توداری مرا نیست چاره ز من ز پند
(اترت) پدر غرغبت مردی بود آرام صعت دین دوست و خدا پرستودر روزهای نا امنی
و شکست مشغول به خدا . مشار الیه به فرزند خود همیشه نصیحت گرا بوده ودانی از
ایراد پند و اندرز خودداری نمیکرد .

جوان گر چه دانا دل و پر فسون بودند پیر آزمایش فزون
خرد مند به پیر و یزدان پرست جوان گرد و خوشخوی و بخشنده دست
و قتی که شاه شدی :

کنون چون بشاهی رسیدی ز بخت بزرگیت خواهد بر و تاج و تخت
نگه کن که چون کرد باید شهی بیاموز آئین و راه مهی
چهار چیز در زندگانی بد است :

چو خواهی که شاهی کنی داد باش بهر کار بادانش و داد باش
دل شاه ایمن بر آنکس نکوست که در هر بد و نیک انباز اوست
رفتار با مردم :

نکو دارم مردم خویش را همان پار سا مردم رویش را
هر کسی برای کاری :

همه کار سازانت از کم و پیش نباید که ورزند جز کار خویش
بهر گه تر اندر خورش کن نگاه سزای هزده و را پایگاه

دروغ گوئی بد است :

دروغ و گزانه مران در سخن
بهرتندی هرچه خواهی مکن
داوری میان دوتن :

میان دوتن چون کنی داوری
بادا نایان بینشین و از ایشان یاد بگیر :

زادندگان فیلسوفی گزین
به کار بالاتر از قوتش کامفرما :

مفرمای کاری بدان کارگر
کزان کار نتواند آمد پدر
سخن کوچک کلان میشود :

همان خیره د خواه را گر چه خوار
که کار اژدها گردد از روزگار
بکش آتش خرد پیش زرگزند
که گیتی پوزد چه گسردد بلند
بدی دیگران را بگذار و نیکی شان اختیار کن :

مکن هرچه به بیسنی از دیگران
از پزشکان عاقل و دانا کار بگیر :

پزشکان گزین دار و فرزانه رای
بهر درد دانا و درمان نمای
درجه به درجه مردم ارتقا بخش :

چو خواهی کسی راهی کرد مد
بزرگش جز یا به پایه مد
راز خود را بکس مگو :

بکس راز کشای در هر سیج
بداندیش را خوار شمار هیچ
رحانیون یک یک بخواه و ببین :

چو با موبدان رای خواهی زدن
بهمشان خوان جز جدا تن در تن
زهر یک شنو پس مهین بزگزین
چنان کاین نه آگاه از آن آیین
اسپاه هر هفته یکبار ببین :

بکس روی منمای جز گاه گاه
بهر هفته ای بر نشین با سپاه

به نا آزموده دل مده :

که لنگ ایستاده نماید درست	بنا از موده مده دل نخست
ازیشان نهان خویشان دار توش	با زنان سستیزه منما وراز خود را نگه دار :
چنان کن که ناید بکشور زیان	با زنان با سستیزه مگوش
	فرستادگان را زود نزد خور یاریده :
تو نیز این مجوی و سیراب خویش	بکشت و بورز کشا و ورزیان
دژم باش و یا کسبه زودی مخند	به پیش مردم خند و مزاح مکن :
همان جاه مستان ازوبی گناه	همان کسس بازی و خنده زبیش
	که خشم چون چهره کردی نژند
	چون بکس جای دادی بی علت ازوستان :
چون بود گنه دان که هستش هنر	کسی را که دادی بزرگی و جاه
	کسی را که بسیار بدگویند شایدد هز در باشد :
مدار از در دزد جز تیغ و دار	کرا با تو گویند بد بیشتر
	ره زنان را به تیغ جواب بده :
بترس از خدا و ان جهاندار بگوش	همراهی از ره زنان پاک دار
	بزیان مردم چشم مدوز :
	ز جفت کسان چشم خود را بیوش
	داد خواهی مردم :
ز سوگند مگذر نگه دار پند	در داد برداد خواهان مپند
	به راه و رسم شاهان سلف نگاه و هر چه نیکو بود همان بجا آر :
چه به بد همان کن توائین خویش	بین تاز کرد ار شاهان پیش
	از سخن چین دوری جوی :
نه مرد سخن چین دوری را	مده نزد خود راه بد گوی را
	سخنان مردان نیکو کار را در مجالس یاد کن :
سخنشان بهر انجمن یاد کن	همه کاموران با داد کن
	بر پژوهندگان زمین مساعد دار :

پژوهندگان دار بر راه او همی داد دان نهان جهان نو بنو
هر که پول بسیار می خواهد دقت کن و پولش مده :

بدان کار ده کو بخوید ستم نه انرا که افزون پذیرد درم
کسی را مقام بسیار بلند مده که پایان آورده نتوانی :

کسی را مکردان چنان سرفراز که نتوانی آورد از ان پایه باز
فرستادگان را میخوان روز پیش بجوی از نهان پس بخوان نزد خویش
با مردم سخن به اندازه گوی بگذار اول آنها چه میگویند :

باندازه کن با همه گفتگوی بایشان بگفتار پیشی مجوی
گردشمن به تیرت آید اوراز و دمکش در بند نگه دار .

گر آری یکف دشمنی پر گزند مکش در زمان باز دارش به بند
و گراز نژاد شاه باشد او را در تنگ دستی مگذار :

نژادش هاناز بند کم مکن مکن خاندانی که باشد کهن

به اساس پند و نصایح که در بالا ذکر شد معلوم میشود که (اترت) شاه نه تنها شاه بزرگ
بوده بلکه قرار اساطیر ملی صاحب سلوک بوده و قرار یک داستان ملی موسم (شیخی) او
فلسفی بری (شیخ بیستی) قائل بوده و هم دانائی و رموز زندگانی برای (اترت) پادشاه
معلوم و هویدا بوده است .

حین وفات (اترت) :

همان روز گار اترط سرفراز	به بیماری افتاده و درد و گداز
چو سالش دو صد گشت و هشتاد و پنج	سر آمد برون گیتی و رنج
دم زندگانی اش کوتاه شد	بجایش جهان پهلوان شاه شد
چنینست مرگ چاره نیست	برجگ او لشکر و باره نیست
بر او یکی داشت جوینده کام	کوی شیر دل بود (کورنگ) نام
همان سال کا (ترط) برفت از جهان	شد او نیز در خاک تاری نهان
از و کودکی مانند مانده	چومه لیک نادیده گیتی دو ماه
(نریمان) پدر کرده بد نام اوی	ز گیتی همان دلارام روی

مران شاه را نام کورنگ بود . یکی دخترش بود گز دلبری
گزو تیغ فرهنگ بی زنگ بود . پری را بر خ کردی از دل بری بری

کورنگ ز ابلی شاه

نیمروز

از دواج دخترش گلرخ با جمشید در

حال فراری

کورنگ ز ابلی شاه نیمروز، جمشید شاه فراری، گلرخ دختر کورنگ در یکی از باغهای زیبای کندهار یا نیمروز، کورنگ شاه با فرهنگ، دختر زیبا چون بت در بهارستان و چون صورت در نگارستان، دایه زن کابلی کنیزک زیبا رخ کندهاری، مسابقه کبوترزدن، ازدواج مخفیانه دختر کورنگ شاه با جمشید شاه قهر کورنگ بر دخترش، گریختن جمشید از ترس ضحاک تصویر او روی پارچه، زابلی زبان، زبان یفتلی، زابلی عین زبان یفتلی، به مبحث زابلی زبان درین اثر توجه شود، هامان کوهی اسم مستعار جمشید، آشتی کورنگ شاه با جمشید گریز جم به، هندوستان و چین اره کشیدن ضحاک بالای جمشید زهر خوردن گلرخ دختر کورنگ مردن وی (تور) پسر دختری کورنگ زابلی و جمشید، تور یعنی شمشیر (شیدسب) پسر (تور) تورک پسر شیدسب، (تورک یعنی شمشیری که چک، شیدسب شاه و حمله بر کابل.

سراینده دهقان موبد نژاد	زلف گفت دگر موبدان کرد یاد
که بر شاه هم چون بر اشف بخت	بنا کام ضحاک را دار تخت
جهان زیر فرمان ضحاک شد	از هر نامه ای نام جم هم پاک شد
چو بگرفت گیتی به شاهنشهی	فرستاد نزد شهان اگهی
به روم و بهندوستان و به چین	بایران و هر هفت کشور زمین
که بارای ما هر که دل کرد راست	بجویند جمشید را تا که جاست

گرش جای هر که بر که بود با پلنک دگر زیر آب اندرون بانهنگ
 بدرگاه ما پر کس گش آرد به بند نباشد پس از ما چو او آرجمند
 گریزان همی شد جم اندر جهان پری وار گشته ز مردم نهان

جمشید یا جم سر سلسله دود مان پیشدادیان بلخی بعد از اینکه بر هفت کشور سلطنت کرد خود خواهی و ناسپاسی و تکبر و غرور و تیره و زری بار آورد و ضحاک را جدا علای مهرباب شاه کابلی بروی چیره شد و راه فرار پیش گرفت و بعد از یک دوره فترت و دریدری بالاخره به زابلستان رسید . (۱)

پس از رنج بسیار و راه دراز بیامد سوی زابلستان فراز
 یکی شهر دید از خوش چون بهشت درودشت و کوهش همه باغ و کشت
 نهادش نکوتازه و پر نوا زمین خرم آبش سبک خوش هوا
 بد و خسروی نامور شهریار شهی گس تبد کس بصد شهریار

گورنگ

مران شاه را نام گورنگ بود گز و تیغ فرهنگ بی ژنگ بود
 گلرخ دختری گورنگ

یکی دخترش بود کز دلبری پری را بر رخ از دلبری
 بکاخ اندرون بته مجلس بهار در ایوان نگار و بمیدان سوار
 شده سال آن سرو و آراسته ده و چهار چون ماه نا کاسته
 ز بدرسته به شاه زابلستان ز تدبیران دختر دلسرستان
 ز هر جای خواهشگران خاستند ز زابل مر او را همی خواستند
 نه هر گز بکس دادی او را پدر نه روزی ز فرمانش کردی گنر
 چنان بود پیمانش با هروی که جفت آن گزیند که پیسند داوی

(۱) این داستان با قصه سخن ناز دختر (گورنگ) شاه کوشانی شاه زابلستان یک چیز است . اصل داستان که اینجا گرفته شده است از اسدی طوی « بعد ها کسان دیگر بر شاهنامه گرفته است و با هم در ملحقات شاهنامه گرفته ایم (صفحه ۳۱ تا صفحه ۳۴) (افغانستان در شاهنامه)

دایه زن کابلی

مر اورا زن کابلی دایه بود که افسون و نیرنگ را مایه بود
جهان سپهر آنچه گفستی ز پیش ز گفتار او کم نبود ی نه بیش
بیستی زد و راژدها را به دم از آب آتش او ردی از خارده نم

بدین لاله گفسته بود ز نهضت که شاهی گران مایه باشد جفت
بزرگی که مانند او بر زمی بخوبی و دانشش تباد می

از دواج دخترش گلرخ با جمشید در حال فراری

در زابلستان درین وقت بنام گورنگ شاه سلطنت میکرد که دودمان کوشانی محسوب کرد کوشانی ها که به دودسته کلاتخورد مشهور اند از آغاز قرن اول مسیحی تا قرن پنجم که شروع دوره یفتلی ها است به حکمرانی و پادشاهی و امپراطوری رسیده اند. کورنگ، سهراب برزو وعده دیگر را جز همین کوشانی ها کوچک محسوب میتوان کرد.

شبهائی نیست که تاریخ انتقادی از تذکار نام این قبیل شاهان و پهلوانان ساکت است. بهمین جهت ما به گذر شات اساطیری و افسانوی می پردازیم و برای ما کمال اهمیت دارد که این نام ها را با ابهت و جلال در نقاط مختلف افغانستان در مواقع مختلف می یابیم.

پس کورنگ معاصر پادشاه پیشدادی بلخی بشمار آمده وعده از پهلوانان و شاهان که از اولاده دختری (کورنگ شاه) و جمشید میباشد و تا آخر این اثر به ذکر اسما نامهای شان رنگین است.

گورنگ شاه دختری دارد چارده ساله که در (مجلس بهار در ایوان نگار و بمیدان سوار) میباشد و پدرش هیچ کاری از امور مملکت را بی مشوره او نمی کند و با وجود خواهش گران زیاد بدون رضایت او وی را بکس نمیدهد.

این دختر زیبا و طناز در اندرون خانه دایهائی داشت کابلی زن که در پیش گوئی و

خواندن وقایع زمان بد طولانی داشت . این دایه بی به دختر شاه پیش گوئی نموده بود
که در قسمت تو شوهری است پادشاه و ازین پادشاه پسری بدنیا خواهد آمد که پادشاه
جهان خواهد شد .

پسر با شدت زویکی خوب چهر که بوسه دهد خال پایش سپهر
سمنبر شده شادمان زان نوید همی بر نهان را ز دل پر امید

چو جمشید در زابلستان رسید بشهر اندرون روی زمین ندید
خزان گل های باغ را بوی قشنگی داده و برگ درختان رنگ بخود گرفته بود .
گل از باد بهار غنونی به مشک چکان از هوا مهر کانی سرشک
بر سیب لعل و رخ برگ زرد تن شاخ گوز و دم باو سرد
باغ بسیار قشنگی اینجا گسترده و آب گیری کناران جلو گزی است و گوشه خوابی برای
مسافر در مانده بشمار میرفت . جمشید را کس نمی شناخت و منحیث مسافر خسته
وزله بسیار مایل بود که نخستین بیاید و رفع ماندگی نماید .

یکی باغ خرم به از پیش جوی در و دختر شاه فرهنگ جوی
می دمیده رود سازان ز پیش همی خورد می با کنیزان خویش
پرسترای سوی در بنگرید ز باغ اندرون چهره برید
جوانی همه پیکرش نیکویی فروزان از وفره خسروی
پر چهره را دید جم تا که نهان بدو گفت ماها چه بینی نهان
یکی گمره بخت برگشته ام ز گم کردن راه سر گشته ام
از ان خون با خوشه آمیخته که مست از رگ تا که از ریخته
سه جام از خداوند این از بخواه بمن ده رهان جانم از رنج راه
مسافر دختری را با کنیز کان مشغول صرف میوه و شنیدن ساز و آواز دید . درین فرصت
یکی کنیز کی بدروازه باغ نگرست و چهره یک مرد مسافری را دید خسته و مانده در
عین حال به ابهت و شکوه که جلال و فر خسروی ازان نمایان بود . مسافر روبه کنیز کرد
و سه جام شراب برای ماندگی از وی خواست .

کنیزک بخندیدو آمددوان بیانویگفت ای مه بانوان
 جوانی دژم ره زده بردرست که گوئی بچهره ازتونیکوترست
 کنیزکان به دروازه باغ رفتند تا مسافر تازه وارد را ببینند. دختر از دیدن این مسافر خنکی
 بد دل خوشش آمد و او را به درون باغ دعوت نمود در ضمن صحبت هم از او می پرسید که تو
 که هستی؟

بدو گفت جم کای بت مهر چهر ز چهر تو بر هر دلی مهر مهر
 مگر که هستی از کدام طایفه اجتماعی از شاهان، دهقان، سپاهیان، پیشه وران
 دختر گفت من از هیچ کدام از طبقات نیستم و مشهور بدختر شاهم.
 بت زابلی گفت درین چهار نیم من جز از تخمه شهریار
 پدر داندان مرا شاه زابلستان ندارد بجز من دیگر دلستان
 این بگفت و آهسته آهسته بقدم زدن شروع کردند تا کنار حوض آمد در جایگاه
 مخصوص نشسته درین جاه کنیزکان پیش و جام های شراب تعاطی میشد و جمشید
 سه جام پیایی گرفت.

جم اندیشه از دل فراموش کرد به جام می از بیش نان نوش کرد
 ولی دختر طناز شاه زیر دل فکر میکرد و حدس میزد که آیا این شخص که خواهد بود.
 همی دید کش فرو برز کیست ولیکن ندانستن ازین که کیست
 همانکه گمان بر د دختر ز مهر که این هست جمشید خورشید چهر ولی چه میداند که
 این مرد جمشید باشد زیرا روزیکه تخت پادشاهی راضحاک
 ازو تصاحب نموده بود تصویر او را از دیوارها روی پارچه هانقش بسته و با کناف
 عالم فرستاده بود تا جمشید را بشناسند و او را دست بسته به دربار ضحاک
 حاضر سازند.

همه چهر جم داشتند اشکار بدیا و دیوارها بر کنار
 بدان تا هر انجا پیکرش بود گر آید بدانند و گرنه نه زود
 دختر شاه گورنگ میدانست و خبر بود که اگر به سپاهیان ضحاک بفرستند چه را بر سرش
 خواهد آورد.

همین دلبر آگه بد از کم و بیشی که جم را چ آید ز ضحاک بیشی
چنانچه پاره پرنیان کبود که در آن چهره جم نقش شده بود بیشش بود فرمود به کنیزان گفت
آنها حاضر کنند تا به بینند بو با صورت جمشید مقابله نماید .

بدش پاره پرنیان کبود نگاریده جمشید بر تار و بود
پرستار را صف زده ماهروی طرازیتن طراز بنده موی
چه با ناز و شادی چه با بوی و رنگ چه با عود و مجمر چه با تار و چنگ
بدین سان جم با دختر گورنگشاه مشغول شنیدن ساز و آواز بودند که ناگاه دو کبوتر بر
دیوار بلند باغ پریده و بر شاخسار درختان نشست .

که جفتی کبوتر چورنگین تزر و بدیوار باغ آمد از شاخ سرو
دختر فوری تیرو کمان خواست و گفت بین کدامش را بر تیر بدو زم .
ازین دو کبوتر شده جفت گیر کدامست رایت که دوزم به تیر
مرد مسافر گفت صبر کن اول تیر انداختن کر منست زیرا تو زن هستی تیر انداختن کار
مردان است .

بدو گفت جمشید کای خوش خرام نزیب دلز تو این سخنهای خام
تو هستی زن و مرد من پس نخست زمن باید آنداز و فرهنگ جست
دختر قبول کرد و تیرو کمان را بوی تقدیم نمود .
خدنگ از خم چرخ بر کرد شاه بزخم کبوتر ز صد گام را
چنان ما ده بیفتاد و نر بر پرید بیامد همانجا که بد آر مید
بزابل نبه هیچ راز مای که ان زخم کردی بزه سر گرای
دختر فهمید که مسافر جمشید پسر تیمور شاه است .

بسی آفرین خواند بر فرو هوش بیادش همی جام می کرد نوش
بماند از گشاد ویرش در شگفت بیازید و تیرو کمان بر گرفت
گراین نر را گفت پا جفت راست بدوزم پس آن کم خوش آید مرانت
بدین معنی او شاه را خواست جفت همان نیز در بافت جم کو چه گفت
نشان از گمان بر کبوتر خدنگ تنش چون نشانه فرود وخت تنگ

درین وقت دایه زن کابلی بباغ آمد و بزبان مخصوصی که مرد مسافر نفهمید بر او گفت:

همانگه زن جادوی پرفسون	که بددایه من را وهم رهنمون
ز گلشن بباغ آمد از بهر سوز	سیه خیره چون بدجم راز دور
بزابل زبان گفت گای مهرجوی	چنین مهمان چون فتادت بگویی
درست از گمان من این شاه اوست	کش از دیرگه باز داری تو دوست

دایه بزبان زابلی که ممکن زبان بلوچی باشد بنای صحت را انهاد این زبان زابلی ممکن کدام لهجه یازبانی غیر از دري باشد. امروز در ناحیه نیمروز اکثر مردمان بلوچ زندگانی دارند و بدین ملاحظه زبان را زبان بلوچی میتوان خواند، بهر حال دایه زن کابلی بزبان زابلی دل دار گفت که این مهمان چطور به رایت آمده. برگمان من این همان کسی است که اردیر باز در انتظار وی بودی. این مرد همان کسی است که بر شوهری میخواستی و پسری از وی میخواستی من این موجود مسعود را پیشبینی کرده بودم و میگفتم که از شاهی شاهزاده ای نصیب تو خواهد شد.

ازو خواهدت داد یزدان پسر نشان داده ام از اخترت سر بسر
دختر شاه آشفته ولی خوشحال شد و به او گفت.

بد از مهر جم شیفته خوب چهار فزون شدش ازین مژده بر مهر مهر
بدو گفت در ایدونگه این هست راست زیگ آرزویم دوشادی کجاست
بدو و پارچه پرنیان کبود را بیار:

روان پرنیان کبود اید رار	که هست از برش چهار جم را نگار
بشد دایه وان نیگون پرنیان	بیاورد و پنهان اندر میان
تو گفستی که بر چرخ خورشید بود	نه بر پرنیان چهار جمشید بود
چوان پیکر پرنیان شاه	دژم گشت هر چند کردش نگاه
یکی آینه داشت گفستی ز پیش	همی دید روشن درو چهار خویش
بنیاد آمدش تاج و تخت شاهی	کز و کرد بد خواه ناگه تهی
ازین پرنیان زان دل م شد دژم	که دیدم بر او چهره شاه جم
بیاد آمدم فرو فر هنگ او	بزرگی و پیهم و اورنگ او

شاه بدضحاک میکند و میگوید :

یکی زشت را کرد گیتی خدیو	که از کف ما است و از چهره دیو
آنگاه دختر گورنگشاه بیطاعت	شده و سر پا استاد واضح گفت
خرد بردلم راه چون این کشاد	که هستی تو جمشید فرخ نژاد
ز مهر تو دیرست دل خسته ام	بیند هوای تو دل بسته ام
نگاه تو اینک بهار منست	بدین پرنیانی غمگسار منست
همین بود کام دلفروزیم	که روزی بود دیدنت روزیم
ترا ام کنون گری پذیری مرا	بر آیین بر جنت گیری مرا
همی گفت و ز زرگسان سیان	ستاره همی ریخت بر گرد ماه

من ای دختر طناز شرمنده تو ام . اشخاص شبیه بهم بسیار پیدا میشود من جم نیسم بلکه هامان کوهی هستم .

بمن بر مننه نام جم بی سپاس مرا نام هاماد کوهی شناس
کسی باور نمی کند که تو هامان یا کسی دیگر باشی .
که توبه گیتی که هامان توی که جمشید خورشید شاهان تویی
نهان گر کند شاه نام و گهر نماند نهان زیب شاهی و فر
پس نام نشان ترا پت ممکن و ازین زن دایه که مادر من است ترس و واهمه بدل راه مده .

مرا این زن پیر چون مادرست	یکی چابک اندیشی کند اورست
نمودست رازت بمن سر بر سر	که باشد مرا از توشه یک پسر
زیبوند بازی چه گیری کنار	که سروت بود پیش دمه در کنار
نگاری نخواهی بهشتی شرسست	که با روی او باشی اندر بهشت
بخوبی بتان پیشکار منند	بمردی سواران شکار منند
ز خوبی و خوبی و خرد مندیم	بهانه چه داری که نپسندیم
بگفت این گلبرگ بر ژاله کرد	ز خونین شرکت آستین لاله کرد
دل جم ز بس خواهش گشت نرم	نهان گفت کای گنج فرهنگ و شرم
کو موید چنین داستان زد ز زن	که باز ندر راز هرگز مزین

بدرت اگر ازین راز خبر شود مراد رند کند و پیش ضحاک فرستند .

بطمع بزرگی نگرهداردم به ضحاک ناپاک بسیاردم
دختر میگوید :

دلا رام گفت ای شه نیک دان نه هرزن دودلی باشد وده ربان
همه کس بیک خوی و یک خواست نیست ده انگشت مردم بهم راست نیست
که تا زنده ام هیچ نازارمت برم رنج و همواره نازارمت
چنان دارم آیین راز توروز و شب پیوند بگیرد دستش بدست
آخر به عهد و پیمان دستش بدست گرفت و آیین نامزدیو مزاجت بسته شده .
درین مه ز کابل سپاهی بجنگ درفش سپه ز کابل آمد پدید
بیاید به اترط کند کارشنک سپاه از پشش اندر رسید

کامیابی و ناکامی جنگ بر سر کابل

کابل بعد از اینکه در شعر و ادبیات مشهور میشود ، فولکلور هزار سال کامل دوره سلطنت ضحاک را دوام میدهد ، (فریدون ، تربتون) و (اترط شاه) (گرشاسب) و (کورنگ زابلی) ، شیدسب نواسه جمشید ، کابل شاه (کورنگ کابل) و پسرش (سرند) . تورک پسر شیدسب ، جنگ اول دوشهزاده کشته شدن یکی از آنها جنگ دوم میان «انبارسی» پسر عم کابلشاه و (نوشیار) پسر (اترت) کشته شدن (انبارسی) ، حرکت بصوب غزنی بعد شا بهار غزنی ، حرکت بطرف کابل ، کابلشاه و تصمیم صلح ، کامیابی گرشاسب به مبحث شابهارد در این اثر توجه شود ، ایوان کابلی ، پیلان صفوف کابلشاه ، گریز پیلان اترت شاه درفش شه کابل ، امیدواری به درگاه خداوند ، شبخون ، نقشه آخرین گرشاسب شهر اوربنی زمین داور ، کشته شدن کابلشاه سرراه (ملتان) ، نقشه زن کابلی اشغال تخت کابل ، نقشه گرشاسب بدست دخترشاه کابل ، دخترشاه از قشنگی چون شاه بتان ناکامی نقشه ، قتل دختر کابلشاه و مادرش ، رفتن بسوی نیمروز گماشتن یکی از بزرگان بحیث پادشاه کابل زمین .

کابل در پیمانۀ حدس و خیال در روزگارانی که بعد از جمشید و گسیخته شدن امور مملکت بدست ضحاک که فولکلور میزان این هرج و مرج را به هزار سال کامل دوام میکند آخر بدست (تری تونات تریتون) یعنی (افریدون) و (اتریت) و پسرانش (گرشاسب) و (کورنگ) خاتمه پیدا میکند. درین زمان که غرغنبت پهلوان بحیث سیهبه و فرمان بر سپاه (نیمروز) بحد اعلای زور مندی میرسد و افعات عدیده در کابل به منشه و ظهور میرسد که برای تاریخ نو فولکلور کابل نهایت مفید است.

کابل بحیث پایتخت شاهان قدیمه از زمانه های باستان که تعیین تاریخ آن غیر ممکن است و فولکلور هم در اینجا خاموشی اختیار کرده است اقلأ از آن وقتی که این شهر به همین نام شهرت یافته و در قالب شعر و ادبیات دری وارد گشته و وارد بحث میشود.

گرشاسب از روزیکه در خانه (اتریت) به دنیا آمد تا روزیکه در عصر پادشاهی (افریدون) چشم از جهان پوشید در مدت هفتصد و سی و پنج سال در گذارشات شهر کابل بی دخل نیست. اولین دفعه که شهر کابل در زمانه (غرغنبت) اسم برده میشود جنگ بسیار سختی است که در اثر حمله (شیدسب) پسر تور نواسه (جمشید) به میان می آید در تاریخ باستان ما دو شیدسب داریم یکی شیدسب پسر کشتاسب شاهنشاه بلخ که در حمله (ارجاسب) شاه تورانی به بلخ کشته می شود.

و برادر (اسفندیار) بود و دیگر (شیدسب) پسر (تور) نواسه جمشید و اینجا از آن صحبت میکنیم و در سرزمین (نیمروز) سلطنت داشت نام پادشاه کابل هم برده نشده اما (گرشاسب) نامه همه جا او را بحیث (شاه کابل) یاد کرده و پسرش را که در شجاعت مردی خیلی جسور خواند بنام سرند اسم برده امکان دارد اسم پادشاه کابل درین وقت (کورنگ) بوده باشد زیرا درین وقت از دو گورنگ پادشاه کابل. پس درین جنگ کابل دو پادشاه شیدسب و گورنگ پادشاه نیمروز و کابل و شهزاده (تورک) و سرند مقابل میشوند.

(تورک) تازه به جوانی رسیده ولی بکمال جوان مردی می جنگد، (سرند) جوان خیلی نپرو مند است (و لشکریان) کابل به او می نازند.

یکی تیغ و گویال و گرزگران همان پیل بالا و بر کستوان

درفش اشیر سیه پیکرش همانی زیاقوت وز رازیرش
بدو داد وگـروش سپهـدار بخواید گفت اسپ سالانوار

- - -

و از طرف کابلشاه سپاه بسیار مجهز به میدان آمد .

وزان روی کابلشه از مرغ و مای جهان کرد پرگرد و رزم آزمای
بدو او را یکی پورنامش (سرند) که زخمش ز پولاد کردی پرند
درفش و سپه دادش و پیل ساز فرستادش از بهر کین پیش تاز
جنگ به شدت شروع میشود . (سرند) و (تورک) توفان میکنند . شهزاده کابل کلاه
خود وزره و خفتان همه به رنگ زرد پوشیده .

برانگیخت کوه پیکر یاد پای به گرز گران اندر آمد ز جای
چنان زدش بر توک ایکشفت که گرگش ز ترگ آتش اندر گرفت
ضرب گرز (سرند) خیلی سخت بود گویی از کلاه خود حریف آتش بلند شد ولی
(تورک) دلاور ازان بود که از میدان بدرود بیش رفت و از کمر می گرفت و چنان به
شمشیر ضربتی به او حواله کرد که از اسپ پایانش انداخت .

چنین گفت کین هدیه کابلی نگهدار از این کودک زابلی
سپاه کابل چون سر عسکر خود را کشته دیدند راه فرار پیش گرفته .

گریزنده را تا بکابل فرار سنان از قفا هیچ نگست بار
چنین گفت این هدیه کابل بلی وز انروی کابل شد از مرغ و مای

(سرنده) نبیره کورنگ شاه

نگهدار ازین کودک زابلی جهان سرد بر گرد رزم از مای
تورک پسر خورد سال شیدسب پادشاه کابل زمین :

« جنگ شهزاده تورک با شهزاده سرنده » شاید این (کورنگ) شاه کوشانی بوده کورنگ (سرنده) ، دوشهزاده جنگی و مجاهد ، (تورک) فرزند (شیدسب) فرزند (تور) فرزند (جمشید) ، (سرنده) فرزند (کورنگ) کابلی شاه کابلستان (تورک) پسر تازه به جوانی رسیده ، آگاهی یافتن از جنگ پدرش شیدسب و تقاضا و اجازه رفتن به جنگ بعلت خورد سالی در اول اجازه نمیدهد ، اعطای ، در شفش و سلاح به وی کورنگ کابل و علت کھولت ، سرنده ، اختیارات ملی ، کابلشاه و احضار مردم به جنگ قشون رزم از مای ، سرنده جوانی که تیرش از تخته ولاد میگذشت درفش سفید پیکرش عبارت بود از ماه و خورشید ، گفتن گرز به فرق (تورک) زد ما تورک ، زدن تورک سرنده را ، به زمین کشانیدن سرنده ، شهزاده زابلی به یک ضرب شهزاده کابلی را از پای در آورد ، آیا این (سرنده) پسر کورنگ شاه کابل نیست ، در فهرست اسما الرجال حمل ۴۹۷ کتاب (گرشاسب نامه « اسعد » (که رنگ) را (پادشاه کابل) خوانده ، محض به علت تسلسل نژادی او را (کابلی کوشانی) یاد میکنیم .

سرند نبیره کورنگ شاه

دو نفر از پادشاهی که هردو شاه و شهزاده خوانده شده یکی بنام پادشاه کابل و دیگری به اسم شهزاده کابل خوانده شده، کسانی هستند که اولی را اسدی یاد کرده و دومی را شاهنامه متذکر شده است. کورنگ را اسدی شاه زابلستان می داند و جمشید حین در بدری بالاخره به زابلستان می رسد و با دخترش معاشقه می نماید باوی ازدواج میکند و در نتیجه از او صاحب فرزندی بنام (تور) میشود و از (تور) (شیدسب) و از (شیدسب) (تورک) بدنیای می آید و جنگ (تورک) و (سرند) بالای کابل خیلی مشهور است.

این (کورنگ) و (سرند) هردو شاه و شهزاده کابل بسیار معروف اند.

(کورنگ) در شاهاناریایی بواسطه (گلرخ) که زیبایی خاصی داشت با جمشید ازدواج میکند و سالار ایشان شریک میگردد بعد از اینکه جمشید از پایتخت پیشدادیان بلغ برآمی و فروسلطنتی از او روگردان شد و غرور و تکبر نمود یکه و تنها سربه کوه و بیابان زد تا اینکه بالاخره به سرزمین زابلستان رسید در اینجا با دختر پادشاه زابل (کورنگ شاه) طور مخفی ازدواج نمود و از او صاحب فرزندی شد بنام (تور) (شمشیر) (تور) پادشاه کال و زابل شد و زن گرفت و از آن وصلت فرخنده دارای پسر شد بنام (شیدسب) یعنی (صاحب اسب درخشان) (کورنگ) پادشاه مقتدری بود و بر (زابل) و کابل یکسان حکومت نمود جمشید از طرف سالحوی ضحاک در مرز چین کشته شد (کورنگ) بواسطه ازدواج با جمشید دخترش که یکنوع (سیناست) میتوان خواند بحیث پدر مادری در دستگاه شاهان پیشین وارد گردید. البته امکان دارد که (کورنگ) از نژاد (کوشانی) هم بوده باشد که بعد از اشغال کابلستان وادر زابلستان شده و از آنجا بر تمام مملکت سلطنت

نموده باشد. بهر حال از او فرزندی به دنیا آمده به نام (سرند) که در قطار شهزادگان اریائی زابلی بی نهایت مشهور است.

(سرند) بحیث (پادشاه) یاد نشده ولی منحیث (شهزاده) و پهلوان جنگ آزموده از سر آمد اتران است. (سرند) به اسم (سرین، سرین) که جزیی ترین اختلافی در نام دید نمیشود در زمره نیاکان سه گانه (بیتنی و مرغنبیت و سرین) شامل است.

گرشاسب نامه در صفحه (۴۴) خود تحت عنوان (پادشاهی شیدسب و جنگ کابل) از بحیث حسنی اسم می برد ولی در حقیقت فاتح اصلی جنگ همین (سرند) با (سرین) است که بر شهزاده (کابل) (تورک) پدرش (شیدسب) غالب میشود.

(شیدسب) (پدر تورک) که به تاسی از عرف خانوادگی او را (شمشیر خورد) (بیاد بود جدش تور) لقب داده بودند از او آن طفلی به جنگ شهرت یافته بود.

یکی پورش آمد ز تخمی بزرگ به اسم نیاکان کردش تورک

چو شد سرکش و گردد ساله گشت به زور از نیا و پدر دو گذشت

(شیدسب) شاه کابل در عالم کهولت هنوز بر تخت پادشاهی جلوس داشت که ناگاه آواز جنگ بگوشش رسید و اطلاع یافت که شهزاده (سرند) به عزم نبرد برخاسته است.

کابل شاه آمادگی گرفت و روز بروز آوازه جنگ نزدیک میشود (تورک) فرزند ده ساله اش که پسر خورد سال بود نزد پدر حاضر شده و خواهش نمود که وی را به جنگ رخصت دهد.

(شیدسب) شاه چون این سخن شنید همی گفت:

بدو گفت که این رای پدرام نیست تو خردی ترازم هنگام نیست

تو باید که در کوی بازی کنی نه بر بور کین رزم تازی کنی

(تورک) ازین سخنان پدر متأثر شده و گفت:

پر آژنگ رخ داد پاسخ تورک که گر کوچک هست کارم بزرگ

تو از مشک بویش نگه کن نه رنگ زد گرچه کوچک بهایش نه سنگ

اگر کوچک کار مردان کنم ببینی چو آهنگ میدان کنم

پدرش ازین گفتار بی نهایت خوش شد و در دل خود آفرین هامی گفت زیرا طفل ده ساله که

حاضر به رفتن میدان جنگ بشود خیلی ها به حیرت و تعجب است لذا از جای برخاست و (تورک) را آغوش کشید و بر پیشانی اش بوسه داد و او را به لقب (سپهبدی) سرافراز ساخت و او را سلاح نبرد پوشانید .

زره خواست بانزد یک و ازین پسر	پدر شهادت شد گرفتش ببر
همان پیل بالا و بر گستان	یکی تیغ و گویال و گرز گران
همایی زیاقوت و زر از برش	درفشی بر شیر سپر پیکرش
بخواهید گفت اسب سالار نو	بدوداد و کردش سپهدار نو
ببرخاش دشمن سپر بر کشید	بر کرسی بر چرخ دمه بر کشید

(شیدسب) شاه با وجود کهولت بنا پسرش (تورک) یکجا عازم میدان جنگ شده بود وقت بوقت به پسر خود میگفت .

تو سواری مرو سوی او با شتاب	بدو گفت شیدسب کای جای باب
مبادا که دوافتی از تاج و گاه	که مرد دلیر است و با دستگاه

در مقابل (سرنده) نواده (کورنگ) نزدیک شد .

که زخمش ز پولاد کردی پرند	بدا و رایکی پور نامش (سرنده)
فرستادش از بهر کین پیش باز	درفش و سپه دادش و پیل و ساز
	هر دو لشکر با هم مقابل میشوند :
رده بر کشید برخاست جنگ	دو لشکر چو در هم رسیدند تنگ
جهان آمد از نای رویین بجوش	همه بر شد از عاج مهره خروش
سر خشت بر کند دندان دیو	دل و سبستند و تن در غریو
پراز گرد شد کام ماهی ز گرد	پراز خاک شد روی ماه از نبرد
زانپوه جان راه گردون ببست	زبانگ یلانمغزها مون بخت
همی تافت چون خنده زنگیان	ز گرد سپه خنجر جنگیان
ز پولاد بی جا زده بارد همی	تو گفستی هوا لاله کارد همی
ز خون خواست دریا و از کشته کوه	ز بس کشته کامد زهر دو گمروه
ببر رسید کای پر هنر گشته چیر	به پیش پدر شد تورک دلیر

(سرنده) از میان سران سپاه
 کدامست از این جنگیان چپ و راست
 کجا جای دارد بدین رزمگاه
 سلیحش چه چیز و درفشش کجاست
 گواهست برزین که کینه کش است
 هم اکنون کشان آرمش زیر کش است
 یک فرد از افراد سپاه بجواب او می پردازد و میگوید:

بدو گفتم آنکه بقلب اندرون
 ستادست ویر کتف رومی ستون
 پسر بردرفش درخشان سپید
 پرندش همه پیکر ماه و شید
 کلاه و کمر زرد و حفتانش زرد
 همان اسپ و بر گستان نبرد
 تو گویی که کوهیست از شانلید
 که باد دمان از برش برد مید
 درین وقت (سرنده) نعره زد و داخل
 دلاور ز گفتم پدر چون هژیر
 بزخم سرتیغ و گرز و سنان
 یکی نعره زد گاب خون شد درابر
 بهر زخم جویی بدی پرز خون
 بزخم ز خرمین لاله بر خاک زد
 شد آن لشکر گشتن پیش طورک
 سرنده از کران دید دیوی بجوش
 برانگیخت که پیکر باد پای
 چنان زدش بر کرک نرک ای شگفت
 ز زین در ربود و همی تاخستش
 چنین گفت که این هدیه کابلی
 بپیش پدر برد و انداختش
 ازین پس یکی پرهردان مرا
 نگه دار ازین کسودک زابلی
 مخوان (کودک) و شیر نر خوان مرا

اینجا چون این قسمت یا از اسدی طوسی یا از کدام منبع دیگر اقتباس کرده و در جلد شاهنامه الحاق کرده اند و نام های (کابلی و زابلی) و کابل و زابل یکی بجای دیگر نوشته شده و پدران شهزادگان مخصوصاً پدر (سرنده) نام گرفته نشده و محض از پدر او به صفت (پدر) یاد گردیده و نام آبروشن نیست.

فتح آخرین لذا واضح گفته نمیتوانیم که (سرند) قاتل (تورک) یا (تورک) کشنده (سرند) بود. از فحوی سخن این طور معلوم میشود (تورک) فاتح آخرین بوده و درین صورت (زابل) فاتح متصور گردیده است. این کار از پسرده ساله که هنوز وقت بازی اوست مستحیل معلوم میشود. علاوه برین (شیدسب) پدر (تورک) پادشاه کابل معرفی شده و پسر او شهزاده کابلی.

اسدی از (کورنگ) نام می برد. گرشاسب نامه (کورنگ) را برادر گرشاسب از اولاده (اترت) لبرستم پسر تورک پسر شیدسب پسر تور، پسر جمشید می شمارد. از پنداهش نام نمی برد و در سلسله پسران آریایی از سه نفر دیگر نام میگیرد که در سلسله شاهان متذکره (تورک) را پسر سیانیاسب پسر دوم گرشاسب پسر تورک پسر فریدون سر اندایا (کورنگ) را درین سلسله آورده میتوانیم (گرشاسب نامه) (کورنگ) را پدر (نریمان) و برادر گرشاسب می شمارد.

فاتح سیستان (کورنگ) را پسر گرشاسب قلمداد میکند. در کتاب گرشاسب ابوالمؤید بلخی نریمان پسر کورنگ است.

در کتاب (افغانستان در شاهنامه) (کورنگ) را پسر خورد جمشید خودش را یاد کرده از سلاله کوشانی جنوب غربی افغانستان دانسته ام. اولین سبب این توصیه چنین است که نام (کورنگ) در میان سایر نام ها چیزی خارجی بنظر میاید و نظیر آن یک سلسله اسماء و القاب دیگری هم است که بتازگی در کوشانی (بغلان) به نظر رسیده است مثل:

هكذا کلمه (کنارنگ) که بمعنی نایب الحکومه و والی است که در بعضی جاها در افغانستان مستعمل بود. ازین گمان میکنم که اسم (کورنگ) کوشانی باشد. فراموش نباید کرد که مادر تاریخ نیمه داستان خویشت دو (کورنگ) داریم (کورنگ کابلی) و (کورنگ زابلی) در بعضی ماخذ قدیم فقط بنام (کورنگ) پادشاه زابل یاد گردیده و (کورنگ کابلی) فراموش شده چون در اکثر جاها بنام (کابلشاه) یاد شده معنی کلمه (کورنگ) را علاوه کرده ام نا گفته نماند که در فهرست اسماء الرجال جای کتاب گرشاسب نامه (کورنگ) را محض (پادشاه کابل) خوانده است.

(سرند) هم بنظر من یک اسم خارجی است در هیچ کتاب و ماخذی از گرشاسب نامه از او اسم برده نشده، شک نیست که ما بار اول (سرند) یا (سروند) یا (سریند) همه را یک اسم خاص میدانیم که در سلسله نژادی افغانستان وارد است (سرند) گرشاسب نامه، به صفت (شهزاده) و (پسر پادشاه) در جنگی که (شیدسب) و پسرش (تورک) به سر کابل آوردند یاد شده ولی از نام پادشاه کابل خود داری بعمل آمده و محض (کابلشاه) از او اسم برده. در چنین جایها من اسم (کورنگ) شاه را علاوه کرده ام.

وزانروی کابل شد از مرغ و مای جهان گرد برگرد رزم از مای
 بدا و را یکی پور نامش (سرند) که زخمش ز پولاد کردی پرند
 تورک می پرسد که (سرند) کی و در کجاست ؟.

سرند از میان سران سپاه کجا جای دارد بدین رزمگاه
 بجواب چنین می شنود :

بدو گفت آنکوبه قلب اندرون ستا دست و بر کف رومی ستون
 پسر بر در خشان درفش سپید پرندش همه پیکر ماه و شید

شهزاده سرند در میدان جنگ زیر بیرق استاده که پرندش ماه و خورشید است این سوال و جواب باز برای ما کافی نیست پس آیا (سرند) این سرند کابلی کیست و پسر که میباشد. ایا پسر (کورنگ) کابلی نیست، فراموش نباید کرد که (کورنگ) را به لقب پادشاه کابل یاد کرده اند و قراریکه پیشتر دیدم در فهرست اسماء الرجال حمل ۴۹۷ در میان قوسین او را (پادشاه کابل) خوانده اند ولی در متن کتاب اسدی طوسی هر چه پالیدم این موضوع را نیافتم. شاید در کدام مبحث در بعضی ماخذ دیگر (کورنگ) را پادشاه کابل خوانده باشد، بهر حال خودم ندیده ام ولی حتماً جز حقایق است در پادشاه بودن پدر (سرند) کوچکترین شبهه نیست پسر شاه و پسر کابل شاه و پسر (کورنگ) شاه کابل و کابلستان. نام (سرند) باز یک نام خارجی است و چون در نزد افغانها نقش عمده اساسی را بازی کرده است به نژاد کوشانی نزدیک میشویم و گمان میکنیم این مسئله تا اندازه زیاد خالی از حقیقت نباشد (سرند) پسر (کورنگ) شاه کابلی یا زابلی است و (سرند) بحیث شهزاده کابلی

ز ابلی جنگ های بسیار مردانه علیه (تورک) پسر شید سب انجام داده و در نتیجه یکی از شهزادگان کشته شده و دیگری فاتح گردیده که (سرنده) از سه اقطاب سلاله وی که در نزد تمام پښتون ها خیلی مشهور است .

خوی لشکر کوس مهرراج شاه رسیدی از آفکوه بر چرخ و ماه
خدیو در تبست و رای هند تویی و آن قنوج دریای سند

مهراب و مهرراج

دو نام نزدیک بهم هر دو را جاها ن هندو، مهراب شاه کابلستان، رودابه دختر قشنگ مادر رستم کابلستان غربی و شرقی، شاه هند و در کابلستان شرقی ننگر کوت در دره کنر، ننگر کوت، پایتخت مهرراج، پایتخت فراز کوه، استقامت و تقاضای کمک از غرغینیت، (بهو) شاه هندوی سران دیب، رسیدن از غریبی جاروب کشی به پادشاهی، سرکشی از مهراب، آمدن گرشاسب به کمک وی، جنگ چارگانه، مهرراج از فراز کوه فتح اقه مهرراج، اسیر شدن (بهو) مراجعت فاتحانه مهرراج و غرغینیت، دره کنر و پایتخت کوهستانی (ننگر کوت) کشف آثار و حیات هندوی، پیدایش شواهد و مدنیت اسلامی، شواهد آثار هندوی، شیوایی، برهمنی، بودایی، آفتاب پرستی، (هووشیکا) هندی بعد از اضمحلال امپراطوری یعنی در هند آثار آفتاب پرستی (زون) یا (سون) نابودی آنها در عصر صفاری در سیستان کابل، بامیان با بزرگ یفتلی در شمال هند و کش در غوری و بغلان با غزنوی ها در شرق در لغمان و دره کنر.

مهراب و مهرراج:

در دواثر ادبی، حماسی و فولکلوری و افسانوی قرن چهار و پنج هجری که (شاهنامه و گرشاسب نامه باشد) از نقطه نظر محض تاریخ از خلال گزارشات و وقایع ادبی بیک سلسله دودمانها و ملکه ها و شهزاده خانم ها بر میخوریم که آیین آنها عبارت از هندویی، شیوایی، برهمنی، بودایی، آفتاب پرستی میباشد و ماخذ مذکور این ها را به صفت هندو یاد میکند. این دودمانها و پادشاهان علی العلوم در نیمه جنوب هندوکش که آنرا کابلستان میخوانیم سکونت دارند و با جاه و جلال مخصوصی از کابل و ننگر کوت به عالم دره ها، وادی ها و شهرها حکومت مینمایند از نظر تاریخ بسیار دور نرفته و چنین بنظر میاید که بعد از (هوشیکا) آثار فروعات هندویزم در مسکوکات این پادشاه دیده شد و بعد از انحلال امپراطوری یفتلی که قدرت آنها از هندعصر (گوپتا) تسلط بیک سلسله امارت های محلی تحویل یافت این آئین هندویی محتملاً از هند به افغانستان راه یافته است شواهد آثار دیانت آفتاب پرستی (زون یا سون یا زور) در ۱۲ کیلو متر شمال غرب کابل، در کوتل خیر خانه، سکاوند لوگر، در بتخانه شاه بهار غزنی (در جبل الزور) زمین داور و غیره میتوان یافت و سالها و قرنهای شیوع اسلام در افغانستان چه جنگ های طولانیو شدیدی بین این دو گروه به وقوع پیوست تا کم کم نفوذ سیاسی آنها از دودمان صفاری از سیستان تا کابل و بامیان و نیزک یفتلی در صفحات شمال هندوکش در غوری و یا غزنوی ها در شرق در لغمان دره های کنر و غور از میان برداشته و بحیث کتله اجتماع در تمام افغانستان بخصوص در کابل قندهار و ننگرهار باقی ماند. شاهنامه فردوسی به نقل حکایات فولکلوری سیاسی و ادبی یکی از این دودمانها که عبارت از مهراب شاه کابلستانی میباشد رنگین است و بکلمات بسیار زیبا در قالب اشعار خیلی دل انگیز شرح پادشاهی معاشقه دختر زیبایش را باز ال پسرشام که پس از تر بعد از نامزدی بحیث یزدان پرست و خدا پرست مادر رستم سام پهلوان میگرددد دیگر مسایل مربوط به آن خاندان را با شرح و بسط مبسوطی بیان میکنند.

از نظر بسط علایق سیاسی وی پادشاهی که از وی در کابلستان تا کنارهای اندوس (سند) سلطنت داد .

دومین حکیم شاعر طوس ابو نصر احمد اسد طوسی کسی است که در ۴۵۸ هجری کتاب گرشاسب خود را بجا آورده و شرح پهلوان اوستائی گرشاسب به نظم کشیده در باب یک تن از خاندان های بزرگ دیگر هندو که مؤسس دودمان هندوها مهراج است ، دارد بحث میشود این دو نفر پادشاهان هندو مهراب و مهراج طوری در نظر نام با هم شبه و شریک اند که اول بزودی ایشان جز یک نفر میتوان شناخت و ثانیاً اگر یکنفر هم نباشد بزودی ایشان را در خویشاوندان و بستگان یکدیگر اند یک حرف ج به ب در نام های اینها فرق است این دو نفر از نقط نظر عقیده پیرو مذهب هندو هستند و از نظر ریاست در کابلستان سلطنت کرده اند ولی در کابل در گوشه غربی کابلستان دیگری در ننگر کوت دره کنر در نیمه مشرقی کابلستان و محتملاً دومی مطیع اولی بوده اند .

مهراج با همان سلیقه و طرز تفکر که شعرا قرن ۴ و ۵ هجری داشتند بهمان شکلی افسانوی که کسب و ماخذ پهلوانی از خود اراء میدادند مهراج را یکنفر پادشاهی تصور میکند که مرکز حکومت او غیر از همان ننگر کوت وادی کنر در سمت مشرق افغانستان جای دیگر نمیتوان باشد زیرا نامبرده حریف رقیبی دارد به نام بهو که در سرانندی پادشاه است و در اول کار تابع و مطیع او میباشد زیرا بقوت همین پادشاه مهراج به سلطنت رسیده و بعد از چندی طغیان میکنند و سراز اداره بیرون میکشد مهراج به قوه ضحاک گرشاسب فوراً در ظرف یک هفته از سیستان به کابلستان می آید برای بهو امیر نا فرمان گردن کش نامه می فرستد .

کنون کو این بدان آدمم با سپاه که آیی به درگاه مهراج شاه
چهار نفر سالاران بهو که همه نام های هندویی دارند برای مقابله مهراج شاه به جنگ می
ایند مثلی اجرا ، مترا ، توپال ، تیپو و گرشاسب آماده میشود که برای مقابله به آنها سپاه
بفرستد مهراج به او میگوید :

بدو گفت مهراج کای سرفراز همان تا سپه یک سرارم فراز
غوی لشکر و کوس مهراج شاه رسید از آن کوه بر چرخ ماه

جنگ شروع میشود و این صدا از لشکر هندوان بگوش میرسد :

که این زاولی پیش روی تان کجاست سپهد چوشنید زود اسپ خواست
برافگند بر هندوان تن بکین بیک حمله سی گرززد بر زمین
مهرج همیشه در کوه است از انجا حمله میکند و از همان جا تیر می اندازد و چنین معلوم
میشود که از فرار کوهستانات شرقی بر حمله دشمن حمله می کند .

شده شاه مهرج بر تیغ کوه بهر پر خم نعره زنان با گرد
چنان شادی افزود مهرج را که بگذشت از اوج تاج را
بار دیگر گرشاسب به بهو نامه میفرستد و میگوید اگر تسلیم شوی تحت تاج را بتو پس
میدهم ترا کما فی السابق پادشاه میسازم به شرطی که به مهرج اطاعت کنی .

اگر چند پسی ما را لشکر است ازین زاولی رنج مایی براست
سپس اشراریکه از سپاه بهو گرفت است برای مهرج شاه می فرستد .

پس آن بستگان را هم ز گرد راه فرستادم نزدیک مهرج شاه
بار سوم جنگ آغاز میشود و مهرج را یکی از سپاهیان (بهو) خبردار سازد .

درفش از سر کوه مهرج شاه ز پیش تیغ و ز گردش سپاه
«ز زاده» عمو زاده گرشاسب داخل جنگ میشود .

بزد نعره مهرج و بر پای خواست ز شادی تن از که بیفگند راست
بزد بر رخ هندوان ریگ و سنگ نگون شد درفش دلیران جنگ

آخر کار بهو و لشکر یانش معلوم و خود بهو اسیر میشود مهرج (فاتح) منصور میگردد
و برای تماشای شگفتی های سرزمین افسانه بی هند مهرج را به سیر و سیاحت
به ندوستان ببرد و پس افغانستان اید یک هفته در شهر ننگر کوت در دره کنربه
مهمان عالیقدر خود مهمانی های شاهانه میدهد و انگاه روانه قلب افغانستان
بطرف وادی ارغنداب و هیرمند و زرنج و نیمروز میشود مهرج او را تا سمتی از
راه متابعت میکند .

شهر ننگر کوت که آنرا مهتر هم گویند در وسط دره کنردر محلی واقع است که آب
خروشان در پیچ در قهر دره ها بر آمده بارود خانه تند نشیب وار خود یکجا میشود

و چون از کابل و ننگرهار جلال آباد بطرف نورستان حرکت میکنم بر سمت چپ بر دامنه های هند کوه خرابه ها و بقایای ننگر کوت جلب نظر میکنند و اینجا طرف کوه پارچه های تراش شده سنگ هر طرف افتاده و نوشته های عربی و دری با نوشته های هندوی مخلوط دیده میشود افسانه های محلی نقل میکند که آیین جادر زمان قدیم پادشاه هندوی بود موسوم به ننگر که با دختر زیبایش درین شهر حکومت میکرد به حدس من مهر اج شاه هندو (همین شهر ننگر کوت سلطنت میکرد و عده زیادی از بتخانه ها در دور نزدیک این دره در هده و دره نور، النگار الیشنگ و کمه و که تا کوه های شمشاد منبسط بود آثار بودایی هده در جهان آرت و هنراز نفیس ترین آثار هم قطار خود در هند و افغانستان نظیر ندارد .

یکی نامه نزدیک گرشاسب زود که بر در فرستاده ای تیز گام
نشت و نمودن کجا رفته بود رسید است و دارد ز اترت پیام

نامه اترت به مرغنبت

اندرز پیرمرد برهمنی

در جنگ اول: فتح درخشان کابل به زابل، اترت شاه نیمروز خفه و غمگین اترت
طی نامه بی پسر خود گرشاسب را به عجله نزد خود است، ستاره شناسان پیشگوئی
میکند که شورش در جهان پیدا خواهد شد، سپاه کابل و پیروزی در جنگ اول، ولی
بعد ها در اثر کمک گرشاسب کشایش بمیان خواهد آمد گرشاسب بسوی کندهار
دهکده زیبای (شاهجوی) و (گاهجوی) درکلات، پیرمرد برهمنی در پای دیوار
قلعه، برهن و پدرش، خواب دیدن او، صدا زدن بر گرشاسب، شناسائی گرشاسب
و اجداد او، حیرت گرشاسب، شکار شیر، سه اندرز به گرشاسب پیشگوئی های
سه گانه برهن، دختر پادشاه کابل، قبول نکردن نوش آبه، دعوت یک زن در
خانه خود، نقشه قتل گرشاسب بدست زنان کابل زمین، پیشبینی آینده راجع
بشهر زرنج تهدید طوفان آب و باد، قبول کردن نصایح پیرمرد برهمنی، رفتن به معبد
(شابهار) غزنی.

- - -

در جنگ اول کابل بر زابل فتح درخشانی کرد. پادشاه نیمروز دلگیر و خفه شده به خیمه
گاه خود پناه برد و کشته شدن پسرش نوشیار اندوه وی را دوچندان کرد در بین سران زابلی
هر کدام نظریه ئی پیش میکردند و چاره می سنجیدند.
خود شاه تصمیم گرفت که برای پسرش (گرشاسب) (مرغنبت) نامه بنویسد و از
وی امداد بخواهد. مرغنبت امداد حرکت شد و از نیمروز (زرنج) راه کندهار غزنی و
کابل را پیش گرفت.

یکی نامه نزدیک گرشاسب زود	نیشبت و نمودان کجا رفته بود
ز کابل شاه و لشکر آراستن	زنadan باژو کین خواستن
اگر گفت چون نامه خواندی بجای	مزن دم در اوینز در اسب پای
بزودی بمن رس چنان ناگهان	که از خوان رسد دست سوی دهان
که من چون شد این نامه پرداخته	برفتم سپه رزم را ساخته
چون نامه به مهر اندر آورد شاه	فرستاده بر جست و برداشت راه
نشست از بر باره رهنمون	یکی بادی کوه کوهان هیون
بیک چشم برهم مزن را درنگ	بجست او شدن تا بشهر زرنگ
سپهدار را بود کنداگری	بسی یافته دانش از هر دری
بدو گفته بدر از اختر نهان	که خیزد یکی شورش اندر جهان
در این مه ز کابل سپاهی بجنگ	بیاید به (اترط) کند کار تنگ
ز اول گروه کشته گردد بسی	ز پیوستگان کم آید کسی

نامه نوشته شده، (اترط) شاه میخواست که پسرش گرشاسب به عجله وارد شده زیرا سپاه کابل جنگ اولی را فتح نموده بود و پادشاهان نیمروز شکست خورده و تنها مانده بود. یک هفته سپری شد و اثری از وی پیدا نگردید لذا نامه دیگر به گرشاسب نوشت و از حوادث او را آگاه ساخت.

پیرمرد برهمن باشنده دشت (شاه جوی) انطوری که گرشاسب در خواب دیده بود با نشانی های که دیروز در راه شیریشکار نموده و حال عزم زمین کابل دارد همه چیز را یک بیک برایش گفت و طوریکه عادت برهمن های کاهن بود از سپهدار سر کرده سپاه خواهش نمود که شکرانه این خواب و موفقیتی که در جنگ تو خواهد شد به زیارت بتعه (شاه بهار) بروی و نیاز میکنم که تو ادم سپاهی هستی و به کاهنان و برهمنان خود ضرر و آسیبی نرسانی و ضمناً سه اندر به تو می دهم که قرار آن باید عمل کنی.

بر آن خانه وان بدیرستان گزند نسازی که یزدان ندارد پسند

بدین گرسوگند پیمان کنی خرد را بفرهنگ فرمان کنی
 سه پندت دهم نگرکز هر سه زود گری نام و باشدت بسیار سود
 سپهبد گرشاسب سوگند یاد کرد که به اندرزهای سه گانه ات سوگند یاد میکنم و هر یک
 را در محلش اجرا می نمایم و به یاد توای (گری) اینها را گرامی می شمارم .

سپهبد به فرمانش سوگند خورد	چنین گفتنش انگه پرستنده مرد
که گردختر شاه کابل بجام	که بزم آرد می لعل فام
بدان کان مزیت نازش مخمر	بفرمای تا در خورد تو مخور
دوم گرت روزی زپیش سپاه	زنی در یکی خانه خواند ز راه
مشوگر چه زن لا به سازد بسی	بجای تو بفرستند دیگر کسی
سوم بند شهریکه نوساختن	برنجش بسی گنک پرداختن
همه بودش از ریگ دارد نهاد	همی خواهد اکنون از ریگ یاد
بپیشش بر از خوب داغی به بند	چو بستی از لکیش نباشد گزند
سپهدار از او هر سه پذیرفت و رفت	همی شب و روز چون باد تفت

سه اندرز مرد برهمن به گرشاسب از این قرار بود :

۱- اگر دختر کابلشاه جام می لعل گون برای تو عرضه کند با خبر باش عشو و ناز او را قبول نکن و تا او از جام اول نهنوشد تو منوش .

۲- اگر زنی در خانه بی تو را بخواهد هرگز قبول مکن و انجا داخل مشو زیرا یقین داشته باشی که ترا خواهد کشت .

۳- اگر در آینده کدام شهری میساختی با خبر باش که این جا ریگ و باد زیاد است اگر چه اباد کنی ریگ و باد آنرا خراب خواهد ساخت پس از چوب سدی بساز تا از خطرات ریگ و باد بکلی مصئون بمانی . گرشاسب این سه اندرز برهمن را قبول کرد و انگشت بردیده نهاد و راه کابل را پیش گرفت .

شه کابل آورد لشکر به جنگ به پیوست رزمی گران کز سپهر
برابر دو صف بر کشیدند تنگ گریزنده شد ماه و گم گشت مهر

فتح کابل بر زابل

چار حوزه پادشاه نشین، از آب ایستاده سیستان (زیره) تا کوه های شمشاد، از حوزه (اکسوس) (آمودریا) تا حوزه (اندوس) (اباسین) کابل زابل باختر غور کابل خدای وزابل خدای زابل قدیم از آب های ایستاده سیستان تا مجرای ترنگ کابل از این جاه تا حوزه اندوس تا اباسین، شهر داور (زمین داور) مرکز ایالتی کابل وزابل، نیمروز مرکز آن زرنج، زابل قدیم ولایت نیمروز ولایت هیرمند ولایت کندهار ولسوالی کلات امروزی را دربر می گرفت.

نیمروز قدیم ولایت نیمروز و ولایت هیرمند را شامل بود مربوط نیمروز و هشت ولسوالی مربوط هیرمند روی نقشه، شاه نیمروز مرکز آن زرنج غزنی مرکز اولیه زابل زبان، نیمروز وزابل، اترت در اوستا، ما خدا سلامی (اترت) را به (ط) آخر مینویسد و این کار مجاز است ولی صحیح نیست.

اترت به پنج پشت به جمشید میرسد، شکست اترت در مقابل (کورنگ)، کابل شاه یا کابل خدای نوشیار پسر (اترت) شده، شکست زابل، کشته شدن نوشیار غم و اندوه زابل خدای.

افغانستان در روز گاران قدیم از خود چهار پادشاهی داشت که در حدود و نفوذ حالیه یعنی از آب ایستاده سیستان (زیره) تا کوه های شمشاد و از رودخانه آمودریا تا جلگه اباسین چهار مرکز شاه نشین داشت که در مرور حوادث گوناگون گاهی یک بر دیگر می تاخت و جنگ های داخلی میان شان بوقوع می پیوست و حوادث سیاسی در میان میامد و اتخت خطوط مرزی ولایتی امروزه عقب می نشستند و این بازی های سیاسی کم و بیش دوام و در حدود که وطن مالوف همه بود اصلاً سکت و وارغی شد. این چهار تخت نشین عبارت بود از کابل زابل باختر و غور که هر کدام از خود سلاله پادشاهی داشتند و در دوره های طولانی تاریخ متناوباً یکی بر دیگری سلطنت می نمود مثل جنگ

های کابل و زابل یا کابل خدای و زابل خدای که جز حوادث داخل به شمار میرفت و کابلستان و زابلستان را به مقابله با هم مواجه میساخت و باز با هم یکجا میشد. همانطور که کابل و زابل یا کابلستان و زابلستان از نقطه نظر ادبی خواهر یکدیگر اند و امروز و امروز در تمام دورهای تاریخ پهلوی به پهلوی یکجا با هم زندگانی مشترک داشتند طوریکه درد و نقشه تاریخی و جغرافیائی کتاب (افغانستان در شاهنامه) از روی آثار مدققین مغرب زمین نشان دادیم کابل و سه ایالات دیگری که روزی هر کدام شاهی داشتند و بر قلمرو یکدیگر و بعضی اوقات ماورای سرحدات حکمرمائی نمودند همه تحت عنوان کشور (آریانا) مملکت واحدی تشکیل میدادند و حتی کابل و کابلستان به اندازه در همین روز گاران جدید وسعت داشت که از افغانستان امروزی بزرگتر بود، آری مسئله سر جنگ های کابلستان و زابلستان بود مدت بسیار قدیم ولایت نیمروز کلاتر بود و علاوه بر خاکهای خودش که ولسوالی چخانسور و چهل بر جک را شامل میشود راهم در بر میگيرد و ولسوالی های هشت گانه آن قرار ذیل است :

نهر سراج ولسوالی نوزاد ولسوالی گرمسیر ولسوالی ناد علی ولسوالی ناوه ولسوالی دیشو ولسوالی باغران ولسوالی موسی قلعه ولایت زابل که روی نقشه جغرافیایی در گوشه جنوب افغانستان با داشتن مرکزی چون (کلات) موقعیت نظامی خوبی اشغال کرده روزی ولایت (هیرمند) و ولایت (نیمروز) و ولایت (کندهار) را در بر میگرفت و با داشتن مرکز چون زرنج بر تمام ایالات چار گانه پادشاه نشین حکمرانی داشت. بدین قرار کابل بر زابل زابل بر کابل حکمرایی میکرد هکذا در زمینه ادب سیاست کابل و زابل (صفحه یک کتاب بود وقتی پادشاهان غزنوی و غوری شهبان زابلی بودند.

خداوند پادشاه زابلستان که نامی بدو گشت زابلستان

امین دول میر محمود غازی امین ملل شاه زابلستان

زابل و زابلستان (۱۵۰۰) سال پیش حین استقرار یفتلی در افغانستان مایه گرفته و شهرهای مهم غزنی مقر کلات کندهار بست زرنج طاق سروان شاهجوی ککرک

ختو جاغوری و اگر به نام های عمومی تری بگوییم نیمروز سیستان و زابل و زرنج همه از قلمرو آن سامان به شمار میرفت و نیمروز که اکنون در حواشی سرحد غربی واقع است یا مرکز آن شهر زرنج در شاهنامه و گرشاسب نامه از امهات بلاد عالم محسوب میشد (اترت) که عین نام او در ماخذ مختلف اسلامی به (ط) مینویسند چون یک نام (اوستایی و در (یشت ها) تکرار شده و نوشتن آن به (ت)، (اترت) افضل تر است (اترت) پسر (شم) پسر (تورک) پسر (شیرسپا) پسر (تور)، پسر (جمشید) است و اجداد امثل (تورک) و شیدسب در کابل سلطنت نموده اند و خود (اترت) پادشاه داستانی کابل و زابل. وی پدر گرشاسب (غرغنب) پهلوان فاتح و نیرومند است و به تمام میدانهای جنگ فایق و کامیاب دیده میشود و قراریکه در مبحث (غرغنب) تشریح داده شده (اترت) از نظر اساطیریو میتودولوژیک نژاد افغانستان اصالت (پیت نیکه) است که با غرغنب و (اتریند) یعنی گرشاسب و (سروند) سلسله میتودولوژی سلسله انساب افغانی می باشد.

جنگ کابل خدای و زابل خدای پیروزی کابل شاه بر اترت شاه

شاه کابل آورد لشکر به جنگ	برابر دو صف بر کشیدند تنگ
به تیغ و سنان و گرز گران	بکشتنند چندان ز یکدیگر گران
به پیوست رزمی گران کز سپهر	گریزنده شد ماه و گم گشت مهر
جهان جوش کردان سرکش گرفت	به دریا ز تیغ آب و آتش گرفت
همه دشت باران ز الماس بود	همه کوه در بانگ سرپاس بود
فگنده سر نیزه جانستان	یکی را نگون و یکی را سنان
ز بس خون خسته زمی لاله زار	از آن خستگان خاسته ناله زار
تن پیل پر خونوبر تیر و خشت	چو شاخ قلم رسته هر کوه بگشت

که شد مرگ از آن خوار بر چشم خویش سته گشت و نفرید بر خشم خویش
دل جنگیان شد ز کوشش ستوه شکست اندر آمد به زاول گروه

آمدن نوشیار

ز پشت سپه نوشیار دلیر	بر آمد به غریزید چون تند شیر
گزمین غرچگان چیست گفت این دریغ	بکوشید هم یست یا گرز و تیغ
همان لشکرست این گه کارزار	گریزان شدند از شما چند بار
سپه را بیکبار پس باز برد	به نیزه فگند از یلان چند گرد
تنوزد از گردش اندر سپاه	ز هر سوبه زخمش گرفتند راه
بینداختندش به شمشیر دست	فگندند بی جانیش بر خاک پست
پسرش از دلیران بیفشرد پای	ستد کینه ز آن جنگجویان بجای
نخست از یلان پنج بفگند هفت	بدر را ببست از بر زین و رفت
دلیران ز اول همه ترک ، تیغ	فگند دو جستند راه کریغ
از ایشان همه دشت سربود ز دست	گرفتند بسیار و کشتند و بست
چو شب خیمه زد از پرند سیاه	در و فرش سمین بگسترد ماه
شه کابل انجا که پیروز گشت	بزد با سپه خیمه بر کوه و دشت
گریزند گان نزد اترط به درد	رسیدند پر خون و پر خاک و گرد بماند
بدادش از هر چه بود آگهی	از عیش و رای مفسزش تهی
زدرد سپه و ز غم (نوشیار)	بدل درش باز هر شد نوش یار

جنگ بین کابل خدای و زابل خدای شروع شد از هر دو طرف یعنی از جانب کابل (کورنگ شاه) و از جانب زابل (اترت) شاه و پسرش (نوشیار) صفوف خود را برابر کردند و لشکریان و یلان جنگی را آماده نبرد ساختند. جنگ بسیار مغلوبه شد و

سپاهیان زابل شکست کردند و سپاه کابل خدای به لشکریان زابل در میدان جنگ فاتح بر آمد در این بین پسر اترت شاه که نامش (نوشیار) بود وارد میدان شد و به لشکریان خود نعره زد که چرا از سپاه کابل می گریزید پس بگراید به بسیار جنگ ها شما تاج بود (نوشیار) بخت پای مردانگی میفشرد و پنج هفت نفر از جنگجویان کابل را به ضرب تیغ و سنان از اسب بزمین افکند ولی دید که کار با ضربات پیش نمیروند سپاه نیرومند کابل پیروزمند استند در این جنگ سپاه کابل به صفوف سپاه زابل سخت شکست افکنده بود (اترت) پادشاه به غم و اندوه فرو رفت ، هوش از سرش رفت و با حزن و اندوه در خیمه گاه خود پناه برد و لشکریانش آنچه که از جنگ دیده و شنیده بودند پیش پادشاه خود بیان کردند شاه از شکست لشکر و از غم پسر جوان خود دلگیر و شکسته خاطر شده و در اولی بر خورد (کورنگ) شاه کابل فاتح و منصوره بر آمد .

دمان (نوشیار) از میان نبرد به (انبارسی) ناگهان باز خورد جنگ به شدت هر چه تمام تر ادامه داشت و عساکر زاولی سه فرسنگ پیش نرفته بودند که کابلشاه با لشکرش رسید و وارد میدان شد .

همانگه شه کابل اندر رسید شمه دشت و کوه گشته رخنه دید
تن کشته (انبارسی) باز جست بر ورخ ز خون دودیده بشت
درین مقدمه (اتریت) شاه نیمروز غالب آمد و نوشیار بر انبارسی فاتح بر آمد جنگ بسیار بزرگی بین کابل و زابل در گرفت . با وجودیکه (گرشاسب) وعده مداخله را درین جنگ داده بود شاه کابل به سپاه زابل فایق بر آمد و شاه نیمروز (اتریت) شکست خورد .

شه کابل آورد لشکر به جنگ برابر دو صف بر کشید از تنگ
(نوشیار) که در مقدمه اولی پیروزی به دست آورده بود با غرور پیش آمد .

ز پیش پسر (نوشیار) دلیر در آمد بغیرد چون تندشیر
ولی سپاه کابل حمله های پی در پی و غرور (نوشیار) شه زابل سخت شکست دادند :
دلیران ز اول همه نیزگ و تیغ فکندند و جستند ره گریغ
شه کابل آنجا که پیروز گشت بزد با سیر خیمه بر کوه و دشت

گریزند گمان نزد (اترط) بدرد رسیدند پر خون و پر خاک و مگرد
 بدادندش از هر چه بهر اگهی بماند و از هش و رای مغزش تهی
 زور و سپر و زغم (نوشیاری) بدل درش باز هر شه نوش یار
 درین جنگ فتح و نصرت از (کورنگ) شاه کابل و کابلستان بود. سپاه زابل همقام
 زابلستان خون پر و خاک الود دسته دسته نزد اتریت (شاه نیمروز).

ز کابل شد کشته شد شش هزار ندانست کسی خستگان را شمار
 همه خیل کابل شدند انجمن بران کشته پیلان پولاد چنک
 دفعتاً کابل شاه اسپ خود را پیش راند

زد اسپ از میان شاه کابل چوباد سوی لشکر زابل او ازداد
 و صدازد که گرشاسب کجاست، من تصور میکنم که او اینجا نباشد زیرا گرفتاریهای
 شهر است.

شنیدم که ز اول بپرداختند بشهریست کانرا کنون ساختند
 یکی از سپاهیان جواب داد، خیر او در زرنج نیست همینجا حاضر است شبخون را تجویز
 نمود است.

شاه کابل آمد دور خساره زرد لشکر بران راز پیدانکرد
 شبخون کامباب بر آمد و گرشاسب پیروز بر آمد.

دو دو هزار از دلبران گردد گرین گرد و دیگر با (سپرد
 (اتر) راه نیمروز و زابل را پیش گرفت و خودش متوجه کابل شد.

مرا و را به زابل فرستاد بار او سو کابل بکین رزم شاد
 در راه قراریکه به پیر مرد بر همنی وعده داده بود به بتخانه نوبهار رفت بعد از ارادت و
 اخلاص در معبد شاهی غزنی بطرف کابل روان شد.

واز نجاسپه سوی کاول کشید بر شهر لشکر فرود آورد
 شاه کابل از شنیدن خبر آمدن گرشاسب غمگین شد و پیشنهاد صلح کرد. گرشاسب قبول
 نکرد. شاه کابل کشته شد و گرشاسب بر تخت کابل نشست.

بادیوان کابل شه آورد روی بیامد نشست از بر تخت روی
 زرو کاخ و گنجش تهی کرد پاک بر آورد پوشیده ها از مفاک

گريافت چندان ز هر گونه ساز كه گر بشمردی عمر بايد دراز
 چو بر پيل و اشتر چه بر گاو ميش با ترط فرستاد از اندازه بيش
 يکي کاروان در همه سيم و زر بکابل سري زد به زابل دگر
 و از آن سو چو از شهر داور سپاه سوي جنگ بردا ترط کينه خواه
 سپه سي هزار از يلان داشت بيش دو صد پيل برگستان دار پيش
 لشکريان کابل شاه هم زياد است و پيلان جنگي متعددي دارد و سوار نظام از عقب قوا پياده را تقويت ميکند .

سواران شد آمد فزون ساختند يلان از کمين ها برون تاختند
 در آورد خرطوم پيلان بهم چو ما ران خم اندر فکنده بهم
 گرفتند پيلان (ا ترط) گريز بر آمد ز زابل کرده رست خيز
 فراوان کس از پيل افتاد پست بسي کس نگون ماند بي پا و دست
 اينجاست که گورنگ شاه کابلستان با درفش پيروي وارد ميدان ميشود و پيروي درخشاني نصيب وي ميشود :

درفش شه کابل آمد پديد سپاه از پسنش يکسر اندر رسيد
 سراسيمه ماندن زابل سپاه به ا ترط نمودن هر گونه راه
 شاه نيمروز شکست فاحش خورد و نظاميان و سرداران سپاه مشهور است . باز تصميم گرفت که براي جنگ ششم آماده شود توکل بخدا هر چه پيش و قبول است .
 بهر سختي تا بود جاني بر خدای نبايد بريدن امر از خدای
 شاه زابل در کمال نا اميدي يک اميد برايش باقي مانده و آن رسيدن (گرشاسب) به ميدان جنگ بود و نوعيت جنگ را قرار يکه من ميدانم شبخون است . زيرا فرزندم گرشاسب به اين نوع نبرد خيلي ماييل است .

درين شب سپه چو نختی غنود ز بهر شبخون بر آراست زود
 بيکره بران بوه لشکر زدند سپه با طلايه بهم بر زدند
 شبخون مجوزه گرشاسب موفق بر آمد شش هزار از سپاهيان کابل کشته وعده زياد مجروح و مقتول شدند و احوال شکست خود را به وي ميدادند (ا ترط) از شنيدن اين اخبار و کشته شدن (نويشار) پسرش بي اندازه بفکر رفت . و سپاه کابل خوش بود

که نه تنها در جنگ فاتح بر آمده است بلکه (نوشیار) درازاء خون (انباری) بقتل رسیده است.

دفعه چهارم :

(اتریت) گرچه شکست خورده است با روح قوی در صدد جمع آوری سپاه است و به پسر خویش نامه میفرستد که عجله کن و زود تر بمیدان جنگ بیا.

یکی نامه نزدیک گرشاسب زود تبشت و نمود آن کجا رفته بود

ز کابل شد و لشکر آراستن ز نادادن بازو کین خواستن

شاه نیمروز و زابل که لشکر کابل به وی عاهد کرده بود سخت در اندیشه بود لذا ستاره شناسان را احضار و از ایشان آینده جنگ را پرسان نمود.

بدو گفته بود راز اختر نهان که خیزد یکی شورش اندر جهان

درین مه ز کابل سپاهی بجنگ بیادیر (اترط) کند کار تنگ

ز زابل کرده کشته گردد بسی ز پیوستگانت کم آید کسی

غرغبت در حرکت است. از نیمروز جانب کندهار و مقر و غزنی پیش میاید در حوالی (شاه جوی) میرسد پیر مرد بر همی به او پند میدهد و میگوید اگر کابل را فتح کردی هوش کن که به مجاور آن (بت خانه سو بهار در غزنی ضرر و آزار نرسانی. گرشاسب عهد و پیمان میکند که در آن بت خانه کسی را آزار نخواهد بود و کامیابی خود را در جنگ فال نیک میگیرد و میگوید :

شوم زین هژیران یال یکی را کنم شاه کابل بفال

دفعه پنجم - جنگ (اتریت) پادشاه کابل، (اتریت) شاه نیمروز لشکر زیادی آماده کرده و به (شهر داور) در (زمین داور) توقف میکند.

در کابل زن ها نسبت به مرد ها خیلی مردانگی نشان و همه ب فکر طرح نقشه های بودند که گرشاسب را بقتل برسانند. یکی از زنان کابل اسیابی بزرگ را در سقف دهلیز خانه خود آویزان نمود و خودش در برون بر آمد بود و هی در فکرش که گرشاسب کجا است از صاحب منصبان گرشاسب که با یکی از همقطاران خود

مخفیانه عداوت داشت او را از شانه گرفتند و بان زن معرفی نمود و گفت گرشاسب زن او را به خانه خویش دعوت نمود و چون از دهلیز میگذشت سنگ آسیا بر سرش افتاده و جابجا هلاکش نمود.

میان شان یکی ماه دلتخواه بود که دخت شه و بر بتمان بود قصه این طور است که دختر کابل شاه در میان اسیران جنگی بدام گرشاسب افتاده بود این دختر در زیبایی نظیر نداشت پدرش از دست همین گرشاسب کشته شده بود. گرشاسب از مادرش او را طلبگاری نمود اجباراً بزی گرشاسب در آمد اما کشته شدن پدرش او را آرام نمیکرداشت لذا بفکر قتل گرشاسب افتاده و جامی بلورین پر از زهر مار آماده نمود و همینکه گرشاسب از شکار برگردد جام شراب ناب را بوی تقدیم کنند ولی گرشاسب تکلیف او را نپذیرفت و گفت اول تو ازین شراب ناب بنوش زن جام را سر کشید بزمین افتاد بیچاره دختر با شهادت جان خود را و مادر بینوایش را فدای پدر و همسر یانش نمود.

بنام کام آرو بستد هم بجای	نخورد و بیفتاد پیجان ز پای
دل مادر از درد شد ناتوان	بجو شید خشم دل پهلوان
اسیران که بگرفت در کارزار	فرستادی سیستان سی هزار
امیران از کابل آورده بود	بیک جای که گرد شان کرده بود

آخر یک نفر را بحیث پادشاه کابل تعیین نموده خودش راه زابل پیش گرفت گلرخ دختر (کورنگ زابلی) و شاه جمشید میرسند (قراریکه چندین مرتبه گفتیم) (اتر) در میان شهزادگانی که به سلطنت میرسند از همه دوامملکت داری اش پیشبرد دوره زمامداری اش طولانی تر بوده است و (چون او پدر گرشاسب پهلوان جنگ آزمای وزیر دست نسبت پیدا میکند باید در حق او بشکل شایسته تری قضاوت میکنم زیرا) (کتاب گرشاسب) اگر چه برای جاوید ساختن جنگ ها و کاروایی های او نوشته شده پدرش هم بدین مطالب بی بخش نیست.

اولین کاری که به مجرد جلوس بر تخت انجام داد آمدن ضحاک به مهمانی او بود مقصد ضحاک این بود که گرشاسب ببیند و از قوت سر پنجه و شاهکاری او آگاه شود .

باترط بفرمود و گفتا به گاه بدست آر گرشاسب را با سپاه (اترت) پادشاه نیمروز است و ضحاک به مهمانی به خانه اش می آید و خواهش میکند که پسر خود گرشاسب برای کمک در جنگ (مهراج و بهو) بفرستد مهراج شاه هنوز به شهر (ننگر کوت) در کابلستان شرقی سلطنت دارد (بهو) که اصلاً از غلام زادگان او بود به قدرت رسید و در شهر (سراندیب) علم مخالفت را بلند نموده است .

چون نامه بنام او را ترط رسید زمانی باندیشه دم در کشید به گرشاسب گفت ای هژبر زیان چه گویی بدین جنگ بندی میان گرشاسب گفت حاضرم خداوند مرا برای جنگ افریده . ضحاک اگر چه (مارفش) است ولی پادشاه است به امر و خواهش او حاضر به رفتن میباشم . پدرش (اترت) هم در مقابل امر و خواهش ضحاک ساکت ماند و قبول کرد و یک سلسله پند و اندرز به فرزندش داد . سپس ضحاک تاکید کرد و گفت تا یک هفته باید خود را به محاط شرقی کابلستان برسانی .

سر هفته گفتا سوي هند رود بیاری به مهراج برکش چو درود جنگ اول و دوم و سوم و چهارم علیه (بهو) شروع شد و گرشاسب فاتح و پیروز می بر آید و غلبه بطرف او و مهراج بود تا که قوای (بهو) بکلی مضمحل شد در ختم آن سیادت برخی از خاک های هند شروع شد (اترت) پادشاه به جایگاه خود در (نیمروز) نشسته بود و پسرش پول و غنایم جنگ برایش میفرستاد درین وقت گرشاسب بفرکش که شهری به اسم (زرنج) را بنا کند . در این زمان از جانب کابل تشویشی برایش پیدا میشود و از آبادی علی العجاله صرف نظر میکند . کابلشاه که عبارت از (کورنگ کابلی) میباشد در اثر کهولت سن و سال وفات میکند و پسرش که جوان مشهور بود به فکر می افتد که از دادن باج به (اترت) شاه (نیمروز) خود داری کند .

خراج پدرش آنکه هر سال پیش به اترط فرستادی از گنج خویش (اترط) پادشاه به شاه کابل نامه فرستاد و به نصیحت دهی آغاز کرد و سود نه بخشید و

جنگ شروع شد لشکر کابلشاه بطرف مرز کابلستان بحرکت آمد .

بشد تا بسر مرز کابلستان بکین جستن شاه زابلستان
خبر شد سراترط سرفراز سبک خواندشکر زهم سو قرار
(اترط) از حرکت شاه کابل اطلاع یافت و پسر خود را که (نوشیار) نام داشت بمیدان جنگ
فرستاد . جنگ مغلوبه به کابلشاه شروع شد و لشکریان (اتر) بیچاره و مغلوب شدند و
لشکر گریزی به نزد شاه خویش برد پناه بردند .

گریزند گمان نزد اترط به درد رسیدند پر خون و پر خاک و گرد
اینجا از فرط درماندگی به پسرش گرشاسب نامه فرستاد و نوشت بهرزودی که میسر باشد
خود را در ابرساند . عجالتا تارسیدن گرشاسب جنگ (اتر) با شاه کابل بمراتب پیشمیرود
و شکست به دسته پیلان جنگی داده میشود .

گرفتند پیلان اترط گریز برآمد ز زابل گرده رستخیز
درفش سیه کابل آمد پدید سپاه از پیش یکسر اندر رسید
سر اسیمه ماندند ز اول سپاه به اترط نمودند هر گونه راه
چون (اتر) مرد خدا جویی بود و نمیدانست با سپاه شکستی چه کند و چه بگوید
تو کلت علی الله گفتند یکبار دیگر به جنگ برآمد و گفت خداوند سبب ساز است .

چنین گفت اترط که یکبار نیز بکوشیم تا بخش یزدان چه چیز
درین وقت باز خبر ورود گرشاسب به اودادند و گفتند که موضوع شبخون را تجویز
میکند شاید کامیاب شود . در نتیجه کامیاب هم شد و راه کابل به رویش باز گردید و
گرشاسب یرتخت کابل و پدر و پسر بر کابلستان و زابلستان سروری و پادشاهی نمودند .
گرشاسب به عجله به سیستان بر میگردد تا به جنگ های ام شرقی بپردازد (اتر)
مریض میشود و وفات میکند .

همان روز گار اترط سرفراز به بیماری افتاده درد و گداز
چو سالش در صد گشت و هشتاد و پنج سر آمد بروناز گیتی و رنج
ام زندگانی کوتاه شد بجایش جهان پهلوان شاه شد
چنین است و مرگ را چاره نیست بر جنگ اولشکر و باره نیست

گرامیست تن نابود جان پاک	چو جای شد کشان افگندش بخاک
بجای بلند از مه هم بر تریم	چو مرگ آید در زیر خاک اندریم
جهان گشته زالیست با رنگ و بوی	دور و عمر ما و ما گشت اوی
چنان کاروانی کزین شهر بهر	بودشان گذر سوی شردگر
یکی پیش و دیگری پس مانده بار	بنسبت رسیده به منزل فراز

برادرش کورنگ

برادر یکی داشت جوینده کام	گوی شیردل بود کورنگ نام
همان سال کاترط برفت از جهان	شبد او نیز در خاک تاری نهان
از و کودکی آمد مانند ماه	چو مه کبک ناد بد گیتی در تاه
نریمان پدر کرده بد نام اوئی	ز گیتی همان به دلارام اوی
بکام دلش پهلوان سترک	همی وز ایند شد بزرگ
بنده دیده روی پدر یک زمان	عمش را پدر بودی از دل گمان
کشیدن کمان و کمین ساختن	زدن خنجر و دشت کین تاختن
ره بزم و چوکان و گوی شکار	بیا موختش پهلوان سدار

(اتر) پادشاه نیمروز و زابل از همه شاهزادگان خاندانش مثل جمشید در حال فراری که خود را ترس ضحاک بنام مستعار (هامان کوهی) مینامید و گلرخ دختر کورنگ شاه زابلی مدت زیادی سلطنت کرد و شاید این دوام سلطنت او دلوری ها و جنگ آزمایهای پسرش باشد زیرا خود او آدم خیلی آرام خدا پرست و نیکو مشرب بود. خودش شمشیر نداشت و به هر کاری به توکل خداوند دست میزد. بر عکس پسرش جوان خیلی مشهور و جنگجو بود. در جنگ ها شخصاً شامل میشد و سر عسکر سپاه بود.

اتر در نیمروز آرام و آسوده بود باج و خراج کسانی را که مغلوب می شدند برایش میفرستاد و خرچ میکرد. اتر از دوری فراق بسر خسته شده مریض شد و وفات کرده پسرش گرشاسپ بجایش نشست.

خداوند ماه شاه و کشورستان ز زابل هم از کابل و هندوان
که نامی بدو گشت ز اولستان سپاهی برفتند با پهلوان

زابل ، زاول ، زابلستان ، زاولستان

نام کابل و زابل پیش از هزار و پنجمصد سال ، از (کویها) گرفته تا (کاه پل) در اطراف نامهای باستانی کابل زیاد نوشته شده ، دریا چه بزرگ کابل بحث یک جزیره دجرمیان آب ، خانواده موسیقی نواز ، مسافرت یک پادشاه قدیم خیمه و خرگاه کنار سواحل دریا چه ، جزیره پرگل دریا جین ، مرد ریشی سفید اطراف کابل ، اولین باشندگان کابل ، ساختن پل از کاه ، رفتن شاه به جزیره او امرشاه مبنی به آوردن کاه از اطراف رفتن شاه به جزیره ، تقرر شاه در جزیره ، خشک کردن تدریجی آب ، اعزاز خانواده موسیقی نواز ، او امرشاه راجع به خشک کردن جزیره ، اب ایستاده بینی نی زار ، بینی حصار وزیر آباد (کابل و کاول) (زابل و زاول) ، اسما ، یفتلی ، هزار و پنجمصد سال یفتلی ها این نام را گذاشتند کاول و زاول یادگار استقرار قبایل یفتلی پیش از سبکتگین خانواده لویک یا لویک ، خانواده زابلی یفتلی و حکومت به کابل زابل سکاوند نام های کابل و زابل اول بار در هزار و پنج صد سال قبل با یفتلی ها صفات (کاولی) و (زاولی) مشهوراند .

کاول، کابل، کاولستان، کابلستان

زاول، زابل، زاولستان، زابلستان

پیش از هزار پنجصد سال نام (کابل) در پیشانی روزگار ثبت بود از روزگاران قدیم اریایی مرحله به مرحله از (کوبها) که بمعنی (رود کابل) است تا عصر نویسندگان کلاسیک یونانی نام های از قبیل کابولیتی، کابور، کوفن برای این شهر و رود خانه یی که از وسط آن میگذرد ذکر کرده اند تا اینکه فولکلور قدیم پیش میگذارد و نام باستانی این شهر را از وسط بدو حصه تقسیم مینمایند و از (کابل) (گاه و پل) بمیان می آرد. و چنین شرح میدهد که اولین باشند این شهر خانواده موسیقی نوازی بود که در جزیره یی در وسط این شهر زندگانی داشت. نام کابل یک دریا چه قشنگی بود که کوه های شیر دروازه و آسمایی از میان آن سربه هوا افراشته بود و باقی از کران تا کران تا چشم کار میکرد آب طلا تم داشت چنانچه سه کول زیبا (چمن قلعه حشمت خان) که بابر شاه آنرا کول یاد میکند آب ایستاده بینی نیز از آب ایستاده (خواجه بغرا) بقایای آن است جزیره کوچک در وسط این دریا چه بزرگ افتاده بود درخت های شگ و گل های زیبا آنرا بهیث دسته گلی از میان این (گدان) زیبا نگه میداشت و به تعبیر محمود طرزی نویسنده و سیاست مدار نامدار کشور (یک قطره آب در میان گل) تعریف کرده است.

روزی یک نفر از پادشاهان قدیمه بالا و لشکر بقصد مسافرت از آنجا میگذشت که ناگهان به تالاب فرا رسید و دریا چه پهنای دی که هم امواج لطیف آن مانع عبور شاه میشد و هم زیبایی و طراوت آن اسباب جلب پادشاه و جمعی از اراکین دولت گردید پادشاه کنار سواحل این دریا چه که تا دیده میدین از گل و ریاحین پوشیده شده بود خیمه و خرگاه شاهانه را نصب کرد و پیر مردیکه از دور لشکر شاهی را دیده بود که این سمت میاید هم با نظامیان آمده بود و بحضور پادشاه پیش شده چنین گفت:

تا جائیکه از پدران و نیکه گان خود شنیده ام از بسیار زمانه های قدیمه اینجا وسط این دریا چه جزیره ایست سبز و خرم و انواع مرغ های وحشی درخت های انبوه و گل های قشنگ در این میروید در این جزیره یک خانواده بسیار غریب ولی بسیار خوشبخت زندگانی دارد به نام (خانواده موسیقی نوازی) که همه اعضای این دودمان به زدن آلات موسیقی فوق العاده ماهر اند و غم خود را بشکار پرندگان و نواختن انواع موسیقی و سیر و

بوی عطر آگین گل‌ها بسر می‌برند وقت خویش را در سیاه درختان و به شنیدن زمزمه جویباران می‌گذرانند و نسیم فرح بخش این دریا چه ایشان را حیات سرشار بخشیده است . پادشاه از شنیدن قصه پیر مرد خیلی محظوظ گشت و خواست که اعضای این خانواده خوشبخت موسیقی دان را از نزدیک به بیند و به وزرا مشوره نمود که او سواحل دریا چه بگذرند وزرا مشوره دادند که از زمین‌های اطراف (کاه) جمع کنند و بیارند و از اینجا کنار سواحل در آب ایستاده بریزند و به تدریج تا به جزیره پللی بسازیم باین طریق شاه عبور کرده و به جزیره خواهد رسید . پادشاه از این مشوره خیلی خوش و به لا و لشکر تمام بزرگان و نام‌آوران که دو سلک سپاه وی بودند اعم از ملکی و نظامی به اندوختن و آوردن کاه از اطراف دور و نزدیک امر کردند در ظرف یک هفته (پل کاه) یا (کاه پل) ساخته شد و پادشاه به این جزیره (خوشبختی) وارد شد و دید که یک خانواده کوچک و غریب که عبارت از پدر مادر و دختر و پسر او بودند بحال آرامی و خوشبختی و زدن هارپ و چنگ و ریاب مشغول اند . پادشاه به این خانواده بسیار لطف و نوازش کرد و هر کدام را جدا جدا بنواخت و گفت شما اولین باشندگان شهر هستید که من آنرا بنام (کاه پل) یاد میکنم و من اولین (شهریار) (کاه پل) هستم که در بن جزیره خوشبختی در این کاه پل زیبا پهلوی شما مینشینم و از جا بیرون نمی‌روم و این شهر زیبا را پایتخت خود می‌سازم و می‌خواهم که در سایه شما در (شهر خوشبختی) یکجا زندگی نمایم . پادشاه در جزیره (کاه پل) بر تخت نشست و خانواده موسیقی نواز را در جوار جایگاه سلطنتی ماند و اشیانه داد دسته دسته مردم زیاد شد کم کم آب را خشک کردند تا اینکه سطح خشکه بر سطح آب فزونی گرفت و کوچه‌ها و خانه‌ها ساختند از اندوره قدیم تنها در سه گوشه شهر سه تالار یا سه جوی کوچک آب باقی مانده بینی نیز از بینی حصار ، چمن وزیر آباد . (۱)

(۱) ازین سه دریا چه روی آن به علت توسعه شهری در این سالهای قریب بتدریج خشک شده رفت (بینی نیزار) بکلی خشک و چمن وزیر آباد هم تقریباً بکلی خشک شده است تنها چمن بینی حصار یا (چمن قلعه حشمت خان) مانده است . شهر کابل به چار سمت خود در تزايد است و روزی خواهد رسید که پیشنهاد خشک کردن آنهم صادر خواهد شد لذا پیشنهاد من این است که این دریا چه برای آینده شهر بحیث تفریحگاه و کول یزرگ آب برای کشتی رانی و دیگر تفریمنات روی آب اماده شود ایجا قریب چمن حضور برای مظاهرات ورزشی بسیار مناسب است در کابل برای تفریبات روی آب کوچکترین محلی نداریم حالا هم برای شکار چی‌های دولنی آن کار میگیرند چه بهتر که زمین‌های آن کمی اصلاح شود تا برای عموم فعالیتها و تفریبات روی آب از آن کار گرفته شود .

نگاهی به زابل :

هزار و پنجصد سال است که زابل پهلوی (کابل) به میان آمده و این اصطلاح (کابل ، زابل) به اندازه قرین مجانست و همنوائی ... و این دو اصطلاح جغرافیایی و تاریخی از روز ظهور انتشار قبایل مختلف بنام (یفتلی) در افغانستان بمیان آمده که (۱۵۰۰ سال) پیش از امروز تاریخ ورود ایشان در صحنه سیاست و جهان داری است یفتلی ها آخرین موج آریایی پیش از اسلام است که به تاسی اقوام دیگر مثل اسکانی ها ، تخاری ها ، کوشانیها از حواشی آسیای مرکزی بیجا شده تازه وارد افغانستان شده و از گوشه شمال شرق از تخارستان وارد گردیده است جای کوشانی های (کیداری) که در اثر فشار ساسانی ها ایران و گوپتای هندوستان در عمق دره ها پناهنده شده بودند گرفته به نو به خودنه تنها همسایگان غربی و شرقی را از گوشه های مملکت بیرون کردند بلکه قسمت های خاک آنها را تصاح نمودند شاهان ایرانی مثل قباد و فیروز را اسیر کردند کوپتا های هندی را منهدم ساخت و پنجاه سال هند شمالی را تسخیر نمودند تا اینکه صبغه موجود آنها در تمام افغانستان پراکنده شد و امپراطوری آنها به امارات های کوچک متفرق محلی تبدیل شده قبایل آنها در نقاط مختلف کاپیسا به میان کابل غزنی زابل غرستان بادغیس و خراسان سلطنت های جدا گانه تشکیل نمودند در میان این قبایل یکی از آن ها (زویل) یا (زاول) شهرت دارد (۱) و این تسمیه از یک هزار و پنجصد سال در افغانستان علم شده و جزء ادب و تاریخ افغانستان گردیده است .

وشاه ایشان بنام و لقب (راو زویل) یعنی (شاه زابل) شهرت یافته است و برخی از علما کلمه (زویل) از یاز اول را اسم ظرف می پندارند پس (زابل) یا اسم ظرف یا اسم شخص و قبیله حینکه قبیله مذکور در (غزنی) جابجا شدند علاقه مذکور به نام (زاول) یا (زایل) معروف شد و این کلمه زابلی بار اول در علاقه غزنه به نام و نشان (زاول) (زابل) شهرت یافت .

پس گمان میکنم که اسم (کابل) هم (کاؤل) تلفظ میشد و ابدال (و) به (ب) از اصول ساده فق اللغات پس (کاؤل) شکل قدیم تر است که مطابق اصول نو (کابل) از آن بمیان آمده است پس پلا شبه حدس قوی درین است که کلمات (کابل) و (کاؤل) اصلاً یفتلی

بوده مانند (زابل) و (زویل) از (۱۵۰۰ سال) باینطرف بمیان آمده است.

البته این شاهان و امرای یفتلی (زابل) و (زابلستان) در تمام این نواحی استقرار داشته بعضی ها که در آن میان قوی تر بودند دامنه نفوذ خود را به ساحه وسیعتری انبساط داده در حصص جنوب غرب و گل کوه که بزرگترین سلسله این ناحیت است در تمام افغانستان مشهور شد و حکمفرمایی داشتند تا اینکه به علاقه قندهار زمین داور رسیدند و کلمه زابل به توسعه یفتلی ها وسعت پیدا کرد در حوالی اصل (زاوی) که غزنه باشد تا به قندهار و کنار رود هیرمند رسید و مفهوم زاوی به مقر، قلات (چنانچه هم اکنون مرکز اینجا به نام زابل یاد میشود) و یا (شهر داور) که به زمین داور معروف است سرحد و مرز زابلستان شد پس (لویک و لاولیک) همه نام های یفتلی میباشد که پیش از غزنویان به علاقه غزنی و گرد و نواح دور و نزدیک آن سلطنت کردند و بسیار کتیبه های ایشان ازین حوالی بدست آمده است و خاطره زبان و ادب ایشان در غزنی بصورت کنیک یا دروازه کنیک و غیره میباشد. و بسیار نام های دیگر تا امروز باقی است.

و چون این قبیل نام ها در غزنه و حوالی آن بسیار است به یقین میگویم که یاد گاری از دوره یفتلی است که حتما در زبان معانی دارد. من روز اولیکه این قبیل نامهای عجیب را در شهر غزنی مشاهده نمود آنها را جمع کردم و امروز نسبت آنها را به زبان یفتلی زابلی ثابت مبدانم یفتلی زابلی تا زمان ورود سبکتگین (۳۶۵هـ) در غزنی امارت داشتند و ایشان آریک زابلی و آرویک زاوی میتوان خواند تا اینکه سبکتگین و پسرش محمود بدینجا به سلطنت رسیدند و سبکتگین به خانی از قبیل زاول ادواج کرد و از او ابوالقاسم محمود غزنوی زابلی پیدا شد و نامش بر شرق و غرب جهان بلند آوازه شد.

خدوند ماشاه کشورستان که مای بدو گشت زاولستان

امیر دول میر محمود غازی امین مال شاه زابلستان

شه زابلستان محمود غازی در گردن کشتان هفت کشور

به نیزه کر گردن را به کند شاخ به ژوبین بشکند سیمرخ را پر

پس این پادشاهان زابلی در تمام کوها و دره های جفتو بطرف افغانستان به جنوب غربی

پیش‌رفته و (مار کورات) دانشمند و چین‌شناس معروف فرانسوی در جلد ۲۳ شماره ۱ - ۲ (ماه مارچ و ژون ۱۹۷۳ م) مجله (شرق و غرب) مضمون دارد و از تاج طلایی یاد شده (زابل) حکایت میکند دیگر به جزییات این مضمون در اینجا کاری ندارم و مبنی‌خواهم که پادشاهی بنام (زابلی) در قندهار و وادی هیرمند وجود داشت.

در شاهنامه‌ها جنگ‌ها میان رستم و اسفندیار کنار هیرمند واقع شده و بلا شبه‌رستم زابلی در مقابل اسفندیار بلخی مقابل هم ایستاده بودند در گرشاسب‌نامه در جنگ‌های که (اترت، اترط) و گرشاسب علیه پادشاه کابل (شیدسپ)‌ها بعمل آمده سپاه خود را در شهر (داور) که (زمین داور) فعلی است درین جا که آنرا (سرحد و مرز) زابل و کابل می‌شمارد امر توقف می‌دهند و چون ایشان از سوی راه سیستان و از زرنج بطرف کابل نیایند زمین داور را سرحد زابلستان و کابلستان شمرده‌اند.

- - -

البته حاجت به تذکار نیست که مساحه زابل هنوز بطرف غرب پیش‌رفته و نیمروز

پایتخت و مرکز زابلستان بود در شاهنامه این امر بکرات و مرات ذکر شده در گرشاسب‌نامه زرنج را او ساخته و بحدیث مرکز سیستان محسوب میشد.

- - -

برگردیم به مختصر نگاهی به کابل :

کابل در ۱۵۰۰ سال اخیر تاریخ خود چیز مهمی که بخود آید دیوار بلند و طویلی بود که به امر یفتلی‌ها در چهار دور آن کشیده شد این گفته ماخذ ندارد ولی حدس به روشی درین باب میکند و همین را رتبیل شاهان را بان کابلی ترکی شاهان آمده رفتند و کابل در زمان یفتلی‌ها و خاندان صفاری میرسد و در تمام این دوره‌ای تاریخ نام تمام کاول کابل کابلستان و کاولستان در ماخذ تحریری و شفاهی معروف بود.

کمله‌ستان که در اخیر کاول و کابل زاول زابل آمد و میاید از حروف اادات است و بحدیث پس وند کلمه آمده و میاید و از آن جای نشین کابلی‌ها و زابلی‌ها مستفاد میشود.

دلیران زابل چو شیران مست براه (سکاوند) چون باد تف

دوان هر سبوی وزو خنجر بدست شب تیره گون روی بنهاد و رفت

شبخون و شکست کابلشاه پیروزی کابل در طی سه جنگ

جنگ اول، رسیدن شاه در (شهر داور) یا (زمین داور) سه هزار یلان و دو صد پیل، گریر پیلان اترت پیلان خرطوم به خرطوم رسته خیز بر سپاه زابل فتح درخشان کابلشاه در جنگ اول، جنگ دوم قوای مجهز و هزار پیل، هزار تن غلامان شاهی، هزار نفر از دلاوران، پیروزی کابلشاه در جنگ دوم عقب نشینی سپاه زابل در (سکاوند)، استاخ و سکاوند دو شهر کوچک در (لوگر، لوی غر)، خاطرات (هیوان تسنگ) در نیمه اول قرن هفت میلادی، جوامع الحکایات محمد عوفی در قرن هفت هجری معبد برهمنی هندوان بزرگترین معبد شهزادگان هندو برای تاج پوشی از هند در اینجا می آمدند صدای اسلام مردمان سخنه زابلستان عمر و لیث معاصر آن (کملو) (ایونکر) و شاهان یفتلی، یفتلی هادرلوگر و سکاوند برهمنی، هندویی و آفتاب پرستی مهرباب چوبی سبک کار غزنوی در چرخ لوگر سومین (جنگ سکاوند) به پیروزی کابل منتهی میشود جنگ چهارم به غلبه سپاه زابل منتج شد رسیدن گرشاسب در میدان جنگ شبخون را تجویز کرد رخ جنگ به نفع گرشاسب و سپاه زابل تغییر کرد کابل شش هزار اسیر داد روی هم رفته از کابل پنجاه هزار کشته داد دوازده هزار نفر را گرشاسب همراهی خود نگهداشت بقیه را به پدرش (اترت) سپرد.

و آنسوچو از شهر داور سپاه (۱) سوی جنگ برد اترط کینه خواه

(۱) مقصد از شهر داور زمین داور است که اسدی طوسی آنجا را مرز (زابل) گفته و اترت از اینجا بقصد جنگ کابل بر آمده و وارد کابلستان میشود.

سپه‌سی هزار از یلان داشب بیش
 دلیران پر خاش دور و به صف
 سواران شد آور فزون ساختند
 بکوه اندر آمیخت نامه خاست
 در آورد خبر طوم پیلان بهم
 همی خون ز خوی بر هم آمیختند
 فراوان کس از پیل افتاد پست
 فگند این سلیج آن دگر رخت ریخت
 زد اترط برون ادهم تیز کام
 عنان چند را باز پیچیده و گفت
 بدین مایه لشکر بیفشرد پای
 چپ و راست با نامداران جنگ
 چنین تافروشد سپهری درفش
 براه سکاوند چون باد تفت

دو صد پیل در گستواندار پیش
 کشیدند جان سر نهاده بکفو
 پیلان از کمین ها برون تاختند
 زیپکان در ابر آهنین ژاله خاست
 چو ماران خم اندر فگنده بخم
 بدنشان ز زخم آتش انگیختند
 بسی کس نکون ماند بی پا و دست
 دلاور زید دل همی بو گریخت
 پیلان را همی خواند یک یک بنام
 نیستاد کس مانده با درد جفت
 فرو داشت چندان شپه را بجای
 همی جست جنگ از پی نام و ننگ
 گشته زربفت گیتی بنفش
 شب قیرگون روی بنهاد و رفت

در طی جنگ اول اترت و سپاه زابل در جنگ داخلی شکست فاحش خورده و بر خورده
 بنفع کابلشاه تمام شد. (اترت) باز مرتبه دوم سی هزار سپاه با تقریباً هزار پیل که دو صد آن
 بر گستوان به پشتش نهاده بودند غزم جنگ کابل نمود.

در ۷۴ سپان سوران هر طرف شیه میکشیدند و پیلان جنگی یکی با دیگری خرطوم
 تاب داده بودند محشری بر پا بود که کسی کسی را نمی یافت درین گیر و دار پیلان جنگی
 چون پر کنه کوه بهم در آمیخته بودند درین غوغای عظیم زابل شاه که در جنگ اول از
 لشکریان کابلشاه شکست خورده بودند بار دیگر با قوای بسیار مجهز و هزار پیل جنگی
 با قوای کابلستان روبرو شدند رخ جنگ باز بنفع کابل چرخید زابل شاه باز میخواست بخت
 خویش را بیازماید هزارتن از دسته غلامان سرای شاهی و یک هزار دیگر سپاهیان
 رزمنده که از جنگ سابقه جان سلامت برده بودند با نظامیان تازه دم کوشش میکردند که
 کاری از پیش برند ولی لشکر شکستی بیسابقه را التیام داده نمیتوانست و حتی برای نام و

ننگ هم چند قدمی پیش رفته نتوانست آنگاه درفش دار سپاه زابل درفش آسمانی رنگ را که شمالک در قات های کبودی رنگ می وزید و گل دوزی های آن باز ریفت بنفش جلوه نمایی داشت رو به فرار نهاد درین وقت خود اترت شاه نیمروز بطرف (لوگر) رو به غنیمت نهاد و میخواست در سجاوند یا سکاوند پناه برد شاه کابلستان بار دوم در جنگ مظفر و پیروز شد.

سکاوند و سجاوند سکاوند محلی است در (لوگر) سرزاه سابقه آن طرف غزنی و حدود العالم می نویسد :

استاخ و سکاژ وزد دوشهر کهنه خرد بردامن کوه سر نهاده و جایی با بسیار کشت و بز راست (اندر غزنی) راجع به بتخانه سکاوند و آپین باشندگان این شهر و گرد و نواحی آن و منبع دردست داریم یکی خاطرات (هیوان سنگ) ز ایرچینی و دیگر جوامع الحکایات محمد عوفی یکی در نیمه اول قرن هفت مسیحی معلومات میدهد و دیگری در قرن هفت هجری (۱).

اینجا به جزیات گزارش هیوان سنگ می پیچیم تنها این قدر متذکر میشویم که در سکاوند در نیمه اول قرن هفت مسیحی هنوز آیین برهمنی و بودایی به طریقه های مختلف آن رواج داشت محمد عوفی در جوامع الحکایات راجع به آیین اهالی سحاوند «... در آنوقت معبد بزرگ هندوان سکاوند بود و در اقصای هندوستان بزیارت بتان آن موضع بترک همی کردند» این بتکده قراز نگارش محمد عوفی تا زمان عمرلیث صفاری و (کهلو) یا (کلمو) سومین پادشاه برهمن شاهی یعنی تا سال های اول قرن دهم مسیحی آباد بود و بدست (فروغان) شخته زابلستان که از طرف عمرلیث با چهار هزار سوار مامور فتح این علاقه شده بود ویران شد محمد عوفی درین باره گوید: «فروغان چون به زابلستان رسید لشکر کشید و سکاوند بکشاد و بتان را شکست و بت پرستان را ر انداخت و بعضی از غنائیم به لشکریان داد و باقی به عمرلیث فرستاد (۲).

(۱) راجع به سکاوند به رساله (یان کابلی) بقلم احمد علی کهزاد که ۳۳ سال قبل نوشته شد.

(۲) جوامع الحکایات نسخه قلمی موزه کابل.

پس گفته میتوانیم که آیین برهمنی و هندویی تا اوایل قرن ۱۰ میلادی در سجاوند از بین نرفته بود (یونگر) ، دانشمند جرمنی روی یکی از مسکوکات شاهان (کوشانی یفتلی) رب النوع آفتاب را دید و ناه شاهان مختلف افغانستان را ملاحظه نموده و در میان آنها یکی هم غرب سکاوند است پس به شهادت هیوان سنگ « و محمد عوفی) (یونگر) جرمنی میگوییم که در (سکاوند) بتکده عظیم برهمنی و هندویی و آفتاب پرستی (پرستش زون) یا (سون) تا اوایل قرن دهم مسیحی رواج داشت محل و بقایای این بتخانه عظیم را بیست سال قبل دیده و بر علاوه در « چرخ لوگر محراب بزرگ چوبی سبک غزنوی را ملاحظه نموده ام و عکسهای آنرا « موسیولور » مندس هیت حفریات که با من یکجا بود گرفته در مطبوعات افغانی بچاپ رسیده است .

کابل ، غزنی و گردیز مثلث تشکیل میدهد و دو راه از کابل و غزنی که رفته در موقع زمستان راهی را که از لوگر به غزنی منتهی میشود ترجیح میدادند راه سومی هم است که از (چرخ) گذشته و به غزنی وصل میشود این راه کوتاه تر است ولی کوتل دشوار گذاری دارد و بجز پیاده کسی از آن راه تردد نمیکند در عصر غزنوی این راه متداول بود مخصوصاً که رفتن از غزنی و لوگر و گردیز در نظر بوده باشد کوتوال شهر و آبادی لوگر و اطراف آن در انوقت ها که بسکاوند آباد و معمور بوده ترقی خوبی داشت و اسدی از آن یاد میکند .

به دامن کوهی آمد فرود	همه داغ و بیشه همه سنگ رود
گریزند گان را گورها گروه	همی خواند از هر دمی سوی کوه
پراگنده گرد آمدش پیل مست	و گرده هزار از یلان چیره دست
همه خسته و مانده و تافته	ز بس تشنگی کام و لب کافته
طلایه بیرگنده بر کوه و دشت	بید تا سپاه آنشب آسوده گشت

بدین طریق چون اترت شاه زابل از مقابل سپاه کابل گریخته و به سکاوند پناه برد عسکر گریزی هم به او پیوست شد سپاه نیمروز همه خسته و ماند و از تشنگی بجان رسیده بودند پس آن شب را در آنجا توقف نموده لشکریان را امر اطراق داد تا شب را در آنجا اسراحت کنند .

درفش شے کابل آمد پدید	سپاه از پیش یکسر اندر رسید
سراسیمه ماند ز اول سپاه	با ترط نمودند هر گونه راه
چه سازم گفتند چاره که جنگ	فراز آمد و شه جهان تار و تنگی
ستوهیم هم مرد و هم بارگی	شده در دم مرگ یکبارگی
ز چندین سپه نیست ناخسته کس	ره دور پیشست و دشمن ز پس
چنین گفت اترط که یکبار نیز	بکوشیم تا بخش یزدان چه چیز
جهان در بخشی که گرسست پیش	از آن بخش کمتر نه گردد نه بیش
همه کار پیکار و رزم ایزد یست	که داند که فرجام پیروز کیست
بهر سختی تار و بود جان بحای	نباید بریدن امید از خدای
چو خواهد بدن مرگ فرجام کار	چه در بزم باشد چه در کارزار
بگفت این و خفتان و مغفر بخواست	بزد کوس صف سپه گرد راست

جنگ سوم را جنگ سکاوند نامزد میکنم و قراراتی بعمل می آید .

شد از کشته بر پشته بالا و پست	سر انجام دخواه شد چیره دست
به ز اول گره بخت بر بخت گرد	همه روی برگاشتند از نبرد
یکی کوه و دیگر بیابان گرفت	بماند از بد بخت اترط شگفت
بر آهخت تیغ اندر آمد پیش	دو تن را فگند از دلیران خویش
بسنی خورد سوگند های درشت	که هر کو نماید به بدخواه پشت
نیارم سر تیغ سازم سرش	کنم افسرد اربی تن سرش
و گر من بتنهایی اندر ستیز	بمانم دهم سرنگیر ریز گم
و گر باره گردان پر خاشجوی	بنا کام زی رزم دادند روی
یکی بهره شد کشته ز اول گروه	دگر گشته از جنگ جستن ستوه
چنان غرقه در خون که هر کس که زیست	با واز ایشان شناختند کیست
غریواز همه زار بر خاسته	بریده دل از جان و از خواسته
همی گفت هر کس بدین دشت کین	بکوشیم تا تیره شب هم چنین

مگرش بدین چاره افسون کنم سراز چنبر مرگ بیرون کنم

درفش (کورنگ) پادشاه کابل ناگهان پیدا شد و عقب لشکریان کابلستان فرار رسیدند سپاه زابل که در دو جنگ شکست خورده بودند سراسیمه شدند و اترط شاه ایشان نمیدانست که چه کند .

سپاهی ها همه خسته شده بودند نه پیش رفته میتوانستند و نه پس پیش راه دو رو پس دشمن استاده بود ، اترت از نا امیدی برایش پیدا شد و میگفت تن به تقدیر یک بار دیگر بخت خود را آزمایش میکنم خداوند مهربان است در مسایل جنگی کس نمیداند که فتح مال کی خواهد بود تا جان به تن است از مساعدت خداوند نا امید نباید شد لذا لشکریان خود را در کوه پایه های (سکاوند) گذاشته که شب را به آرامش بگذرانند صبح بار سوم آتش جنگ میان کابل شاه و زابل شاه در گرفت و لشکریانش چیزی به بلندی کوه و چیزی در جلگه و دامنه های اطراف پراکنده و تقسیم شده بودند و خود شاه نیمروز از اراضی سنگلاخ بر سپاه کابل حمله میکرد و غریو وحشت ناکی را به راه انداخته بود . معذالک تک و تاب بسیار گرفت ولی کاری را از پیش برده نتوانست و جنگ (سکاوند) هم به فتح نمایان کابل منتهی شد یک بهره سپاه زابل کشته شد و ما بقی خود را عقب کشیدند و جنگ (سکاوند) که سومین پیکار کابل و زابل است به پیروزی کابل شاه خاتمه یافت .

دخالت (گرشاسب) رخ جنگ را تغییر داد
شب خون به لشکر کابل :

بعد از سه مرتبه لشکر کشی و سه جنگ و سه پیروزی دیدیم که (اترت) پس رفت و پس نشست ولی کابل از میدان نرفته و برای جنگ مرتبه دیگر خود را آماده میسازد دفعه چهارم گرشاسب وارد میدان جنگ میشود . شب خون را تهیه میکند و رخ جنگ را تغییر میدهد .

پس کوه چو خور ساز رفتن گرفت رخشان اندک اندک نهفتن گرفت

نمودید باناز برمه رسید	که آمد درفش سپهبد بدید
خروش یلان شد ز شادی برابر	ستد ناله کوش هوش با هژیر
سپه را دل آمد همه باز پای	یکی مرد ده را بیفرد پای
بران بود دشمن که شبید نهان	گریزند زاول گره نا گهان
یل پهلوان داشت ستکا از راه	تنی ده هزار از یلان سپاه
که هرگز گریزند گان یافت زود	عنانشان زره باز بر تافت رود
هم از ره که آمد نشنزی پدر	بکین بست بر جنگ خستن کمر
سر آن سپه و اثر طسرفراز	بصد لاله برونش از پیش باز
بید تا بر آسود و چیزی بخورد	ز لشکر پیر رسید پس و ز نبرد
جز از کشتگان هر که را نام برد	همه خسته دید از یزرگان خرد
ز بس خشم و کین کرد سوگندی	که بدهم من امشب بدین جنگ یاد

گر شاسب بالاخره رسید به دیدن درفش از هلهله و غوغای عظیمی برخاست و خور و خواب را فراموش کرده بود. هر جا که سپاهیان در حال گریز میدید باز میگرددانیده. از هر کس حال و احوال میدان جنگ میگرفت و خود را با خبر میساخت چون از همه چیز مطلع شد قسم یاد کرد که همین امشب جنگ را بر سپاه کابل نشان خواهم داد.

ز نم تیغ چند انکه از جوش خون	رخ قیرگون شب کنم لاله گون
طلایه فرستاد هم در شتاب	زمانی گران کرد مژگان بخواب

شب بی هم چو زنگی سیه تر ز زاغ	مه نو چو در دست رنگی چراغ
درین شب سپهبد چو لختی غنود	ز بهر شب خون بر آراست زود
همن نامور و یزگان را که داشت	برون برد و زره عنان باز گاشت
چون نزد یکی خیل دشمن رسید	سواری صد آمد طلایه پدید
کشید بر بیجاده باز از نیام	برانگیخت شیرنگ و برگفت نام
زرین کرد هر چند را سر نشیب	گرفتند دیگر گریز از نهیب

سپهدار باو یژگان گفت همین
 همه گوش دادند او آی من
 بزد نعره ای کز جهان خاست خوش
 سپه بر هم افتاد شیب و فراز
 رمیدن پیلان و اسپان ز جای
 دلیران زابل چو پیلان مست
 سرا پرده ز آتش بر افروختند
 شد از تابش تغها تیره شب
 بترک و بجوشن ز کابل گروه
 زدش بر برو دل خدنگی درشت
 بشد تیر پنهان بسنگ اندرون
 وز انجای باو یژگان رفت چیز
 ز کابل سپه کشته شد شش هزار
 نبد کشته از خبل گر شاسب کس
 همه خیل کابل شدند انجمن
 زد اسپ در میان شاه کابل چو باد
 ز گر شاسب پرسید گفتار انجاست
 شنیدم که ز اول پیرداختت

گرید از پسم گرز و شمشیر و کین
 گراییدن گرز سر سامن
 زدشمن چهل مرد صد شد ز هوش
 رکیب از عنان کس ندانست باز
 سپردند مرخیماها را پپای
 دوان بهر سوی گرز و خنجر بدست
 بسی خرگه و خیمها سوختند
 چو زنگی که بکشاید از خنده لب
 یکی دید بان دبد بر تیغ کوه
 چنان کزد دلش جست بیرون ز پشت
 فتاد از کمر مرد بیجان نگون
 سوی لشکرش همخوار غنده شیر
 ندانست کس خستگان را شمار
 شمرند یک مرد کم بود و بس
 بران کشته پیلان پولاد تن
 سوی لشکر زابل آواز داد
 دهیدم ازو مؤده گر با شماست
 بشهر بست کانرا اکنون ساخت

میدان جنگ گرم است شب تاریک است. گر شاسب از سیایی شب استفاده میکند. آهسته آهسته پیش میرود به لشکریان خاصه خود میگوید که وی را تعقیب کنند به تلافیه سپاه کابل نزدیک میشوند سپهدار گر شاسب بشدت نعره میکشد، از لشکر کابل چهل نفر میبرد و صد نفر بیهوش میشود، خیمه ها کنده میشود، سپاهیان زابل دل میگیرند، خیمه و خرگاه لشکر کابل را آتش میزنند و غوغای بزرگ در میدان طاری میگردد، کابل سپاه شش هزار کشته میدهد و تعداد زخمیان معلوم نیست درین فرصت سپاه کابل و خود

کابلشاه پیش تر آمده و می پرسند که گرشاسب کجاست ؟

درین جنگ شرکت دارد یانه ؟ بالاخره یکی از سپاهیان جواب میدهد .

یکی گفت شناسی ای رفته هوش	که گرشاسب کرد این همه رزم دوش
هم از ره که آمد فکند این سران	برارد کنون گسرد از دیگران
شه کابل آمد دور خساره زرد	بلشکر بر آن راز پیدا نکرد
بگرشاسب باور نباید کنم	اگر اوست تنها من او را بسم
شبخون بود پیشه بزدلان	ازین ننگ دارند جنگی یلان
بگفت این ولشکر همه گرد کرد	بزد کوس و برخواست صف نبرد

کابل شاه از آمدن گرشاسب بمیدان جنگ اطلاع ندارد خبر دارد ولی بعلت دل داری سپاه این مسئله را پت میکند و میگوید . بلا فرض اگر بمیدان هم بیاید من به تنهائی وی را بسنده هستم و باوجود اینکه یک تن از سپاهیان مخالف که گرشاسب همینجاست و این شبخون را او بر اه انداخته کابل شاه باور نکرد و گفت شبخون زدن کار بزدلان است و مردان ویلان جنگی پیرامون آن نمیگردند پس صفوف نظامیان خود را مرتب کرد و کوس نواخت و آماده مصاف شد .

سپه را سبک پهلوان صف کشید	جدا پای هر سر کشی برگزید
همه خستگان را ز پس باز داشت	بجنگ آنگه شایسته بد برگماشت
بزخم سر تهغ الماس چهر	همی خون فشاندند بر ما و مهر
شل و حشت چون بود و چون تاز بود	چکاچک برخواست از ترک و خود
ز هفتم زمین گرد پیکار خواست	زدیو و پری بانگ زینهار است

چو گرشاسب ان رزم و پیکار دید	جهان پر سوار وصف او را دید
به شیرنگ مه نعل هامون نورد	در آمد بر انداخت گرز نبرد
دو دستی همی گرفت بر مغزو ترک	همی ریخت ز الماس کین زهر مرگ

که انداخت خرطوم پیلان به تیغ
سم اسپش چو از گرد سنگ سیاه
یکی پیل چون کوه هامون سپر
زدش گرز و خورش از گلو برفشاند
بیفگند دیگر ز پیلان چهار
رمیدند پیلان از آن جنگ جوی
فگندند بسیار و گردند بست
بدانست هر کس که گرشاسبست
سوزان رمان گشته بی هوش و حال
ره و شش هزار از موده سوار
گرفتاریان با همه هر چه بود
ده و دو هزار از دلیران گردد
مرا و را بزاول فرستاد باز

بر افشاند که مغزدان به سیغ
همی کرد چون سرمه در چشم ماه
خمش کرد خرطوم گرد کمر
ز سرمغزش و چشم بیرون جهانند
همی تاخت غران چو ابر بهار
سوی لشکر خویش دادند روی
درفش دلیران نگون شد ز دست
سخن گفتن شاه گرشاسبست
پیاده ز پیلان شده پایمال
گرفته شد و کشته پنجه هزار
سپهید به زاول فرستاد زود
گرین کرد و دیگر با ترط سپرد
شدا و سوی کاول بکین رزم ساز

در طی آخرین نبرد سپاه کابل در اثر تشویق و جرات افزایی گرشاسب سپاهیان
شکست خورده زابل به جنگ کابل رو آورده و از حمله شبخون منهزم شدند شانزد هزار
کس کشته و پنجاه هزار اسیر گردید لشکریان (اترت) شاه نیمروز و زابل و سپهدار
گرشاسب فاتح و منصور گردید دوازده هزار مردان جنگی کابل را گرشاسب برای خود نگاه
کرد بقیه را برای پدر خود (اترت) سپرد و حکم کرد اسیران جنگ را به زابل ارسال نمایند .

اگر رزم گرشاسب یاد آوری بهند و بروم و چین از نبرد

همه رزم رستم بیاد آوری بگیرم آنچه دستان و رستم که کرد

غرغنبیت و رستم پهلوانان کابل از نظر

مبارزه و جنگجویی

شاهنامه و گرشاسب نامه، دو اثر حماسی دو جنگ نامه، دو اثر متمم یک دیگر، دو جهان پهلوان از کابلستان اوستا و فصل جغرافیایی و ثدیداد، زبان تخاری، ریشی ها، اوستا از رستم به این اسمیکه میا میشناسیم نام نمی برد، رستم یگانه پهلوان نام آور جهان در شاهنامه، گرشاسب، غرغنبیت در آبان یشت اوستا نام برده شد، از زوی نام گرشاسب نسبت به رستم قدامت دارد، در پهلوانی رستم مقابل سهراب مغلوب میشود، از مبارزه با اسفندیار بلخی میگریزد، اما گرشاسب پهلوان آهنین پنجه را هیچ پهلوانی مغلوب نساخته، مبارزه گرشاسب با پهلوان (کنداریوا) پهلوان کندهاری، شاهنامه جز یک دفعه از گرشاسب یاد نمیکند، جای حیرت است که چرا شاهنامه در حق او خاموش است، شاهنامه، گرشاسب نامه، بندهش، یاذگار از ایران ختای نامک، را می کی بود؟ زمر آتش پرست، سکاوند و برکی برک، آتش پرستی دراز منه قدیمه، غرغنبیت و گردیز (گردیس)، زمرد غرغنبیت، اشاعه آیین آتش پرستی در سمت جنوبی (رمز) خرابه های سنگی بالا حصار گردیز و پل علم، آتش گاه یا دژ، قلعه یا دژ گردیز، لوگر، لوی غر لوگر، لوکرثا.

هنگامیکه ما میخوانیم راجع به ادب و تاریخ قدیم کشور خود نظر اندازیم و در دوره های باستان کوشش کنیم تا مآخذ و منبعی بدست آریم سعی ما بالاخره به (یشت های) و (وندیداد) اوستا منتهی می شود ، زیرا تمام ادبیات و مفاهیم تاریخی از خلال داستان مذهبی به رنگی از رنگ های که شاید جنبه فولکلوری آن مخصوص باشد در قسمت انساب بادشاهان و پهلوانان بیشتر می باشد رجوع میکنیم و بصورت تسلسل مآخذ اوستایی چه از حیث زمان و چه از حیث آیین مرتبه به مرتبه از راه زبان اوستایی که قدیم ترین شکل آن زبان قدیم (گات ها) نمونه آن است ، و بازبان قدیم (ویدی) که زبان افغانستان است تشابه زیادی به هم میرساند . بعد از آن نمونه متوسط بمان می آید که بنام زبان تخاری یاد میگردد و شکل جدید آن (پنبتو و دری) است چنین قسم در این زبان فارسی قدیم (هخامنشی) و زبان نمونه قدیم پهلوی اشکانی و پهلوی ساسانی زبان متوسط زبان فارسی نمونه جدید آنست .

آنچه میرهن است این است که در راه جسس منابع قدیمتر به زبان اوستا و یشت ها و ویدناد ، متوقف میشود و منبع بزرگ دیگر که (وید) و سانسکریت (ویدی) است علی العموم فراموش میکنم .

خوشبختانه در مملکت ما به این منوال نیست ، اگر چه کارهای ما تازه ابتدائی است ولی علی العموم بیک قدم پیشتر میرویم و به (عصر ویدی) شروع میکنیم . و یگانه منبع بزرگ ماریشی ها است . ریشی ها و شعرای داستان سرایانی می بخشد و بار دوم لا او نوشی ، بگرد جای دیگر در اوستا است که سپهه اسفندیار به او به مبارزه بر می آید . سپهید رستم دهر چه میکند بر پهلوان بلخی غیرسد ، از پشت تیر های او بکو فرار میکند و از پدر کمک می طلبد عقاب به امداد او میرسد ، به او یاد میدهد که از چوب گز تیر بسازد و بچشمان او نشان بگیرد رستم به همین منوال سپهید اسفندیار را از هر دو چشم نابینا میسازد یاد میشود که رستم پهلوان است ولی پهلوانی کمی دور و تا اندازه یی دور .

گرشاسب کسی است که بر خلاف (رستم، اسمش از یشت های او ستا به هزار آمده، ابان یشت فقره ۳۷ از ذکر ده و فهرست کار نامه های جنگی او معفل اند در زمیاد یشت یا بشست نوزدهم «از فقره ۳۸ تا فقره ۴۴» بر جزییات شرح یافته. گرشاسب پهلوان رسید (گنداریو) و بسببی پهلوانان دیگر ارغنداب (بی شینا) (پسین) و جاهای دیگر مثل کابل، هامون سیستان دیگر جاها نقل رسانید.

گرشاسب پهلوانی بوده بی رحم در جنگها همیشه بر دشمنانش غالب گردید و دشمنان خود را لحظه امان نغیداد و تیرد او مانند آتش بر حریفان می بارید رستم اگر کمی رحمی داشت بر دشمنان ظلم روا نغیداشت حال آنکه گرشاسب که جزیبترین رفت و نر می و مروت نداشت.

شاهنامه کتابی است منظوم به بحر مقارب حاوی جنگ ها و تعبیر شکل خانواده های سلطنتی. کتابی است نوع خود بهترین اثار حماسی چنان است که فردوسی آنرا بعد از دقیقی به تقلید او بیان آورده ۱۳ سال تقریباً آنرا مخفی نگاه داشته تا سلطان محمود غزنوی بعد را سینه گرشاسبه تقریباً "معاصر تقریباً" ۹۰ سال بعد از او بیان آمده یعنی گویند گر چه حیات فردوسی به نظم بسته شد. بعضی داستانهای شاهنامه منشور ابوالموید بلخی ابوعلی مروزی الوعلی بلخی شاهنامه های منظوم دقیقی بلخی، فردوسی. گرشاسب نامه اسدی طوسی سیرالملوک عبدالله ابن مقفع و سیرالملوک محمد بن الجهم بر مکی، و سیرالملوک بهرام هروی زرد هشتی دیگر ماخذ که بصورت مستقیم نام نبرده اند (مویدمویدان) (داستان قدیم) و غیره بصورت تلمیح از آن ها نامبرده و بدانها اشاراتی کرده اند. (۱).

بیائیم به رستم. هر کس میداند که نام (رستم) در میان صد ها نام پهلوانان حماسی جهان اسمی است بلند آوازه که تمام اختبارات شاهنامه بزرگ به او ختم میشود. اما این تهمتن، سپهبد، پهلوان رزمی جهان که شاهنامه را میتوان به اسم او (رستم نامه) میتوان خواند بکدام نامی در اوستا خوانده شده یانه؟ در برخی از آثار غربی میگویند که اصل نام (۱) شاهنامه ها و مقایسه میان بعضی پهلوانان آن و اوستا. نگارش احمد علی کهزاد. این رساله در ۱۳۲۲ در سالنامه و بصورت مستقل به چاپ رسیده.

او در اوستا آمده و این اسم (رو تختم) است بنده این اسم را به تردید اینجای نویسم در آن شک داریم که آیا چنین است یا نه؟ ولی اگر به شاهنامه مراجعه کنیم اسم نام شاهنامه را رنگین کرده است.

رستم پهلوانی که از آغاز تا انجام در تمام نبرد و جنگ ها و مبارزات و غلبه تورانی ها و دیگر دشمنان و مخالفان آریایی همه حاضر بود و جنگ کرده و عموماً غالب بوده ولی من به کارهای شگفت او قانع هستم الا در دو موقع.

در مبارزه با فرزندش سهراب و در جنگ و مبارزه علیه اسفندیار سپهبد قوای اعزای گشتاسب شاه بلخ. رستم پهلوان بی همتا جهان در مقابل سهراب پهلوان نو خاسته سمنگان می خوابد و باز به زاری دوم بار بار او کشتی میگیرد و چون بر سینه حریف می نشیند او را مجال نمیدهد و او را میکشد.

خودش را همین پهلوان سهراب مجسم میسازد. مانند (کیقباد) (کی کوات، کاری کوانا)، (کی کاوس، کاوه یوسا، محای پوسان یا) (کی خسرو کاوه، هوسراوا) (کی سیاوش، کاوه شناورشنا).

و دسته که آخر نام آنها به کلمه (اسپ) یا (اسپه) تمام میشود از قبیل:

(لهر اسپ)، (روت ل سپه) (گشتاسبه) - (دست اسپه).

- - -

پس به اساس که دیده میشود که این دو منبع یکی بعد دیگری ذکر شود ولی (ادب) (ویدی) به درجه کمتر و ادب اوستائی براتب بیشتر ذکر مخصوص شاهان و بزرگان و پهلوانان دخیل است علت آنهم مسافرت است آریائی بعد از (رود خانه) (سندھو) را عبور میکنند منحصر به دگران و پهلوانان هندی میگردند و (ادل مهابارتا) مثال آنست و آتهائیکه در بلخ میماند و عصر «زرد هشت» باقی میمانند و عصر اولیه اوستایی عصر شکوفان آنرا نشان میدهد از جغرافیه و تاریخ و فولکلور به جزئیات سخن میراند.

- - -

شبه نیست که ماخذ قدیم شاهنامه و گرشاسب نامه هر دو یک چیز است و آن منبع یگانه

اوستایی است. همان طور که منشاء قصص و افسانه های عموم اقوام هند و اروپایی را در مراتب اولی حیات دوره قبل التاریخ آنها در نقطه معینی سراغ باید نمود روی هم رفته داستانهای حماسی کتله آریایی باختری هم از خود مهدا ولیه دارد که عبارت از آریانیای قدیم و خراسان قرون وسطی و افغانستان حاضراست، خاک افغانستان در دوره قبل التاریخ زمانیکه کتله آریایی باختر هنوز به مهارت آغاز نکرد بود کانون یک سلسله عنعنات و یک دسته داستانهای مشخص بود که انعکاس آن جسته جسته از جلال ستون (ویدی) یادگار (رشی) ها و اوستا، بندایش، تانگار زیران (یادگار های زیریر) خدانای (خدای مانند دختر کورنگ و جمشید در زابلستان). هر دو به نظم کشیده این قصه را اسدی طوسی از روی قصه ساخته شده فردوسی نظم کرده و بعضی مصرعها او بیت های او یکی میباشد، و صورت نظم اسدی از نظر نظم ویرا به شعری به فردوسی غیرسد و بنظم العیرا از گرساده بدان پیرایه شیرین، گیرا میباشد، در نظم استاد اسدی از او باک ندارد ولی داستانهای او که بر کتابهای را در نظر داشته (مانند جنگهای در هندوستان سرانندی یا جنگهای چین و روم یا از روش کتاب در آن عصر دور است معذک این را میتوان دوره روم شمار کرد.

من (کتاب افغانستان در شاهنامه) در قسمت (ملحقات) ازین فقط به بردن اسم اسدی طوسی اکتفا کردم که میخواستن به جلد دوم کتاب دیگر راجع به گرشاسب تهیه کنم اینک به این وعده نهایی امروز اقدام میکنم و آنرا عملی مینمایم.

گرشاسب نسبت به رستم در تاریخ فولکلوری افغانستان رول مهم تر بازی کرده، چون گرشاسب از همبستگان زرد هشت بود در آیین (هورانی) سعی بلیغ به خرچ داده از... آیین و مذهب بر شخص رستم افضلیت داشته و در جنگ نبرد ها بعضاً به اشاعه مذهب اشاره رفته. بیشتر دیدیم که پسر پدرش را در جنگ های کابل رهنمونی میکرد و مخصوصاً در جنگ چهارم که بنام جنگ (سکاوند) عنوان دادم به مرکز (لوگر) که علاقه مهمی وارد میشویم. شاه (اترت) پدر گرشاسب تنها مانده بود و بعد از چندی استراحت و تجدید قوا و رسیدن گرشاسب شبخون زدن را از هالی یاد محل گرفته و بر لشکر کابل پیروز شد. تمام (لوگر) و (گردیز) خود را درو منشی از اولاد و احفاد بیت نیکه (اترط) و

(غرغبت) میدانند و مردم روزگار گذشته میگوید (مرمز) یکی از عقاب گرشاسب و زمین آیین برستی را در آتش پرستی زرد هشت ارشاد نمود. از یادگار های عمرانی میباشند که حین اولین مهاجرت و استقرار آریاها (از بخدی) به جنوب هندوکش نام میبرند (ریشی) هستند تمام ادب دوستان و فولکلور و نام معنویات که در عصر (ویدی) دیده میشود و بصورت (ارت معنوی) کتب آریایی این دوره ها تشکیل میدهد تمام از قریحه سر شار همین (ریشی) بجا مانده است. این (ریشی) ها شعرا و نقالانی بودند که در هر قبیله یک یا چند نفری وجود داشت و حین مهاجرت ها از دره های (کوبها، کابل) و (کرومو، کرم) (کومانی کومل) (سپته سندر) یا علاقه (هیت دربا) یا (نجراب) پیشرفتند و دانش، علم و تجربه در امور مذهبی و نام کار ای پیکر در امور اجتماعی کمک می نمودند و بینش دانش عهد (ویدی) منسوب به آنها است.

از نظر تاریخ و تاریخ فولکلوری می بینیم که ریشی ها اولین کسانی هستند که پادشاهان کتله آریایی را خوب می شناسند و از آنها اسم می بردند. جم و جمشید « که در » اوستا « (یما) گویند در طرز ادب ویدی (یاما) خوانده شده لقب اوستا (ایماکشائنا) در (یاما راجان) ذکر شده بدو اوستا (وی وانگاما) و در (ودا) (وی اسوات) آمد.

بعد از جمشید جانشین او فریدون است که اوستا (تری یوتا) درو (ودا) (تریتون) خوانده شده و منابع جدید ترازو (آیین) ساخته اند.

این دو مثال نشان میدهد که راجع به برخی گذارشات تاریخی و هندی اوستا و (ورا) از یک منبع مستعبد شده داند و این مسئله یکی بودن قبایل آریایی را در زمانه قدیم ثابت میکند.

در عصر اوستائی قبایل آریایی که در (بخدی) ماندند در اثر انقلاب ادبی و اجتماعی (زردشت) که بزرگترین (ریشی) عصر و لقبش (دانایی زمان بود) کتاب اوستا را بوجود آورد که چاپ دوم ویدیدا را ضی ۱۶ گانه اوستایی را در احوال هندوکش شرح میدهد و سایر فرکادهای ورن داد و یستاه و یشت ها از دیاد شاهان و پهلوانان میراند و یکنوع (شاهنامه اوستائی) در (گردیز) (پل علم) که از پارچه سنگ بسیار بزرگ که شاید

بکار هر خشت آن دو یادونیم متر باشد ساخته شد، این خشتهای سنگی چطور کنده شد چطور تراشیده شده؟ و چسان بکار رفته؟ من در وقتیکه اینجا حاضر بودم از جواب سوالات مذکور عاجز ماندم و میگویم که اصلاً کار (دیوان) است. در گردیز و پل علم به یک روش کار شده و ردو اثر مذکور معاصر هم است. این هر دو نفر گمان میکنم به عصر گرشاسب و (رمز) آتش پرست ملتوی میگردد و بحیث فولکلور مبداء تاریخی برای آن باشد. امکان دارد که (گردیز) یعنی (گردیز) محلی اقامت (غرغنبیت) و (زمر) باشد و (گردیز) از بناها و سنگهای (غرغنبیت) باشد زیرا گرشاسب، یعنی غرغنبیت در آبادی شرق شهرت بسیار داشت زرنج سیستان از بناهای اوست که اسیران کابل در ساختمان آن اثر فوق العاده داشتند. وقتیکه شنیدم که اهالی گردیز و سمت جنوبی در روزگاران سابق (آتش پرست) بودند چنین تعجب کردم که (آتش پرستی) از کانون اصلی خود (بلخ) چطور به اینجا اشاعه کرد. این قصه آمدن غرغنبیت به (سکاوند) لوگرو رسم (اثر) آتش پرست وجود دژهای محیر العقول گردیز پل علم مرا داشت که تمام این قصه ها رایادی دریای کنیم شاید از آن چیزی بر آید که برین ولایت (پکتیکا) جنوبی ما کمی روشی افتند.

راجع به یکی از زبان این علاقه لوگر یکاوند که زبان (رورمری) معلومات علیحده دارم که به همین ولایت بی ارتباط نیست و از آن جداگانه بحث خواهم نمود.

چنین گفت کاین هدیه کابلی وزانروی کابل شه از مرغ و مای

نگهدار ازین کودک زابلی جهان گرد پر گرد و زرم آزمای

جنگ شهزاده سرند

یا شهزاده تورک

«شیدسب» یعنی صاحب (اسب سپید) (اسب درخشان) (اسب قشنگ زیبا) شخصیت ممتاز سوار کارشیدسب، پسر (تور)، پسر جوان شمشیری، (تور) پسر (جمشید) (کورنگ) پادشاه زابلستان و سلطنت وی بر اقطار نیمروز (کورنگ) شاه کوشانیشاه (کابلستان) جمشید یادها کان کوهی، (تورک) یعنی صاحب شمشیر خورد پسر ده ساله دو (شیدسب) یکی پسر کشتاسب دوم پسر تور اینجا پسر تور مورد توجه است، سرند پسر کورنگ کابلی، زابلی، سپاه کابلستان، شهزاده سرند و اختبارات جنگ، شیدسب و غزم حمله بر کابل، (تورک) و آرزوی شامل شدم در جنگ (انبارسى) عموزاده پادشاه کابل، لشکر کابل مثل مرغان هوا و ماهی دریا درفش سفید پرنده ماه و خورشید، کلاه و خفتان زرد، ضرب سرند بر فوق تورک جواب تورک، پایان کشیدن سرند از اسب، فتح سرند بر تورک؟ فتح زابل بر کابل؟

- - -

«شیدسب» یعنی صاحب «اسب سفید» «اسب درخشان» و «اسب قشنگ و زیبا» حاکی از شخصیت ممتازی است که در جامعه همیشه بر اسب زیبا سوار میشد و همین اسب نهرمند شهزاده جوان و برومند خویش را در انظار جلوه گر میساخت «شیدسب» پسر «تور» یعنی جوان شمشیری بود و «تور» پسر جمشید و دختر طناز «کورنگ» پادشاه کابل بود. اصلا در تاریخ داستانی دو (کورنگ) داریم یکی پادشاه کابل و یا کابلستان دیگر (کورنگ) شاه (نیمروز) و زابلستان جم در سالهای گریز و دریدری که از ترس ضحاک لقب مستعار «هامان کوهی» بخود نهاد. بود و بعد از اینکه نالان و سرگردان

میگشت آخر سر حدش به زابلستان کشید و با دختر پادشاه این ولایت ازدواج کرد و بعد از اینکه خودش در راه چین به جنگ از کار آگاهان ضحاک کابل افتاد و کشته شد و زتنش از غصه و غم زهر خورد و به هلاکت رسید تنها یک پسر داشت که نام وی را (تور) گذاشت او آهسته آهسته بزرگ شد و پادشاه کابلستان گردید و مدتی سلطنت کرد و دارای فرزندی شد که در اقطار جهان بنام (شیدسب) مشهور است.

بنام (شیدسب) دو تن در تاریخ نیمه افسانوی و نیمه تاریخی داریم یکی (شیدسب) پسر (تور) و دیگر (شیدسب) پسر کشتاسب و این جا گمان میکنم که مقصد از (شیدسب) پسر «تور» باشد که بعد از یک جنگ سخت که (تورک) بر «سرنبد» بسر کابل شاه غالب شد مدتی پادشاهی کامل به او رسیده باشد.

بر اورنگ بنست (شیدسب) شاد	به شاهی در داد و بخشش کشاد
یکی پورش آمد ز تخی بزرگ	برسم پناکان گردش (تورک)
چو شد سرکش و گردد ده ساله گشت	بزور رازنها و وز پدر در گذشت
بلی شد که در خم خام کمند	گسستی سرزنده پیلان ز بند
کس آهنگ بر تاب او در نهافت	ز گردان کسی گرز او بر نتافت
ز بالای مه نیز بفرستی	ز پهنای که خست بگذاشتی
گران جوشن و خود گردی گزین	بچاپک سواری ربودی ز زین

پوزی در خانه شیدسب شاه پسری به دنیا آمد که برسم نیاکان اسم او را به نام پشنگش (تورک) یعنی (شمشیر کوچک) نهاد. این روش در خانواده او باب بود و (تورک) مثل «زمرک» و «ببرک» نامهای خاص شده بود و (شیر کوچک) و (ببر کوچک) اسمای قشنگی بود که به اینای کوچک افغانی میدهند تا از طفلی مانند شیر و ببر تربیه شوند و در جوانی مثل شیر حمله نمایند.

پدرش در (نیمروز) در قسمتهای دور افتاده زابل غربی پادشاهی داشت و تا (شهر داور) یعنی (زمین داور) فعلی و باغران منبسط بود روزی از روزها پدرش (شیدسب)

بفکر جنگ افتاد و آهسته آهسته به آرزوی کابل و کابلستان افتاد .

پدرش از پی کینه روزی بکاه بکابل همی خواست بردن سپاه

چو دید او گرفت آرز ساختن که من با تو ایم بکین افتن

پدر گفت کاین پدرام نیست تو خردی نرازم هنگام نیست

هنوزت نگذشتست گهواره ننگ چگونه کسی از بر باره ننگ

تو باید که در کوی بازی کنی

نه بر بور کین رزم تازی کنی

درین وقت پادشاه کابلستان (کورنگ کابلی) بود و بگوشه انزوا نشسته و همه امور مملکت را پسر دانا و جنگ جویش (شهزاده سرند) که جوان جنگ آزمای و جنگی ورشید و دلاور بوده بعهدده داشت . علاوه بر او جوان دیگری به نام (انبارسی) در جنگ کابل شرکت داشت و این شخص عموزاده پادشاه کابلستان بود . (تورک) که هنوز بسج جوانی نرسیده بود و قتیکه شنید پدرش به جنگ کابلستان مبرود او هم آرزوی رفتن کرد . پدرش او را ازین کار ممانعت می نمود و میگفت تو طفلی و هنوز وقت بازی تو با همسالانت میباشد ولی (تورک) قانع نمیشد و چنین جواب میداد :

پسر از رنگ رخ داد پاسخ تورک که گر کوچکم هست کارم بزرگ

تواز مشک بویش نگه کن نه رنگ ز در گرچه کوچک بهایین نه سنگ

چو خردی بزرگ آورد در نبرد به از صد بزرگی کشان کار خرد

اگر کوچکم کار مردان کنم

ببینی چو آهنگ میدان کنم

پدرش (شیدسب) از جرئت و عزم و جنگجویی او خیلی خوشش آمد او را در بر گرفت و زره و خود با سپر زرین برایش اعطاء کرد و در فشی به او داد که پرندهش (شیرشاه) و (همایی) از یاقوت زرد بر آن دوخته شده بود (تورک) لقب اعزازی (سپهدار) سپاه دریافت و با این لقب جدید به لشکریان معرفی شد :

پدرش ادمان شد گرفتش به بر زره خواست با ترک و زرین پسر

یکی تیغ و گویال و گرزگران همان پیل بالا و برگستان

درفشی ز شیر سیه پیکرش همایی زیاقوت زرد از برش
 بدوداد و کردش سپهدارنو بخواید گفت اسب سالارنو
 عو کوش بر چرخ و مه بر کشید
 به پر خاش دشمن سپه بر کشید

پادشاه پیر کابل فرزند برومند خویش را احضار کرد روی را برای مقابله برایت داد و تمام کابلستان را برای نبرد آماده ساخت . شهزاده (سرند) مرد خیلی دلاور بود . میگویند که ضرب تیر او از تخته فولاد میگذشت و لشکریان کابلستان مثل (مور و ملخ) برای جنگ جمع شده بودند (سرند) یکی شهزادگان معروف میدان جنگ بشمار میرفت :

وزانروی کابلشه از مرغ و مای	جهان گرد بر گرد رزم آزمای
پداورا یکی پورنامش (سرند)	که ز خمش ز پولاد کردی پرند
همه بر شه از عاج بهره فروش	جهان آمد از نای رویین بجوش
دو لشکر چو درهم رسیدند تنگ	رده بر کشیدند برخاست جنگ
غریو کوس بسته ز تند رغریو	سرخشت بر کند دندان دیو
پراز خاک شد روی ماه از ثبرد	پراز گرد شد کام ماهی ز گرد
زبانگ یلان مز هامون بخت	از انبوه جان راه گردون بیست
زمین همچو کشتی شد از موج خون	گهیراست جنبان و گه چپ نگون
دزی بود بر پیل نازان بجننگ	زهر سوي او گشته بران فرنگ
دگردد سپه خنجر جنگیان	همی تافت چون خنده زنگیان
تو گفستی هوالا له کارد همی	ز پولاد بیچاره بارد همی
ز بس گشته آمده ز هر دو گروه	ز خون خاست دریا و از گشته کوه
نه پیدا بد از خون تن آ ز به کوش	که پولاد پوشت یا لعل پوش

به پیش پدر شد (تورک) دلیر

بپرسید کای پر هنر گشته چیر

نابلساه و شهزاده (سرند) سخت تدارک گرفته بود . مرغ و مای اصطلاحی است که شاعر در مورد اجتماع عظیم لشکر بیان می کند و امروز (مور و ملخ) را بجایش بکار میبریم . لشکر کابل در چهار طرف گرد آمده بودند سواران هر طرف در تک و پوه بود و پیلان بهر

جانب حمله ور وعده زیادی از طرفین کشته افتاده بود .

(سرنده) از میان سران سپاه کجا جای دارد بدین رزمگاه
کدامست ازین جنگیان چپ و راست سلیخش چه چیز و درفش کجاست
که گر هست برزین گه کنه کش هم اکنون گشان درفش زیر کش
(تورک) بر پدر خود صدا میزند راجع به سپاه کابل زمین و سر عسکرش معلومات
میخواهد ز خوانی میکند و پدر چنین جواب میدهد :

بدو گفت آنکو بقلب اندرون ستان است و برگتف رومی ستون
بسربرد رفشان درفش سیید پرندش همه پیکر ماه و شید
کلاه پسر زرد و خفتانش زرد همان اسپ و برکستوان نبرد
تو گویی که کوهیست در شبیلید که بادور کابلش از آتش دمید
جوانیکه در قلب سپاه ایستاده ویلان رومی بردوش دارد کلاه سپرش زرد گون است و
درفش ماه و خورشید بر سرش سایه افکنده (سرنده) سپهدار سپاه کابل است .

دلاور ز گفت پدر چون هنیر یکی نعره زد کاب خون شد دلیر
یکی تیز کرد از بی جنگ چنگ بر آهیخت گلرنگ از تنک تنگ
چنان تاخت نندار غن سنگ سم که در گنبد از گرد شد ماده کم
بزخم سر تیغ و گرز سنان همی یافت در حمله هر سوعنان
بهر حمله خیلی فگندی نگون بهر زخم جویی بر اندی ز خون
حل پیل تیغش همی چاک ره ز خون خرمن لاله بر خاک زده
شد آن لشکر گشتن پیش (تورک) رمان چون رمه میش از پیش گرگ
بهم شان به افگند یکبارگی همی یافت تا قلب گه پارگی
تورک اسپ باد رفتار خود را مهمیز کرد و خود را بر قلب سپاه کابل رسانید :

(سرفد) از کران دید دیوی بجوش بزر اثر دهائی پلنگیه پوش
برانگیخت که پیکر باد پای به گرز گران اندر آمد ز جای
چنان روش گرگ ترک ای شگفت که گر گش ز ترک آتش اندر گرفت
سرنده در کنار میدان دید که جوانی وارد میدان شده و بطرف قلب سپاه می آید فوراً بر
اسپ باد پا بر حرکت آمد و گرز گران بلند کرد و چنان بر فرق تورک نواخت که گویی از بر

خورد فولاد آتش در گرفته باشد .

عقاب نبرد برانگیخت تند	تورک دلارونشد هیچ کند
بزد بر کمر بندش از باد جنگ	بیاریخت از بازویش گرز جنگ
بپیش پدر برد و انرا خستش	زرین دزد نبود و همی تاخستش
نگهدار ازین کودک زابلی	جنین گفت کاین هدیه کابلی
مخوان کودک و شیر نر خوان مرا	ازین پس یکی بر هزارانرا
بر آورد گرز اسپ را تیز کرد	دگر ره شد آهنگ آویز گرد

(کورنگ) از ضرب گرز (سرنده) پروا نکرده اسپ خود را بیشتر بسوی وی تاخت اینجا قضیه چندان روشن نیست که کی غالب میشود ؟. تصور نمیرود که پسر ده سال کابلی که هنوز وقت بازی کردن او با اطفال باشد بر (سرنده) شهزاده و پهلوان نیرومند زابلی غالب شود و نعلش او را برده به پیش پدرش اندازد . (سرنده) پهلوانی است که هدف تیر او از ورقه فولاد میگذرد پس چطور کودک خورد سال کابلی برو غالب شود ؟. اینجا مغالطه بین کلمه (زابل) و (کابل) هم پیش کرده و این غلطی از طرف ناقلان متن اشعار هم ممکن است ، پس آمده باشد :

عزیمت سوی راه بشتافتند	سپه چون سپهبد نگون یافتند
برفتند چند آنکه سوی اسپ سم	(تورک) و دلیران (زابل) به هم
سنان در قفا هیچ نگسست باز	گریزنده را تا بکابل فرار
سرو پای و دل بود و مغز و جگر	همه ره ز بس گشته بر یکدیگر
سوی زابل اندر گرفتند راه	چو پیروز گشتند از آن رزمگاه
شید سب کن کش بترسید سخت	فروماند کابل شه آشفته بخت
کشید نیز برج از بزرگان سرنده	که ناله سر آمد جهان بر (سرنده)
پذیرفت با هدیه بیکران	به بیچارگی شاه و بازرگان
بدان کرد فرزند و خویشان رها	کرا کشته به داد شان خونبها
برشید سب بر تیره شد خور و ماه	چو بگذشت ازین کار یکچندگاه

گرفت از پش پادشاهی تورک

سرافراز شد به شاهان بزرگ

چو آمد بتخانه سوبهار ز گوهریکی تخت در پیشگاه

یکی خانه دید از خوشی پرنگار بتی بروی از زرد بیکر چوماه

بتخانه شابه‌ار

(شوبهار) اصلا عبارت از (شابه‌ار) است، غزنی و بتخانه شابه‌ار، پیر مرد برهمنی مقیم شاه‌جوی، شاه‌جوی و کاه‌جوی، پیر مرد برهمنی در پای دیوار قلعه شناختن گرشاسب، راهبان و کاهنان، آئین برهمنی در کندهار، کلات، مقر، غزنی، سکاوند، کابل، ننگرهار، شابه‌ار، در نقاط مختلف مملکت، شابه‌ار کابل، شابه‌ار غوربند، شابه‌ار کاپیسا، شابه‌ار بلخ، شابه‌ار کهن دژ (قندز) شابه‌ار بغلان، شابه‌ار فرخار، شابه‌ار بامیان، شابه‌ار غزنی، شروع حفاریات با پروفیسر توجی، نامهای متعدد بتخانه، تپه سردار، نقاره‌خانه، بتخانه، احتمال آبی سه تن از پادشاهان قدیمه، آشوکا، کنشکا، هوویشکا، شابه‌ار و آبادیهای کوشانی امپراطور کنیشکا، هوویشکا و جام‌فلزی (خوات) وردک، منارچکری، کاوش در خرابه‌های بتخانه شابه‌ار سبک آبادی کوشانی، آثار رنگ آمیزی سرخ‌رنگ، مجسمه‌ده متری، کشف کتیبه‌های برهمنی، نوشته‌های مذهبی، زینه‌های متعدد استوپه بودایی، فرود آمدن بودا، بتخانه زیبای غزنی، اسم شابه‌ار و خاطرات نظامی عصر غزنوی، میدان مشق و تمرین نظامی، محمود غزنوی و شابه‌ار، از عصر غزنوی تا امروز.

حین که گرشاسب از زابلستان بقصد کابلستان حرکت میکرد و در مسیر خود از راه قدیم کندهار، کابل تازه به دهکده (شاجوی) رسیده بود که پیر مرد برهمنی از پای بردیوار منزل بر او صدا زد و گفت:

اگر کامیاب شدی باید سوگند خوری که برای تقدیس به (بتخانه شابه‌ار) بروی و پیمان به بندی که به کاهنان صدمه و آزار نرسانی. گرشاسب به قبول نصایح که محتویات در بحث جدا گانه وارد شد و زیارت بتخانه مذکور تن در داد و به عهد خود وفادار ماند و اینک (بتخانه شابه‌ار) حاضر شد:

چو آمد به بت‌خانه (سوبهار) یکی خانه دید از خوشی پرنگار
 زیر چراغ و دیوار پاک از رخام درش زر پخته زمین سیم خام
 اولین چیزیکه اینجا در باب (سوبهار) بگویم این است که (سوبهار) عبارت از (بتخانه
 شابهار) است. حالاً برای اثبات آن به مراتب ذیل می پردازیم:
 اصلاً کلمه ترکیبی و مرکب از دو قسمت است یکی (سو) و دیگری (بهار).

اولی به آسانی (شاه) و دومی (بهار) میباشد. نسخه های قلمی گرشاسب نامه
 محفوظ در کتابخانه آستان قدس رضوی و لندن کلمه اولی را بصوات (سا) و نام
 بتخانه (سایبهار) نوشته اند و واضح دیده میشود که نقاط حرف (ش) را فراموش کرده اند
 ، کلمه دومی (بهار) است و در کشور ما بسیار مراجع تذکر بعمل آمده و حاجت به تکرار
 نیست. مادر افغانستان عهد بودایی بتخانه های خیلی متعددی داشتیم که تعداد آن در
 نقاط مختلف از صد ها تجاوز میکند. در میان این معابد دسته راهب ها ، کاهنان و
 روحانیون ، غده بنام روسا و وزراء ، و برخی به شاهان و پادشاهان منسوب و مسجل بوده و
 همین معابد شاهی بنام (شابهار) یاد میشد و معتبر ترین و مجلل ترین همه معابد
 بحساب میرفت و بعضی از آنها مانند (شاه بهار) کابل (شابهار) غوربند (شابهار)
 کاپیسا (شاه بهار) بلخ (شاه بهار) قندز (شابهار) بغلان (شاه بهار) فرخار (شاه بهار)
 بامیان و غیره و غیره. در میان این همه (شاه بهار) ها (شاه بهار) غزنی در دوره های پیش
 از اسلام شهرت خاصی است و این نام در ادب و تاریخ عصر اسلامی دوره غزنویان چنان
 تاثیر افکنده که زمین های اطراف جایگاه معبد مذکور بنام (میدان شاه بهار) معروف شد
 و امروز به همین نام میدان مشق های نظامی میباشد.

در سال ۱۳۳۶ بنابر وظیفه رسمی با (پروفسر توجی) رئیس انجمن خاورشناس
 ایتالیا و سرپرست هیئت باستانشناسی آن مملکت رهسپار غزنی شدم تا نقاطی را که
 هیئت باستانشناسی در غزنی حفريات مېکند انتخاب کنیم. ما دو نقطه را در غزنی
 تعیین و انتخاب نمودیم. یکی نزدیک خرابه های اطراف آرامگاه سلطان ابراهیم در
 مجاورت منار اولی که بعد ها به حفرگاه اسلامی معروف شد و دیگر در افق جنوب شرقی
 بالاحصار بنه سه کیلو متری جنوب غرب آرامگاه سلطان محمود در وسط دشتی که بنام

(میدان شاه بهار) است. اینجا تپه دیده میشود طبیعی که یک حصه آن سنگی و دیگر حصه آن خاکی و از خرابه های معبد یا بتخانه تشکیل گردیده است. این دو نقطه بدان جهت انتخاب شد که گونه حفريات غزنی کابل میشود. دو نقطه بحيث اساسی کاوش های عصر اسلامی و پیش از اسلام ثابت گردد.

(شاه بهار) میدان وسیعی است که در دوره غزنویان رسم گذشت نظامی و دیگر عیده ها و جشن های بزرگ مذهبی و ملی در آن جا به عمل میاید. در وسط این دشت کوه بچه یا تپه بی افتاده که قسمت پایانی آن سنگلاخ و طبیعی و حصه بالایی آن را خاک و سنگ بتخانه قدیمه اشغال کرده بود میگویند در زمانیکه دسته های لشکر و نظامیان رهسپار هندوستان و ترکستان میشد سلطان فاتح محمود زابلی فراز این تپه می نشست و رسم گذشت عساکر پیروز مندر اقامشا میکرد. این تپه را مردم عوام (تپه سردار) (نقاره خانه) و (بتخانه) میگویند، تپه سردار ازین جهت که امیر حبیب الله خان شهید مسافرتی در ۷۰ سال قبل در غزنی نموده و ملاقیض محمد هزاره در مشایعت شاهانه هم سفر بود و کتاب نفیس خویش (ریاض الالواح) را بیادگار این واقعه تالیف کرد، و بهترین آثار پست که تا امروز راجع به آبدات و منارها و بقعه های غزنی نوشته شده است. نقاره خانه به این جهت مہگفتند که در عهد غزنویان عادت چنین بود که وقتی که سپاه مظفر غزنوی عازم جهاد میشد و پیلان لشکریان فاتح باز یاد هندوستان میکرد روی این تپه اولین نقاره بصدا در می آید و منزل به منزل نقاره زده میشد تا اینکه صدای حرکت موکب سلطانی از غزنه تا به اقصای نقاط هند میرسید. بالاخره علت نام آن به (بتخانه) این است که (شاه بهار) اصلاً همین دشت پنهان را میگفتند در گوشه شرقی آن معبد بودائی افتاده بود. چون معبد بهار خراب شد اسم آن باقی ماند و میدان مشق نظامی شد.

امروز غزنی در اثر دوصد ساله سلطنت غزنویان بحيث کانون بزرگ ادب و فرهنگ و هنر اسلامی شهرت دارد ولی در حقیقت شواهد آثار و معارف دوره های مختلف قبل التاريخ یونانی - کوشانی - ساسانی - یفتلی - زاولی - چینی - بودائی - شیوانی - زونی - آفتاب پرستی - بقایای دوره های قرون وسطی اسلامی - صفاری غزنوی، غوری تیموری، گورگانی - همه را در اینجا میتوان یافت.

در طی هزار سال (از قرن دوم قبل از میلاد تا قرن هفتم مسیحی) بارواج آئین بودائی در افغانستان ده شهادت ز ایران چینی و شواهد روی خاکی صدها معابد - استوپه ها و بهارها - بهارها - سنگارمه ها - دیرها صومعه ها در نقاط مختلف کشور ما چون: هده بامیان - تکاب، نجراب - کابل یوانی - کابل شیوانی - کابل هندوئی - بگرام - غزنی فندقستان، کاپیسا - خم زرگر - غوربند - بلخ - قندز فرخار - بغلان - کندهار - سرخ کوتل - ایبک - هزارسم - درمان تپه - کهنه مسجد - شترک - سار سکندری - باسول فیل خانه - للمه - درون تپه - و غیره جاهای دیگر که تا حال شناخته نشده و بعضی از آنها در مآخذ عربی و دری هم تاثیر افکنده مانند :: (نوبهار بلخ) که به غلط آنرا آتشکده می پنداشتند و یک خرابه آتشکده در مجاورت نزدیک آن قرار داشت (چنانچه) امروز پهلوی خرابه های معبد بودائی خرابه های یک آتشکده هم موجود است و سرک عمومی قیر از مجاورت هر دوی آن میگذرد و اصلاً به این نام (نوبهار) معبد بودائی معروفی در بلخ بود. اسم این معبد در سانسکریت (ناوایهار) و در پراکیست (ناوایهاره) شده است و مرکب از دو کلمه می باشد. (نوا) یعنی (نو) و (ویهاره) یعنی معبد - دیر - صومعه - (ویهاره) آهسته آهسته شکل (بهار) را بخود گرفته است. پس (ناوایهارا) یا (ناوایهاره) معبد (نوبهار) شده (ویهاره) نامی است که در دوره اسلامی و پیش از اسلام معروفیت فوق العاده داشت. (سنگهامه) کلمه دیگری است که مفهوم آن (دیر بودائی) (خانقاه بودائی) می باشد و معمولاً به نام معابد و دیر و خانقاه مجموع حجره های راهبان محوطه داخلی، نشیمن گاه بر همان را در بر میگیرد و استوپه ها آبادی هائی بود که در آن یادگار های اعانه دهندگان را محافظه میکردند درون آن پر از سنگ و بیرون آن با نقش و نگار مزین بود.

اشاهان - وزراء - ملکه ها - رهبانان بزرگ هر کدام در عصر و زمان خود سهم بزرگی در ایقای معابد بودائی داشتند و به نام القاب آنها یاد میشدند و ما بشهادت ز ایران چینی در نقاط مثل - قندوز - بلخ = هده - بگرام - غزنه - غوربند - کابل - سکاوند - و غیره نقاط بودائی معابد شاهی با (شاه بهار) داشتیم که بعضی های آن بکلی فراموش شده و بعضی به استعاره هنوز از بین نرفته و بعضی های دیگر اقلاً نام خود را حفظ کرده و امروز

مفهوم آن غیر از بت خانه است - مثلاً (شاه بهار) غزنی در حوزه ماحول خود به (میدان شاه بهار) اطلاق میشود و امروز هم یک گوشه آن مخصوص ترین های عساکر است و فولکلور و ادب شفاهی و تاریخ اسم پلستانی (شاه بهار) را فراموش نکرده و امیر فرخی گوید:

با من به شه بهار هم بود چاشتگاه ماه من آنکه رشک برد زود و هفته ماه
گفتاين فراخ دشت كشاده چيست؟ گفتم كه عرصه گاه شه يی عد و سپاه
گفتا چه خوانم اين شه ازاده را بنام؟ گفتم يمین دولت محمود دین پناه

در اینجا از پادشاهان قدیمه سه تن را میتوان نام برد که در آبادی بتخانه قدیم (شاه بهار) غزنه نقشی داشته. این سه نفر از حوالی ۲۵۰ ق - م تا قرن سوم مسیحی هر کدام بنوبه خود در آبادی و عمران دخالت داشته و هر کدام از خود آثاری باقی گذاشته اند - مانند (آشوکا) (کنیشکا) (هویشکا) ولی دین بودائی را در جنوب هندوکش (ننگرهار شرقی) تا کندهار بسط داد و در کتبه به دوزبان آرامی و یونانی دارد شهر کهنه کندهار و معابد از آبادیهای اوست. دومی آبادیهای قدیم آتشکده بغلان (بغولانگو) قدیم ترین استو په و محتملایت ۳۵ متری بامیان (برخی کسان تاریخ انرا جدید میدانند و استو په بسیار بلند پشاور که نام و هیکل کنیشکاری یک جعبه فلزی حک شده از اینجا بدست آمده و همه از آبادیهای اوست.

سومی که در قرن سوم مسیحی می زیست، در (کابل بودائی منار چکری که در دوازده کیلومتری شرق شهر منار روی تیغه کوه برای رهنمایی بودائیان ساخته از (خوات وردک) طرف فلزی از یک استو په بودائی پیدا شد به رسم الخط خروشتی اسم (هویشکا) باشد زیرا قراریکه شرح یافت در گرد و نواح کابل و غزنی آبادیهای مذهبی زیادی نموده و پادشاه مذکور به آیین (شیوائی) هم منسوب بوده (۱).

در جلد دوم تاریخ افغانستان صفحه (۵۴۳ - ۵۵۴) شرحیدر اطراف معبد (شاه بهار) نوشتیم این معبد شاهی (شاه بهار) در سال ۱۷۶ هجری (مطابق ۲ - ۷۹۳ م) دست ابراهیم بن جبریل به امر فیصل بن یحیی که از طرف هارون الرشید خلیفه عباسی، والی

(۱) جلد دوم تاریخ افغانستان، تألیف احمد علی کهزاد، جلد دوم فصل پنجم تألیف، ع، صدقی.

خراسان بود خراب و ویران شد. ابن (شاه بهار) در نزدیکی غوربند یا دقیق بگویم در حوالی چهار کیلومتری شمال غربی (چاریکار) وجود داشته و استوپه بزرگ آن موسوم به (توپ دره) است و در اطراف آن داستانهای جالبی نقل میکنند و مسکوکات منسوب به (هویشکا) از آن جا بدست می آید (۱).

بتخانه (شاه بهار) غزنی معبد معروفی بود که در اثر خاک رویی و خاک کنشی حویلی، حجره های راهبانان بودائی کشف شده است و در قسمت دوم بتخانه شاه بهار که فراز خرابه قسمت اولی بنا یافته اصل (بنخانه شاه بهار) بچشم میخورد که من حیث مناظر طبیعی بسیار زیبا و فرح بخش است و بر تمام دهکده ها تا نقاط دور دست حاکم می باشد. در اثر خاک برداری سال اول دیوارهای معبد - صحن وسیع، بقایای استوپه بزرگ، جایگاه چندین استوپه های کوچک دیگر کشف شده که همه جا بجا محفوظ نگاه داشته شد و از آن ها مراقبت علمی بعمل می آید زینة، اساسی در جناح غربی به محوطه استوپه ها، و استوپه مرکزی و از انجا به بدنة اصلی معبد کشیده شده است. از روی سنگ کاری قسمت های داخلی سبک کوشانی هویدا است هنوز شواهد رنگ آمیزی در بعضی جاها جلب نظر میکند، و رنگ سرخ کاملاً مشهود است و تغه پس (مجسمه) بزرگ بودائی به ارتفاع ۱۰ یا ۱۲ متر در زوایای قسمت خارجی معبد به ثبوت رسیده است معبد شاه بهار روی تپه بلندی با استوپه بزرگ و مرتفع و مجسمه های عظیم بودائی در وسط دشت که به همین نام یاد میشود اهمیت و عظمت خاصی داشته و گنبد با شکوه بالوان سرخ رنگ و رنگ طلایی چهره های مجسمه ها از دهکده های دور و نزدیک غزنی میدرخشید. مجسمه های کوچک از گل پخته حاوی دعا های مذهبی روی گل زرد پخته شده و نمونه های رسم الخط برهمنی (قرن های چهار و پنج مسیحی (بیغو) قرنهای پنج و شش میلادی و ارتباط آن را از نظرداب و مذهبی به آسیای مرکزی وانمود میکند.

فراموش نباید کرد که زینه های مرکزی متعدد در چار طرف بتخانه چیز جدیدی است که درین نقطه افغانستان دیده میشود. در اسطوره ها چنین آمده است که (بودا) حینیکه از دیدن ما در مریض فارغ شد از طریق جوهر ابر میگشت در معبر (شالیکا شا) در حوالی بنارس فرود آمد. راهبان بودائی تصور میکردند که (بودا) در برگشت خود در غزنی به

(بتخانه شاه بهار) پایان شده توسط زینه هائی که به چار طرف بقعه ساخته اند به صحن
بتخانه فرود خواهد آمد .

بیر مرد برهمنی که به غرغشت پند میداد در حوالی دهکده شاجوی مقیم بود
غرغشت (گرشاسب) که بطرف کابل مرفت در راه متوقف شد و نصایح و اندرز های او را
شنید . این است که نزدیک بتخانه (شاه بهار) میشود قرار وعده به زیارت بتخانه میرود
و بوعده وفا میکند .

بهر سو بر از پیکر اختران	از ایوانش انگیخته پیکران
میان کرده در برج شیر افتاب	ز یاقوت رخشان و در خوشاب
ز گوهریکی تخت در پیشگاه	بتی بروی از زر و پیکر چو ماه
زمان تا زمان دست بفراشتی	گشادی کف و بانگ برداشتی
همانگه شدی هردو کفش پر آب	بشستی بدو روی و تن در شتاب
از آن آب هر کو کشیدی بجام	بدیدی بخواب آنچه بودیش کام
درختی کجا خشک ماندی ز بار	چو ز آن آب خوردی شدی میوه دار

کنیزان یکی خیل بیشش بیای	پری وش همه گملرخ و دلربای
همه ساخته میز را ز پر نیان	ز دیبا یکی کرته ای تا میان
همی هریک از پر طاوس باد	زدش هر زمان و آفرین کرد باد
بنزدیک مردان بطمع بهشت	شدندی به مزد از پی کار زشت
بدان بت بدادندی از مزد چیز	کنون هست از ینگونه در هند نیز
در آن خانه دید از شمن مرو شصت	میان شان یکی پیر شمعی بدست
پیر سید از و کاین کنیزان کی اند؟	چه چیز این بت و پیش او از چه اند؟
خدا است گفت این و ایشان بناز	مگس ز و همی دور دارند باز
سپهبد بدو گفت کای خیره رای	یکی نا توان راجه خوانی خدای؟
نه گوید ، نه بیند نداند سخن	نه نیکی شناسد نه زشتی زبن؟
خدای جهان گفت آنرا سزاست	که دانا و بر نیک و بد پادشاست

ز فرمان او گشت گیتی پدید جز او هر چه هست ازین او آفرید
 کرا از مگس داشت باید نگاه ز بد چون بود دیگران را پناه؟
 اگر نه بدی از پی بر همین جدا کرد می پاک سرتان ز تن
 چنان کز بر همین پذیرفته بود
 نه بد کرد بر کس نه خواری نمود

گر شاسب درون بتخانه در آمد و بهر سو نگرست، بت های از طلا و یاقوت بر هر طرف نهاده و یک بت کلاتی از یاقوت درخشان وسط سائرین روی تخت جلوس نموده، گاهی دست های خود را پیش میکند و آب میگیرد و از آن آب دستها و روی خود را می شوید. این آب بسیار صاف و گواراست. اگر درختی خشک را از آن آب بدهند بار خواهد شد. چیز دیگری که جزء اوصاف این آب است این است که هر کس از آن جرعه بنوشد چیزی را که خواهش نموده باشد در خواب می بیند.

غرغبت دید که دسته کنیزکان زیبا روی مانند پریان کوه قاف ناز و کرشمه میکنند تمبان یا زیر جامه از پرنیان و حریر و کرته از دیبای سفید در بر کرده و پکه های از پرهاؤس بدست گرفته و بت بزرگ را که در وسط روی تخت نشسته است پکه میکنند و مگس های او را دور میکنند. گر شاسب پرسید که این کنیزکان چه کاره هستند و چه میکنند؟ یکی از برهمن ها گفت که این دختران پری پیکر خدمت گزاران بت بزرگ اند به نوبت می آیند و مگس های بت را دور میکنند. جمع و جاروب مینمایند و برای بت بزرگ که (نعوذ بالله) خدای ماست خدمت میکنند. گر شاسب گفت، کسیکه نمی شنود نه گپ میزند، نه به سخن میفهمد و نه از خود مگس را دور میتواند چطور خدا میشود؟ خدا کسی است که خالق کون و مکان و همه چیز افریده قدرت اوست.

پدر در پدر ز زویشد کینه خوی

کنیزک همان نقشه خون اوی

بشنیون بیازار و برزن بدند

همه شهر اگر مرد اگر زن بدند

شهامت شاه دخت کابلی

نقشه زنان کابل (گرشاسب و اشغال تخت کابل)

حرکت جانب کابل . اضطراب کابلشاه - نامه سر پوشیده - پیشنهاد صلح - کشته شدن نفری زیاد بین کابل و زابل - عدم قبول صلح از جانب گرشاسب - ناله و زاری زنان - ابله لشکر کابل از جنگ - گریختن کابلشاه با صد سوار جانب مولتان تعقیب گرشاسب - کشته شدن کابل شاه در راه - چورو و چپاول شهر کابل - زن جوان کابلی و نقشه کشتن گرشاسب - سنگ اسیا - کشته شدن صاحب منصب دیگر عوض گرشاسب - جمع آوری زرو و سیم - هزار دختر طناز کابلی - دختر دلریای کابلشاه - بر آشفته شدن سپهبد - شب تاریک - جریان خون از ناوه دانه های خانه ها - گریختن زن و مرد بجانب صحرا - دختر شه دختران - دختر تشنه خون گرشاسب = عشق گرشاسب - طلب گاری از مادرش ازدواج با او - مادر و دختر و نقشه زهر دادن گرشاسب - زهر و جابلورین - گفته برهن - سرکشیدن دختر جام را و چپه شدن او - نقشه ناکام مادر و دختر .

بر شهر لشکر فرود آورید

وز آنجا سپه سوی کاول کشید

بشنیون بیازار و برزن بدند

همه شهر اگر مرد اگر زن بدند

نباشد چنین تند و خونخوار مرد

همی گفت کابل شه از غم و درد

دگر بار جسود همی کارزار

که خون سران ریخت چندین هزار

خط و خون دیده بهم بر سرشت

نهانی یکی نامه نزدش نبشت

فتادم بپیاد فره صد گناه

که بر یک گسسه گر بگشتم ز راه

بهر خانه بر کشتگان شیونست

همه بوم و بر چون سرب می تن است

بندیش و بس کن ز خون ریختن

ز یزدان و از روزانگیختن

اگر زری تو ز نهار یا بم درست	همان باژ بدهم که بود از نخست
سپهبد بر آشفت و گفت از جنگ	چو ماندی شدی سری نیرنگ و رنگ
چو شمع بود کوکم و بیش را	دهد نور و سوزد تن خویش را
تو خویشان من کشته و آن تو من	کجا راست باشد دل هردو تن
سنانم به مغز تو دارد امید	همین داده ام گر کسان را نوید

گر شاسب از دین بتخانه شاه بهار و عرف و عادات بر هم نهاد خلیلی متاثر شده و بخود میگفت اگر خواهش و عذر خواهی پیر مرد بر همتی نمی بود رهنم های معبد را سراسر بقتل می رسانیدم . باری از مشاهده بتخانه فارغ شده بطرف کابل روان گردید . کابل شاه از شنیدن فرا آمدن سپهبد گر شاسب دچار اندوه شد و بخود میگفت که جنگ های متعددی بین کابل و زابل واقع شده و چقدر اشخاص از طرفین کشته گردیده و چقدر خون بیگناهان به در رفته ، نامه مخفیانه به سپهبد گر شاسب خواهم نوشت . صلح از جنگ بهتر است و باز را کمافی السابق به او خواهم پرداخت گر شاسب از محتویات نامه قهر شد و گفت میان من و تو جنگ اولتر است تا ترا درین جنگ نکشم آرام نخواهم گرفت .

چو پاسخ شه کابل انسان شنید	بجنگ از سپه پشت گرمی ندید
همه لشکرش نیز پیش از ستی	بدند از نهان یک یک اندر گریز
بد تا دم شب جهان تار کرد	سواری صد از ویزگان یار کرد
نه از جفتش آمده از گنج یاد	گریزان سوی مولتان سر نهاد

کابل شاه دچار بلا تکلیفی عجیبی شده بود . سپاهیان جنگ نمی کردند و پیش از آغاز محاربه از جنگ شانه تهی میکردند لذا یک صد سوار از خاصه گان انتخاب نموده از تایکی شب استفاده کرده بطرف مولتان گریخت .

گر شاسب که خبر شد فوری از ، پشت او روان گردید و او را یافت :

هم از گردره چون رسید اند روی	بر آمیخت گرزگران جنگجوی
دودستی چنان زدش بر مرز کین	که بالاش پنهایش شد در زمین
سوارانش را بار سن پست دست	بلشکر که آورد بفگند پست
ز کاول بگردون در افگند خاک	سپه دست تا راج بردند پاک

سوی بام هر خانه دادند روی - شد از ناودانها روان خون بجوی
 همه شهر و بوم آتش و گرد خاست - زهر سو خروش زن و مرد خاست
 گرشاسب به تعقیب کابل شاه بعجله تمام راه مولتان بیش گرفت تا اینکه در راه بلوی
 ملاقی شد و دودسته گرز گران بر سر او نواخت و او را کشت و سواران معیتی او را دست
 بسته طرف کابل آورد و به لشکر گاه فرستاد و خاک کابل را در توبره کرد و از هر خانه
 جوی خون جاری نمود .

بصحرای یکی هفته ناکاشته کشیدند لشکر همی خواسته
 زن و مرد پیش سپهد براه دیدند گریان و فریاد خواه
 زبس بانگ و فریاد خورد و بزرگ ببخشیدشان پهلوان سترگ
 سپه را ز بد دست کوتاه کرد پس اهنک سوی در شاه کرد
 بره در میان بد یکی تنگ کوی زنی دید پاکیزه و خو بروی
 همی جست از نامداران نشان که گرشاسب کو افسر مرکشان
 در میان زنان کابل زنی بود بسیار پاک و پاکیزه و خوب روی این زن با شهامت از
 دیدن لشکریان زایل که وارد خانه ها شده و از قتل و غارت بیگمان جوی خون جاری
 نموده بودند با دیدن خبلی از مظلومان هم وطنش مخصوصا از ناله و زاری زنان خون
 در رگ هایش بجوش آمده بر کشتن گرشاسب کمر بست و نقشه ئی ترتیب نمود و آسیاب
 سنگ زمین را بالای راهروی که به دهلیز منتهی میشود طور معلق آویزان نمود و خواست
 گرشاسب را پیدا کند و او را به درون خانه دعوت نماید و تخته سنگ آسیاب را بر گردن او
 فرو اندازد - پس به جستجوی گرشاسب افتاد و از افسران سپاه او پرسان میکرد که
 گرشاسب کجا است ؟؟

بگویند تا اندرین خانه زود بیاید که داردش بسیار سود
 که به این خانه بیاید - فوری بیاید که بوی کار ضروری دارم - در میان صاحب منصبان
 یکنفر بود که همراهی یکی از همقطاران عناد دیرین داشت و هیچکس از نحوه خصومت او
 آگاه نبود در فرصتی که زن با شهامت کابلی در جستجوی گرشاسب میگردید صاحب
 منصب دست دشمن خود را گرفته و گفت تو بجای گرشاسب میگردید صاحب منصب دست

دشمن خود را گرفته و گفت تو بجای گرشاسب برو. مرد به مجردیکه داخل راهرو دهلیز خانه شد آسیاب سنگ بر سرو کله او افتاد و نقش زمین گردید.

یکی را که بد دشمنش در نهفت	بیاورد و گرشاسب اینست گفت
فرستاد با او بخانه درون	نهانی زن جا دوی پرفسون
یکی آسیاب سنگ بد ساخته	ز بالای دهلیز بفراخته
چو مرد اندران خانه بنهاد پای	فرو هشت بروی بکشتش بجای

زن دلاور و نجیب مېخواست به قصاص اهالی کابل گرشاسب را بکشد اما تیر او بخاک خورد و نفر دیگر بجای سپهبد کشته شد و گرشاسب زن با شهامت و خانه او را آتش زد.

سپهبد شاه آگاه و آتش فروخت	زن جادویی و خانه هر دو بسوخت
سپاس فراوان بدل یاد کرد	که زن آفتش ایزد آزاد کرد
به ایوان کابل شه آورد روی	بیامد نشست از بر تخت اوی
ز رو کاخ و گنجش تهی کرد پاک	بر آورد پوشیده ها از مغای
گهر یافت چندان زهر گونه ساز	که گر بشمری عمر باید دراز
چه بر بیل و اشتر چه بر گاو میش	با طرت فرستاد از اندازه بیش
یکی کاروان بد همه سیم و زر	بکابل سری ز و بزایل دگر
از آن پس بر تخت رسمی نشست	به شادی بزنجیری برد دست

گرشاسب از مسایل گپ و گرفت جنگ بهغم شد و آماده شد که بر تخت کابل جلوس نماید. ابتدا زر و سیم و گوهر هر چه بود جمع کرد و کاروان عظیم که یکسر آن بکابل و سردیگرش به زایل میرسید تشکیل داد و به اطرت به نیمروز فرستاد و باز خودش به عیش و نوش و شکار و بزم می و شراب پرداخت.

کنیزان گلرخ فزون از هزار	بدست آمدش هر یکی چون بهار
میان شان یکی ماه دلخواه بود	که دخت شه و بریتان شاه بود
نگاری که گر چهرش از جرخ مهر	بدیدی بدادی بر آن چهر مهر
به رخسار خویش پراز هر نگار	مشاطه شده ماه را روزگار
دو سوسنش بر پیکر نیکوئی	دو بادام بر سرمه جادویی

بخنده لبش لاله می سرشت
 چو بر لاله زاله بیاب بهشت
 هزارش گره سنبل پر شکن
 بهم برزده ساز و چنبر فکن
 سر هر شکن مشک را مایه دار
 خم هر گره بر گل مایه دار
 دختر بیچاره کابل شاه که در میان هزار دختر سیمین تن کابلی چون ماه می درخشید و
 ایبات فوق زیبایی و طراوت خاص او را رسم میکنند در حالیکه پدرش کابل شاه اسیر و
 کشته شده است مانند گلی پژمرده مغموم و مکدر می نمود . گرشاسب بهک نگاه او را
 شناخته و در صدد بر آمد که او را از مادرش طلبگاری نماید .

بهوش دل پهلوان گشت راست
 ز مادرش در حال وی را بخواست
 چنان شیفته شد بدان دلفریب
 که بی اوزمانی نکردی شکیب
 زنجیر چون باز پرداختی
 همه بزم با ماه رخ ساختی
 سپهبد او را فوری از مادرش در خواست کرد چنان زیبایی و جمال او گرشاسب را اسیر
 خود ساخته بود که آنی از دیدن او غارغ نمیشد و دختر که از غم کشته شدن پدر و چور و
 چپاول شهر کابل و به اسارت رفتن خود او و مادرش تشنه خون سپهبد جوان بود ، خواست
 با مادرش همدست شده گرشاسب را زهر بخوراند و مانند یک زن با شهادت بار دیگر
 توطنه بکار بندد .

کنیزک همی تشنه خون اوی
 بد در پدر ز و شده کینه جوی
 چنان ساخت با مادر آن شوم بهر
 که بکشد جهان پهلوان را به زهر
 هویدا همی بود خاموش و نرم
 همی کرد باز از نان داغ گرم
 بگاهی که آمد زنجیر باز
 جهان پهلوان دید رنج دراز
 نقشه مادر و دختر :

بهم دختر و مادر نیک رای
 ستادند پیشش پرستش نمای
 گرفته پری چهره جام بلور
 پراز لعل می چون زر خشنده هور
 ننجیر کردی کنون شور کن
 بی ماندگی از تنت دور کن
 بیاد گفته برهن :

جهان پهلوان کرد زی می نگاه
 همه جام را دید گشته سیاه

بیاد آمدش گفته برهن
گرفتش بخور گفت بریاد من
دختر ناچار دست دراز کرد :

دو گلنار دختر چو دینار شد	دو جزعش ز لولو صدف وار شد
بنا کام از و بسته و هم بجای	بخورد و بیفتاد پیجان ز پای
دل مادر از درد شدنا توان	بجوشید با خشم دل پهلوان
به خم جرتن هر دورا پاره کرد	سرانشان ز تن کند و بر باره کرد
چو پردخت از آن هر دوزن ، پهلوان	یکی را گزید از میان مهان
سرور را بکابل بشهی نشاند	بز اول شد و یک مه آنجا بماند

معلوم نمیشود که گرشاسب از میان مهان کدام کس را بحیث پادشاه کابل انتخاب نموده نام این پادشاه کابل همیشه مجهول است . باید در اطراف نام او پژوهش شود . احتمال میرود که یک مردی بنام « کورنگ » باشد که غیر از کورنگ شاه نیمروز میباشد .

گرشاسب قریب هزار نفر دختران گلرخ و سیمین تن را از گرد و نواح کابل جمع کرده بود که در میان ایشان دختر پری پیکر کابل شاه هم بود که از فرط زیبایی ، شاه تمام دختران این سرزمین بشمار میرفت ، گرشاسب عاشق او شد و چون پدرش را کشته بود از مادرش اورا خواستگاری نمود دختر فتانه مرگ اسفناک پدر خود را بدست این سپهبد فراموش نمیتوانست و در دل تشنه خون او بود و با مادرش بفکر نقشه امحای او بود . روزی از روزها که : گرشاسب از شکار نخجیر بر میگشت مادر و دختر جام بلورین را از زهر هلایل پر کرده و با عشو و نازیرایش پیش کردند . سپهبد به جام می نگرست . می لعل گون به سیاهی مبدل شده بود . یادش از سخنان برهن آمد . به زن زیبا گفت که اول تو باید بنوشی . ملکه زیبانا چار شد که بنوشد بیاد پدر افتاد دفعه جام را گرفت و سر کشید او خ گفت و چپه شد . گرشاسب سر از بدن هر دو وزن جدا کرد و بر کنگره قصر آویزان کرد . قرار بکه دیده میشود زنان کابلی برای قصاص همشهریان خود جدو جهد بسیار نمودند . اول آن زن باشهامت کابل و باز این مادر و دختر با عزم و اراده آهنین ، کابل را در دست یک سپهبد زاولی دیده نتوانسته از جاه و جلال زندگانی سلطنتی گذشته و جان خود را قرباننگ و نا موس نموده و خاطره فراموش ناشدنی از خود گذاشتند .

زابل زبان

بزابل زبان گفت کای مهرجوی چنین مهمان چون فتادت بکوی
به زابل زبان گفت بیدارباش ره حمله ها را نگهدار باش

اصطلاح زابل زبان - برای اینکه، جمشید، هامان کوهی و تکین تاش، اسرار، سقی و جنگی را نفهمند کسان دیگر زبان مذکور را استعمال کردند - این زبان سومی چه بود؟ زابل زبان و غزنی - لویک و انوک = ولویک اخلاف قدیم زابلی - زابلی قبیله بفتلی = سبکتگین و اشغال غزنی در ۳۲۶ هجری قمری ازدواج با شهزاده خانم زابلی دختری از خاندان شاهی قدیم زابلی - فرزند او سبکتگین محمود زابلی - بسی کلماتو اسمای (زابل زبان) که تا امروز در غزنی رایج و موجود است مانند: گنجک - غزنک - ککرک نیزک - کرنک - غرنک - وردک - رامک - کوهک - ترنک - گرمک - کهک وده ها کلمه دیگر به گمان غلب نام (غزنی) مشتق از (غزنک) است این نام اصلاً زابلی بفتلی است - این کلمات در غزنی و اطراف آن بیشتر متداول است - برای یافتن آثار بفتلی قلمرو بین غزنی - مقر - کلات - کندهار و مناطق جنوبی آن مثل ارگون (آتش، مانند) و کتواز پژوهش شود، کشف مجسمه برهمنی از کوه (بغدنک) زابل زبان در حوزه ترنک و ارغنداب - زبان اورمیری در سکاوند برکی برک نامی از زابل زبان - راه زمستانی کوچی - از مقر تا دیوالک - شابولان - و اینکه قلعه سرخ - کندهار - تپه خزانه .

همانکه زن جادوی پرفسئون که بددایه مهر او هم رهنمون
ز گلشن به باغ آمد از بهر سوز بید خیره چون دید جم را ز دور
به زابل زبان گفت کای مهرجوی چنین مهمان چون فتادت بکوی
درست از گمان من این پادشاه است کش از دیرگه باز داری گواست

بزند نریمان کنونست رزم دگر از مهمان بود بازی ویزم

بزد نعره ای پهلوان دلیر بسوی نریمان چوار غنده شیر
 بزابل زبان گفت بیدار باشی ره حمله هارا نگهدار باش
 که این ترک جنگی سر لشکر است تکین تاش جوینده کشور است
 همه ترک و خفتا نشان گشت چاک فروریخت خنجر زره گشت خاک*

در گرشاسب نامه حکیم اسدی طوسی اصطلاح (زابل زبان) را درد و محل مختلف استعمال کرده و در هر دو محل در موقعی که گوئی به رمز و اشاره مخصوص که کدام شخص سومی حاضر است و او نفهمد مطلب را به نفر دوم طرف معامله می فهماند. اولین محلی که این اصطلاح را استعمال کرده است وقتی است که جمشید بنام مستعار (هامان کوهی) از دست فشار ضحاک تخت و تاج را گذاشته هر طرف نالان و سرگردان می گردد و آخر گزرش به زابلستان می افتد و سر انجام در باغ با زیبای گلرخ دختر بی نظیر (کورنگ) پادشاه (نیمروز) برابر میشود. مشارالیه در باغ مشغول صحبت با دختر شاه است که زن پرفسون کابلی دایه و ندیمه دختر برای اجرای ساز و آواز وارد میشود و برای اینکه (هامان کوهی) نفهمد. به (زبان زابلی) میگوید: ای دلدار من گفته بودم که شاهی با تو ازدواج خواهد کرد - این مرد همان شاه است و قرار بکه من حدس زده بودم از تو و او پسری بدنیا خواهد آمد که پادشاه جهان خواهد شد.

محل دوم استعمال این اصطلاح در گرشاسب نامه، جنگی است میان پهلوان معروف (نریمان) و (تکین تاش) خاقان توران. (نریمان) چنینکه میخواهد حمله را شروع کند برای اینکه تورانیان آگاه نشوند و سخن بگوش (تکین تاش) نرسد و از اسرار جنگی خبردار نگردد - موضوع زابلستان خود به (زابل زبان) میگوید و القا مینماید که از حملات این ترک با خبر باشید هوش کنید و آگاه باشید که او خود را خاقان بزرگ کشور (توران) میشمارد و تاج و تخت و دارائی شخص خود را مطالبه میکند و میخواهد که کمافی السابق خاقان باقی بماند.

پس از این دو محل معلوم میشود که زن دایه کابلی و نریمان این (زابل زبان) را علیه (هامان کوهی) یعنی (جمشید) و (تکین تاش) ترک خاقان توران استعمال کرده اند،

درست است که اسدی طوسی کتاب گرشاسب نامه خود را اصلاً و اساساً از روی ماخذ (پهلوی) ساسانی در اواسط قرن پنجم هجری به رشته نظم کشید. درین وقت حتماً به (کتاب گرشاسب) ابوالمؤید بلخی و کتاب بزرگ شاهنامه فردوسی نظری داشته است. بهر حال مطلب عمده من درین جا این است که گرچه زبان پهلوی ساسانی هنوز معمول بوده و ادبا و حکمای قوم آنرا به درستی می دانستند اما به زبان ثالثی به حیث رمز ضرورت داشتند. آیا این زبان سوم کدام است؟ از کجا آمده؟ در کجا بار اول معمول شده؟ و چطور به کابلستان و زابلستان انتشار یافته؟

چنین به نظر می آید که اصلاً این زبان (زبان زابلی) خوانده شده و این زابلی «صفت» «زبان است» و (زابل زبان) لهجه بزرگی است که در اطراف آن پژوهش و جستجو باید نمود. در یک مبحث همین کتاب - کابل و زابل - کاول و زاول کابلی و زابلی، کاولی و زاولی شرح یافته. زابل زبان مخصوص (رایان کابلی) نوشم و این با چند اضافه میکنم: یفتلی ها که تازه وارد افغانستان شده بودند در گوشه شمال شرقی در تخارستان فرود آمدند چون قبایل زابلی با زاولی یفتلی است که وجود آنرا در غزنی در ۱۳۲۳ در رساله مخصوص (ساسانی) از غرب و (ترکان غربی) در شرق مجال سیاست نمائی را به روی «کیداری» ها تنگ نموده و نمیخواستند کوشانی های باختر با کوشانیهای کابل ملحق شوند فلذا یفتلی ها از تخارستان به سائر نقاط مملکت متشر گشته دست مهاجمین را کوتاه ساختند و در شرق و غرب (گوپتای هندی) و ساسانی ها را مغلوب نمودند و بعد از اوج اقتدار حتی در دورهئی که امارات کوچک محلی که تعداد آن خیلی زیاد بود کم کم رو به ضعف میرفت، زبان آنها در هر گوشه و کنار منجمله در علاقهای جنوب هندو کش در (کاپیسا بامیان و بادغیس و غرجستان) (جاغوری) (جغتو) و (کابل) و (زابل) باقی ماند و کلمه (زابل) با مفهوم بزرگ جغرافیایی علاوه بر معنی اسم خاص به مفهوم صفت هم متداول شده. در مسکوکات یفتلی بشکل (زویل) و (راوزویل) یعنی (شاه زویل) ثبت است و (زویل تا زاول) اسم قبیله معروف یفتلی گنجانیده شده که از روز استقرار آنها در غزنی این شهر بنام آنها (زابل) شهرت یافت و احفاد آنها به صفت (زابلی زبانهای) یفتلی پیش از ظهور آل ناصر مکیگیل بخت (لویکه) در غزنی و ماحول آن در بامیان و

(ککرک) گل کوه (کود بلند پر برف هندو کش که از غزنی معلوم میشود) و جغتو و جاغوری و لوگر امارت داشتند و حینی که سبکتگین بر بامیان حمله میکرد طوریکه سیاست نامه نظام الملک می نویسد پادشاه محلی (شیرباریک) را کشت باستان شناسی خدمت مهمی در تاریخ افغانستان بعمل آورده زیرا تصویر این (شیر) بامیان را که در حال انجام شکار دیده میشود از دره (ککرک) کشف نموده در موزه کابل موجود است. سپس سبکتگین بر کابل و غزنی حمله کرده و امرای این محل قوم و خویش یکدیگر بودند شاه کابل هم کشته شد و امیر غزنی که (لویک) نام داشت به شهر سرخس گریخت. سبکتگین غزنی را گرفت و در اطراف دور دست یفتلی ها در کوها پناه بردند. چنانچه یک پارچه کاغذی که از یک سمج پیدا شده میگفت: که از دست کافران در کوه آرام داریم و نه در همواری، پوستین مرا بفرست که هوا خیلی خیلی سرد است...

بهر حال سبکتگین با دختری از خاندان (لویگ ها و انوک ها) که از تخمه بزرگ بود ازدواج کرد و بنام امیر محمود از او صاحب فرزندی شد که خود را به لقب (زابلی) شهرت بخشیده است پس همان قسم که (لویک) در غزنه، (انوک) در (سکاوند) یکی از شیرها در بامیان و خسریه لویک در کابل - و حتما سایر شهزاده های که در جاغوری و جغتو و لوگر نقاط وجود داشتند (زبان زابلی) یا (زابل زبان) زبان ایشان بود و تقریباً در مرور ششصد سال در بین امرای یفتلی در نقاط فوق الذکر متداول شده بود. از تمیزات و بقایای این زبان که امروز در غزنی و حواشی آن موجود است داشتن (ک) اخیر کلمات است که نه تنها در نامهای امرای ایشان بلکه در بسیاری کلمات دیگر نیز محسوس است مثلاً: گنجک - غزنک - پتک - کرنک - غزنک - کنک - ککرک - وردک - کوهک - ترنک - رامک.

حصه بزرگ این کلمان و نام ها در خود غزنی و حصه دیگر نقاط عرض راه های دیده میشود که از چار طرف به غزنی میروند مثل - (پتنک) که سر راه غزنی - کابل و در چار منزلی بعد از شش گاو - هفت آسیا - سلطان خیل و بعد از آن (پلتنک) میاید. این تپه بزرگی است که در آن تجسس بعمل نیامده - همین قسم (رامک) در راه غزنی گردیز واقع گردیده، بسیار آباد و سبز و خرم است.

هكذا (دهك) هم در همین ناحیه است (ككرک) بحث مرکز (ناهور) و در جایهای مثل (ككرک) بامیان که تصویر دیواری پادشاه یفتلی از آنجا کشف شده است و من حیث یکی از (شیرهای بامیان) پارچه خیلی قیمتمداری میباشد. چیزیکه از همه بیشتر جلمه توجه میکند (نیزک) یفتلی است که با قطبه سردار عرب جنگ نمود و بحیث سردار ملی از بغلان (بغولانگوی) قدیم دفاع نموده و نام نامی در تاریخ از خود به یادگار مانده است. در یک موقع معین سر راه بغلان و سمنگان که آنرا (چشمه برف یا چشمه شیر) میگویند تپه بزرگی موجود است بنام (سرخ کوتل) که بقایای آتشکده معروف بغلان (بغولانگو) متعلق به دوره کوشانیهای بزرگ و خورد در آنجا واقعست.

بااینهمه نام های خاص اشخاص - مثل لویک - اتوک - نیزک و نامهای مثل : ككرک - دهك - تنك - وردك - غزنك - رامك - ميرك - كنك و غیره گمان میکنم كه مركز (زابل زبان) در غزنی بوده باشد.

، بیایم بر سر نام (غزنی)، شبه نیست که (موسیو بن و نیست) میگوید که این کلمه از کلمه (کنجک) اشتقاق یافته و معنی (گنج و خزانه) است: این نظریه شاید بهائی داشته باشد ولی حالا که وجود (زابل زبان) برای اصحرز شد است آیا نمیتوان گفت که کلمه (غزنی) از (غزک) یا از (غزنک) اشتقاق یافته باشد؟ آیا در زبان خود ما (غزنی کگ) نمی گفتیم و نميگوئیم؟

این زابل زبان یفتلی به امر و اراده، پادشاهان یفتلی قدم بقدم ازورد گ غزنی به دو طرف تیغه کوهیکه موازی با سرگ موجود (غزنی - کندهار) سیر نموده یکطرف از جناح راست مثل جغتو و جاغوری (جاگوده) و طرف دیگر از مناطق جنوبی (ترنگ) مثل مقرو کلات شاه بولان و اینه - قلعه سرخ و تپه هائیکه بنام پته خزانه و بهر برج شهزاده گویند از نقاطیکه دریای (ترنگ) آب یاری میکند تا جائیکه ارغنداب آب میدهد. و از اینجا، از حوزه ارغنداب تا حوزه هیرمند انتشار می پذیرد.

میدانیم که در یکی از نقاط (سکاوند) قدیم یا هر (برکی برک) لوگر امروزی زبانی حرف زده میشود که بنام (زبان اورمیری) مشهور است و در دهکده خاصی بدان سخن

میزنند که در حدود صد خانواده دارد، و در قسمت جنوبی ترین ناحیه (کاهی گرام) پشتونستان هم رایج است (برک) جز و دوم نام این دهکده باز به سیاق مشهور زبان (زابل) به حرف (ک) منتهی میشود.

این دهکده سر راه (سکاوند) واقع است. ما جنگی را که در اینجا (اترت) و (غرغشت) پهلوانان آینده کابل علیه (کابلشاه) عملی ساختند بنام (جنگ سکاوند) یاد میکنیم. و در یکی از مباحث این کتاب از (زمر) آتش پرست یکی از اعقاب گر شاسب موضوع شبخون زدن او و حرکت او تا اقصی جنوبی کشور تذکر دادیم. هکذا از بستگی (زمر) به گر شاسب و عمران دژهای مختلف که ممکن بعضی آنها آتشکده بوده باشد هم باقید نظر، اظهار میتوان کرد که آتش پرستی در این دیار معمول بود. امروز زبان اورمری در دهکده (برکی برک) موجود است و نزدیک است که از بین برود. علاوه بر اینکه در هر دو کلمه نام این دهکده (برکی برک) حرف (ک) نمایان است بعضی کلمات دیگر نیز درین زبان است که به (ک) منتهی میشود مثل (ناک) یعنی (زن) (کلنک) یعنی (بچه) و (اوک) یعنی (آب) - بنده البته نمیدانم و نمیتوانم اظهار نظر نمایم که (زبان اورمری) چقدر با زبان پشتو و به دیگر لهجه هائیکه در افغانستان مانده و تعداد آن به سی لهجه میرسد تعلق و ارتباط دارد و بکدام یکی قریب تر است؟ تنها اینقدر میگویم که اسم این زبان (اورمری) از دو کلمه مرکب است که بظاهر پشتو است ولی سایر کلمات آن معلوم نیست - (آتش مرده) یا (آتش گل کن) معنی تحت اللفظی این نام است و مثله کردن آتش هم یکی از عادات متروک بعضی قبایل دوره های پیش از اسلام بود. آیا زبان (اورمری) کدام رابطه جنسی با (زابل زبان) داشته؟ سوالی است که متخصصین زبان شناسی جواب آن را در آینده خواهند داد. زابل زبان گمان میکنم که عبارت از لهجه یا زبان های یفتلی باشد که وجود آن در غزنی تقریباً ثابت است و پادشاهان خورد و بزرگ یفتلی که در مدت تقریباً ۶۰ سال خود را (شاه زویل) خواندند طبعاً به (زابل زبان) (زاول زبان) یعنی به زبان خود ایشان حرف میزدند و این زبان با انتشار یفتلی ها و پادشاهان ایشان که در وادی ارغنداب و هیرمند نفوذ داشتند در تمام نقاط (پنجوائی) و بر نقاط سیستان منتشر شده بود.

نا گفته غاند که یک حصه افغانستان بین راه غزنی و گرم سیر و مقر و قلات منطقه مهمی است که راه قدیم کاروان از آنجا میگذشت و امروز هم که در زمستان ها این تواحی معتدل است مردم کوچی همین راه پیاده رو را پیش میگیرند ، و از مقر ، دیوالک ، شابلان ، و اینکه ، قلعه سرخ به کندهار و اصل میشوند . از کلات به فاصله ۸ - ۱۰ میلی به طرف جنوب غار زیر زمینی بس بزرگی است که اهل هندو کندهار سالانه به تعداد هزار ها نفر به دیدن و تبرک آن جا میروند و احجار رسوبی (استلاک نیگ و استلاگیت) که قطرات آب بوده و بعد از چکیدن بحیث بدن آدمی شکل میگیرد تماشا میکنند و مسلمانها چراغهای دستی با خود میبرند و در روشنی آنجا را عبور مینمایند نزدیک (شاه جوی) بطرف جنوب شرقی قناتی است که سنگهای مختلف در آن تعبیه شده از داخل قنات دهلیزی بیک سمت رفته که آنرا (پته خزانه) گویند . مسکوکات انگشتی و عقیق و غیره از آنجا میآید . از علاقه داری (کتواز) بالای بلندی (تقریباً ۲۰ متر) تپه ایست بصورت برج بلند که به (برج شهزاده) شهرت دارد و از آنجا پارچه های منقوش سیاه و سرخ با شکل آدمی یافت میشود و حتماً قابل دید و تجسس و پژوهش است (اورگون) (اورمی) که معنی اینها (آتش گون) و (آتش مرده) میباشد که حتماً با (اورمی) از نظر ادبی ارتباط دارد .

از همین جا از مجاورت کوهی که به بغدنگ (آتش) مشهور است چند سال قبل یک پارچه دهن کوزه گلی پخته به وزارت معارف رسیده که هیکل یک نفر آتش پرست یا هندو و یا برهمنی را واضح نشان میداد . احتمال بسیار میرود که از بقایای مردم زابلی زبان در این جا هم پیدا شود ، اورگون و کتوازو (اورمی) همه نامهایست کهن و تاریخی و ما را بسوی یک مدنیت باستانی رهنمائی خواهد کرد .

راه های قدیمه برای باستان شناسی بهترین حمیز و بهترین راهنما است .

این راه کاروان رو کوچی که پیشتر یاد کردیم از آن مناطق میگذرد که متأسفانه قدم هیچ پژوهشگری بر آنجا نرفته است . در یکی از مباحث این کتاب و قتیکه گرشاسب از حوالی نیمروز و قندهار بطرف غزنی میرود پیر مرد برهمنی که موقیبت دهکده او را در حوالی (شاه جوی) تعیین کردیم گرشاسب را معطل میکند و یک سلسله اندرز هائی به او میدهد . این برهمن به احتمال نزدیک گرشاسب را در (کاجوی) قریب (شاه جوی) دیده و شهر کهنه ئی در اینجا وجود دارد که بر آبادانی قدیمه دلالت میکند .

برگشت غرغنبت به داخل آریانا

پی‌گرد و باد شتابان گرفت ره سیستان و بیابان گرفت
به چونین بیابان و ریگ روان سپه برد و برداشت ره پهلوان

مراجع غرغنبت و مهراج - حرکت جانب افغانستان - مهمان در کوه کنر پایتخت مهراج
شاه شهر (ننگر کوت) از سال آلات و اسباب طلائی و نقره‌ئی پیش از خود برای (اترت)
گرشاسب و ارسال با ژوسا و برای پدرش (اترت) شاه - برگشت بطرف سیستان - بیابان
بی آب و هوا - آب و هوای مطبوع سواحل هیرمند - آرزوی تعمیر شهر جدید = آرزوی
پادشاهی کابلستان و زابلستان - لشکر گاه - از فاصله دو منزلی هیرمند - اشتران
کاروان - امیر فرخی شاعر چکامه سرای و بدیهه گوی - چون بسیج راه کردم سنوی بست از
سیستان ، را از یک نگاه شاعرانه تعریف میکند - محمود غزنوی در سال ۴۲۱ هجری
قمری وفات نموده و اسدی طوسی در ۴۵۸ گرشاسب نامه را تصنیف نموده - بنای قصور
سلطنتی لشکر گاه در عصر مسعود - نویسندگان مؤرخین و شعرا در لشکر گاه - داخل
شدن گرشاسب بدون اجازه در انگور باغ (کنگ هوخت) و (مینو آباد) دود هکده سبز و
خرم ملک ده از بستگان ضحاک - استغاثه نزد (شیر روی) امیر عسس و تشویق ملک ده
- (اترت) شاه نیمروز - شکوه نزد شاه - آگاه شدن غرغشت و قهر شدن او شواهد مصادره
اموال از (شیر روی) - زن دادن پدر به گرشاسب - دختری عموی شاه انصراف گرشاسب.
مهراج در اقطا هند گرشاسب را به سیر و سیاحت و عوت نمود و چیزهای عجیب و غریب و
جزایری را که نام و نشان آنرا کسی نشنیده بود بوی نشان داد. برهمنان و کاهنان را ملامت
کرد و جاهای که در افسانه ها نشنیده باشند همه را دید و حین مراجعت به شرق آریانا
محتملاً وارد (ننگرهار) شده و در دره کنر به پایتخت خویش بازگشت و چند روزی در
(شهر ننگر) توقف نمود و سپس در راه برگشت طرف قلب افغانستان یعنی شهر کابل مرکز
کابلستان و زابلستان و نیمروز و سیستان را می‌شد. اینجا (مهراج) یک هفته یا قدری
بیش تر مهمان خود را همراهی کرد و سپهبد آریائی را مشایعت نمود. آنگاه خبر مراجعت
گرشاسب به شاه مملکت (اترت) به نیمروز رسید و ازین مژده خیلی خوشحال شد و تمام سران

و بزرگان دولت را خبر داد تا به استقبال «سپهبد» فاتح بر آیند و از او بیش از حد استقبال کنند. گر شاسب هر چه از اسباب و آلات و طلا و تفره از مهر اج گرفته بود همه را قمع پیش کش و تارتق پیش از خود برای اترت فرستاد.

پی گرد و باد شتابان گرفت	ره سیستان و بیابان گرفت
بیابانی از وی رمان دیو و شیر	همه خاک ریگ و همه شیخ کویر
زدالای گردنش پهنافزون	درازنش از آن سوی گیتی برون
بسی شوره از زیر و زافراز گرد	زمینش سپید و هوا لاجورد
بدو درز سوز غولان غریو	شب اندر هوا گونه گون چهر دیو
گل اوطنیان چون دل تافته	شخش چون لب تشنگان کافته
گیاه هر یکش چون یکی جنگجوی	بسر برگ و تیغ و سنان خاراوی
تو گفتمی که بوهش از آتش یخست	تف باد تنلش دم دوزخست
زمان تا زمان باد هامون نورد	ببستی درو چشم و چشمه ز گرد
گه از شوره پشته بینباشتی	گه از ریگ کوهی بر افراشتی
اگر اسپ گردون بدی مه سوار	از و جز بسالی تکردی گذار
بچونین بیابان و ریگ روان	سپه برد و برداشت ره پهلوان
چنین تا بدانجا که خوانی زرنج	چو آمد بر آسود لختی زرنج
ز خرما سنانها و بید و بهی	ندید اندر آن بوم یک پی تهی
دو منزل زمین تالب هیرمند	بد آب خوش و بیشه و کشتمند
زده خیمه گردش بسی شاروان	گله ساخته ز اهتران کاروان
خوش آمدش گفتا چو از پیش شاه	بیایم کنم شهری اینجا یگاه

گزین بار بندم به زاولستان

بگیم شهری تا به گاولستان

- - -

امیر فرخی شاعر چکامه سر او بدیده گوی - شاعر حساس - لطیفه سنج - شاعر دهقان و آزاده سیستانی حتی در آوانی که هنوز مهر و ماه به صورت زیبایی وی لبخندی

زیادی نزده بود ، پای پیاده بیابان گردی میکرد ، کسی است که خودش اهل سیستان است و در قصیده غرای خود در مدح خواجه منصور بن حسن میمندی ساخته و مطلعش این است :

چون بسیج راه کردم سوی بست از سیستان
شب همی تحویل کرد از باختر بر آسمان

در چند بیت دیگر سیستان و بیابان ریگ و توفان باد آنرا چنان ترسیم میکند که گویی هر دو شاعر از یک نگاه دیده باشند :

شهمگین راهی فرازش ریزه سنگ سیاه	پهنوردشتی نشیبش توده ریگ روان
ریگ او میدان دیو خوابگاه ازدها	سنگ او بالین پرو بسوتر شیر ژیان
گاه رفتن ریگ او چون نیشتر در زیر پای	گاه خفتهن سنگ او چون گژدم زیر ران
اندر بن اندیشه بودم کز کنار شهر بست	بانگ آب هیرمند آمد بگوشم ناگهان
منظر عالی شه بنمود از بالای دژ	کاخ سلطانی پدیدار آمد از دشت لکان

گرشاسب مانند فرخی دشت های بپآب و علف و پر از سنگ ریزه های سیستان را می بیند و چون به دو منزل آنجا میرسد دفعتاً همه چیز تغییر میکند و آب هیرمند هوا را چنان گوارا میسازد که گویی نسیم بهشت می وزد . آب و هوای کناره های ساحلی هیرمند و زمین های سبز و شاداب آن در روح پهلوان و سپهبد گرشاسب خیلی تاثیر میبکند و میگوید که هنگامیکه از ملاقات شاه خلاص شدم در بن خطه باز خواهم گشت و بنیاد شهری را در اینجا خواهم گذاشت و آنرا پایتخت خویش خواهیم ساخت و خودم پادشاه زابلستان و کابلستان خواهم شد .

در جاییکه گرشاسب میخواست شهری بنا کند و آنرا پایتخت خود سازد در عصر محمود و مسعود شهری ساخته شد بنام (الشکر گاه) که طبقه عوام آنرا (الشکری بازار) میگفتند و تمام وسایل زندگانی شاهانه در آن جمع بود .

در زمستانها بحیث شهر زمستانی و پایتخت شهر یاران غزنوی بشمار میرفت .

(الشکر گاه) قرارگاه نظامی در فاصله ۱۲ کیلومتری جنوب غربی شهر (بست) از زمان

قدیم آباد بود . هر دوی آن لشکرگاه و بست دو حصه نظامی و ملکی عسکری و تجارتی محل بود و باش سپاه و رعیت شهری بشمار میرفت و نویسندگان و مورخین و شعراء مثل بیهقی و ملک الشعراء استاد عنصری و شاعر شیوا بیان امیر فرخی با قصاید غراو چکامه های دل پذیر خود این قصر سلطنتی و شهرهای مجاور آنرا به زیبایی و لطف تمام رسم کرده اند . اینک یک یک پارچه از قصاید آن شعرای نامدار وطن را میدهیم . (۱)

فرخی :

اندرین اندیشه بودم کز کنار شهر بست
بانگ آب هیرمند آمد بگوشم ناگهان
منظر عالی شه بنمود از بالای دژ
کاخ سلطانی پدیدار از دشت لکان

عنصری :

بفر قصر توشد خوب همچو عقد بدر
هوای بست و لب هیرمند و دشت لکان
اگر بدیدی نعمان سرای فرخ تو
ره سد پرو خورنق نگر فتنی نعمان

سپهبد گرشاسب به سفر خود ادامه میدهد و به دژ (هوخت کنگ) میرسد قدری پیش به جابگاه لطیفی بنام (مینو آباد) واصل میشود اینجا دهکده زیبا انگور باغ قشنگی می بند و برای رفع خستگی کمی توقف مینماید .

این دهکده زیبا و انگور باغ قشنگ آن متعلق به یک تن از سلطان نام آن دیار بود که با (ضحاک) معروف خویشاوندی داشت ، چون خبر شد که سپهبد گرشاسب و نظامیاناش در باغ بدون اجازه داخل شده و اسب خود را به صخره سنگی بسته و به تماشای انگورهای زیبای آن مشغول است و غلام بچه ها از هر طرف سیر و تماشا و گردش میکنند خیلی دل

تنگ شده و گفت :

کهره سوی باغ شمارا که داد ؟ کدام ابله غرچه این در کشاد
یکنفر از ملازمان بجوابش چنین گفت :

گرت مبلغی از روی کردار نیست نکو گوی باری که دشوار نیست
سپهدار شاهست این کاید رست نبینی که یکتا همه لشکر است
ملک به قهر شد و بحال بسیار سخت چنین گفت :

بر آشت و گفتا سپهدار کیست ؟ جهاندار جز شبه نگهدار نیست
سپهدار این همه حرفها را شنید ، و چون ملک ناسپاهی و دیده درائی را از حد گذرانید
گرشاسب را قباح او موی دماغ کرد و دو نفر از آدم های ملک را گرفته به یک نفر دیگر ز
دو هر سه نفر را بکشت.

خویشاوندان ملک ازین نحوه گداز سپهبد آتش بجان ایشان افتاده و بعرض و داد
خواهی بزد (شیر روی) امیر عسس برفتند و خاک بر سر خود باد کردند . (شیر روی) متغیر
شد و به ملک یاد داد که بزودی نزد شاه (اتر) رویه عرض حال خود را کماحقه به او
بگوئید . پس من هم طرفدار شما هستم ، من هم میروم و داد شما را از شاه مطالبه میکنم .
عنان گیرش از دست و فریاد کن که من خود بگویم بشاه این سخن
امیر عسس شاه خود را به دربار رسانیده و طوریکه دلش میخواست داد خواهد شد و
عرض ملک و کشته شدن برادرش را بحضور شاه نمود و گفت که سبب نپامدن سپهدار
گرشاسب این است که گناه بزرگ نموده و بدین مناسبت به دربار نمی آید . درین وقت
گرشاسب حضور شاه میرسد و ملک را بحال داد خواهی مشاهده میکند .

بزرگهیدان در عینانش دو دست خروشید و غلطید بر خاک پست
بپرسید یل کز که گشتی دژم بدو گفت کز تست بر من ستم
توئی کز زده داد بر گشته ای بره مر برادرم را کشته ای
یل پهلوان چون شنید این ز خشم گره زد بر ابروی و بر تافت چشم

سپهبد فهمید که قصه کجاست و از کی شکایت دارد .

گرشاسب خیلی متاءثر شد و گفت اگر در مملکتی که قباح به این حد برسد که سپهدار در

مقابل اشخاص بی عرضه بسازد در آن دیان برای شاه هم وقعی نمی ماند شاه بخفیه مسئله را پنهانی تحقیق کرد و از شاهد های که ملک آورده بود علیحده چگونگی واقعه را جويا شد و چون شواهد هم به وضاحت بر بی حرمتی، ملک و آدم هایش نسبت به سپهدار آشکار شد قضیه بطور واضح برای شاه روشن شد سپهدار از امیر عسس که او را نزد شاه بدید آزرده خاطر شد و ضمناً میگفت:

من اینجایکه شاه را چاکرم و گرنه دگر جاشه کشورم
اگر شه کند آنچه از وی رواست و گرنه کنم من خود آنچه هواست

شاه که از قضیه آگاهی داشت و از طرفی سپهدار گرشاسب پسر او به مسایل باریکی تماس گرفت خیلی به قهیر شد و فوری (شیروری) امیر عسس را حاضد ساخت و از کار و بار موقوف نمود و تمام جایداد و زمین های او را مصادره نموده و به بیت المال سپرد.

ازین قضیه هفته نگذشته بود که شاه بفکر زن گرفتن برای فرزندش افتاد و دختر عمویش را که خیلی وجیه بود برای او پیشنهاد کرد ولی سپهدار او و دیگر دختران یکی بعد دیگر رد نمود و قبول نکرد.

مرو را یکی دخت عم زاده بود که مه دل ز خوبی بدو داده بود
نگاری برخ رشک حور بهشت ز پاکیش خوی و ز خوبی سرشت
بزلف حللقه کرده مه شب نمای بجادود و چشم از پری دلریای
پدرز و بیبوندش این جست کام نشد گرد سرکش بدان رای رام
و گره هر چه از تخمه سرکشان کسی دختری داد دلبر نشان
پژوهد بسیار و کوشید چند نیامد ز خویان کسش دلپسند

تصور نشود که گرشاسب از زن گرفتن، استغنا نشان داده است مشار الیه حینی که بر روم شرقی رفت، عاشق دختر قیصر روم شد و دختر او را به زنی گرفت. این قصه طی مبحث دیگر درین کتاب آمده است و زیبایی های کیفی آنرا آنجای خواهید خواند.

کتایون و اهرن

دختر قیصر روم و ازدواج آنها

با شهزادگان آریانا

برش دختری لاله رخ کز پری ربودی دل از کشی و دلبری

نهفته بزیفت روی سرش ز یاقوت و درافسری بر سرش

جمشید و سلطنت «هفت کشور» خنیرس بامی «یا کشور زیبای آریانا» - (خراسان مشرق) - (خورگران) مغرب (نیمروج) جنوب - (آپاختر) شمال روم و چین دو کشور افسانوی زیبا رویان - سرزمین زیبا رخا، و پریان - دختر رومی و چینی ملکه های زیبا و دل انگیز - روم من حیث روم شرقی یا (بیزانس) دختران قیصر - کتایون و اهرن کتایون زن گشتاسب - کتایون مادر اسفندیار - زن دانشمند - اهرن دختر دیگر قیصر - دختران قیصر روم و ازدواج آنها با شهزادگان آریانا اویزان کمان بزرگ بالای دروازه قیصر - کشیدن کمان و بردن دختر - آمدن گرشاسب - آشنائی با دایه دختر - ملاقات شبانه - زن (اهرن) دختر قیصر - رفتن گرشاسب به دربار قیصر - درخواست کشیدن کمان ارزوی دختر قیصر و شوق کشیدن کمان - توفیق پهلوان آریائی - بردن شرط - اعطای چند دانه بزرگ یاقوت از طرف گرشاسب - روانه شدن دو دل داده طرف وطن - مواصلت به نیمروز.

که داستان ها حکایت میکنند که مؤسس (سلاله داد) جمشید شاه از (بلخ بامی) به (هفت کشور) سلطنت داشت. این (هفت کشور) عبارت از (هفت ایالتی) بود که در عصر سلطنت نهراسب و گشتاسب به آریانا اطلاق میشد و مجموع آنرا در عهد زردشتی «بنام (خنیرس بامی) یعنی «سرزمین درخشان» یا آریانای زیبا یاد می نمودند و بدین ملاحظه پایتخت آنرا «بلخ بامی» یا «بلخ نور افشان» میخواندند.

(هفت کشور) اصطلاحی بود که پیشدادیان، کوانیان و خاندان اسپه آنرا علم ساخته و خارج از (هفت کشور) داخل آریانا ممالک همسایه خود را که شناسائی جغرافیائی شان به

آنها محدود بود و تقریباً (دنیای قدیم آنوقت) بحساب میرفت به صفت همسایگان (هفت گانه) یا (هفت خواهر) یا (هفت کشور) تقسیم مینمودند و عبارت بود از: پارس - سند - هند - توران - چین - ماچین - خنیرس بامی یا آریانا در وسط آن.

خارج ازین (هفت کشور) یک مملکت دیگر هم بود که داستانهای عشقی در روابط حماسی با پارس بیشتر قایم کرده بود و آن کشور روم بود این روابط با افسانه های بزمی و رزمی شاهنامه ها و گرشاسب نامه ها شروع شده و بالا ارتباط تاریخی جنگی تا عصر ساسانی دوام یافته و به کشور مابی تا تئیر غمانده است.

کشور روم برای ما مانند: چین و ماچین مخصوصاً در آن دوره های قدیم باستانی کشور پریان، سرزمین باستانی پری چهرگان، ملکه های افسانه ای زیبا بشمار میرفت که شنیدن آن افسانه ها در ماورای خواب و خیال، انسان را پرواز میداد، چه داستان های خیال انگیز دختران چینی و رومی در افسانه های قدیم ما نقش مهمی بازی کردند. دور حقیقت کشور روم دارای دو جنبه بود - کشور روم شرقی و کشور روم غربی. روابط ما با پارس و روم در همان دوره های باستانی با روم شرقی برقرار بود و از روم غربی اطلاعی نداشتیم. روم غربی عبارت بود از (سرزمین اتروسک ها) که پیش از ظهور (رومی و ژولیت) مدنیت درخشانی از خود باقی گذاشته اند. روم شرقی که آنرا (بیزانس) هم می گویند و (رومیه) یعنی (قسطنطنیه) تنها رومی است که هر گونه ارتباط با شرق قایم کرده است.

گشتاسب و دختر قیصر روم کتایون

بیشتر ارائه نمود که قیصر روم. با کشور آریانا روابط داشت. در موقعیکه «ارجاسب» شاه تورانی از شنیدن آئین نو (آئین زردشتی) به بلخ لشکر می کشید قیصر روم خیلی متأثر شد.

چو آگاه شد قیصر آن شاه روم که فرخ شد آن شاه و ارجاسب شوم
قیصر از فتح بلخیان و شکست (ارجاسب) دلگیر میشود. گشتاسب پیش از اینکه شاه بلخ عوض لهراسب بر تخت نشیند به سر موضوع جای نشینی از حضور پدر قهر نمود و بعزم سفر روم بر آمد. در روم رنگهای مختلف روزگار را میبیند و آخر (کتایون) یکی از دختران قیصر را به زنی گرفت و بوطن مراجعت کرد و پادشاه شد و ازین زن خویش دارای فرزندی شد موسوم به اسفندیار که شجاع ترین سردار نامی بلخ میشود و آخرین جنگ او با رستم خیلی مشهور است.

گشتاسب از دادن اعطای مقام سلطنت به فرزندش طفره میرفت و به بهانه های عدیده او را بازی میداد. (کتایون) مادر اسفندیار که زن بسیار حساس و هوشیار بود پسر خود را نصیحت میکرد و میگفت تو آخر پادشاه میشوی اصرار مکن که پدرت آزاده میشود :

کتایون قیصر که بد مادرش	شب تیره بگرفت اندر برش
چنین گفت با مادر اسفندیار	که با من همی بد کند شهریار
مرا گفت چون کین لهراسب شاه	بخواهی به مردی ز ارجاسب شاه
همه پادشاهی و لشکر تراست	همان گنج با تخت و افسر تراست

(کتایون) همیشه پسر خود و پسر گشتاسب را تسلی میداد که آخر بعد از وفات شاه تاج و تخت مال تو خواهد بود.

چو او بگذرد تاج و تختش تراست . بزرگی و اورنگ و یختش تراست
اسفندیار آخر به جنگ رستم به سیستان میرود :

کتایون خروشید رخ پر زخشم	به پیش پسر شد پر از آب چشم
مده از پی تاج سر را بیاد	که به تاج خود کس ز مادر نژاد
پدر پیر گشتست و بر ناتوئی	بجنگ و به مردی توانا توئی
پدر بگذرد تخت و تاجش تراست	همان باره و گاه و تاجش تراست

اسفندیگر عازم جنگ به سیستان میشود - فرزندانش «نوش آذر» و مهرنوش» و بعد
خودش بدست رستم کشته میشوند و جسد اسفندیار را به بلخ نزد گشتاسب شاه و مادرش
(کتایون) می فرستند و رستم با وجود اینکه خودش قاتل بود جسد را تا حدی همراهی
میکند و آخر مادرش از غم و اندوه پسر جان میسپارد.

گرشاسب و دختر قیصر روم (اهرن)

قیصر روم دختران متعدد داشت - کتابیون دختر برآزنده و با فرهنگ بود و با گشتاسب عروسی کرد ولی خوی بد پادشاه در حقیقت پسر و مادرش را به هلاکت رسانید دختر دیگر قیصر (اهرن) نام داشت و در شهر (رومیه) می زیست و اتفاقات او را عروس گرشاسب ساخت.

بروم اندرون بدشهی نامجوی که در (رومیه) بود آرام اوی
بشاهین هر سوی گسترده نام بگاهش همه کشور روم رام
دختر قیصر (اهرن) خیلی زیبا و جذاب بود و در دلبری شهره آفاق.

بدش دختری لاله رخ کنیزی ربوی دلاز کشی و دلبری
ز خوبی فزون داشت فروهنر بدور است بد پشت بخت پدر
بسی خواستندش کیان زادگان زهر کشور آمد فرستادگان

قیصر چنین تجویز نموده بود که کمان بس قوی و زور طلب را بالای دروازه ارگ شاهی آویزان کرده و توسط جارچی ها به سواد مملکت خویش به آگاهی رسانیده بود که هر کس این کمان بکشد دختر خود را به او خواهد داد. رسم کمان کشیدن در افسانه های مشرق زمین بسیار دیده میشود. دور نرفته زابل و در همین کتاب قصه جمشید و دختر (کورنگ) شاه را مطالعه نمودیم. باری (غرغبت) قصه را بخود معلوم کرد و بسیار خوش شد زیرا کمان کشیدن و لو هر قدر نیرومندی بخواهد پیش گرشاسب کار آسانی خواهد بود.

که داماد آنکس بود کاین کمان کشد گر چه باشد زهر کس کم آن
گرشاسب مانند مسافر تازه وارد به شهر (رومیه) گردش میکرد تا به کاروان سرائی رسید، پیش رفت و با یکی از بازرگانان شهر طرح دوستی افکند و ضمناً در طی حمایت قضیه دختر قیصر را شنید.

شه روم را دختری دلبر است که از روی رشک بت آذرست
نگاری پری چهره کز چرخ ماه ندارد بد و تیز کردن نگاه

دل هر شهی بسته چهر اوست بر ایوانها پیکر چهر اوست
 ز مهرش پدر رنگی امیختست کمائی زد رگه بر آویختست
 نهادست پیمان که هر که این کمان کشد دختر او را دم بی گمان
 گرشاسب با بازرگان رفیق خود آهسته آهسته طرف باغ قیصر آمدند به کنار حوضی
 گردش کردند . گرشاسب در سایه درختی دراز کشید . بازرگان که این جا ها را بلد بود
 زنی را دید و بسوی او رفت :

یکی باغ بودش در اندرسرای به قیصر شه چون بهشتی بجای
 زنی دایه دختر شاه بود که بازرگان را نکو خواه بود
 دایه ناگهان چشمش به مرد بیگانه افتاد که در گوشه باغ زیر درختی دراز کشیده ، پرسید
 که این مرد چکاره است ؟

بپرسیر کاین مرد بیگانه کیست ؟ که گستاخیش سخت یکبار گيست
 بازرگان گفت هنر شرا نمیدانم اما مرد صاحب نژاد است و دوستدار دختر شاه میباشد :
 بدل دختر شاه را هست دوست همه روز گفتارش از مهر اوست
 دایه زن بدون شرم بطرف گرشاسب رو نموده گفت :

بدو گفت دایه که کامت رواست اگر مهمانی ترا این هواست
 تور و ساز کن گلشن و گاه را که امشب بیارم من آن ماه را

(اهرن) دختر قیصر با لباس زریفت رومی تاجی از یاقوت بر سر نهاده خرامان خرامان
 وارد شد :

سوی باغ با دایه ناگه زدر در آمد پری چهره سیمبر
 نهفته به زریفت رومی برش ز یاقوت و در افسری بر سرش
 خرامان چو با ماه پیوسته سرو ز گیسو چو در دام مشکین تدر و
 دو برگ گلشن سوسن می سرشت دو شمشاد عنبر فروش بهشت
 بنا گوش تا بنده خورشید وار فرو هشته زو حلقه گوشوار

غرغشت بی نهایت خوش شد زیرا پدرش (اتر) دختر هائی را از تخمه سلطنتی برایش
پیش کرده ولی هیچ یک را قبول نکرده بود . اما دختر قیصر هم قشنگ بود و هم جذاب و
گرشاسب را بی نهایت مورد پسند افتاده بود .

سپهدار گفتا سپاس از خدای که جفتی مرا چون تو آید بجای
در این جای خلوت کس دیگر نبود و محل بهتر ازین برای ابراز احساسات عشقی دیده
نمیشد .

بجز دایه دمساز با هر دو کس زن خوب ، بازار گان بود و بس
همه بود شان رامش و میگسار می و نقل و بازی و بوس و کنار
چون صبح شد هر کس پی کار خود رفت و دختر قیصر از همه غم زده معلوم میشد و فکر
میکرد که اگر این جوان ناکام شود و کمان را کشیده نتواند حال من چه خواهد شد ؟ و چه
افتضاحی بمیان خواهد آمد . این تفکرات او را به جایهای دور می برد و قطرات اشک از
دیده گان میبارید .

بدو دایه گفت آخر اندوه مدار که کارت هم اکنون کنم چون نگار
که گرینمش چهر و افتد خوشم کمان را به انگشت کوچک کشم
(اهرن) و گرشاسب مضطرب معلوم میشوند ، آیا فردا چه پیش خواهد آمد .

همه شب دژم هر دو از مهر و تاب نه با دل شکیب و نه با دیده خواب

رفتن گر شاسب به درگاه شاه روم بغرض کمان کشیدن

سپهبد سوی دیدن شاه شد بنزد سیه پوش درگاه شد
به پیوند شاه آمدم آرزوی بخوام کشیدن کمان پیش اوی
قبصر به وزیر دربار گفت برو نام و نشان جوان حاضر را پرسان کن و بگویش اگر کمان را
کشیده نتوانستی ترا به دار خواهم کشید.
وزیر دربار رفت و از وی سوال نمود.

بدو گفت گرد سپهبد نژاد مرا باب نام کمان کش نهاد
به دامادی شه گرامیم پسند بخوام کشید این کمان بلند

وقت کمان کشیدن

سپهبد چو باید بزان نشست بدیدار دلبر بیازید دست
کمان را ز بالای سرفراشت بانگشت چون چرخ گردان بگاشت

بزانو نهاد و بزه برکشید	پس آنگاه نرمک سه ره در کشید
چهارم در آهخت از آنسان شگفت	که هر دو کمان گوشه گوشش گرفت
کمان کرد دونیم وزه تخت تخت	همیدون بینداخت در پیش تخت
برآمد یکی نعره زان سرکشان	در وخیره شد شاه چون بی هشان
کنون جفت تست از جهان دخترم	تویی فال فرخ ترین اخترم
ولیکن زمان ده که تا کاراوی	چو باید بسازم سزاواراوی
زمان گفت ندهم که او مراست	اگر دی زمان خواهد از من رواست

قیصر گفت شرط را بردی دختر جفت تو می باشد ولی وقت بده ناسر رشته عروسی وی را
 طوریکه سزاوار شان دختر قیصر است بجا آرم - گر شاسب گفت که دختر اکنون مال من
 است و یک ساعت هم وقت غیدهم - اگر خود دختر وقت می خواهد قبول می کنم - قیصر از
 دخترش پرسید که چه می گویی ؟ :

زدختر بیرسید پس شهریار	بترسید دختر ز تیمار یار
که سازد نهان شه بجانش گزند	چنین گفت کای خسرو ارجمند
نهادش کف اندر کف پهلوان	که تازید زود از برم هر دو ان
سپهبد گشاد از دو بازی خویش	ز یاقوت رخشان دو صد پاره پیش
برافشانند بر تاج دلدار ماه	شد از شهر بیرون هم از پیش شاه

بدوداد و برگشت زی خانه باز

خبر شد بنزد شه سرفراز

زرنج یا زرنگ یا زرنگه

سپهبد گرفت از پدر پند یاد وز آنجا سوی سیستان رفت شاد

یکی شهر نو ساختم چون زرنج بسی گنج گرد آوردم برنج

مرکز سیستان - زابل و نیمروز - گر شاسب بانی شهر زرنج

مفکوره بنای شهر زرنج - زرنج پایتخت نیمروز - حالا هم زرنج مرکز ولایت نیمروز است - نیمروز و سیستان مهندسان شرقی و غربی از هند و روم - وفات کابلشاه - بر تخت نشستن پسرش - پادشاه جوان کابل - اختر شناسان و مهندسان رود ها - وجوی ها و کاریز ها از هیرمند - باگران یا باغلان یا باغ ارم یا (بهشت داور) تقریباً ۷۰ - ۸۰ کیلومتر از راه ولایت هیرمند (لشکر گاه) یا پسابند غور - (در تل) یا (تل) یا (ورتل) در سه منزلی شهر بست و لشکر گاه - در اینجا کوهی است موسوم به (کوه زور) یا (جبل الزور) (زور) یا (زون) یا (سون) بت زور یا آفتاب برستی - (نوزاد) از لشکر گاه سه ساعته را موتر نوزاد در محوطه کهنستانی - (خاوی) محل پیدایش مسکوکات غزنوی - کوه زور در نقط تقاطع سه ولایت هیرمند - فراه - غور - انبارسی پسر عم کابلشاه - ۶۰۰۰ گردان سپاه - سپاه هشتاد هزار نفری شصت پیل جنگی - جبل الزور - رب النوع آفتاب - (کوه زور) یا (کوه زون) یا (کوه سون) دو سپهبد (نوشیار و انبارسی) سر عسکر کابل و زابل - شکست سر عسکر کابل - مدینه سجستان - پنج فرسخ حومه شهر زرنج - پنج دروازه آهنین دروازه های شهر - جوی سنارود از لشکر گاه تا زرنج تهدید آب و باد - پیشگوئی پیر مرد برهمنی ساکن شاجوی - حفریات هیئت فرانسوی در تپه های زرنج - امیران کابل در عمران زرنج - زرنج پایتخت سیستان - بهشت برین استقرار در مم از نواحی مختلف در شهر زرنج .

بنای شهر زرنج

چوبگنشت از اینکار ماهی فره	بیامد به نزدیک آب زرد
زاختر شناس و مهندس شمار	به روم و به هند آنکه بد نامدار
بیآورد و بنهاد شهر زرنج	که در کار ناسود روزی زرنج
ز گل باره ای گردش اندر کشید	میانش دژی سربه مه بر کشید
ز پیراهن دژیکی کنده ساخت	ز هر جوی و شهر آب دروی بتاخت
بسارود برداشت از هیر مند	وزان جوی و کاریزها بر فگند

برای تعیین جای نقشه عمومی آن از اقصای شرق و غرب از دیار روم و سرزمین هند مهندسین نامدار را احضار کرد تا بنای شهر زرنج - نیمروز و سیستان را بگذارد - ولی از طرف کابل نگرانی زیاد برایش پیدا شد و نقشه آبادی شهر را عجالتاً گذاشت و متوجه اقدام شاه کابل گردید.

همانطور که (جهان پهلوان) رستم با دختر زیبا روی مهراب شاه کابلی در کابل ازدواج کرد و طبق داستان عامیانه یا در کابل (مرکز کابلستان) یا در زابل (مرکز زابلستان) تولد یافت، (گرشاسب) جهان پهلوان دیگرم یا کابلی و ویا زابلی است. این مملکت در ادوار باستان بر چهار اصل تقسیم شده بود کابل و زابل و غور و بلخ. این چهار جای هر کدام در عصری مرکزیت داشته و کانون جهان بانی و قدرت بوده بلخ و غور در شمال و کرانه مرکزی کابل و زابل در مشرق و مغرب، در دوره بخصوص که اینجا از آن بحث میکنیم شرتا سر این خطه وسیع در جنوب هندو کش و آب خوره آن از آب های هامون صابری و (گودززه) تا امواج خروشان و ردبار (آباسین) خاک های قلمرو (کابلستان و زابلستان) را پوشانیده بود. از اینجا است که (کابل) و (زابل) در تمام دوره های تاریخ سیاسی و ادبی و کولتوری و اجتماعی پهلویه پهلو بوده و سرد و گرم روزگار را یکسان چشیده اند نظر به وضعیت جغرافیائی و تغییرات اداری و تقسیمات داخلی نامهای قدیم تغییر نکرده ولی وسعت خاک آن خورد و کلان شده و میشود و کابلستان حتی در ۱۵۰ سال قبل برابر کل افغانستان بلکه از آن هم منبسط بود. (۱) زابلستان که اینجا مورد بحث ماست و به شهادت تاریخ

سیستان به چهار نام (سیستان، زابل، زرنج و نیمروز) یاد میشد عبارت از دلتای هیرمند است که از میلیون ها سال زمین پهناور هموار و مسطح سیستان را تشکیل داده و در ظرف میلیون ها سال این (گودال مرگ) را به (بهشت عدن) تبدیل نمود. سیستان و زابل و زرنج و نیمروز نقطی است که در اوراق تاریخ و فولکلور چه درازمنه باستان و چه در دوره های اسلامی بحیث معمور ترین خطه افغانستان (کندو خانه) آسیا معروف بوده و خرابه های متعدد و خوش منظری که امروز در حوالی زرنج و قلعه بست و (سارو تار) یا (تارو سار) و پشاوران و شهر غلغله و قصر پادشاه، و ناد علی قلعه کنگ و چقنسورو بلنگی و چهار بورجک و صدها قصر و قلعه افتاده و هر کدام نشان میدهد که این خطه وسیع مراکز آباد و پر نعمتی بودند. متأسفانه آمدن مرد سفاکی چون تیمور لنگ که در محاربات اینجا زخم برداشت (لنگ شد) باعث خانه خرابی و بریادی (بهشت آسیا) گردید. این است که (دشت مرگو) یا (وادی مرگ) روی نقشه های جغرافیائی پدیدار شد تا اینکه درین سی سال اخیر آبادی مجدد در (سیستان افغانی) شروع شد و (دشت مرگو) به وادی های شبز و کشتزار های (مارجه) تبدیل گشت و عجالتاً قلم مهمم صادراتی دارا از کشت پنبه و مزارع گندم تشکیل میدهد.

بهر حال زابل و نیمروز دو ولایتیست در دو انتها الیه زابلستان یکی در حوالی «قلات» و دیگری در حوالی دریاچه های صابری (پوگ) (اشکین) (گودزین) (زرنج) یا (زرنج) نام مرکز باستانی است که امروز هم اسم قدیمی خود را حفظ کرده و سیستان نام عمومی است که از زمان جا بجا شدن اقوام (اسکائی) (ساکها) (پساک زاتی ها) به (دلتای هیرمند) داده شد و مردان شجاع و با شهامتی در این آب و خاک مسکون گردید و بدان اسلوب نام (سجستان) که مرادف (سیستان) باشد بمیان آمد.

الو المؤمن بدلخی به رود بار های سیستان چنین میگوید: «.... و اکنون پیداست که رود هیرمند و رخدرود - و خاشر و دو فرادرود و خشکروود، و هررود و آبدشتها و کوهها از همه اطراف سیستان در (هزار سنگ) همه به (زره) آید و یکسوراخ است آنرا (دهان شیر) گویند که همه این چندین آب بدان فرو شود هیچ کس نداند که کجا شود مگر خدای متعال و

تقدس»

این شش رود که ابوالمؤید بلخی در سیستان می شمارد همه در خاک های افغانستان سر میکنند و (دهان شیر) که ازان (شیردهن) ساخته اند سوراخی بوده در قدیم که آب هیرمند یکی از بزرگترین رود خانه های افغانستان از آنجا عبور کرده به (گودزره) می افتاد! (گود) جاهای سیل بردگی را گویند این قسمت سیستان به شمول (گود صابری) با سه گود یادریاچه دیگر در میلیونها سال فرسایش بصورت جمعی یک دریاچه وسیعی و بی نهایت بزرگی را تشکیل دادند که آب های رود خانه های فوق الذکر مخصوصاً رود هیرمند با مرسوبات خود دامن جنوب غربی سیستان را به تدریج پر کرده و ارتفاع آن حتی امروز از (۴۰۰) متر از سطح بحر تجاوز نمیکند.

چون جمشید غرورو تکبر کرد و فرشاهی از او باز گشت، به زابلستان آمد. درینجا پادشاه دیگری بنام (کورنگ) سلطنت داشت جمشید مخفیانه با دختر کورنگ شاه ازدواج نمود و از او نسل جدیدی بوجود آمد. نظر به بعضی ماءخذ از دختر (کورنگ) شاه و جمشید احفادی پیمان آمد که در تاریخ افغانستان به نامهای تور - تورک و سرند مشهور اند و از جمله آنها (اترط) (اترت) (تریت) (بیتن ط) (شیخ بیت ط) (شم) (گرشاسب) (غرغنب) معروف اند و همه گی به مقام زهد و شاهی رسیده اند. در میان این شهزادگان سه نفر آن (اتریت ط) (گرشاسب و سرند) شهرت زیاد دارند و این سه نفر به نامهای فعلی (بین ط)، (غرغنب و سرند) بحیث سه نیاکان اجدادی پشتون در میان قبایل افغانی مشهور شده اند. (گرشاسب نامه) که به صفت شاهی و سپهبدی آنها اهمیت زیاد میدهد کابل و زابل مرکز شاهی و سپهبدی ایشان بود. (اتریت) مدت زیادی سلطنت کرد و پسرش در حالیکه سپهبد و جهان پهلوان بود همیشه پشتی بان پدر و نگهدار تاج و اورنگ پادشاهی بود. مرکز جهاننداری این پدر و پسر سیستان بود. در سیستان خرابه های متعددی موجود است و «زرنج» شهرست که خود گرشاسب آنرا به کمک مهندسین هندی و رومی و دستیابی سی هزار اسرای جنگی کابلی آنرا تعمیر نمود و شهری با ناز و نعمت ساخت.

که هنگام ضحاک گیتی ستان
تو گفستی بهشت برین سیستان

نهادم یکی شهر چون سیستان
یکی نیست از خرمی سیستان

از و نیز برخاست مردان مرد
درین کار بود پهلوان سپاد

که به هر یکی لشکری در نبرد
که از شاه کابل تهی ماندگان

بسرشاد بنشست بر جای او
خراج پدرش آنکه هر سال پیش
دو ساله بگنج اندر انبار کرد
بس دادش (اترت) بهر نامه پند
میدونش دشتور فرزانه هوش
به صد سال یک دوست ناید بدست
چو بود آتش نو میا غاز جنگ
شهان از پی آن فزائید گنج
تو گنج از پی رنج خواهی همی
زگرشاسب ترسد همی چرخ و بوم
شهان را همه نیست پایا ب اوی
چو آتش کنی زیر دامن درون
بر آشفت و گفتش تو لشکر بسیج
دو سالست کوشد ز درگاه شاه
بنوی یکی شهر سازد همی
بما تا رسد گردد او در نبرد
بدش این غم نام انبارسی
فرستادش از پیش و سالار کرد
گزید از دلیران دوره چل هزار

بگردید از آئین و از رای او
به (اترت) فرستادی از گنج خویش
دگر طمع کشورش بسیار کرد
نپذیرفت دید پاسخ آراست چند
بسی گفت کاین جنگ و کین را مکوش
بیکروز دشمن توان کرد شصت
پس شیر رفته مینداز سنگ
که از تن بدو باز دارند رنج
فزودن بزرگی بکاهی همی
سترشد ز گردش همه هند و روم
چه داری تو یا این سپه تاب اوی ؟
رسد دود زود از گریبان برون
ز پیکار گرشاسب میندیش هیچ
بنزد یک آب زرد با سپاه
زهر شهر مردم نواز د همی
ز ژاول بر آورده باشیم گردد
بدادش ز گردان دو صد باری
ز پس با سپه ساز پیکار کرد
صد و شصت پیل از در کارزار

بشد تا سرمرز کابلستان بکین جستن شاد زابلستان
 خبر شد بر اثر ط سرفراز سبک خواند لشکر زهر سوز فراز
 برادرش را ضروری هوشیار بسرید یکی نام او نوشیار

ورا گرد پیش سپه جنگجوی

بر شهر داور فرود آمد اوی

(اترت) شاه زابل و گرشاسب مشغول تهیه مقدمات تهداب کشی شهر زرنج بوده نگرانی جدید برای شان پیدا شد .

پادشاه کابل وفات کرد . با کشته شدن او پسرش با شادی و نیک روزی بر تخت نشست . پادشاه نو کابل از پرداخت خراج دست کشیده بود لشکر گرشاسب که نزدیک آب گود زره از دو سال متوقف بود و بفکر بنای شهر زرنج بود او را تهدید میکرد . کابل شاه علاقه زابل را تهدید میکرد و میگفت تا خاک زابل را به تویره نکشم آرام نخواهم نشست . آنگاه دو صد باریسی (یعنی ۶۲۰۰ هزار سپاه) گردان سپاه انتخاب نموده و سپهبد جوان را که (انبارسی) نام داشت و پسر عم او بود عسکر سپاه هزار ، نمود و وی را پیشین به جبهه جنگ اعزام کرد . سپس از پهلوانان رشید (دوره چهل هزار (یعنی هشتاد) هزار انتخاب نمود با صد و شصت پیل جنگی مجهز نمود و این سپاه گران را با خود گرفت و بسوی میدان جنگ راهی شد و از کابلستان رهسپار زابلستان شد . چون خبر حرکت شاه به (اترت) پادشاه رسید لشکریان خود را جمع کرد و تحت اداره پسرش (نوشیار) و (شهر داور) (یعنی به سرزمین داور) رسد و فرود آمد .

شهر داور یا بلد داور یا زمین داور در شمال شرق وادی پنهاور (هیرمند) قرار دارد و (معبر کوهستانی) مهمی بشمار میرود .

بلد داور در گذشته و حال بسیار حاصل خیز آباد و پر جمعیت بود و در محوطه آن چهار شهر بزرگ وجود داشت :

۱- در تل . ۲- در غش . ۳- بغین . ۴- شیروان .

شهر های مذکور دارای روستاها و قریه های آبادان است آب و هوایش بسیار معتدل و در حصه نزدیکی غوروان قرار گاه مخصوصی که آنرا (باغ ارم) و بهشت داور) میکنند و

شهزادگان غزنوی در آنجا تربیه میشوند مهمترین شهر این ناحیه (درتل) بود که اصطخری آنرا مخصوصاً (تل) خوانده و مقدسی آنرا (ورتل) می گوید و شهر بزرگ می شمارد (درتل) قلعه مستحکمی داشت و در سه منزلی بالا شهر (بست) در سواحل رود هیرمند مقابل کوهستانات (غور) دژی مستحکمی بشمار میرفت. در حوالی قریب کوهستانی (ورتل) کوهی است موسوم به (جبل الزور) یعنی (کوه زور) یا (کوه زون) یا (کوه سون) که اصلاً (بتی) بود مخصوص (آفتاب پرستی) و بلاذری گوید که عبدالرحمن بن سموره در سال ۳۳ هجری قمری (۶۵۳ م) وارد ولایت داور (زمین داور) شد و با افتاب پرستان در آن معبد کوهستانی مصاف داد و غالب شد سپس داخل (بتخانه زور) شد بت مذکور از طلای ناب و چشمانش از یاقوت درشت ساخته شده بود. عبدالرحمن چشمان بت را کشید دستهای وی را خراب کرد و به حکمران و کاهن بزرگ این معبد حالی ساخت که از بت شما کاری بر نمی آید چطور آنرا برستش میکنید؟ با تفصیلی که در یک مقاله مختصر در ۱۳۳۱ در روزنامه (انیس نشر کرده ام نوشتم که این (بت) را (شونا) هم گفتند. و بتخانه جبل الزور (معبد آفتاب) بود و زوار چینی معلومات مفصلی در آن باره دارد.

(درغش) و (بغنین) یکی به جناح شرق و دیگری بسمت غره در یک منزلی (درتل) قرار داشت (شیروان) بطرف جنوب، در تل در سواحل جنوبی هیرمند جلب نظر میکرد.

- - -

دوسپهبد نوشیار و انبارسی

سر عسکر کابلشاه و زابلشاه

رسیدند زی یکدیگر کینه خواه	بجنگ آن دو سالار پیش از دوشاه
ببددست جنگ دلیران دراز	دولشکر زدند از دو سمپره باز
پیاده جدا در هم آویختند	سواران یکجا بر آمیختند
چو آتش کز جوش خون خاست زود	سر خنجر آتش شد و گردد دود
برخشد تیغ و بجوشید گرد	بفرید کوس و بر آمد نبرد
بلرزید مهر و بترسید ماه	نوان گشت بوم و جهان شد سیاه
دلیران در و باده خواران بزم	یکی بزمگه بود گفتن نه رزم
چه مستی که هرگز نشد هوشیار	بهر گوشه ای مستی افکنده خوار
پیاله سرخنجر و نقل تیر	روان خون می و نعره شان بانگ زهر
ز گردان بسی کشته و خسته شد	چو یکرویه پیکار پیوسته شد

هر دو لشکر در مقابل هم رسیده و نزدیک است جنگ آغاز یابد :

بانبارسی ناگهان باز خورد	دمان نوشیار از میان نبرد
بزخمی ز تن ماند تنها سرش	بر آورد زهر آبگون خنجرش
عنان یکسراز رزم بر تافتند	سپه چون سپهبد نگون یافتند
برفتند و دشمنان گریزان ز پیش	ز پس خیل راول سه فرسنگ پیش
چو خورشید شد زرد گشتند باز	فگندند از ایشان بسی رزم ساز
همه دشت که کشته و خسته دید	همانگه شه کابل اندر رسید
که شب گشت و هنگام کوشش نبود	زدش ز آتش درد بر مفرزدود
برورخ به خون دو دیده بشست	تن کشته انبارسی باز جست
مر آن کشته راتن فگندند تن	یکی عود باز عفران بر فروخت
همه شب بدند از برش مویه گر	سپه هر کجا کشته شان بددگر
همان شب بیامد سپاهی گران	بیاری بر نوشهار از سران

(نوشیار) سپهبد نیروی زابل پیش قدمی نموده و در مقابل (انبارسی) سپهبد سپاه کابل حاضر شد و بیک ضرب شمشیر سرش را از بدن جدا نمود. عساکر که سپهبد جوان خود را کشته دید رخ از جنگ برگردانیدند و در این وقت ارتش کابل شاه نمودار شد چون کابل شاه لشکریان خود را بحال شکست دید و پسر عم خویش را کشته یافت خیلی محزون و شکسته خاطر گردید فوری عود و زعفران آماده نمود و تن سپهبد را آتش زد و عده دیگر بخاطر وی خود را آتش زدند در این جنگ در پیش قراول سپاه زابل فایق آمد.

فکر بنای شهر زرنج

سپهبد گرفت از پدر پند یاد . وز آنجاسوی سیسان رفت شاد
اسیران که از کابل آورده بود . بیک جایگه گردشان کرده بود
یکی نیمه بد کرده دیوار شهر . دگر نیمه کردند از آن گل دو بهر
چون آن شهر پرداخت و باره بساخت . برو پنج در آهنین بر شناخت
بیشتر متذکر شدیم که گر شاسب چون از ماندگی ها یک ماه استراحت نمود مجدداً به
فکری بنای (زرنج) مرکز نیمروز و زو سیستان افتاد و مهندسان را جمع نمود و عازم
سیستان شد .

زرنج امروز و دیروز یکی از مراکز بسیار مهم افغانستان بوده است امروز مرکز اداری ولایت (نیمروز) است و دیروز مرکز جهانبانی کل سیستان بحساب میرفت چنانچه جغرافیه نگاران عرب آنرا (مدینه سجستان) مبخواندند ، یعقوبی در قرن سوم هجری گوید که مرکز سبستان شهر (زرنج) بود ، ابن حوقل یک قرن بعد از آن مفصل تر صحبت مېکند و می گوید که حومه شهر پنج دروازه دارد و پیرامون آن خندق بزرگ است و دروازه های پنجگانه از آهن ساخته شد و دو دروازه بنامهای عتیق و جدید یا (کهنه و نو) معروف بود . یک دروازه بنام در خراسان و دیگری بنام (در کر کویه) یاد میشد . دروازه ئی به اسم (در نهستک) نیز مشهور بود و از آن راهی بطرف شهر بست میرفت . دروازه دیگر بجانب نفس شهر کشیده شده و بود که بنام (در طعام) یاد میشد و از آنجا راهی بجانب باغ ها و باغستانها میرفت . مرکز حکمرانی و مسجد جامع در نزدیکیهای دروازه اختری بود و

عمارات بزرگ و (ارگ) درین سمت قرار داشت. آب در تمام کوچه های شهر جاری بود مخصوصاً (جری سنارود) که آب و افریه تمام شهر میرسانید. راه آبی بین (زرنج) و (بست) کشیده شده بود و عامل ارتباط بین زرنج و بست و لشکرگاه بشمار میرفت، طوفان یاد همیشه درین شهر کارستانها میکرد و از اختصاصات آن بشمار میرفت و آسیابهای بادی را به گردش میاورد آب و باد درین شهر همیشه طغیان میکرد. آب و هوایش بسیار گرم بود (سیاه رود) و (سرخ رود) آب ورد ضرورت شهر را تأمین میکرد (در کرکویه) دریک منزلی نفس شهر زرنج بزرگترین (آشگاه) عهد عتیق را وانمود میکرد. (گریشمن) و (هاکن) در ۱۹۲۶ تحقیقات باستان شناس را در سیستان افغانی در خرابه های (زرنج) در (نان علی) و (قلعه کنک) و (قلعه سار) نزدیک (تارو سار) و تپه های (سرخ داغ) و (سفید داغ) که قریب ۳۰ متر از سطح جلگه ارتفاع دارد شروع نمودند اهالی محلی (سرخ داغ) را مقبره و (سفید داغ) را دژ نظامی می پندارند. اگرچه حفاریات زرنج و دیگر نقاط و دیگر ولایت نیمروز تا هنوز نا تکمیل مانده و انجام نیافته و جز ۱۲ متر آن دیده نشده - معذک بعقیده باستان شناسان مذکور به زندگانی باشندگان قدیم (زرنج) در هزاره اول ق. م. روشنی می اندازد و (۲۱) منر باقی مانده که به آینده موکول گردیده است ممیزات زندگانی باشندگان قدیم سیستان را در چهار هزار سال قبل از میلاد روشن خواهد ساخت.

شهر زرنج در ازمنه قدیم در (اوستا) بنام (زرایو) (زرایاک) یاد شده و این کلمه (زرانگ) هم خوانده شده. «آرین» شهر (زرنج) را (زرنجی) خوانده و هیلمونس آنرا (در انجی) میخواند. دو سال قبل مسافرتی در سیستان و نیمروز دست داد و خرابه شهر زرنج را از نزدیک دیدم و تپه های (سرخ داغ) و (سفید داغ) را مشاهده کردم و مقابل این تپه ها در جزیره ئی فرود آمدم که شرح دیدنی ها در جای دیگر نشر خواهد شد.

بالاخره گرشاسب و اسرای کابلستان به آبادی و اتمام شهر زرنج تصمیم گرفتند.

چو یاد آمدی ریگ برداشتی همه شهر ویرزن بینباشتی

(۱) فعلاً هم در محل سفید داغ قلعه کوچکی موجود است که اسپان دولتی در آنجا نگهداری میشود و مربوط فارم زراعتی وادی هلمند میباشد.

چنان کان برهمن و راداد پند که از چوب و از خار و مرغیب بند
 یله کرد از انسو که بد آب مرغ بیست از سوی دامن ریگورغ
 زیکسوش بدریگ ده جافره دگر بسوش دریا که خوانی زره
 میانش دری باد را بر گشاد از آن پس نید بیمش از ریگ و یاد

بد از طوس و کرمان فراوان گروه

بلشکر دراز پایکاری ستوده

درین فرصت که موضوع طفیان باد پیش آمد تهلکه این دو عنصر طبیعی برای شهر مانند زرنج سیستان آفت عظیمی بود هوش و فکر کسانی را که مشغول آبادی بودند مات و مبهوت ساخت. اینجا باز گر شاسب از پیر مرد برهمن که سر راه کابل در علاقه (شاه جوی) غزنی نشسته بود یادش آمد. نام برده ضمن یک سلسله پند و اندرز گفته بود که اگر شهری آباد می کردی فکر آب و یاد را کرده باشی علی الخصوص در سرزمین سیستان که آب دریا و بادی که چندین ماه می وزد انسان را دیوانه می کنند و هر چه آباد کنند ویران می سازد پسر باید که از چوب و خس و خاشاک بند مستحکم بسازی و آب دریا و یاد های سیستان را مهار کنی تا از حملات هر دو در آمان باشی.

ز تاراج کابل زنان داشتند بخوالیگری شان همی داشتند
 همه روز مردان ایشان دو بهر به مزدور کاری بدنیدی بشهر
 چو گشتندی از کار پرداخته بدندب زنان دیگرها ساخته
 خورشها یکی روز بفروختند دگر باره باز آتش افروختند

در میان اسیران کابل عده ئی از زنان کابل هم بودند که نان برای مردان خویش پخته می کردند. مردان دو مرتبه روزانه کار می کردند زنان ایشان نان آماده می کردند.

بدان در گزین کار جستند نام از آن روفتاد ست نامش طعام
 بفرسپهدار فرخننده فال شد آن شهر پر دخته در هفت سال

برین طریق هفت سال روز دو مرتبه کار جاری بود تا شهر زرنج به سر رسید و کامل آباد شد. پس مردم کابل زن و مرد در ساختمان شهر زرنج پایتخت قدیم سیستان سهم مهمی داشتند.

زهرگونه مردم زمیسهاریان	زمهتر شما ران و یازاریان
زهر شهر و کشور بدوداد روی	شد آن شهر باز یب بار ننگ و بوی
تو گفستی بهشت برین سیستان	یکی نیست از خرمی سسیت آن
از و نیز بر خاست مردان مرد	که بد هر یکی لشکری در نبرد
از آن پس بشاهی سپه دار گرد	نشست و بیداد و دهش دست برد
فراوان بر آمد برو سالیان	هواش آنچه بد یافت هر سالی آن
چنان پیلتن شد که از گام پنج	نبردش فزون هیچ اسپ بربنج
نشستش همه بود بر زنده پیل	همش پیل بارنج بردی و منیل
چنین آمد این گنبد تیز بوی	بگردد همه چیز از گشت اوی

یکی جامه دارد جهان سال و ماه

بیرونش سفید و درونش سیاه

چون از هر جهت شهر تیار و آماده شد از هر دسته مردمان در آن جای دادند و از هر کشوری بدان روی آوردند و زرنج از هر گونه ناز و نعمت آراسته شد و بهشت برین شد و بواسطه اینکه مردم درین (سیست آن) نمودند این (بهشت برین) به (سیستان) معروف شد و (سپهبد گرشاسب) پادشاه آن دیار شد و داد و دهش شروع کرد و سال هابدين قرار در گذشت و شاه به ترتیبی پیلتن شد که اسپ پنج قدم او را برده نمیتوانست و عموماً بر پشت زنده پیل سوار میشد.

بگرداند این جامه هر که برون	بدان تا بگردیم ما گونه گون
تو ای خفته از خواب بیدار گرد	که شد پاک عمرت بخواب و بخورد
بخانه درون خواب و در گور خواب	ببیداریت بس که آید شتاب ؟

کنی خانه تا زنده ای سال و ماه

در و پس کیت باشد آرامگاه

بامیان - بامیکان - سرخ بت

چو از ره دگر شهر آمد به پیش در او نغز بتخانه ز اندازد بیش

میان هوا ایستاده بلند نه زیرش ستون و نه ز افراز بند

بتخانه (معلق در هوا) بتخانه سرخ بت و بتخانه خنگ بت - بت خانه ککرک - بت خانه شاه شکاری - بتخانه فولادی - بتخانه بت خوابیده (تیروانا) آیا یکی از بتخانه های مذکور بتخانه (معلق در هوا) نیست؟ اسدی طوسی واضح درین مورد چیزی نمیگوید، شاعر طوسی خودش بامیان را ندیده، آیا از روی تن پهلوی یا کتاب گرشاسب ابوالؤید بلخی با کدام اثر دیگر گرشاسب نامه را تصنیف نموده باشد؟ آیا امکانات مقایسه در بین است؟ تراش مجسمه ها از سنگ تصاویر ماه در رواق های بود، تصاویر مردم - نقش مردان و زنان، رقاصه ها و ژنی ها، موسیقی نوازان در فرق رواق - سرخ بت یا (بت کلان) راهبان و برهمنان و آلوده در خاکستر - کل کردن موی سر و زیر رنخ - بستن (لکهن) با دستمال - اعضا و جوارح مجسمه ها از فلزات قالب گرفته نشده - اشتباه زائر چینی - اسدی هم به اشتباه رفته، هیوان تسنگ بامیان را دیده و اشتباه کرده، اسدی طوسی نا دیده، زوار چینی مفصل از بامیان و هزاران سنج و معابد صحبت میکند، سرخ بت و خنگ بت، آثار رنگ ابی در زیر گلوی بت ۳۵ متری - آثار و شواهد رنگ سرخ در زیر گردن بت کلان ۵۳ متری سرخ بت و خنگ بت عنصری.

و قتی که گرشاسب در آثار استمداد (مهراج) یکی دیگر از سه شاهان هندو کابلستان شرقی که مرکز و پایتختش در دره کنر (شهر ننگر کوت بود) از شهر زرنج از حوالی (نیمروز) جانب کابلستان میاید، (بهو) شاه دیگر هندو از هندوان (سراندیب) که در مقابل مهراج سرکشی و نافرمانی نموده بود در اثر جنگ های مکرر او را مطیع ساخت و مهراج سراسر فاتح شده به قلمرو خود یعنی افغانستان باز گشت و گرشاسب را با خود به مسافرت هند و دیدن عجائب و غرائب و جزیره ها و بتخانه های آن دیار دعوت نمود تا میرسد به دیدن (بتی) که آنرا معلق در هوا) توصیف نموده اند. (بتخانه سو بهار) که اشتباه صری در اصل نام آن پیدا شده در حقیقت عبارت از (شاه بهار) غزنی بوده است.

مقاله مخصوص (بتخانه شابهاردیده شود). زیرا موقعیت جغرافیائی پیر مرد برهمنی در (شاهجوی) سرراه (مقر) و (غزنی) و برخورد نامبرده با گرشاسب حین رفتن به صوب کابل و اندرزهای مرد برهمنی و موقعیت (جنگ سکاوند) لوگراز چهار طرف همه ثابت میسازد که علاوه بر فقه الغت (بتخانه سوبهار) غیر از (بتخانه شابهار) غزنی نمیباشد. اما در باب (بتخانه بت معلق در هوا) چیز واضح نمیگوئیم و نمیتوانیم به اثبات برسانیم که مقصد از (بت معلق) در هوا مجسمه های بامیان است، اما قراین و تشابه به این امر نزدیکیهایی بهم میرساند که مبادا اشتباهی در مورد (بتخانه سوبهار) برای خواننده امروزی رخ دهد در مورد (بت معلق در هوا) تکرار نشود زیرا اسدی طوسی اثر خویشرا ترجمه نموده و خودش اینجاها را ندیده در مورد (عجایب و غرایب هند) که اکثرش افسانه است اصلاً کدام اثر دیگر (هند غما)

بدستش افتاده و از آن استفاده کرده است. باری بعد از تذکر این مطالب اینک به ابیات شاعر می پردازیم :

هم از ره دگر شهر آمده به پیش	در او نغز بتخانه ز اندازه بیش
یکی بتکده در میان ساخته	سر گنبدش برمه افراخته
همه بوم و دیوار او ساده سنگ	تهی پاک ز آرایش و بوی و رنگ
بتی ساخته ماه پیکر در روی	برهنه نه ز رونه زیور بروی

میان هوا ایستاده بلند

نه زیرش ستون و نه زافراز هند

در بامیان اقلا سه بت ایستاده به بلندی ۵۳ متر و ۳۵ متر و سه بت نشست به ارتفاع ده ده متر و ۶ متر و بت (هزار قدمی) که (هیوان تسنگ) زائر چینی (مشارالیه در سال ۶۳۲ مسیحی به بامیان آمده بود) از آن سخن میگوید تا حال اثری از آن بدست نیامده است و بت مذکور در (نیروانا - آسایش گاه - قبر) آرمیده بامیان روی هم رفته عبارت از سه دره است :

۱- دره عمومی. ۲- دره فولادی. ۳- دره ککرک.

در هر کدام این دره ها یک یک بتخانه بزرگ با هیكل های ایستاده وجود دارد. در دوره

عمومی اقلاً دو مجسمه بودای استاده و سه بودای نشسته منجمله پنج هیکل بودا وجود دارد که دوی آن مجسمه های ۵۳ و ۳۵ متری است دیده میشود. (۱) در (نروانا - قبر) مجسمه روی زمین خوابیده بود بواسطه مرور زمانه و آمدن سیل ها و خرابی های دست بشر از بین رفته و محتملاً جای آن در باغ (میرسید علی یخ سوز) و برادرش (مزار هر دو برادر بهم نزدیک است) موجود است.

مردم عوام برای رفع دندان دردی به کتاره های چوبی مقابر میخ میزنند و بقایای آبادی های قدیمه بصورتیه های کوچک خاکی جلب نظر میکند. اینجا وصف تمام شگفتی های بامیان بامی را نمیتوان شرح داد زیرا با داشتن دوازده هزار سمج و چندین هزار راهب و مناظر بسیار زیبا و آب و هوای فرح بخش و دلنشین مناظر حیرت آور (اژدهای سرخ در) و دریاچه هفتگانه بند امیر یا بند بربر و دریاچه زیبای فولادی، راهبان و برهمنان که (هیوان تسنگ) تعداد ایشان را در اواسط قرن هفتم مسیحی (مشارالیه وقتی وارد بامیان میشود که پیغمبر ما حضرت ختمی مرتبت صلی الله علیه و سلم جامه بدل مینمایند) (چندین هزار) میگوید که در اطراف هیکل های «بودا» حلقه بسته و بدن های خود را به خاکستر مالیده و سیاه ساخته بودند.

این راهب هاموی سر و زیر زنج خود را تراش نموده و به (لکهن) بسته بودند و مانند روزه داران زرد و ضعیف می نمودند ژنی ها (پری ها) به اطراف بودا در حرکت و پرواز دیده میشدند و بعضی خوردنی ها در بطنوس ها نهاده از دیوار های رواق بطرف هیکل بتها به پرواز اند.

از آهن بد آن بت معلق بجای همه خانه از سنگ آهن ربای

یکی از اشتباهات که زوار چینی (هیوان سنگ) حین اقامتش در بامیان نموده (۶۳۲ م) همین بود که مجسمه های بزرگ (بودا) را از (آهن) نوشته که چنین تصور نموده بود که پیکر ها را از (چودن) ریخته و بعد اعضا و جوارح را در محل معینه یکجا نصب

(۱) در تحقیقات قدیم (هاکن) و (گودار) ارتفاع مجسمه کلان ۵۳ متر بود اما مرمت کاری توسط هیات باستانشناسی هندی نشان داد که پا های مجسمه مذکور ۲ متر دیگر در زیر خاک است که ارتفاع مجسمه مذکور به (۵۵) متر میرسد.

نموده باشند. این نظر اشتباه محض بود که زائر چینی دیده و اشتباه کرده و اسد طوسی شنیده و یا خوانده (خودش ندیده) که در قطار شنیدنی های خود دچار لرزش و اشتباه گردیده است که اصلاً محلی است که در جهان کم نظیر است و شرح چگونگی های علمی بودائی آن چندین جلد کتاب بزرگ و ضخیم شده و اهل ذوق به آن مراجعه میتوانند. مطابق شرح و توصیف اسدی طوری گنبد بتکده بلند است که آن به (مه) مهبخورد. مجسمه های بامیان در طاق های مربوطه خود تقریباً ۵۳ و ۳۵ متر ارتفاع دارد طور ایستاده تراش شده و این عین نظر اسدی طوسی است.

بتهای بامیان زیر رواق های عظیم در حالیکه پشت آنها در کوه چسپیده است بر دو پا های خود ایستاده و رواق هریک از هیکل بودا ها با تصاویر قشنگ (پیکر مردم که بیشتر آنها (ژنی) و رقاصه و تحفه دهندگان. موسیقی نوازان و تصاویر دیگر مردان و زنان را با اشکال مرغ ها نشان میدهد. گویا همان طوریکه شاعر عوصیف نموده است بت ها و تصاویر مذکور به چیری از بالا و پائین بسته یا محکم نباشد و صفت (معلق در هوا) در حق این بتها و بتخانه ها صدق میکند.

گروهی شمن گردا و انجمن	سیه شان تن و دل سیه ترز تن
گرفته همه لکهن و بسته روی	که و مه ز نخ ساده کرده ز موی
چنان بد مر آن بیر همان را گمان	که هست او خدای آمده ز آسمان

فرشتست گردش پیر هر که هست

بفرمانش استاد ایزد پرست.

بت ها را بنام (سرخ بت) و (خنک بت) یاد میکنند و (صلصال) و (شاهنامه) هم میگویند که به تصور آنها (صلصال) مرد و شاهنامه زن است.

سرخ بت عنصری و مردم عوام و صلصال عبارت از بت کلان بودائی که ارتفاع آن ۵۳ متر بوده و قرار کنند اطراف پای مجسمه و هم سطح ساختن با بعضی سموچ ها دو متر دیگر به بلندی مجسمه افزوده شد. و بلندی آن به ۵۵ متر رسیده است. یلان مجسمه رنگ سرخ و روی آن رنگ طلائی داشت و هنوز آثار و شواهد آن قابل تشخیص است. مجسمه خورد ۳۵ متری رنگ آبی داشته، این دو هیکل بزرگ بودائی که عامل شهرت

بامیان در جهان شده همان (سرخ بت) و (خنک بت) است و محتملاً چنین تصور میشود که تراش بت ۳۵ متری به امر و اراده سلطان کوشانی (کنیشکا) ساخته شده است و یا اولین معبد هوای آزاد که بقایای آن به صورت (استوپه) مخروطی به نزدیک بت ۳۵ متری موجود است به امپراطور مذکور نسبت میشود. پس (خنک بت) محتملاً قدیم ترین (بودای) بامیان است که زائر چینی واسدی طوسی را به اشتباه افکنده و در حقیقت اصلاً فلز کاری در مجسمه های بامیان نداشته است و رنگ آمیزی های مختلف چیزی است علیحده. من مجسمه بامیان را (بتخانه معلق در هوا) تعبیر کرده ام. شاید اینطور نباشد. واقعاً بامیان از نقطه نظر بت خانه ها و سایر عمراتیکه برای یک شهر ضروریست نه تنها یک خانه و یک بتخانه بلکه هزاران (سموج).

(یکنفر از مورخین عده سموج ها را دوازده هزار گفته) و چندین قطار یکی بالای دیگر حفر شده و همه در (کولنگلو مریت) (مخلوط سنگ و گل) که ساختمان خود تپه است ساخته و تراش یافته و چنان سنگ ریزه و گل بهم مخلوط شده که جای کندن میخی در دیوار فوق العاده، سخت است.

در سال ۱۹۳۰ م میخواستیم تخته های چوبی با تفصیلات مربوط بزبان دری و فرانسه در سموج ها بگذاریم تا گردش و معاینه برای جهان گردان آسان شود تنها میخ های فلزی را یکمک کلند به دیوار ها فرو برده نمی توانستیم. (مقصد سختی دیوار های معابد بامیان است).

از آن بد میان هوا داشته که سنگش همی داشت آفرشته

در ترجمه البلاغه تالیف (رادیانی) صفحه ۸۶ دو بیت از مثنوی مربوط به داستان (خنک بت و سرخ بت) عنصری داده شده - بدین قرار :

همه نام کینشان بیر خاش مرد دل جنگ جوی و بسیج نبرد

همی توختند و همی تاختند همی سوختند و همی ساختند

متأسفانه ملک الشعرا عنصری چیز زیادی مربوط به بامیان ندارد فقط نام های که در عصر اسلامی نورین قوم به بتهای بامیان داده بودند به ما معرفی میکند.

خنیرس بامی

بلخ بامی

چویک ساله راه بود توران و چین سیاهی و را بود زیر ننگین

بزرگان برین مژده برخاستند همه چین و ما چین بیاراستند

مملکت ما افغانستان در سه قرن پیش از میلاد مسیح آریانا خوانده شده است - ۱۶
قطعه خاک متذکره (وندیداد) در اطراف هندوکش - این زمین ها سرزمین اوستائی
است. در (یسنا) (یسن ۵۷ بند ۳۱) نام (خنیرس بامی) سرزمین درخشان مهد آزادگان
, کشور آریا نشینان یاد شده - پایتخت این کشور وسطی شهر زیبای بلخ خوانده شده
(بلخ بامی) پایتخت (خنیرس بامی) - (هفت کشور) اصطلاح جغرافیائی -
جمشید و سلطنت بر هفت کشور - هفت کشور داخلی و هفت کشور خارجی - هفت کشور
داخلی عبارت از هفت ولایت داخلی میباشد هفت کشور عبارت است از :

۱ - رزد. ۲ - شبه. ۳ - فرودفش. ۴ - ویدوفش.

۵ - دور برست. ۶ - دور جرست. ۷ - خنیرس بامی ، که در میان همه واقع

است - معادل این هفت کشور تقریباً چنین بود :

کابل - زابل - غور - پکتیا - باختر - کندهار - بلخ بامی . که مرکز (خنیراس بامی)
محسوب میشد - هفت کشور خارجی : پارس - توران - چین - ما چین - سند - هند - روم
توران و شهرهای مشهور آن ، خان ، خانان از ماوراالنهر تا چین قلمرو توران - از توران تا
چین یک ساله راه - فغفورچین - خان و خانان مربوط به توران بود . خاقان و فغفور
مختص به سرزمین پهناور چین بود لقب فغفور در عهد کاشونی دو قرن پیش از میلاد
مسیح از زبان تخاری وارد مملکت ماشد و رائج گردید - اصل آن (بغه پوترا) و (بغ پور)
بود - معنی آن (پسرزدان) است ، (لاچین) هم در افغانستان فردوسی استعمال شده -
مقصد از آن (کته مغلی) (برلاس) است حتی (هزاردها) را در بر می گیرد .

وطن مادر روز گاران باستان به نام آریانا یاد میشود و ۱۶ قطعه خاک میمون و زیبا که «وندیداد» در اوستا ذکر کرده همه خاک های مربوط این سرزمین است که واضح پیرامو (هندوکش) افتاده است. در «مهریشت» (فصل ۴ بند ۱۱۵) کلمه دیگری نیز بکار رفته که بحیث نام عمومی کشور ما استعمال شده و عبارت از کلمه (خنیرس) است این کلمه به صفت «کشور خنیرس بامی» یعنی سرزمین درخشان، کشور نور افشان خاک پاک نهاد، با کرده و نیک گهری و بالاخره (کشور آزادگان) تلقی شده است. «خنیرش بامی» در متون ادوار اسلام هم آمده و آنرا «هنیره بامی» نوشته اند. این سرزمین را به (هفت بر) تقسیم کردند و هر بر را (کشوری) خوانند و (خنیرس) که میان هر هفت بر واقع شده است عبارت از همان (آریانای درخشان) میباشد. این سرزمین وسطی پایتختی دارد که آنهم «بلخ بامی» یعنی درخشان و نور افشان خوانده شده و هر دو به صفت «بامی» یاد گردیده است. بلخ صفات قدیم تری هم دارد و بیش از (یشت) اوستا در (اتروید) یعنی کتاب چهارم (ویدی) بصفت (بخدیم سریرام) یعنی (بخدی زیبا) (بلخ درخشان) شناخته است. (خنیرس) بامی کشور وسطی سرزمین آریائی مملکت آریانائی قلمرو بلخ - کابل - طخارستان - اری - زابل - غور - هفت شهر را در بر میگرفت که جمشید مؤسس «پیشدادیان بلخ» بر آن حکومت میکرد.

همه خواننده و شنیده ایم که جمشید بر (هفت کشور) سلطنت میکرد چون کبر و غرور بروی تاری شده (فرآریائی) از وی دور شد. یزدان پاک او را از تخت سلطنت به خاک مزلت نشانید. این (هفت بر) یا (هفت شهر) یا (هفت کشور) اصطلاحی است که از (بر) به (شهر) و (کشور) اسمی بود که قرار اسطوره ها به اولین مملکت (روی زمین)، به اولین شهرهای زیبا به سز زمین وسطی داده شد و (هفت شهر) در میان کشورهای معلوم آنوقت جهان (کشور درخشان) (کشور نور افشان) (کشور پاک نهاد) (کشور نیک گهر) (کشور آزادگان) (کشور خنیرس بامی) با داشتن مرکزی چون (بلخ بامی) (کشور معروف آریانا) گردید. (۱)

(هفت کشور) داخل آریانا به (هفت کشور) خارج آریانا هم تاثیر بخشید و علاوه بر

(۱) مجله هنر و مردم. از انتشارات وزارت فرهنگ و هنر شماره (۱۳۲) مهر ماه ۱۳۵۳. مقاله عالمانه جناب آقای علیقلی.

(کشور وسطی) شش کشور خارجی که نام و نشانی هم یافته بودند بقرار آتی است:
پارس - توران - چین - ماچین - سند - هند. این هفت کشور همه کشور های آسیایی بودند و معلومات دنیای آنوقت منحصر به همین جا ها بود و مملکت روم که در اصل آنهم آسیائی و عبارت از روم شرقی (بیزانس) بود و در حاشیه غربی خارج از حوزه (هفت کشور) خارجی بود از آنهم به کرات اسم برده شده است. مخصوصاً شهزادگان آریائی گشتاسب و گرشاسب از این جا به روم شرقی رفت و آمد داشتند و حتی خانها از قیصر روم را به زنی گرفتند، مانند (کتایون) مادر (اسفندیار) و (اهرن) زن گرشاسب.

در کتاب (افغانستان در شاهنامه) در مبحث (کوشانی ها) از منابع چینی، هندی، یونانی و منابع ادبی و افسانه‌ئی خود ما مثل شاهنامه راجع به معنی کلمه (توران) و اولین دخالت کلمه (تور) در آن نوشتیم و حاجت به تکرار آن ندارد. این مطلب هم تذکار شد که در معنی اصطلاحی و آفاقی آن از (جیحون تا مرز چین) را در بر می‌گرفت این تورانی ها در آغاز آریائی، آریایی ویدی بوده و هر چه به جانب شرق در خاک های آسیا پیش رفته میشد این اصطلاح عناصر یفتلی، تاتاری، ترک و مغلی قوی تر میشد و عناصر (سیتی) به اصطلاح اروپائی به زعم ایشان تا حدی جای کلمه مذکور را می‌گرفت و یک‌عده کتله های چینی، اوگور، ترکان، مغلی، ترکی و غیره پدید می آمد که شاهنامه ها و گرشاسب نامه ها بشکل واقعات نیمه داستانی و افسانوی و نیمه تدقیقی که شرح کامل آن بصورت حوادث تاریخی دایره المعارف ها می‌خواهد که ما در تاریخ کشور خود آنرا بنام

* محمودی بختیاری. (خنیرس بامی) یا (خونیرت بامی) یا (هنیره بامی) نام فلات آریانا است. جایگاه پیشدادیان بلخی طهورت جمشید و فریدون میباشد - رود (فراخگرت) یعنی (رود آمو) از آن می گذشت. بلخ بامی - کابل، پامیر و طخارستان در آن شامل بود. من طوریکه جناب آقای محترم نویسنده مقاله نتیجه میگیرند در باب وسعت خنیرس (از مرز شرقی چین تا مرز غربی ایرلند و کرانه های شرقی اقیانوس اطلس واقع بوده) موافقت ندارم جغرافیه اوستا فصل دوم و نذیراد حدود اراضی آریایی نشین را معین کرده (اراتوسس در قرن ۳ قبل از میلاد حدود خاک (آریانا) را که همان ناک های ۱۶ گانه اوسنائی ست مشخص مینماید.

(آریائی و تورانی) یاد میکنیم.

در زمانه های بسیار قدیم روابط ما با دو همسایه بزرگ ما بطرف شمال شرق و جنوب شرق یعنی توران و چین و ما چین و سند و هند خیلی ممتد بود و جانب شرق یعنی توران و چین و ما چین و سند و هند خیلی ممتد بود و جانب شرق و جنوب شرق به مراتب معلومات انبساط داشت. و روابط نیمه تاریخی و نیمه داستانی ها از افسانه های چینی و هندی و تورانی مشحون بود. چه بسا ملکه ها، خاتون ها، شهزاده ها چون پریان سبک پرواز، دیوان مهیب، ازدهای آتشین نفس، گاهی از توران و چین و ما چین و گاهی از جنگهای غلوی سند و هند به پرواز و گشت و گزار آمده و افسانه های ما را رنگ آمیزی میکرد و به عالم خواب و خیال می برد.

مطابق به کتاب گرشاسب نامه که در آن مورد مشغول مطالعات هستیم سرحد آریانا و توران رود جیحون یا آمودریا است که در تمام طول خود خصوصاً در نیمه شمال شرقی خوب تر صدق می کند.

مثلاً از مسافرت (نریمان) از (امل) یا «امویه - یا امور» که در دوره قرون وسطی خیلی معروف بود در فاصله صد و بیست میلی شمال شرقی (مرو) قرار داشت بر آمد و بیکه راست و بلا تا امل وارد (شیرخان) میشود و از آنجا به (بلخ بامی) فرا میرسد. از آنجا در بندر (کیلَف) که مقصد آن بندر (کلفت است)، (جیحون) را بجانب (ماوراالنهر) عبور میکند یعنی از سرحد مشهور (توران) میگذرد.

به کیلف شد از بلخ گاه بهار وز آنجا یگه کرد جیحون گزار

همه ماوراالنهر تا مرز چین شمرند آنگاه توران زمین

این جاست که (توران) یا (توران زمین) آغاز میشود و ازین جاست که عناوین خان و خاقان و غفور چین و ما چین شروع میشود. درست است که القاب فوق جا و بیجا و به تناسب حدوث واقعات استعمال میگردد، چنانچه در شاهنامه ضمن واقعات مختلف در (توران زمین) صبغه و مهر چینی میخورد و میشود یکی را (توران) بجای دیگری (چین) استعمال کرد. شهرهای مهم توران زمین، چاچ، کاشغر، ختن، شنگان غربی، ختلان، سنجاب سمرقند و قوند میباشند.

از آموی وزم تا بچاچ وختن ز شنگان و خیلان شهان تنیه تن
 سپهد همی راند تا شهر چاچ ز گردش بزرگان با تخت و عاج
 و از آنجا سپه راند و پشتافت تفت بشادی بشهر سپنجاب رفت

دنیای چبی تماس پیدا میکند القاب پادشاهی بخصوص خان و خاقان که مخصوص خودشان است و به غلط بعضی اوقات اینها را در مورد چین و ما چین استعمال میکند - شبه نیست که از نفس چین به ما چین و از آنجا بسمت توران زمین می آیم عوامل مغلی و ترکی و گورگانی بیشتر میشود و (یغر) و (یغو) بیشتر میگردد و آنچه ما گفتیم بیشتر صدق میکند مثلاً:

بخاقان یغر شاه توران زمین که مهرست شاهی و نامش نگین
 در اینجا (یغر) برادر (تکین تاش) میباشد و گرچه بعلت فریمان افسانوی را با تگین تاش قرون وسطی مقابل میکنند (گرشاسب نامه) باز برای ثبوت نظریه ما مثال خوبی است و نگین تاج و یغر، که ذاتاً ترک میباشد باید آنها را به عنوان خان و خاقان استعمال کرد. از طرف دیگر اگر از جانب چین و ما چین بطرف مشرق قدم گذاریم فاصله جغرافیائی خیلی زیاد است و کشور توران از کشور چین و ما چین خیلی دور است.

چوبیک سال ره بود بتوران و چین بشاهی و را بوذ زیر نگین
 اما اگر ازین طرف رو بجانب شرق پیش بروید خاکهای آریانا و ایران بست و یخ بندان است و آفتاب از طرف شرق اول به (توران) میتابد.

بد از سوی توران زمین آفتاب بدین سوز سرما همی یخ شد آب
 چنان گشت کز باد بفسرد یخ همه دشت و کوه برف گسترده یخ

یک قدم دیگر به جانب شرق سرزمین ما چین است و در تمام منابع شرقی و غربی با چین تماس مستقیم دارد و شاهان این مرز و بوم را بغفور (غفور) لقب میدهد.

بنزدیک (غفور) فرخ نژاد که ما چین و چین سرسبز و ست شاد
 هر نخت پیغاره ز ایران زمین که یک شهر او به زما چین و چین

راستش همین است، یک دهکده (آریانا) و (ایران) بهتر از شهرهای بزرگ چین ما چین است.

بزرگان بدین مژده برخاستند همه چین و ما چین بیاراستند

فراموش نباید کرد که رابطه با چین در تاریخ چین و ما چین سابقه ممتد و طولانی دارد. کتیبه سرخ کوتل بغلان کلمه «یغه پورا» یعنی «بغ پور» یعنی (فغفور) را در قرون اول مسیحی نشان میدهد و واضح میسازد که کوشانیها با سیل مهاجرت بطرف شرق این عنوان را با خود آورده اند. در زبان تخاری که زبان متوسط ما است از قرن دو قبل از میلاد «یغه پورا» و «بغ پور»، «فغفور» شده و به این شکل متعارف در تمام قرون قدیمه و قرون وسطی معمول و مروج بوده است.

پس لقب خان و خاقان را برای حکمرایان و شاهان توران زمین استعمال میکنیم و عنوان (فغفور) را مخصوص شاهان چین و ما چین میگذاریم و همگان را مستحضر میسازیم که طبق کنیه کوشانی به زبان تخاری «یغه پورا» و (بغ پور) وارد آریانا نموده و ترجمه آنرا که فغفور باشد به همگان عرضه نمودیم. یعنی «فغفوری» را از روی معنی تخاری (بغ پور) و (یغه پوترا) باید شناخت. (بغ) و (یغه) به معنی خداوند و (پور و پوترا) به معنی «پسر» است و معنی هر دو کلمه (یزدان پور) میشود که لقب تاریخی فغفوران چین بود. یعنی به اصطلاح عوام (پسر یزدان). کلمه لا چین را فردوسی در پهلوی افغان، کرد و بلوچ یاد کرده، این لا چین هم در مورد کتله مغلی نژاد استعمال میشود. چنانچه مفهوم این ترکی و مغلی و مخصوصاً برلاس را حضرت بیدل مورد استعمال قرار داده و اصل این اصطلاح را در مورد «هزاره ها» افغانستان استعمال کرده و در میان افغان و کرد و بلوچ و لا چین با اکثر این طبقه ها که از هزار سال به اینطرف با افغانها ممزوج و برادر شده اند جزء اقوام افغانستان بشمار می آیند.

فریدون

بیامد فریدون به شاهنشهی
وز آن مارفش کرد گیتی تهی
بر آرایش مهرگاه جشن ساخت
بشاهی سراز چرخ مه بر فراخت

فریدون که اوستا بنام اصلی اش (تری تونا) و (ابتن) یاد میکند او پسر (اتوپا) است
ضحاک مارفش - ضحاک یا (ازهی دها کا) عمر او قرار تخمین فلکلور یک به هزار سال
میرسد - بعضی منابع مثل شاهنامه او را جزء اجداد مهراب شاه از کابل حساب میکنند
دشمنی سخت میان فریدون و ضحاک - گرفتاری و بندی گری او در کوه ماوند - اشغال
مجدد سلطنت پیش دادی - احراز تاج و تخت در مهر ماه - جشن مهرگان بیاد این روز
تخت نشینی فریدون - کمک یزدان - ورشادت فریدون در برانداختن ضحاک نیمروز
بحیث مرکز سلطنت فریدون پادشاه نیمروز - پادشاهی فریدون در چند پارچه شعر -
تجویز مبارزه با چین - اعزام گرشاسب و نریمان به دیار چین - فغفور چین - اعزام سپهبد
نریمان - فتوحات نریمان اعطای فریدون - دادن زرنج، غور، بلخ، کابلستان و
زابلستان به نریمان اراضی اینطرف رود سند، اعزاز فغفور چین - برگشتن گرشاسب و
نریمان به کامیابی از چین .

همان سال ضحاک را روزگار	دژم کشت و شد سال عمرش هزار
بیامد فریدون به شاهنشهی	وز آن مارفش کرد گیتی تهی
سرش را بگرز کبی گوشت خرد	ببستش به کوه دماند برد
چو در برج شاهین شد از خوشه مهر	نشست او به شاهی سر ماه مهر
بر آرایش مهرگان جشن ساخت	بشاهی سراز چرخ مه بر فراخت
بدین جشن وی آتش آراستست	هم آئین این جشن از و خاستست

دگر نامه ای ساخت زی سیستان	بنزد سپهدار گیتی ستان
ز فرخ فریدون شه کامگار	گزین کیان بنده کردگار

بگرشاسب کین جوی کشور گشای	جهان پهلوآن گرد زاول خدای
یل اژدها کش بگزویه تیر	سوار هژیر افکن کرد گیر
ترا مژده باد اکبه چرخ بلند	بما کرد تاج شهی ارجمند
دل هر شهی بسته کام ماست	بهر مهر و شور بر نام ماست
چو ضحاک نا پا کدل شاه بود	جهانرا بداندیش و بد خواه بود
ز بهر ش به پیکار هر مرزو بوم	بهم بر زدی خاور و هند روم

مراد داد یزدان کنون فرو برز

از ویستد متاج شاهی بگز

فریدون جانشین اطرت (۱) شاه نیمروز

فریدون که اوستا اورا « تری تونا » و (ابتن) میخواند اصلاً پسر (اتویا) بوده و ادبیات (اوستائی) اورا جانشین جمشید میدانند و ماخذ جدید تر اورا بنام « فریدون » یاد میکنند و اورا کسی میدانند که علیه ضحاک بر خاسته اورا منهدم می سازد و تمام مملکت را آرام مینماید :

فرخ فریدون شه کامگار	گزین کیان بنده کردگار
سپهبد کجا شد همی مژده داد	ز فرخ فریدون با فرو داد
که بستد ز ضحاک شاهنشهی	جهان شد ز بیداد و ز بد تهی
میان گل و سوسن و مرغزار	روان چشمه آب بیش از هزار
همان جانہ نخجیر یا باز و یوز	بید هفته و شاد و گیتی فروز

که گیتی به شاه فریدون سپرد	بدو سیرت بذر کشور ویرد
سریر بزرگی ز شاهان داد	بفرخ فریدون و انده داد
مر اورا خداوند کرد از شهی	میرا هم سپهدار او هم رهی
ز ضحاک نا پاک بستد شهی	برای فریدون با فرهی

(۱) در اوستا و شاهنامه فریدون بر ضحاک غالب شده و تخت و تاج پیشدادیان بدخی .

چو این نو عروس از درگاه شد
فریدون فرخ برو شاه شد
بفرکهی ساختش خوب و تخت
ز ضحاک تازی ستد تاج و تخت
برآمد به مه دین یزدان پاک
سرجاد و یها فروشد بخاک
فریدون از وید بفرهنگ و فر
همیدون به داد و نژاد و گهر
که تخت شهی دیگر آئین گرفت
زمانه ره فرء دین گرفت
فریدون فرخ بگزرز نبرد
ز ضحاک تازی بر آورد گرد
بعد از جنگ سخت و کشته شدن پسر و برادر و سالاران چین سپهبد و سپه دار سپاه آریانا
پس بوطن خویش باز گشتند و گر شاسب نامه به فریدون شاه می فرستند :

سپهبد گزید این همه چار ماه
یکی نامه فرمود نزد یک شاه
نگاریده نام خدای از نخست
که بی نام او دین نیاید درست
دگر آفرین کرد بر شاه نو
که بادش بلند افسر و گاه نو
خد یوزمانه کیسی فرمند
گشاینده گیتی و ضحاک بند
شه خاور و جزو و باختر
کیو مرئی تخم و جمشید فر
ز جیحون شدم تا بدانجا که مهر
بران بوم تا بد نخست از سپهر
نریمان یل مژدگان آورست
که مرشاه را بنده کهر است
فریدون شاه از آمدن نریمان مطلع میشود و از رسیدن سپهبد خویش بنهایت خوش می شود :
ازین مژده چون آگهی یافت شاه
برافراخت از ماه بر تر کلاه
فغفور چین به همراهی نریمان بحضور فریدون شاه شرفیاب میشود :

نریمان بر شه شد از گرد راه
گرفت آفرین داد نامه بشاه
فریدون فغفور چین را شاه بزرگ میداند و او را می بخشد و سزارار تکریم میداند :
ببخشود شه زان سخنها و گفت
بزرگی فغفور نتوان نهفت
نریمان شد و برد خلعت پگاه
بپوشید و شد شاه فغفور شاه
بدین سان فریدون مهی بیشتر
همی ساخت هر روز بزمی دگر
فریدون پادشاه نریمان سپهبد خود را تقدیس بسیار کرد و مشمول عنایات خویش گردانید
و از بلخ تا زرنج و زابل و غور و کابل یعنی تمام افغانستان را بوی اعطاء کرد :

زرنج و همه غور و زابلستان هم از بلخ تا بوم کابلستان

بد و داد پیوسته تا مرز سند نبشته همین عهده ها بر پرند

هكذا به فغفور چین و همایش اشیای قیمتی بخشش نمود :

مهمانی که بودند با او به چین مزا هدیه ها داد نوهم چنین

فریدون قراریکه وعده داده بود دختر شاه بلخ را برای نریمان خواستگاری نمود :

مرا عم من پهلوان داد پند که چون باز خانه رسی بی گزند

یکی جفت شایسته کن در خورت بپیوند ازو در جهان گوهرت

دختر شاه بلخ بعد از مراسم ازدواج با نریمان به سیستان آمد و بعد از اینکه (سام نریمان)

ازین دختر به دنیا آمد - مزدگانی به شاه فریدون دادند .

نوندی بنزد فریدون شاه بمژده برافگند پیویان براه

قراریکه در ماخذ نیمه تاریخی و نیمه افسانوی ضبط است (فریدون) پادشاه خیلی

بزرگ است و کسی است که بر ضحاک غلبه پیدا میکند . شبهه نیست که دولت آریائی

باختری یعنی پیشدادیان بلخی از دست ضحاک سقوط میکند و مملکت دچار هرج و مرج

میشود و احیاناً ملوک الطوائفی روی کار میشود چنانچه نظربه نگارش گرشاسب نامه

شاید (اطرت) در همین هنگام به سلطنت رسیده باشد بهر حال پادشاه نام آور ، مؤسس

دودمان پیشدادیان ، جمشید ، راه فرار پیش میگیرد و آخر سر حدش به زابلستان می رسد و

با « گلرخ » دختر پادشاه آن دیار ازدواج میکند و ازین وصلت فرزندی چون (تور) در خانه

ایشان تولد میشود که از نظر و جاهت عیناً مانند جمشید است . این فرزند بزرگ میشود

و از زیان مردم میترسد که به ضحاک خبر نرسد . راه فرار پیش میگیرد و به چنگ مامورین

ضحاک می افتد و کشته میشود .

سپس فریدون بر میخیزد و ضحاک را در بند می اندازد و خودش بر تخت پیشدادیان

می نشیند و داد و دهش را میگذارد و برای « گرشاسب » پسر (اتریت) و برادرش

(کورنگ) نیمروز زابلی (شاید غیر از شاه مشهور کابلستان باشد) و (نریمان) نامه

ارسال میکند و آن سپهدار گرشاسب و سپهبد نریمان را نزد خویش میخواند و ایشانرا

مامور رفتن چین میکند و علت رفتن به دیار چین عدم پرداخت باج و خراج است که از مدتی

پرداخت آن به تأخیر افتاده بود و به سپهبد و سپهدار امر کرده بود که از تمام خان و خانان و فغفور چین ارسال آنرا تهیه نمایند .

این صاحب منصبان از افغانستان شمالی از شهر (آمل) که در سواحل «آمو دریا» که مرکز مهم راه خراسان محسوب میشدند بر آمده اول به (شبرغان) و از آنجا به (بلخ) وارد شدند و از بندر (کلفت) رود آمو را عبور کرده به توران زمین داخل شدند و شهرهای آنرا مثل : سمرقند ، قوقند ، چاچ ، ختن ، کاشغر و سنجاپ همه را زیر و زیر نمودند و خان آنجا را مطیع خود ساخت و تا آخرین نقاط چین و پایتخت آن شهر « فغنشور » باشد برفت و پادشاه چین و شاه از ورود گرشاسب و نریمان خبر شد و پسر خود و برادرزاده خود و دیگر سالاران را برای مبارزه و مقابله فرستاد و بالاخره همه آنها با قوای معیتی شان شکست خوردند و باج و خراج را قبول کردند و طرف آریانا مراجعت نمودند - برادر گرشاسب «او روخشه» که از دست تورانی در راه کشته میشود و گرشاسب بخون خواهی برادر بجنگ شروع میکند و قاتل را پیدا میکند و او را میکشد و جسد او را به عراده جنگی بسته کرده وارد کهستانات دشوار گذار وطن به خاک افغانستان داخل میشود و نریمان با غنیمت ز یاد و نامه گرشاسب نزد (فریدون) میرسد . فغفور چین را با خود می آرد ، شاه (فریدون) نریمان را خیلی نوازش میکنند و حصه زیاد خاکهای افغانستان را به او می بخشند . فغفور چین را عفو مینماید و با عزاز تمام پس بر زمین چین رخصت میکند . (فریدون) در اینجا کار مهمی انجام میدهد . خودش در طلبگاری دختر شاه بلخ برای نریمان اقدام میکند و ازین زن زیبا و نجیب پسری به دنیا میاید که نام او را (سام) میگذارند چون مادر سام دختر شاه بلخ و پدرش نریمان بود ازین جهت وی را (سام نریمان) می گویند بحکم فریدون جنگهای «طنجه» شروع میشود و گرشاسب فاتح بر میگردد و بحیث جنرال فاتح وارد نیمروز میشود .

بالاخره آخرین روزهای حیات گرشاسب فرا میرسد و خبر وفات سپهدار فاتح او را بسیار اندوهگین میسازد مراتب سر سلامتی خود را به نریمان و پسرش «سام» میدهد و هر دو را نزد خود میخواند و اعزاز میدهد «فریدون» پادشاه (زابل و نیمروز) و صاحب تیول افغانستان شمالی و مرکزی و شرقی بکمال قدرت و نیرومندی حکومت میکند .

سپهبد نریمان

چو از شهر جز خاک چیزی نماند نریمان دگر روز لشکر براند

به بتخانه بود فغفور چین نهاده سر از پیش بت بر چین

فولکلور عمر ضحاک هزار سال را تخمین میزند - فریدون و گرفتن مجدد تخت و تاج
پیشدادیان بلخی - «آمل» در یکصد و بیست میلی شهر مرو، همراه عمومی خراسان -
«آمل» خراسان غیر از «آمل» بحیره خزر - نامه فریدون به سیستان برای گرشاسب و
نریمان = رسیدن گرشاسب و نریمان در ظرف یک هفته از «آمل» بطرف شیرغان و بلخ بامی
شه نیمروز - سپاه زابل - ذرفش با «پرند» یعنی تصویر شیر - پنجا هزار سوار و چهل
هزار پیاده - از ماوراء النهر بسوی توران زمین، چاق، ختن، ختلان، سمرقند و سینجاب
گرشاسب و نریمان با نامه نزد خانان توران - خواستن باج و خراج - هم نوائی خاقان با
گرشاسب - پرچم بنفش با «پرند» شیر بدست نریمان - زابل زبان - جنگ گرشاسب با
فغفور چین - کشته شدن «جرماس» و (قلا) از طرف چین - جنگ با سالاران چین = آمدن
فغفور به جنگ نریمان کشته شدن پسر فغفور - گرفتن شهر «فغنشور» ویرانی شهر -
«جندان» پایتخت فغفور چین - آماده شدن شخص فغفور به جنگ - قبول شدن باج و
خراج - مراجعت فاتحانه گرشاسب و نریمان بجانب آریانا.

همان سال ضحاک را روزگار دژم گشت و شد سال عمرش هزار

بیامد فریدون به شاهنشهی وزان مارفش کرد گیتی تهی

چو در ترج شاهین شد از خوشه مهر نشست او بشاهی سرماه مهر

نشستن گه (آمل) گزید از جهان بهر کشور انگیخت کار آنگهان

بر آرایش مهرگان جشن ساخت بشاهی سر از چرخ مه بر فراخت

در سواحل چپ جیحون تقریباً در صد و بیست میلی شمال شرقی «مرو» در جائیکه
شاهزاده خراسان از راه جیحون بسمت بخارا و ماوراء النهر میگذشت، شهر (آمل) وقوع
داشت. در زمان یاقوت «آمل» را (امویه) نیز میگفتند و احتمال میرود که اسم «رود آمو»
ازین جا نشئت کرده باشد. «آمل» در قرون وسطی معروف به «آمویه» بود. (۱)

هكذا بنام (آمل) شهر در كناره های سواحل شرقی بحیره « خزر » وجود داشت كه كشتار گاه اسیران سیاسی دولت پارس محسوب میشد :

فرستاد مرکاوه را كینه خواه	بخاور زمین با درفش سیاه
دگر نامه ای ساخت زی سیستان	به نزد سپهدار گیتی ستان
ز فرخ فریدون شه كامگار	گزین کیان بنده كرد گار
به گرشاب كین جوی كشور گشای	جهان پهلوان گرد ز اول خدای

فریدون چون ضحاک را بر انداخت و خود شبیر تخت نیاکان نشست نامه ای به گرشاسب نوشت كه با نریمان یكجا بیاید كه وظیفه جدیدی برای شان سپرده خواهد شد .

مزن جزیره دم بر آرای كار	بیا و نریمان یل را بیار
بنور و زودل ده سپاه مرا	بیاری بر چرخ گاه مرا
كه باید تر شد همی سوی چین	چو كاوه شد او سوی خاور زمین
همه ره همی راند و كه می برید	بیك هفته نزد سپهدار رسید
سپهدار كشور چو نامه بخواند	بر آن نامه ز رو گهر بر فشاند
مكن بر در بندگی بند سست	كه فرمان شاه این رسید از نخست
به لشكر بییمای توران زمین	ستان باژ خاقان و فغفور چین

بدوداد منشور شاهان همه

كه باشند پیشش بفرمان همه

رفتن غرغنبت و نریمان به توران

بفرخ تر بن فال گیتی فروز سپه راند از آمل شه نیمروز
بسوی شیرخانه (۱) بشادی و كام كه خوانی و را (بلخ) بامی بنام

غرغنبت و نریمان از شهر « آمل » كه آنرا شهر « امویه » نیز میگفتند و بزرگترین گذرگاه خراسان بود به طرف شرق بحركت افتاد . در حوالی « شبیرغان » و « بلخ بامی » رسید . « شبیرغان » در تن « شیرخانه » نوشته شده ولی در نسخه آستان قدس رضوی « شبیرغان » ضبط شده و این نام صحیح است و امروز هم به همین اسم و صفت شهری موجود میباشد ،

(۱) یعنی شبیرغان

آباد و معمور و مرکز فعالیت‌های استخراج نفت و گاز بشمار می‌آید «شبرغان» در نسخ قدیمه اشکال مختلف ضبط گردیده مثل «اسبورقان»، «اشبرقان» «شبورغان» و «سبورغان». در قرن سوم هجری یکبار مرکز ولایت «جوزجان» و باز مرکز ولایت «یهودیه - میمنه» گردید. باغها و مرغزار زیاد دارد. و میوه فراوان حاصل می‌دهد. یاقوت آنرا بصورت‌های جدا گانه مثل «شبرقان»، «شفرقان» و «شبورقان» یاد نموده در فتنهٔ مغل ویران گردید و آبادیهای آن از رونق افتاد و جمعیت آن پراکنده گردید از (آمل) به (شبرغان) و «بلخ» راه بزرگ تجاری خراسان کشیده شده و راه طبیعی رفت و آمد مسافرین را تشکیل میداد. از «شبرغان» به «بلخ بامی» قسمت مهم این راه بود. بلخ بامی یا بلخ درخشان خیلی معروفتر از آنست که این جا در اطراف آن چیزی نوشته شود.

گزین کرد هم زر زمان پهلوان	ده و دو هزار از دلاور گـ
ز گنج آنچه بانیست بر بست بار	زهر هدیه ها گونه گون صد هزار
سپه سوی فرخ فریدون کشید	خبر چون به شاه همایون رسید
نشست از بر کوشک دیده پراه	بدیدار گرشاسب و زابل سپاه
جهان دید پر سرکش زابلی	بکف گرز با خنجر کابلی
سه اسپه همه زیر خفتان کین	برافکنده بر گستوانهای چین
بچاچی کمان و بسغدی زره	کمندیلی کرده بر زین گره
نریمان یل پیشش اندر سوار	ز گردش پیاده سران بی شمار
چو زی کوشک آمد شه از تخت خویش	پذیره شدش زوده گام پیش
گرفتش ببر برد از افراز تخت	بیوسید روی و پیرسید، تخت
نریمان فرخنده را داد جاه	نشاندش بر خویش بر زیر گاه
به گرشاسب پس شاه فرمانروان	چرا گفت دیر آمدی نزد ما
ز سستی و پیری فتاد این درنگ	شهنشه ندارد دل از بنده تنگ

بدو گفت نوشاه روشن روان

که پیری ولیکن به از صد جوان

هدایای نفیس بی شمار قسمیکه سزاوار بهلوان بزرگ چون «نریمان» باشد یرایش تهیه کرد. تیاری لشکر یک هفته طول کشید تا همه چیز آماده شد آنگار در فشی که پرند آن شیر بود بوی داد.

سزای نریمان یل همچنین	بسی هدیه ها داد و کرد آفرین
یکی شیر پیکر درفش بنفش	بدادش همه زر غلاف درفش
گزینه کرد پنجه هزار از سوار	پیاده دگر نامور چل هزار
ز پیلان جنگی صد و شست پیل	سپاهی چو بر موج دریای نیل
ز جیحون گذر کن میاسای هیچ	سپه برکش و رزم توران بسیج

«بکیلف» شد از بلخ گاه بهار
وزان جایگه کرد جیحون گزار

کیلف واضح عبارت از «کلفت» است و امروز گذر گاه معروفی میباشد و آن طرف جیحون مقابل «بلخ» قدیم و مزار شریف امروزه افتاده است.

همه ماورا النهر تا مرز چین	شمردندی آنگاه توران زمین
از اموی و زم تا بجاج و ختن	ز شنگان و ختلان شهان تن بتن
بدانگه سمرقند کرده بنود	زمینش بجز خاک خورده نبود
سپهید همی راند تا شهر چاچ	ز گردش بزرگان با تخت و عاج
وز آنجا سپه راند و بشتافت تفت	بشادی به شهر سپنجاب رفت

سپهید کجاشد همی مژده داد
ز فرخ فریدون با فرو داد.

در عهد پادشاهی فریدون که اسم اوستائی او «تری تون» یا «تری تونا» میباشد، بقرار گفتار گرشاسب نامه، بعد از سپری شدن روز گازی «اطرت» + «اترت» به پادشاهی میرسد گرشاسب و نریمان را پیش خود میخواهد و مامور رفتن به چین میکند و میگوید باژو خراج از فغفور چین بگیرند. چون «آریانا» و «توزان» پهلوی به پهلوان افتاده و رود «آمو» سرحد این دو کشور بود، گرشاسب و نریمان از راه شبرخان و بلخ و سمنگان، بعد از عبور از «کلفت» وارد ماورا النهر و «توران» شدند و شهرهای مهم این منطقه مثل:

چاچ، ختن، ختلان، سمرقند، و سینجاب را یکایک دیدند و جنگهایی بین آنها واقع شد که همه مربوط به دبار توران زمین است.

گرشاسب و نریمان خبر سقوط سحاک و پادشاه شدن فریدون را با نامه به سوی خاقان توران و فغفور چین آوردند و پیش از اینکه به چین و به فغفور و چین رسند اول از همه مضمون نامه را به خاقان توران رسانیدند که یا باژ و خراج را قبول کن و یا آماده جنگ شو.

بخواندش بفرمان بری پیش باز
بگو باژ بپذیر یا رزم ساز
نخست از تو خواهیم پرداختن
پس آنگه بفغفور چین تا ختن
گرشاسب نامه فریدون را به خاقان توران رسانید و درخواست باژ کرد و گفت با ما شریک شو تا به جنگ فغفور چین بر آئیم.
خاقان نظری را قبول کرد:

چو بشنید خاقان پسندید گفت
گزین هست شاه تران نیست جفت
ولیکن چو پرسیدم از تو بسی
بمافتا بپرسم ز دیگر کسی
بر آسای یکی هفته تا روی کار
بنینسیم و پاسخ کنیم آشکار
بفرمود کاخی سزاوار او
ب سازند در خور همه کار او

درین وقت برادر خاقان که مدعی تخت و تاج بود، جنگ خانگی میان آنها واقع شد و او بقتل رسید. و پس روی با خاقان به مقابله پرداخت.

نریمان پیامدهم اندر زمان
بنزد سپهدار و خاقان و مان
خاقان شاه توران با گرشاسب، سپهدار فریدون شاه متفق شد و نریمان هم حاضر گردید تا جنگ را علیه فغفور چین شروع نماید.

بزابل زیان گفت بیدار باش
ره حمله ها را نگهدار باش
بزد نعره ای پهلوان دلیر
بسوی نریمان چو ارغنده شیر
چنان شاد دل بود خاقان ازین
که گفستی نهادست بر چرخ زین

بفرمود پیکار و بر باره شد
 نریمان همان روز در مرغزار
 بیک زور گردنش بر تافت تفت
 هزار اشتر از بختی و جنگلی
 بدو گفت ما پیش تو بنده ایم
 صد از ریدگ و دلبر کنیز
 همه برد پیش نریمان گرد
 همه شهر با او بنظاره شد
 همی گشت بر گرد لشکر سوار
 سرش را بکند و بیفکند و رفت
 دو صد اسپ تازی و هم جز غلی
 که و مه دل از مهرت آگنده ایم
 سلیح و طرایف ز هر گونه چیر
 به مهر آفرین کرد و بروی شمرد

خبر شدن فغفور از کشته شدن جرماس و وقلا

وزان روی جماس و جنگی قلا
 ز هر در خبر نزد فغفور شد
 جنگ گر شاسب با سالاران فغفور
 همی هر سوی از حمله بر پشت پیل
 بر آمد ز کوس و تبیره غریو
 ز بیم آب شد ز هر ز نره دیو
 آمدن فغفور به جنگ نریمان

سوی لشکرش پهلوان رفت باز
 وز انس و سپه را چه فغفور شاه
 هزار و صد و شصت شه پیش اوی
 نه از مرگ شان باک نر تیغ تیز
 بجوشید گردون بپوشید ماه
 نریمان چپ و راست اندر نبرد
 بپیکار فغفور بر کرد ساز
 فرستاد زی پهلوان کینه خواه
 بدند از سپاهش همه خویش اوی
 نه از آب بیم و نه از آتش گریز
 بشوید قلب و بجنبید شاه
 همی تاخت بر گرد گردان چو گرد

گر غر غنبت به فغفور چین نامه ارسال کرد و همان نظریه سابقش را تکرار کرد یا باز و یا

جنگ - فغفور چین در بن وقت در «جنداق» پایتخت خود بود که نامه برایش رسید :

چنان گشت فغفور از آن تند که از حدتش گشت الماس کند
سپس پسر فغفور وارد میدان شد . نبرد شدید بمیان آمد . نریمان بغاویت دلاوری جنگ
میکرد . و پسر فغفور چین کشته شد .

همه کاخ و بتخانه ها گشت پست شکسته بت و سرنگون بت پرست
چو از شهر جز خاک چیزی نماند نریمان دگر روز لشکر براند
نریمان از شهر بر آمد و عقب او جز از سوختگی و ویرانی چیزی دیده نمیشد ، و یک ماه
در راه گذرانید . نریمان آهسته آهسته اسب میراند تا خستگی راه زایل شد ، تا اینکه وارد
شهر فغنشور شد .

بشهر فغنشور شد با سپاه بزد خیمه گردش هم از گرد راه
شد از بیم چشم شه تیره هور بدل گفت با این که شورد بزور
در آنگه فرستوه را داد باز کشیدند زی شهر با کام و ناز

بالاخر در طی آخرین جنگ فغفور چین خودش شخصا حاضر شد :

سوی لشکرش پهلوان رفت باز بپیکار فغفور برگرد ساز
در آمد ز چپ ارفش کابلی سوی راست آذرخش زابلی
گریزند گان نزد فغفور باز رسیدند با رنج و گرم و گداز
به بت خانه بود فغفور چین نهاد هسراز پیش بت بر زمین
بدین صورت آخرین نبرد چین به فتح و پیروزی تمام شد . از دیار چین بسیار اسباب و
آلات طلا و جواهر و اسب و قالین گرفت ، و فغفور چین به شیوه قدیم بازو خراج را قبول دار
شد . پس گرشاسب برای فریدون نامه نوشت و مژده فتح چین را خبر داد . آنگاه نریمان
بوطن باز گشت تا بحضور فریدون باریاب شود و مژده پیروزی را بر فغفور چین شخصا
تقدیم نماید و نامه گرشاسب را بوی رساند .

برو باژ و سا و همه چین نخست نبشت و ستد عهدی از دی درست

گرشاسب و نریمان به دیار خویش باز گشتند.

و را کرد ریدود و برگشت شاد
جهان پهلوان سرسوی ره نهاد
بهمین ترتیب نریمان وارد سیستان شد و یک ماه استراحت نمود و چون فریدون به وی
وعده داده بود که از چین چون برگردد وی را زن خواهد داد . پس برای ایفای عهد نزد
فریدون رفت .

ازدواج نریمان با شاهدخت بلخ

بزرگ‌یست در بلخ بامی سرست مرا نیز در تخمه هم گوهرست

جز از دخت او نیست زیبای من بدو شاد روشن کند رای من

نریمان و گرشاسب در چین - پیروزی درخشان بر فغفور چین - پند دادن عمو فریدون -
مراجعت از چین - عم من پهلوان بن پند داده بود که چون به سلامت به خانه باز آئی ترازن
خواهم داد - در طبیعت هر چیز جفت دارد - جفت شائسته شه بلخ بامی - تخمه و گوهر
نیکو - دختر شاه بلخ - همسر نیکو دختر نجیب و با گوهر قاصد و طلب‌گار جانب بلخ
برای نریمان - موافقت شاه - فریدون تمام سرزمین بلخ را به عنوان کابین بوی اعطا کرد -
بردن زنش به سیستان - ترس فریدون از کابلشاه از خویشاوندان ضحاک کابلی - تخم
از دها بیدار بودن نریمان از سمت کابل - شه بلخ به دختر خود گنج بسیار داد - از دیا
مشک - گوهر - دوصد کنیزک - دوصد - جام عنبر - عود سوزان - چهار صد ایدک
(غلام) چهل خادم ترک مانند شمع طراز - کار دان بزرگ چون دیواری از بلخ تا سیستان
در عرض راه گنبد دان و خانه ها گل می فشاندند - آواز نریمان - بزرگان با کوس و بوق -
نزدیک شدن ایام بازی بری فیلسوف هندوی که گرشاسب - آورده بود - تولدی سام از
دختر بلخی و سپهید نریمان - بین ملاحظه او را «سام نریمان» می‌گفتند - اطلاع بر
گرشاسب و فریدون شاه هدیه بشمارد .

ازدواج نریمان با شاهدخت بلخ

خواهش از پادشاه فریدون

وزانسو نریمان چو یک مه ببود	بدرگاه شه رفت شبگیر زود
مگر بسته راهو بر سر کلاه	ز بهر شدن خواست فرمان شاه
دگر گفت کز چین چو بر خاستم	بر شهریار آمدن خواستم
مرا عمن پهلوان داد پند	که چون باز خانه رسی بی گزند
یکی جفت شایسته کن در خورت	بپیوند ازو در جهان گوهرت
که خواهد نژادی بزرگ از تو خاست	که گیتی بدارد به شمشیر راست
درختی ز تخم تو سر بر کشد	که بر آسمان شاخ او سر کشد
همه پهلوانانش باشند بار	دلیران از زم و بزرگان بار
کنون شهریار آشکار و نهفت	شناسد که نگزیرد از روی جفت
بگیتی خداوند ازان شد پدید	که هر چیز را پاک جفت آفرید
جهان از دو حرف آمدست از نخست	سخن کم زد و حرف ناید درست

یگانه گهر گرچه زیبا بود

نکو تر چو جفتیش همستا بود

نریمان همینکه از جنگ توران گامیاب بر گشت و آن دیار را باژده فریدون پادشاه خود ساخت، یکماه در زابل توقف نمود و ماندگی خود را گرفت.

پادشاه بوی گفته بود که بعد از انجام کارهای خطیر در توران باید زن بگیری.

نریمان این سخن را بخاطر داشت و چون از رنج سفر آسوده شد پیش پادشاه رفت تا به عهد خود وفا کند.

بزرگ‌یست در بلخ بامی سراسر است	مرا نیز در تخمه هم گوهرست
حزازدخت او نیست زیبای من	بدو شاه روشن کند رای من
مگر بنده ای زود دهد کردگار	که اندر رکیب شه آید بکار

نوندی هم آنگاه شه بر نشاند	بسوی شه بلخ و او را بخواند
بسی مژده داد از بلند اخترش	سخن راند با زانگه از دخترش
مرا و را ز بهر نریمان بخواست	همه دست به پیمان او کرد راست
ز گنجش بسی هدیه بخشید و چیز	همه بلخ بامی بدو داد نیز
فرستادش آنگه سوی بلخ باز	که رو کار دختر بجوی و بساز

- - -

نریمان دختر شاه بلخ را که در تخمه و نژاد با او برابر بود به همسری خویش پسندید و به شاه گفت که این دختر شایسته هرگونه تکریم است. من او را دختر ممتاز میدانم. شاه ازین پیشنهاد خیلی خوشش آمد و فوراً قاصدی به بلخ بامی فرستاد و شاه بلخ را طلب نمود و دخترش را برای نریمان طلب گاری کرد. شاه بلخ ازین مزاجت و طلب گاری حسن استقبال نمود. فریدون از خزانه خود هر چیز به او بخشش نمود و تمام ساحه کماکان به او داد و رخصتش نمود تا رفته و امرازدواج را سر براه کند.

سوی سیستان شد نریمان گرد	بروشه بسی هدیهها بر شمرد
که شادان شو و جفت خود را ببین	سوی سیستان آرو آنجا نشین
که آن شه که بر شهر کابل سرست	ز خویشان ضحاک بد گوهرست
بدل دشتی جوی بد خواه ماست	کز اهریمنی تخمه از دهاست
بدان امرز هر سو نگهدار باش	از آن دشمن بد تو بیدار باش

گمان میکنم که این پادشاه کابل که فریدون شاه اینقدر از او میترسد و از نژاد ضحاک است، مهرباب شاه کابل خدای باشد، زیرا فردوسی او را زیبای ضحاک گفته و در صفحه (۳۱۲) افغانستان در شاهنامه این سخن را تذکار داده ام.

نریمان بداماد وار چو باد	سو سیستان رفت پیروز و شاد
به آوردن جفت کس رفت زود	فرستاد چیزیکه شایسته بود
شه بلخ چندان بر افشاند گنج	که ماند از کشیدن جهانی برنج
چه از فرش و آلت چه از سیم و زر	چه از درو دیا و سنگ و گهر
عماری بیاراست بامهد شست	کنیزک دو صد جام و مجمر بدست

بجام اندرون د راز اندازد بیش	به مجمر همه عود سوزان ز بیش
دگر چار صد دیدگ دلنواز	چهل خادم ترک شمع طراز
جهان پرزخویان چون ماه کرد	چنین هدیه بادخت همراه کرد
زمین از گرانی بید سرگرای	که بیچاره گشت از بی چار پای

ز بلخ آنچنان بار در بار بود

که تا سیستان ره چو دیوار بود

شاه بلخ سیم وزر بسیار بافرش و درود بیاو گهر در مقدم دختر خود ریخت. دو صد کنیزک ماه پیکر و چهار صد غلام ترک و چهل تن از غلامان طراز باوی همراه ساخت و کاروانی به راه افگند که از بلخ تا سیستان مانند دیواری تشکیل داده بودند.

نریمان پذیره شد آراسته	جهان گشت سور سران خاسته
بباید تنه ابرشادی زیر	دلشادمان از زیر آمد بدر
در آئین دیبازده کوی و بام	فروزان بهر سوتلی عود خام
چنان در فشان بود و عنبر فشان	که درویش ز رید بدامن کشان
همه راه آذین و گنبد زده	به گنبدی گل فشانان رده
بپرواز مرغان برانگیخته	زهریک دگر شعری آویخته
زدیباد رود شست طاوس رنگ	دم نای هر جای و آوای چنگ
بزرگان همه راه با کوس و بوق	فشانان بطشت آب مشک و خلوق
هم از راه در شاه با ماه خویش	در ایوان نشستند بر گاه خویش
ز مشک و گهر تاج بود شاه را	ز یاقوت و درافسری ماه را
بهم هفته ای شاد بگذاشتند	براز کام و آرام برداشتند
سرشک خرد چون از ابرهنر	صدف یافت آن در شد مایه ور
گرافمایه مهر جهان کرد گار	گرفت از نگین خدایی نگار
تن ماه چهره گرانی گرفت	روان زاد سروش نوانی گرفت
گلش هر زمان گشت بی رنگ تر	همان بار در دش گران سنگ تر
چویدگاه زادنش بیما رگشت	برواند هبار بسیار گشت

چنان سخت شد کار زادن بروی	کز زندگی خواست بر تافت روی
به مشکوی مشکین بتان سرای	همه سرپراز خاک وزاری فزای
پزشکی بد از فیلسوفان هند	که گر شاسب آورده بودش زسند
بیاراست هر داروی بیش و کم	بدو داد با تخم کتان بهم
همانگه شد آسان بر آن ماه رنج	پدید آمدش در گویا ز گنج
جدا گشت تیغ شهی از نیام	برون شد خود از میغ تاریک فام

چراغی بد او خود ز خوبی و فر

بر فروخت از خود چراغی دگر

نریمان به پذیرایی برآمد، بردودر کاخ جابجانشسته، هنگام تولد فیلسوفی هندی دوا داد و پسری به دنیا آمد که اسمش را سام نهادند.

تولد ی سام پسر نریمان و دختر شاه بلخ

ز خوبی بدو آرزو کرد مهر
 برین بر گوا کس نبایست خواست
 به مهرش روان و دل آرام کرد
 بمژده بر افکنده پویان براه
 چو گردانش بر اسب بشناختند
 یکی گرز شاهان گرفته بیال
 سپر باز پشت و کمر بسته تنگ
 بگرشاسب گردنکش گرد گیر
 ز مشک و گلاب و می وزعفران
 بهر منزلی بر هیوونی دگر
 ز شادی جوان شد سپهدار گرد
 فرو ماند و ز دل نیایش گرفت
 همی گفت کای راست داد ارباک
 که بیمنش در صف همیدون سوار
 فریدون شه زو چو آگاه شد
 گرفتش سردست با هم روان
 سپه یکسر و کوس و بالای پیل
 چو نزدیک شد رفت ده گام پیش
 بیرسید از رنج ره کـرد یاد
 گهی بزم و بازی و گاهی شکار
 سلیح و دگر هدیهها بیش و کم

پسر زاد ماهی که از چرخ مهر
 بدیدا گفستی پدر بود راست
 نریمان یل نام او سام کرد
 نوندی بنزد فریدون شاه
 پرندین چنان کودکی ساختند
 کمن و کمان در فگنده بیال
 یکی نیزه بردست و خنجر به چنگ
 فرستاد با نامه ای بر حریر
 بر آن نامه از دست کودک نشان
 فرسته همی شد چو مرغی پیر
 بره نامه مر پهلوان را سپرد
 بران پیکر شیر بچه شگفت
 در آمد ز زین گشت غلتان بخاک
 توکن روزی بنده آن روز گار
 وزان راه که بدزی بر شاه شد
 در آغوش بگرفت آن پهلوان
 پذیره فرستادش از چند میل
 برون از در کوشک از جای خویش
 بر خویش همبرش بنشاد شاد
 همی داشت یک ماهش دل شاد خوار
 سر ماهه دیبا و ز رودرم

سوی خانه فرمود تا شد بکام

بدیدار فرخ نریمان و سام

دخمه غرغنبیت یا گرشاسب

جهان پهلوان و بیماری - قرار تخمین داستانی گرشاسب هفت صد و سی و سه سال عمر کرد - احضار ستاره شناسان - ستاره شناس گفت خطر در همین دو روز است - گرشاسب فهمید که مرگ آمدنی و نزدیک است - قرار پشت های اوستا گرشاسب (مرد جاودانی) وصف شده - دشمنی دیوان - کوشش درنا پاکی او - گرشاسب و نزدیکی او با یک زن زیبا موسوم به «تنس» خدمت به آئین (اهورائی) دیانت زرد هشتی - چون گرشاسب به آئین زرد هشتی اخلاص داشت (سوشیاتس) او را از جمله دیوان نجات داد - مجدداً پاک شد - حین مراجعت از چین در راه یک نفر تورانی موسوم به (شهر مرد تورانی) باوی مقابل شد - گرشاسب برادری داشت موسوم به (هیتا زرین کمر) کشته شد - گرشاسب به قصد خون خواهی برادر، (هیتا سب) و برادران او را میکشد، و نعش او را به عراده جنگی بسته وارد کوه های افغانستان میشود - گرشاسب غرده و در یکی از مغاره های سمت شمال کابل افتاده - افسانه های عامیانه - دخمه گرشاسب - احتمال افسانوی در سه نقطه - ده سبز - ریگ روان بامیان - سموچ مخصوص (نیرایانا) - توجه به اهالی شهر زرنج - حضور «سام» و (نریمان) = ترویج دین - اخبار مرگ غرغنبیت برای فریدون - نامزدی نریمان به پادشاهی - گرشاسب بر طبق افسانه ها غرده = در جنگ با یک تورانی زخم خورده دخمه او در سمندر خیل - دخمه او در ده سبز یا ریگ روان یا بامیان.

وفات غرغنبیت گرشاسب

از آن پس جهان پهلوان گاه چند	همی زیست خرم دل و بی گزند
چو بر هفتصدش شد سی و سه سال	ز تن مرغ عمرش بیفگند بال
جهان کند بیخ درنگش ز جای	سرزند گانش را زد پپای
به نخچیر بد روزی آمد ز دشت	هم از پی بیفتاد و بیمر گشت
بدانست کش بست بند سپهر	جهان خواهد از جانش بگست مهر

چون روزگار غرغنبیت نزدیک به تمامی رسیده بود گفت تا ستاره شناسان را بخواهید که

بفرمود تا بپنداختر شمار
 ستاره شمردید و آنکه به درد
 که ده روز اگر بگذرد بی زیان
 سپهبد بدانست راز سپهر
 که بهره چه ماند ستش از روزگار
 چنین گفت گریان و رخساره زرد
 زید شاد با کام دل سالیان
 که از روی جهان پاک ببرید مهر
 در مبحث غرغبت شرح دادیم که قرار متن یشت های « اوستا » غرغبت بحیث « مرد
 جاویدان » وصف شده بود ، ولی دیوان که باوی خصومت داشتند طرحی ریختند که وی نا
 پاک شود و صفت « نامردنی » از او ذایل شود پس یک زن زیبایی را پیدا کردند و غرغبت
 یا گرشاسب باوی رفیق شد و در اثر وصلت باوی « ناپاک » شد و از صفت « نامردنی » بر
 آمد .

شیش (سوشیاتس) پیش « اهورا مزدا » روی آورد و خوش آمد کرد و کار های که
 نامبرده در زمین « اهورائی » نموده بود شفیع آورد و گرشاسب بخشیده شد و پس پاک
 گردید ولی در جنگ با تورانیها زخم برداشت و در بستر افتاد . داستانهای فولکلوری نقل
 میکند که در روی بستر خوابش در یکی از غار های سمت شمالی کابل دراز کشیده و هنوز
 زنده است .

هر آنکس که بودش ز پیوند و خویش
 چنین گفت کای نامداران من
 مرا ز ایزد آمد برفتن پیام
 دمان از دهایست ریزنده خون
 ز هر دوده کانگیخت او دود زرد
 زیزدانو فرمان شاه و خرد
 همه دوستان را بمهر اندرون
 میندید دل در سرای سپنج
 چنان کز نیاکان مرا هست یاد
 چو روز پدر یکسر آید بسر
 همه خواند و بنشانند بر گرد خویش
 همه نیکدل غمگساران من
 بر اسپ شدن کردم اکنون لگام
 سرود ست سیصد هزارش فزون
 دگر نایداز کاخ آن دوده دود
 مگردید کز بن نه اندر خورد
 که خشم و سختی کنید آزمون
 کش انجام مرگست و آغاز رنج
 شمار از من یکسر این پند باد
 بجایش نشاید کسی جز پسر

چو من رفتم او مرسمارا سرست	زبان مرا از پسر بر ترست
که فرمان او هست فرمان من	شمارید پیمانش پیمان من
برآمد غریویدن های وهوی	شد آن انجمن زار و گرمان بروی
که مایی تو باشیم یک روز شاد	همه زار گشتند هر گز منباد
تو جاوید خشنود باش از خدای	چو ما خشنودیم از تو فرزانه رای

دگر بار دشتد بانر بمان برآز	برفتند گریان و گر شاسب باز
زدیوار در رفت خورشید من	بدو گفت کامد سر آمید من
به نزد کس این هردو را چاره نیست	ره پیری و مرگ را باره نیست
بسی گنج گرد آوریدم برنج	یکی شهر نو ساختم چون زرنج
بفرزندمان همچنین یادگار	بتو ماندمش چون من آباد دار
بنازد روانم بدیگر سرای	پس از من چنان کن که پیش خدای

گر شاسب نریمان را جانشین خود انتخاب میکند و او را به حاضرین و خویشان معرفی مینماید آنگاه یک سلسله و صایابه او میکند میگوید شهر نوی بانام «زرنج» بنا کردم و آنرا به تو میسپارم سعی کن که مانند من از شهر مذکور مواظبت نمائی، بعد با ساکنان آن شهر نیکی کن و مراقبت نما تا خدای از تو راضی و خوشنود باشد. فرومایه گان را نزدیک خود را مده، به اهل علم و فرهنگ توجه داشته باش و فرزندانت را به آداب نیک تربیه کن و به زیور فرهنگ آماده ساز. گر شاسب نصایح و پند های خود را تمام کرد و موقع جان دادنش فرا رسید.

خورش آرزو کرد و بنشست راست	از آن پس چو روز دهم بود خواست
سبک سام را با نریمان بخواند	بخورد اندکی وز خورش باز ماند
گشاید کنون مرگ تیراز کمان	چنین گفت کز بهر زخم زمان
یک امروز هردو ببالین من	بوید از پی جان غمگین من
بباید چون ژاله باردز میغ	بگفت و ابن از دیده آب دریغ
دلش زان دگر گیتی آگاه تر	دمش هر زمان گشت کوتاه تر

که ای پاک داد اربی یا رو جفت
 بر آرند؟ چرخ گردان توئی
 بر آن و برین پادشاهی تراست
 توئی پادشاه دیگران بنده اند
 گرفتند زاری بزرگان و خرد
 زیر زن فغان خاست و ز شهر جوش
 نمود ابراز آن پس بیاران شتاب
 برفتی چنان کت نبینیم باز
 کجاست آن دل و زور و بازوی چیر
 کشیدی زهر دشمنی کین خویش
 که برمه کشیدی درفش سیاه
 دریغا جهان بی تو کشورستان.

بلب باد سردی بر آورد و گفت
 جهان را جهاندار و یزدان توئی
 زمین و زمان کرده تست راست
 همه پادشاهان بتو زنده اند
 چو گفت این سخن جان به یزدان سپرد
 از ایوان بکیوان بر آمد خروش
 همان روز بگرفت نیز آفتاب
 همی گفت سم ای یل سرفراز
 نریمان همی گفت زار ای دلیر
 نمودی بهر کشور آئین خویش
 به هنهار به چین برد خواهی سپاه
 دریغا تهی از تو زابلستان

وقت پدرود از جهان فرار رسید - قدری آب خواست و مهل بخوردن چیزی نمود . ولو
 نتوانست . نبضش آهسته تر شد . دهنش باز شد و آه سردی از قلب او بدر آمد .
 فهمید که آخرین دقایق حیات و مرگ است ، به یزدان پاک توجه کرد - آفتاب عمرش
 در پس ابرپنهان شد - سام و نریمان را پیش تر خواست ، نریمان میگفت آئین خود را به
 کشور پراگنده ساختی دریغا که رفتی و زمین زابلستان از تو خالی ماند .

به مشک و گلابش بشتند پاک
بدانای این رده بجایی بری

سپردندش اندر ستودان بخاک
به بی دانشی هیچ رده نسپوی

اخبار مرگ گر شاسب برای فریدون

چونزد فریدون ز سوک وز غم
همی گفت گردا، گوا، سرورا
که گیرد کنون گرز و شمشیر تو
بهر کشور از بهر من کارزار
روان تو ز ندست گـرتن ببرد
به نزد نریمان چو یک هفته بود
سرنامه نام جهاندار گفت
بدان ای سپهدار خسرو پرست
ولیکن چو خرسند نبودم چه سود
بهشتی بدی گیتی از رنگ و بوی
بمیرد هر آنکس که زاید درست
کجا شد کیومرث شاه بلند
ازیشان نماندست جز نام چیز
که تو یادگاری از آن پهلوان
چومه نوشود جامه نوساز کن
چنان کن که در مهرگان نام را
فرسته شد و نامه و هدیه برد
سوی شاه باسام یل داد روی
پذیره فرستاده یکسر سپاه
نشاندش بر او رنگ و پرسید چند

رسید آگهی گشت از اندود دژم
هژیرا جهانگیر نم آورا
چو بیکار شد بازوی چیر تو
که جوید چو شد مر ترا کارزار
ندارد خردمند مرگ نو خرد
یکی سوگنامه فرستاد زود
که با جان دانا خرد ساخت جفت
که غم مرا از تو افزون ترست
که با مرگ و پیری نبودی در اوی
اگر مرگ و پیری نبودی در اوی
شود نیست چو ناکه بود از نخست
کجا جم و طهمورث دیو بند
برفتند و ما رفت خواهیم نیز
همیشه بزی شاد و روشن روان
ببراز غم و شادی آغاز کن
بیاری به نزدیک ماسام را
بپوشید خلعت نریمان گرد
چو آگاه شد زو کسی نام جوی
پیاده شدش پیش از بارگاه
بخرسندیش داد هرگونه پسند

بدان روز جشن گزین مهرگان	گه بزم ورود پری چهرگان
بر اورنگ بد پهلوان پیش شاه	سوی راستش سام به نزد گاه
بیاد نریمان شه آن نوش کرد	نریمان همیدون بیادش بخورد
در او خیره شد شاهو گفت این سترگ	بود به زگر شاسب چون شد بزرگ
چو در زرد حله کنیزان مست	بباز یگری دست داده بدست
همه پای کوبند بر فرش چین	ز سرمشک پاشان گل از آستین
چنین بد مهی شاد شاه بلند	نه بر گنج مهر و نه بر بدره بند

وصیت گر شاسب به نریمان

برفتند گریان و گر شاسب باز	دگر باره با نریمان باز
بدو گفت کامد سر امید من	زدیوار در رفت خورشید من
چو مرگ آمد و کار رفتن ببود	نه دانشش نماید نه پرهیز سود
رد پیری و مرگ را باره نیست	بنزد کس این هر دور اچاره نیست
یکی شهر نو ساختیم چون زرنج	بسی گنج کرد آوریدم برنج
پس از من چنان کن که پیش خدای	بنازد روانم بدیگر سرای

بفرهنگ پرور چو داری پسر	نخستین نویسنده کن از هنر
نویسنده را دست گویا بود	گل دانشش از دلش بویا بود
مده دل بغم تا نگاه دروان	بشادی همی دار تن را جوان

بپوشم بجامه بر آئین جم	کفن و آبچین ده بکافورنم
ستودانی از سنگ خارا بر آر	ز بیرون بر او نام من کن نگار
بگردم همه جای مجمر بنه	باتش دمان عود و عنبر بنه
از آن بسی دار خوابگاه سخت کن	دل از دیدنم پاک پردخت کن
چنان کن که هر کس که آید ز راه	برد توشه زورایگان سال و ماه

در نسخه اسناد قدس رضوی این ابیات هم موجود است : اقتباس از آقای دانشمند محترم جیب یغمائی (کتاب گرشاسب نامه).

بشهر سمندر کنم دخمه ساز	که تا کس نداندره دخمه باز
همی بر جهان سالها بگذرد	زمانه بدین دیگری رود
بیاید یکی شاد گیتی گشای	که او را نباشد خرد رهنمای
کجاست نام آن شاد بهمن بود	نه بر رای و کیش بر همن بود
بویژه بیاید ز کین بر سرم	کز آتش بسوزد همه پیکرم
چو بگشایدم چهره گریان شود	ز کاری چنان بس پشیمان شود

کجا دخمه گاهش سمندر بود	روانش بر پاک داور بود
چو (بهمن) بگیتی شود شهریار	بکین وی آرد بدانجا گذار
مرا بین که ز اختر به آمد بسر	ترا نیز باشد برین ره گذر
بگفت این ولوحی بدادش بدست	بدو گفت کای شیر یزدان پرست
در آن دم که پوشی تنم را کفن	برین لوح بگشا همه راز من
همه خط که بنوشته از زر بود	گشاد طلسم (سمندر) بود.

تا این جادوسه بار در موارد مختلف نوشتم که گرشاسب بنابر افسانه های عوام در دخمه در سمت شمال یا در «ریگ روان» ریزه کوهستان، یا در کدام سموچ بامیان به امانت گذاشته شده است افسانه ها حکایت میکنند که وی در جنگ با تورانیها زخم خورده و در مغاره ای از غارهای سمت شمالی یا در «ریگ روان» یا در «بامیان» استراحت دارد. راجع به دخمه :

ترا نیز با سام بیند بزار	بدخمه تن هر دو آن پر بخار
هم از تخمه نهام گردد دلیر	که باشد پلنگ افگن و نره شیر
ز گیتی بیاید همه کام و بخش	ورا نام باشد خداوند خوش
دگر نام او رستم نامدار	بر ایران و توران شود نامدار
بزور تن و چهره و یال و برز	همی دون سواری و شمشیر و گرز

هنر هاش ماند بمن سر بسر
 کجا دخمه گاهش سمندر بود
 چو بهمن به گیتی شود شهر یار
 بسی هست پوشیده از سپهر
 تودل در وفای زمانه میند
 مرا بین که ز اختر چو آمد پسر
 بگفت این ولوحی بدادش بدست
 در آن دم که پوشی تنم را کفن
 همه خط که بنوشته از زر بود
 چو سازی مرا دخمه این لوح زر
 که تا او برستم دهد زین نشان
 چنین گفت با من ستاره شمار
 چو از دخمه برگردد آن لوح زر
 که تا چاره دخمه او کنند
 چو این بند و اندرز او شد بسر
 نخستین همی ده یک از گنج من
 ولیکن چو سازد ز گیتی سفر
 روانش بر پاک داور بود
 بکین وی آرد بدانجا گذار
 گهی کینه پیش آورد ، گاه مهر
 که باشی همیشه نزار و نژند
 ترا نیز باشد برین ره گذر
 بدو گفت کای شیر یزدان پرست
 برین لوح بگشا همه را ز من
 گشاد طلسم سمندر بود
 بفرزند ده تا دهد زی پسر
 بداند همه آشکار و نهان
 که رستم کند دخمه سام سوار
 سپارد بفرزند والا گهر
 در آن دم که ره سوی مینو کند
 دگر گفت کای نور چشم پدر
 ببردم هزینه کن از رنج من

پایان

اثار دیگر مولف

- ۱- تاریخ افغانستان: جلد اول (از دوره های قبل التاریخ تا سقوط سلطه موریا) سال تالیف ۱۳۱۸ شمسی.
- ۲- تاریخ افغانستان: جلد دوم (از آغاز سلطنت مستقل یونان و باختری تا ظهور اسلام) سال طبع ۱۳۲۵ شمسی.
- ۳- د افغانستان پخوانی تاریخ: جلد اول (بزیان پښتو) سال طبع ۱۳۳۴.
- ۴- د افغانستان پخوانی تاریخ: جلد دوم (بزیان پښتو) سال طبع ۱۳۳۹.
- ۵- آریانا: شرح وجوه تاریخی و جغرافیائی قدیمترین نام افغانستان تاریخ طبع ۱۳۲۵ برنده بزرگترین جایزه «آریانا».
- ۶- بالا حصار کابل و پیش آمد های تاریخی: جلد اول سال طبع ۱۳۳۶.
- ۷- بالا حصار کابل و پیش آمد های تاریخی: جلد دوم سال طبع ۱۳۴۰.
- ۸- لشکر گاه: (برنده جایزه اول خوشحال خان ختک) سال طبع ۱۳۳۲.
- ۹- عرف و عادات افغانها: بزیان فرانسوی به همکاری مدام هاکن سال طبع ۱۹۵۳ برنده جایزه دوم خوشحال خان ختک.
- ۱۰- در زوایای تاریخ معاصر افغانستان: برنده جایزه اول تالیف در سال ۱۳۲۷.
- ۱۱- رجال و رویداد های تاریخی: تاریخ طبع ۱۳۳۱.
- ۱۲- بگرام: تاریخ طبع ۱۳۳۱.
- ۱۳- افغانستان قدیم و معاصر: بزیان ایطالوی طبع روما، سال طبع ۱۹۵۵.
- ۱۴- تاریخ ادبیات افغانستان: از قدیمترین زمانه ها تا ظهور اسلام طبع وزارت معارف ۱۳۳۰.
- ۱۵- افغانستان و ایران: متن خطابه ای که در موزه ایران باستان در سال ۱۳۳۰ ایراد شده است طبع تهران.
- ۱۶- رهنمای بامیان: سال طبع ۱۳۳۴.
- ۱۷- مختصر رهنمای بامیان: بزیان انگلیسی، سال طبع ۱۳۳۵.
- ۱۸- کنیشکا: جلد اول طبع سال ۱۳۲۵ طبع دوم ۱۳۴۶ این هر دو جلد مربوط به امپراطوری کوشانی میباشد که در افغانستان و خاکهای مجاور سلطنت کرده است.
- ۱۹- اسکندر در افغانستان: درام تاریخی بزیان فرانسه سال طبع ۱۹۴۶.
- ۲۰- مردان پار و پامیزاد: درام تاریخی در ۴ صحنه سال طبع ۱۳۱۹.
- ۲۱- امپراطوری کوشان: مفصلترین مضمون تاریخی که در افغانستان راجع به دوره امپراطوری کوشانی تحریر شده است تاریخ طبع ۱۳۱۷.
- ۲۲- رتیبیل شاهان: (در سالنامه ۱۳۲۱).
- ۲۳- کوشانیهای خورده یا کیداری: سالنامه ۱۳۲۵ و ۲۶.

- ۲۴ - افغانستان در شاهنامه ، سال طبع ۱۳۵۵ .
- ۲۵ - روئین تن ، تهمتن ، پنیوتن .
- ۲۶ - غرغبت یا گر شاسب .
- ۲۷ - مدوحین شاهنامه ها یا شاهان اولیه آریانا : سالنامه ۱۳۲۰ .
- ۲۸ - کنیشکا : امپراطوری کوشانی سالنامه ۱۳۲۴ - ۲۵ .
- ۲۹ - شاهنامه ها و مقایسه میان بعضی پهلوانان آن و اوستا - سال طبع ۱۳۲۵ .
- ۳۰ - مسکوکات افغانستان قبل از اسلام : ذر سالنامه و جدا گانه ، طبع در سال ۱۳۲۶ .
- ۳۱ - مسکوکات افغانستان عهد اسلامی : طبع سال ۱۳۱۹ .
- ۳۲ - مدنیت اوستائی : سال طبع ۱۳۱۸ .
- ۳۳ - موزه کابل : ۱۳۱۵ .
- ۳۴ - فروغ فرهنگ : سال طبع ۱۳۴۶ .
- ۳۵ - سپرلو : « شطارت های سوار کاری در افغانستان » سال طبع ۱۳۴۶ .
- ۳۶ - شاهپار : (معبد بودائی در غزنه) سال طبع ۱۳۴۶ .
- ۳۷ - افغانستان در پرتو تاریخ « مشتمل بر ۱۱۴ گفتار تاریخی از سخن پراگنی های رادیو افغانستان » سال طبع ۱۳۴۶ .
- ۳۸ - روابط افغانستان و هند : بزبان فرانسوی و فارسی سال طبع ۱۳۲۳ .
- ۳۹ - یاد بود جشن هزار مین سال تولدی شیخ الرئیس ابو علی ابن سینای بلخی .
- ۴۰ - از سروبی تا اسمار .
- ۴۱ - کابل : رهنمای تاریخی بزبان انگلیسی تالیف احمد علی کهزاد و مدام ولف .
- ۴۲ - زمانشاه و فعالیت دستگاه استعمار .
- ۴۳ - گلدسته عشق : منتخبات از مثنوی .
- ۴۴ - رایان کابلی : طبع سال ۱۳۲۳ شمسی .
- ۴۵ - در امتداد کوه بابا و هریرود : طبع ۱۳۲۲ .
- ۴۶ - تاریخ قدیم افغانستان و ممالک همجوار برای صنوف هفتم مکاتب .

چاپ: دانش کتابخانه، قصه خوانی بازار - پهبور

تلفون: 2564513